

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

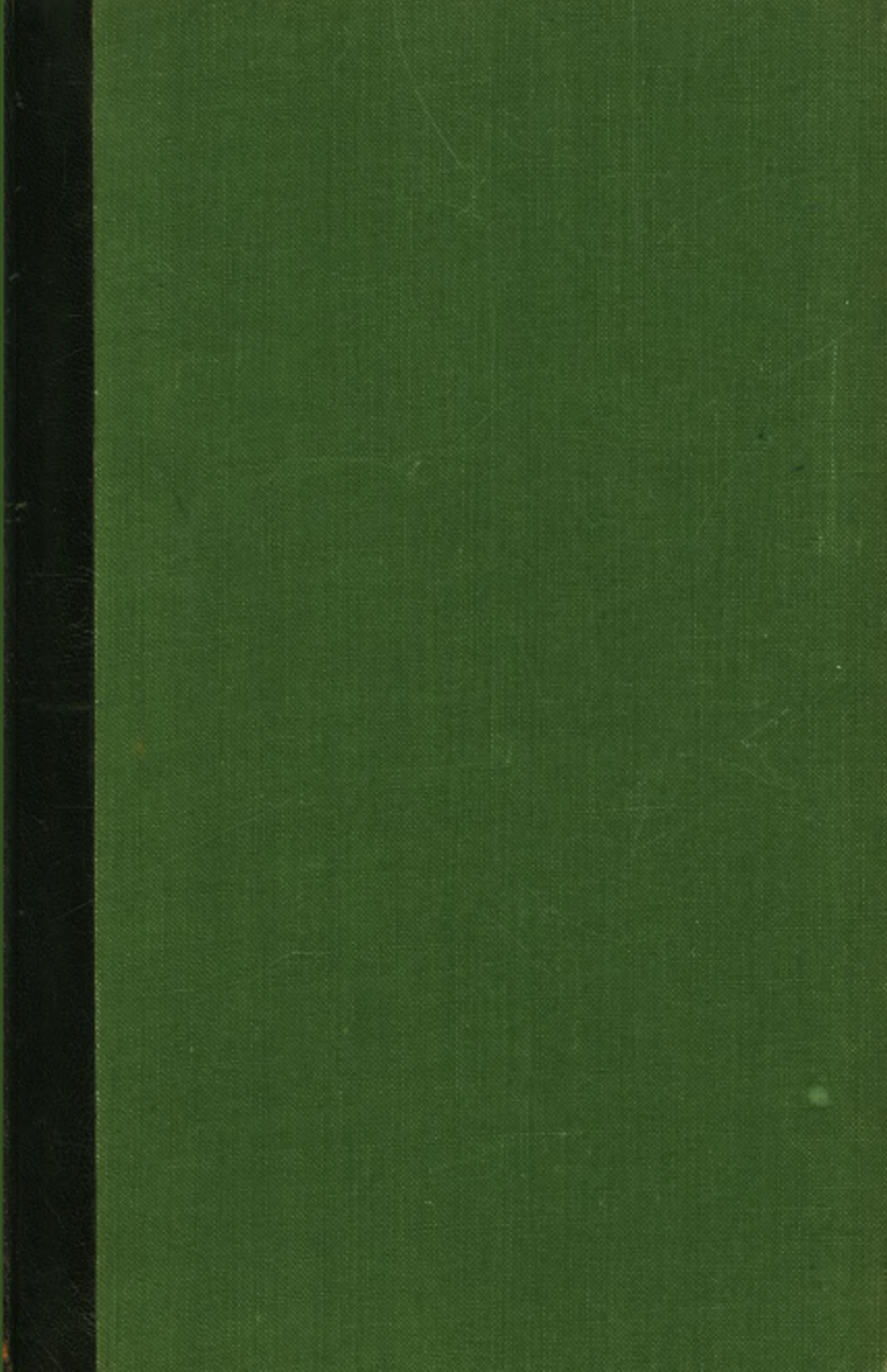
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

63DE AARGANG
(11. RÆKKE 3. BIND)
1942

UDGIVET AF
SAMFUNDET FOR DANSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

I KOMMISSION:
EJNAR MUNKSGAARDS FORLAG
KØBENHAVN 1942

Redigeret af Samfundets Skrifludvalg
ved
H. HJORTH-NIELSEN

INDHOLD

Jens Baggesen og F. J. Kaas i 1814. Af Arkivar i Rigsarkivet <i>Harald Jørgensen</i>	1
Magister Ejler Christian Dyssel, Præst i Vrensted—Tise 1708—29, og nogle supplerende Oplysninger om Slægten Dyssel. Af Postmester <i>C. Klitgaard</i>	12
Oversigt over mine Arbejder vedrørende slesvigske Studenter, Elever, Præster m. m. Ved Dr. phil. <i>Thomas Otto Achelis</i>	37
Slægten Bering paa Viborg-Egnen i Tiden indtil Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Af Oberstløjtnant <i>Chr. Bokkenheuser</i>	45
Københavnske Urtegaardsmænd og Gartnere og deres Kaar i Kongens Sold. Af Havearkitekt <i>Johannes Tholle</i>	56. 119
Anmeldelser	79
Spørgsmaal. Behm	95
Til Medlemmerne	95
Samfundets Regnskab for 1941.....	96
Blade af en Familie-Krønike. Ved fhv. Bibliotekar <i>Julius Clausen</i>	97
Slægten Saxe i Aarhus i det 16. og 17. Aarhundrede. Af Aktuar <i>A. Blichfeldt-Petersen</i>	106
Professor W. E. Christianis Slægt. Ved Direktør <i>Th. Hauch-Fausboll</i>	114
Anmeldelser	144
Smaa Meddelelser (Eisen. — En fransk Emigrant, Jean d'Aubert. — Familien Bast. — Holmsted. — Glahn-Samfundet. — Lange. — Tordenskiold.)	153
Spørgsmaal. Munch	155
Til Medlemmerne	156
Blade af Officers-Slægten Næglers Historie. Af Redaktør <i>Niels Friis</i>	157
Til Skolemanden Kristen Rovsings Biografi. Af Dr. phil. <i>Olaf Carlsen</i> ...	180
Oplysning om et forkert Kistevaaben i Visborg Kirke. Af Kaptajn <i>Gerhard Honnens de Lichtenberg</i>	185
Om nogle Descendenter af Christjern Nielsen, Borgmester i Varde. Af Grosserer <i>Alfred Larsen</i>	188
Nedstamning fra alle et Sogns Beboere. Af Pastor <i>T. Ingerslev</i>	201
Om Slægten du Plat — især dens danske Linie. Af Overlæge, Dr. med. <i>Fr. Tobiesen</i>	204
Kobberstikkeren Gerhard Ludvig Lahde. Af kgl. Ordenshistoriograf, Dr. phil. <i>Louis Bobé</i>	222
Til dansk Præstehistorie. Ved Lektor, Dr. phil. <i>Hans H. Fussing</i>	227
Fortegnelse over dansk genealogisk Litteratur i Aaret 1941. Ved Bibliotekar, mag. art. <i>Albert Fabritius</i>	247
Anmeldelser	251
Smaa Meddelelser. Om Slægten Liisbergs Oprindelse	258
Samfundets Anliggender	259
Fortegnelse over Medlemmerne af Samfundet for dansk Genealogi og Personalhistorie (1. November 1942).....	260
Register	266

JENS BAGGESEN OG F. J. KAAS I 1814

Af
HARALD JØRGENSEN

6. Februar 1814 paabegyndte Digteren *Jens Baggesen* Udsendelsen af et nyt litterært Skrift, som han gav det hyggelige Navn »Søndagen«. Det var et lille otte-sidet Blad i Kwart, trykt hos *J. R. Thiele*, men med Forfatteren selv som Forlægger. Hensigten med det var først og fremmest at skaffe Baggesen Lejlighed til at træde frem for et dansk Publikum med sine nyeste poetiske Skatte, men desuden gav det ham et Forum i København, hvorfra han kunde lade sin Røst lyde om Dagens Spørgsmaal, navnlig paa det æstetiske Omraade. Bladet var tænkt som et Ugeblad, og foreløbig udkom Nr. 1—4, alle med en Uges Mellemrum.

Det første Nummer indledtes med et Sendebrev fra de tre Gratier til Udgiveren, men i den Programartikel, der fandtes i dette Nummer, erklærede Baggesen, at man ikke af det udkomne Nummers Overflod paa Vers maatte slutte sig til, at saadan vilde det ogsaa blive i Fremtiden. Tværtimod vilde det maaske endog vise sig, at Prosabidragene vilde blive de overvejende. Blandt de Bidrag, som Baggesen annoncerede i sin Programartikel, var visse Udtog af »Labyrinthen«, som det ikke tidligere havde været muligt at bringe paa Dansk, da der hidtil havde ligget »Embargo« paa dem. Men »vor Med-Krig mod Europas Forstyrrer« har nu ophævet denne.¹

Med disse forblommede Udtryk tænkte Baggesen paa en Skilddring af Bryllupsfestlighederne i Paris i Aaret 1810, da Kejser Napoleon havde indgaaet Ægteskab med Marie Louise af Habsburg. Han havde personlig opholdt sig i Paris i disse Dage, og han havde endog været Øjenvidne til selve Bryllupshøjtideligheden i Louvre-slottet. Baggesens Uvilje mod Napoleon var velkendt, og i Artiklerne om Bryllupet kom denne Følelse stærkt til Orde, ligesom han ved forskellige andre Lejligheder i sine franske og tyske Skrifter havde givet Udtryk for sin Kritik af Korsikaneren. Paa Dansk havde han hidtil vogtet sig for at udtale denne Uvilje. Han kendte uden Tvivl den Paragraf i den danske Trykkefrihedslovgivning,

¹ Søndagen Nr. 1 Side 8.

som sagde, at den, der i et trykt Skrift »fornærmer fremmede, i Venskab med Os værende, Magter, enten ved at laste eller forhaane de regerende Personer, eller, uden at nævne sin Hjemmel, at tillægge saadanne Regeringer uretfærdige og skammelige Handlinger« straffes med Forbedringshusarbejde fra 3 Maaneder til 3 Aar. Formodentlig har Baggeseu ligeledes gennem sine mange udmærkede Forbindelser inden for den højere Embedsmandskreds været klar over Frederik VI's og hans skiftende Udenrigsministres næsten sygelige Angst for, at der paa Tryk skulde fremkomme Udtalelser, der kunde give Anledning til pinlige diplomatiske Demarcher. Baggeseu maatte endvidere regne med, at den offentlige Mening siden Bombardementet af København i 1807 og Flaadens Tab havde vendt England Ryggen og orienteret sig mod Frankrig. Saa sent som ved Traktaten af 10. Juli 1813 havde den danske Regering bekræftet den dansk-franske Alliance med en Forbundstraktat, der forpligtede Landet til at stille et dansk Hærkorps til den forestaaende store Kamp mellem Napoleon og de allierede Magter. »Som dansk Forfatter var jeg neutral, saalænge min Regering var det,« udtalte Baggeseu, medens han som Menneske og »Jordborger« følte, at det var hans hellige Pligt ikke at være det.² Man forstaaer udmærket denne Holdning og maa absolut anerkende den. Da Danmark omkring Nytaar 1814 blev tvunget til at opgive det franske Venskab og ved Kielesstraktaten af 14. Januar 1814 lovede at tilslutte sig Koalitionen og at udruste en Hærafdeling til den sidste afgørende Kamp mod Verdenserobreren, følte Baggeseu, at de Baand, der hidtil havde bundet ham til at tie, nu var bristet, og han brændte af Iver efter at træde frem for sine Landsmænd med et nyt Syn paa Napoleon og hans Regimenter.

I Nr. 3 af Tidskriftet »Søndagen« paabegyndte Baggeseu da en Artikelserie om Kejserbryllupet i Paris i 1810. Bladet udkom 20. Februar 1814, og Ugedagen efter offentliggjordes en Fortsættelse af Skildringen, der efter Planen skulde efterfølges af en Artikel i Bladets Nr. 5, der var bestemt til at udkomme 6. Marts 1814. I en Række flimrende Billeder, oplivet af flere morsomme Smaatræk, afmalede Baggeseu det storartede Sceneri, der udfoldede sig i Anledning af den celebre Begivenhed, efter sin Tid et Stykke glimrende Journalistik. En væsentlig Del af den første Artikel var helliget det frygtelige Regnvejr, der truede med at ødelægge Festglæden hos alle de direkte Deltagere i Begivenheden, medens det paa den anden Side morede de jævne Parisere, der ikke i samme Grad var blændet af Kejserstronens Glans, og som havde faaet anvist Plads paa de bagerste Rækker. I de følgende Artikler

² Søndagen Nr. 4 Side 30, Noten.

skildrede Baggeseu de Besværligheder, han selv havde med at bane sig Vej frem til første Parket, og de Iagttagelser han kunde gøre under denne vanskelige og farefulde Færd. Efter Planen skulde Artiklen fortsættes, men det Offentlige satte en brat Stopper for hele Foretagendet ved at beslaglægge Bladet.

Den, der læser denne Skildring af Bryllupet, vil hurtig være klar over, at Kejser Napoleon ikke var Baggeseus Helt. Paa mange indirekte Maader skabte Baggeseu en ugunstig Atmosfære omkring Kejserens Person, og han lod det heller ikke mangle paa direkte Angreb. Som Eksempel herpaa kan fremhæves en Bemærkning om Napoleon som »Frihedens og Fredens selvkrønedede Morder« og en Sammenligning mellem Napoleon og Kejser Nero. Blandt de talrige offentlige Hyldestord til Napoleon, som Pariserne havde for Øje i de Dage, lød et saaledes: »Verdens Lykke er i hans Hænder«. Denne Sætning opirrede Baggeseu i ganske særlig Grad og gav ham Anledning til følgende Udgydelse: »Ikke blot Frankrigs, ikke blot Europas, ikke blot Jordens (det forstaar sig af sig selv og behøver ikke at proklameres) nei! men Verdens — alt det Tilværendes — Lykke er i denne Korsicaners Hænder! Mon Rom var dybere sunket under Nero end Paris under Napoleon? Jeg tvivler. Nero var i det mindste fød Kejser; Nero havde i det mindste intet Konscriptions System indført — og slagtede han og selv en Mængde Romere, nødte han dog ikke alle Romere til at slagte. Den franske Revolution har gjort os nu levende Historien om Roms yderste Fordærvelse trolig, men hvad vil gøre Efterverden engang den franske Revolution og Europas yderste Fornedrelse trolig? Jeg haaber: intet.«³

Om Baggeseus Syn paa Napoleon kunde der ikke være nogen Tvivl, og idet han for første Gang fremlagde det for et dansk Publikum, var det ham meget om at understrege, at det ikke repræsenterede en Stemning fra igaar, men at denne Opfattelse af »den Forfærdelige, som nu begynder mindre at forfærde« var af betydelig ældre Oprindelse, og at den gik tilbage til den Tid, da »han (Baggeseu) blev indviet i Consulatets Mysterier«. Baggeseu haabede derfor, at han ikke skulde blive forvekslet »med dem, der vise deres Mod i at træde paa Lapperne af døde Løver og deres Opofrelse for den gode Sag ved at ile den Stærkeste til Redning«.⁴

Baggeseus dristige Udfald mod Napoleon var dog mere, end Regeringen var sindet at lade passere i Ubemærkethed, og navnlig blev Kancellipræsident *Kaas* meget forbitret over Baggeseus Formastelighed. Til Forklaring af *Kaas'* kraftige Reaktion maa

³ Søndagen Nr. 4 Side 27—28.

⁴ do. Nr. 4 Side 26, Noten.

fremhæves, at denne højtstaaende Embedsmand ved flere Lejligheder havde været brugt i særlig diplomatisk Sendelse til Kejsershoffet. Det var saaledes ham, der i 1811 havde overbragt Kejsers Napoleon Frederik VI's Lykønskning i Anledning af Kongen af Roms Fødsel, og i 1813 blev han paany sendt til Kejseren, der opholdt sig i Dresden, for at bringe visse Uoverensstemmelser ud af Verden. Under de Forhandlinger om Landets Udenrigspolitik, som havde fundet Sted inden for den snævreste Statsmandskreds i December 1813, havde han endelig længst af alle forsvaret Forbundet og Venskabet med Napoleon. Utvivlsomt var han den af de danske Statsmænd, der havde været stærkest blændet af Napoleons Storhed, og maaske har han paa dette Tidspunkt endnu i sit Hjerte baaret paa et lønligt Haab om, at Kejsersens hidtil saa lykkelige Stjerne atter vilde stige mod Zenit. Man maa jo endelig ikke glemme, at Napoleon endnu var Kejsers, selv om Nederlaget maatte forekomme uafvendeligt.

Umiddelbart førend Nr. 5 af Søndagen skulde udkomme, kaldte Justitsminister Kaas Københavns Politimester *Rasmus Bagger*, under hvem Tilsynet med Pressen var henlagt, op til sig og gav ham mundtlig Befaling til indtil videre at standse Salget af Søndagen Nr. 3 og 4 og hindre, at Udsalget af Nr. 5 begyndte. Samtidig fik han Ordre til at udtale sig om, med hvilken Begrundelse han havde ladet Skriftet passere. Formodentlig har Kaas over for Politimesteren gjort gældende, at man kunde have standset Bladet i Henhold til § 26 i den store Trykkefrihedsforordning af 1799, der bl. a. indeholdt den Bestemmelse, at Politimesteren, hvis han fandt noget strafværdigt eller utilbørligt i et Skrift, straks skulde forbyde Udsalget og tage alle trykte Eksemplarer under Forsegling samt indsende Skriftet med Betænkning til Kancelliet.

Situationen var ikke morsom for Politimesteren, der ikke kunde undgaa at mærke den tydelige Kritik af hans Embedsførelse, der laa i Kancellipræsidentens Befaling. Endvidere maatte det i høj Grad være ham ubehageligt at skulle skride ind i dette Tilfælde, da Baggesen var hans Barndomsven og senere Skolekammerat fra Slagelse. I sit Svar, som han stiledede direkte til Kancelliet, udviklede Politimesteren imidlertid ufortrødent, at han ikke havde standset Baggestens Skrift, fordi han ikke fandt, at dette indeholdt Udtalelser, som kunde gøre det til Genstand for en Retssag. Kun hvis dette havde været Tilfældet, kunde Politimesteren have beslægtet Skriftet. »Thi ville man,« fortsatte Bagger, »i denne Punct udvide min Embedspligt til ethvert Skrift, hvori, efter dennes eller hiins vilkaarlige Følelse, vil findes upassende, men ikke lovstridige Udladelser, der formentlig alene kan revses for Publicitetens Domstol, vilde mit Ansvar kunde drages i det Uendelige og en fuldstændig Censur under Politiet være indført.« Under Henvisning

til Trykkefrihedsforordningens Fortale understregede Bagger, at Regeringen havde taget afgjort Afstand fra Censur.⁵

Uden at vide af det havde Politimester Bagger udviklet et Syn paa Forstaaelsen af § 26, som i det væsentlige faldt sammen med den Opfattelse, som Kancellideputeret *A. S. Ørsted* Dagen i Forvejen havde forfægtet inden for Kancellikollegiet, men uden at vinde Tilslutning hos sine Kolleger. Det er ikke nødvendigt i denne Forbindelse nærmere at gaa ind paa denne Argumentation. Kun saa meget bør siges, at Kancelliet allerede 8. Marts 1814 tilskrev Politimesteren, at naar § 26 befalede alle Bogtrykkere at tilstille Politimesteren et Eksemplar af et udkommet Skrift, førend det blev uddelt, maatte Hensigten være, at Politimesterens Samtykke til Uddelingen skulde erhverves. Til Støtte for denne nye Fortolkning, der betegnede et afgjort Brud med den hidtidige Praksis, anførte Kancelliet, at det ellers vilde være umuligt for Politimesteren straks at forbyde Salget og tage alle trykte Eksemplarer i Forvaring, hvis han fandt noget strafværdigt eller utilbørligt i Skriftet.⁶

Samtidig med at Kancelliet paa denne Maade ved en simpel Kancelliskrivelse paalagde alle Skribenter og Forfattere et nyt Baand, meddelte man Bagger, at Salget af de trykte Numre 3, 4 og 5 skulde standses. I Overensstemmelse med denne Ordre tog Politimesteren samtlige resterende Eksemplarer af Nr. 3 og 4 (omtrent Halvdelen af Oplaget) i Forvaring sammen med det fuldstændige Oplag af Nr. 5.

Formodentlig vilde der ikke være sket mere i denne Sag, hvis ikke Baggeseu nogle Maaneder senere havde begaaet en stor Ubesindighed. Til trods for at han udmærket vidste, at Udsendelsen af Nr. 5 var blevet standset paa Grund af Artiklen om Napoleon, lod han et nyt Nummer optrykke forsynet med Fortsættelsen af Artiklen om Formælingen, og 1. Maj 1814 udkom dette Nummer.

Man kan nu rejse det Spørgsmaal, hvordan det gik til, at dette nye Nummer uhindret kunde passere Politimesteren. Men Forklaringen er ligetil. Ved et kgl. Reskript af 8. April 1814 havde Bagger forladt sin Stilling som Politimester for at overtage Hvervet som 3. Borgmester i København, og samtidig var Generalauditør i Søetaten *Hans Haagen*, der tidligere havde beklædt Politimesterembedet, blevet udnævnt til øverste Leder af det københavnske Politi med Titel af Politidirektør.⁷ Om der er nogen Forbindelse

⁵ Indlæg til D. K. 2. Dept. Brevbog 1814 Nr. 624 a.

⁶ Ørsteds divergerende Opfattelse fremgaar af et Særvotum, der findes vedlagt Indlæg til D. K. 2. Dept. Registrant 1814 Nr. 478 a. Flertallets Fortolkning af Trykkefrihedsforordningens § 26 godkendtes ved kgl. Res. 21/4 1814.

⁷ D. K. 2. Dept. Forestillinger 1814 Nr. 440.

mellem Baggesen-Affæren og Baggers Afskedigelse som Politimester i København kan ikke dokumenteres, men det er ikke udelukket. Da Baggesen udsendte den nye Udgave af Nr. 5 af Søndagen, havde Haagen endnu ikke haft Tid til at gøre sig bekendt med Kancelliskrivelsen af 8. Marts 1814, og Skriftet fik derfor Lov til uhindret at passere Politikontrollen.

Skriftet undgik dog ikke Kancelliets Opmærksomhed, og 5. Maj 1814 udbad man sig en Forklaring af den nyudnævnte Politidirektør, hvorledes det kunde gaa til, at Baggesens Skrift var udkommet. Haagen indberettede straks næste Dag Sagens Sammenhæng, og man kan godt forstaa hans Bitterhed mod Baggesen for det Puds, der var blevet spillet ham. Hans Forbitrelse var saa stor, at han henstillede til Kancelliet, at det anlagde Sag mod Baggesen. Samtidig indberettede han, at han havde ladet Baggesen underkaste Forhør ved Politiretten i Anledning af det passerede. Til Forsvar for sin Handlemaaede anførte Baggesen, at han efter en personlig Samtale med Kaas havde faaet det Indtryk, at Artiklen nu kunde fortsættes, og at Artiklen i alle Tilfælde vilde blive standset af Politiet, hvis man fandt, at den indeholdt noget, som man ikke vilde tillade blev offentliggjort. Kancelliet ønskede dog ikke at rejse Sag mod Baggesen, da Nr. 5 ikke indeholdt Angreb paa Kejser Napoleon, og man haabede endvidere, at Publikum havde glemmt Indholdet af de foregaaende Artikler. Man nøjedes med at beordre Beslaglæggelsen af det nye Nr. 5.⁸

Men hermed var denne Episode endnu ikke afsluttet. Baggesen blev, som man kunde tænke sig, ude af sig selv af Forbitrelse over den formentlige Krænkelser af hans Rettigheder som Forfatter, og i en Række Henvendelser dels til Kancellipræsident Kaas dels til Kancelliet, og da dette ikke hjalp endog til den enevældige Konge, forsøgte han at faa Beslaglæggelsen hævet. Da disse Breve hidtil kun har været kendt i Udtog, og da de indeholder væsentlige Bidrag til Belysning af Baggesens Holdning i denne Sag, vil det være rimeligt at aftrykke dem in extenso.⁹

Baggesen forsøgte først ved en personlig Henvendelse til Kaas at opnaa Frigivelse af Bladene, og han kunde med nogen Vægt gøre gældende, at de Bekymringer, som Kancelliet oprindelig kunde have om Betimeligheden af at lade en Kritik af Kejser Napoleon komme offentligt til Orde paa Dansk, i hvert Fald nu maatte være forsvundet, da Kejserens Skæbne var afgjort med hans Afrejse til Elba. Da Baggesen imidlertid ikke kunde træffe Kaas personlig, henvendte han sig til ham i en Skrivelse af 28. Juni 1814, der havde følgende Ordlyd:

⁸ Indlæg til D. K. 2. Dept. Brevbog 1814 Nr. 1370. Jfr. Forestilling 1814 Nr. 301. Resolution 12. Aug.

⁹ Aug. Baggesen: Jens Baggesens Biographie IV, 1856, S. 122 ff.

Kiøbenhavn, hos Baccalans Nr. 11. d. 28. Juni 1814.¹⁰

Deres Excellenz,

Efter adskillige Gange forgiæves at have indfundet mig, for at gjøre Deres Excellenz min personlige Opvartning, saavel i Cancelliet, som i Deres Excellenzes Hotel, maae jeg give mig den underdanige Frihed, skriftlig at udbede mig af Justitsministeren og Cancellie-Præsidenten, ved et Par Ord til Politie-Directeuren, at lade ophæve Beslaget paa endeel Exemplarer af de enkelte Nummere af Litteratur-Bladet Søndagen, som Deres Excellenz til en Tid, da Europas politiske Stilling endnu fra den deri berørte Side kunde synes tvivlsom, fandt passende og fornødent; men som nu sikkerlig efter Deres Excellenzes egen Dom, paa en Tid, da man upaaaanket endog i halv politiske Blade lader trykke ulige fornærmeligere Angreb paa den styrtede Verdensbehersker, jeg kun angreb saa længe der var Fare ved at angribe ham, ikke blot er unyttig og hensigtsløs; men — for saa vidt min Artikel (hvoraf den værste Side jo allerede er i Publikum) hvis den blev fuldendt, vilde komme til at indeholde en Apologie for min egen fordums Beundring af hin Erobrer, og fra een Side i det mindste lade ham vederfare Ret imod de feige Skriblere, der blot ile hans Overvindere til Hielp og bieffe mod den døde Løves Hale — hensigtstridigt. Selv Mand af ikke let rokkelig Fasthed, kan jeg ikke andet, end agte samme, hvor jeg finder den; og iblandt alle politiske Ryttere ere mig ingen saa foragtelige, som de, der have omsadlet strax efter deres Anførers Fald. Jeg er desuden endnu længere fra, at nedkaste mig for tomme Nathuer end for skarpe Ørnekløer, og det kan neppe nogensinde falde mig ind at skrive meer imod hin despotiske Helt end jeg har skrevet.

Overbeviist om at Deres Excellenzes Retfærdighed og Billighed strax vil ophæve dette Beslag paa min ubetydelige Eiendom, hvis Baand standser min Afreise her fra Byen, har jeg den Ære, med al skyldig Ærefrygt at tegne mig
Deres Excellenzes underdanige Tiener

Baggesen.

Paa denne Henvendelse lod Kaas allerede samme Dag Cancelliet svare, at da Uddelingen

»af disse Nummere er forbudt, og da man ikke finder nogen tilstrækkelig Grund til at hæve dette Forbud, saa indser man ikke, at det kan være Dem til nogen synderlig Nytte, at De erholde udleveret disse Exemplarer, der ere tagne under Bevaring af Politiet for at der kunde have Sikkerhed for, at ingen Uddeling fandt Sted.«¹¹

Dette afvisende Svar formaaede dog ikke at bringe Baggesen til Tavshed, og i en ny Henvendelse af 2. Juli 1814, dennegang rettet til Cancelliet, forsøgte han en ny Taktik, nemlig at gøre sine formentlige Rettigheder gældende. Baggesen hævdede, at Beslaglæggelsen var sket uden Lov og Dom, og at den var i Strid med Trykkefrihedslovgivningen. Han gjorde sig herved til Talsmand for den Opfattelse, der nogle Aartier senere skulde blive hævdet med den største Styrke af det liberale Parti, nemlig at

¹⁰ Ifølge Vejviseren for 1814—15 fandtes der paa Kongens Nytorv en Traktor ved Navn *Baccalan*, hos hvem Baggesen formodentlig har boet, inden han tog Ophold Kongens Nytorv Nr. 365.

¹¹ Indlæg til D. K. 2. Dept. Brevbog 1814 Nr. 2127. Her findes Baggesens Skrivelse af 28. Juni.

man ikke kunde beslaglægge et Blad uden samtidig at anlægge Justits-sag mod Redaktøren eller Forfatteren. Men nu som senere bestred Kancelliet lige saa energisk Rigtigheden af denne Fortolkning. Baggens Henvendelse til Kancelliet havde følgende Ordlyd:

Kiøbenhavn, d. 2. Julii 1814.

Underdanig Pro Memoria,

Da det kongelige Danske Cancellie i Anledning af mit Andragende i en privat Skrivelse til Hans Excellents Herr Geheime Stats- og Justitsminister, som sammes Præsident, paa, at det Beslag, som er lagt paa nogle Nummere af det af mig udgivne Blad »Søndagen« maatte hæves, blot forunder mig den skriftlige Tilmeldelse: at man ikke indseer, at det kan være mig til nogen Nytte, at jeg erholder disse Exemplarer udleverede, maa jeg hermed give mig den underdanige Frihed at forsikkre det høie Cancellie: at jeg ved hint Beslag, der uden Lov og Dom blev lagt paa min lovlige Eiendom allerede har lidt et betydeligt Tab, og at dette Tab bliver endnu betydeligere, hvis jeg ikke erholder samme min uforbrudte Eiendom, som provisorisk er bleven taget i Forvaring af Politiet, snart igien udleveret; at følgelig det høie Cancellies Beredvillighed til saa snart, som muligt, at lade mig vederfares den Ret, som den hidtil gieldende Lov for Trykkefriheden sikkrer mig, vil være mig til betydelig Nytte.

Jeg gientager altsaa formeligen, og saa bestemt, som mueligt til hele det høie kongelige Danske Cancellie den mundtlig og skriftlig til Hans Excellents gientagne underdanige Begiæring: at det maatte behage høisamme, at beordre Politiet Udleveringen af de i Bevaring tagne Nummere af mit Blad Søndagen, da jeg i manglende Fald seer mig nødsaget til at indkomme hos Hans Majestæt Kongen med en Klage over vilkaarlig Behandling.

Jeg haaber i øvrigt, at det høie Kongelige Danske Cancellie, efter de mange forgiæves Omvei-Skridt, jeg i denne Sag hidtil har gjort med ydmyg Eftergivenhed, for at opnaae ved Gunst, hvad der tilkom mig med Ret, og i Betragtning af hvad jeg allerede har lidt uden mindste Brøde, ikke anseer denne min frimodige Yttring af Utaalmodighed for et Udbrud af Trods; men for hvad den er, et nødsaget mandigt Tilraab af reen Trang til Retfærdighed.

underdanig

Baggesen

Justitsraad og Professor.

Denne gang foretrak Kancelliet at lade Svaret til Baggesen tilflyde denne gennem Politidirektør Haagen, som under 5. Juli 1814 fik Ordre til at meddele Baggesen, at det maatte have sit Forblivende ved den engang meddelte Kancelliresolution.¹²

Allerede i Skrivelsen til Kancelliet havde Baggesen truet med at gaa direkte til Kongen, hvis han ikke fik sin Ret. Da han nu modtog det fornyede Afslag paa sit Andragende, opsatte han 12. Juli et allerunderdanigst Andragende, som imidlertid ikke naede direkte i Kongens Haand, men blev aabnet i Kancelliet og ved en Forestilling af 11. Juli 1814 forelagt ham.¹³ I dette Andragende,

¹² Indlæg til D. K. 2. Dept. Brevbog 1814 Nr. 2234. Her findes Baggens Brev af 2. Juli.

¹³ Indlæg til D. K. 2. Dept. Brevbog 1814 Nr. 2750. Jfr. Forestilling Nr. 301, Resolution 12. Aug.

som tidligere har været trykt i den store Baggesen-Biografi, men ikke fuldstændigt, understøttede Baggesen sin Sag ved paany at fremføre de tidligere anvendte Argumenter. Naar han imidlertid i dette Andragende udtalte, at hans Embedstab »var en Følge af Behandlingen imod mig ved denne Leilighed« er dette ikke rigtigt, da Kancelliet ikke havde haft nogen Indflydelse paa Baggesens Afsked som Professor ved Universitetet i Kiel, men denne snarere var fremkaldt ved Baggesens egen Kluntethed.¹⁴ Andragendet til Kongen har følgende Ordlyd:

Kiøbenhavn, d. 12. Julii 1814.

Til Kongen

Det kongelige Danske Cancellie har i en Resolution af 9de Marts d. A. ved Politiet ladet lægge Beslag paa nogle Nummere af et af mig udgivet litterarisk Blad under Titel Søndagen, der intet indeholdt imod Deres Majestæts Lov for Trykkefriheden stridende. Uagtet det ikke har forfulgt dette Beslag, saa har det dog heller ikke, paa mine gientagne Reclamationer i Løbet af nu næsten et halvt Aar villet hæve samme; omendskiøndt den eeneste udvortes Bevæggrund, som kunde have bestemt Cancelliet til hint efter min allerunderdanigste Formeening indvortes aldeles ubeføiede Skridt, ganske var bortfaldet. Ikke blot det Indgreb, som derved er skeet i min lovlige Eiendom, der har paaført, og vedbliver at paaføre mig en høist betydelig, og i min nærværende Forfatning næsten ubodelig Skade; men ogsaa den derved paa mig kastede Skygge, som Overtræder af Loven, sætter mig i den Nødvendighed, efter alle spildte Forsøg paa at bevæge Cancelliet til en forandret Fremgangsmaade, at henvende mig til Deres Majestæts allerhøieste Retfærdighed med en allerunderdanigst Bøn om, at min Sag maa vorde undersøgt og paa-dømt, efter Lands Lov og Ret, ved de af Deres Majestæt beskikkede Domstole; da jeg intet Øieblik betvivler i dette Tilfælde at erholde den Fyldestgørelse, som min erkjendte Brødefrihed vil medføre. At jeg, foruden mit Embeds Tab, der allerede var en Følge af Behandlingen imod mig ved denne Leilighed, tillige paa flere Maader uden lovlig Omgang skulde bøde for en Forbrydelse, jeg ikke har begaaet, vil min ligesaa milde, som retfærdige, Uskyldigheden beskyttende Konge sikkert aldrig tilståede. Jeg bønfaller derfor til-lidsfuld om en umiddelbar allernaadigst Resolution paa dette mit allerunderdanigste Nødraab.

allerunderdanigst

J. J. Baggesen.

I den Forestilling, hvormed Kancelliet forelagde Kongen denne Henvendelse, motiverede man Indgrebet mod Baggesen med en Henvisning til Trykkefrihedsloven af 1799, der ikke alene paabød Kancelliet at tage fornøden Beslutning »i Henseende til Udsalg af Skrifter, hvis Indhold er strafværdigt, men ogsaa i Henseende til dem, hvis Indhold findes utilbørligt, og da en Artikel i et dansk Skrift af Indhold som den ovennævnte kunde have givet Anledning til høist ubehagelige Noter fra fransk Side, hvis Om-

¹⁴ Om de nærmere Enkeltheder vedr. Baggesens Afskedigelse i Naade og med Pension se Aug. Baggesen: Jens Baggesens Biographie IV, 1856 S. 122 ff. Jfr. desuden Danske Magazin 6. Rk. V Bd., 1933, S. 51 ff.

stændighederne havde forandret sig, og selv om disse vedblive maatte forekomme enhver god Mand som usømmelig, saa ansaa Cancelliet det for sin Pligt at standse Fortsættelsen af bemeldte Artikel«. Set paa Afstand virker denne Argumentation ikke overbevisende, og navnlig virker det pudsigt, at det skulde være Frygten for, hvad der vilde ske, hvis de politiske Konjunkturer vendte sig til Fordel for de napoleonske Farver, der skulde have dikteret Kancelliet dets Holdning. Mere Vægt maa der sikkert lægges paa Kancelliets Udtalelse om, at Baggesens Angreb paa Napoleon maatte virke »usømmeligt« paa enhver god Mand, og hvis det er rigtigt, vidner det om, i hvor høj Grad den hjemlige Regeringskreds var begejstret for Napoleon og med hvor stor Uvilje, man endnu betragtede den allierede Politik. Ogsaa *A. S. Ørsted* synes at have næret den samme Opfattelse til trods for, at han ellers i denne Sag indtog en helt anden Holdning end Kaas og Kollegerne i Kancelliet. I det særlige Votum, der er bevaret fra hans Haand, skriver han rent ud, at det »uædle og uanstændige som Baggesens Adfærd ei er fri for, beskjemmer sin Forfatter, men kan ikke gjøre ham til Gienstand for Straffeloven, som om han havde skrevet en nok saa nedrig Paskil paa Alexander den Store«. Ogsaa paa Ørsted havde Baggesens Angreb paa Napoleon saaledes virket pinligt, men han mente ikke, at den gældende Lovgivning tillod Kancelliet at gribe ind hverken med Beslaglæggelse eller Sagsanlæg, da Trykkefrihedsloven alene paabød, at Udtalelser mod Regenter og Regeringer, »der ere i Venskab med vor Konge« kunde paa- tales og straffes. »Det vilde vel stride mod Begrebet om Krigsførsel,« fortsatte Ørsted, »at det skulde være forbudt at laste fiendtlige Regenter eller at tillægge dem uretfærdige og skammelige Handlinger, hvilket man vist heller intet Exempel finder paa, at en Regiering har forbudt, hvorimod det er sædvanligt, at bittere Angreb paa den fjendtlige Regiering endog udkommer i officielle Skrifter.« Vor Tid kan unægtelig tale med herom.

Efter Ørsteds Opfattelse var det ikke alene juridisk angribeligt at skride ind mod Baggesen, men ogsaa politisk uklogt. »Sikkert vil det af de Diplomater, der ej ere velsindede mod Danmark, blive mistydet som et Bevis paa hemmelig Hengivenhed til den Monark, Kongen har erklæret Krig, og mange vil ikke glemme som Modsætning at paaberaabe sig, at det, under Krigen med England, var Vane, at en vis Skribent aldrig kaldte den engelske Regjering andet end Røverregjeringen, og at dette ingensinde blev paataalt, og det skjøndt den[ne] Forfatter var censurpligtig. Forskellen mellem Aarsagen til vort fiendtlige Forhold mod England og det, hvor man nu staar til Frankrig, vil man vist ikke lade gjelde, ligesom det i sig selv ei kan have Indflydelse paa, hvad Undersaatterne har Lov til at ytre, thi den Regjering vor Konge

erklærer Krig, er vor Fjende, hvad der saa har givet Anledning dertil. At B[aggesen] vil vide at udskrige Sagen paa Steder, hvor det kan gjøre Virkning, tvivler jeg ikke paa; thi han er fuld af Intrigue og ikke uden Connexioner«. Ørsted formaaede imidlertid ikke at vinde Ørenlyd for denne Opfattelse, og Kancellikollegiet fulgte ganske Justitsministeren.

Med Hensyn til Baggesens Paastand om at det Offentlige ikke havde Ret til at opretholde en Beslaglæggelse uden at forfølge Sagen videre hævdede Kancelliet, at en Beslaglæggelse var en »actus magistralis«, der ikke kunde underkastes Prøvelse ved Domstolene. Man maatte derfor indstille til Kongen, om ikke de foretagne Foranstaltninger kunde bifaldes. Ved Resolution 12. August 1814 billigede Kongen denne Indstilling, som derefter 14. August blev meddelt Politidirektøren til videre Ekspedition. Og hermed var »Søndagens« Skæbne endelig beseglet.

Til Belysning af Baggesens fremstormende Temperament og ukuelige Frihedstrang giver Begivenhederne omkring »Søndagens« Beslaglæggelse ypperlige Bidrag, ligesom de klart viser, at Baggesen ikke var bange for at tage Bladet fra Munden, naar han mente, at der blev tilføjet ham Uret. Men ulykkeligvis var det ikke ham alene, der kom til at bære Følgerne af dette beklagelige Sammenstød med de højeste Justitsmyndigheder. Baggesens Artikler om Kejser Napoleon, der begyndte at udkomme fire Dage, førend den danske Regering officielt meddelte Publikum, at Landet befandt sig i Krig med Frankrig (dette skete som bekendt først ved Forordningen af 24. Februar 1814 ang. hvad i Henseende til Franske der opholde sig her i Riget... bør iagttages) fik Uviljen mod den periodiske Presse til at bryde ud i lys Lue og gav det Parti Vind i Sejlene, som lurede paa en Lejlighed til at paalægge Forfatterne yderligere Baand. Sandsynligvis vilde denne Retning have sejret før eller senere, men det er en historisk Kendsgerning, at det var Baggesens Napoleonsartikler, der fik Bægeret til at flyde over. Beretningen om Tidsskriftet »Søndagen« og dets Skæbne er derfor ikke blot et Blad i Baggesens Livshistorie, men den indtager desuden en vigtig Plads i den danske Trykkefrihedslovgivnings Historie.

MAGISTER EJLER CHRISTIAN DYSSSEL,
PRÆST I VRENSTED-TISE 1708—29, OG NOGLE SUPPLERENDE
OPLYSNINGER OM SLÆGTEN DYSSSEL.

Af
C. KLITGAARD.

[*Carlsbergfondet* har velvilligst understøttet mine Studier vedrørende
Vendsyssels indre Historie.]

I »Personalhistorisk Tidsskrift« 5, VI, 266—72 meddelte jeg i sin Tid nogle Oplysninger om Amtmand Arnold Christian Dyssels Søn, *Frederik Christian Dyssels* uheldige Ægteskabssag med Jomfru *Charlotte Amalie Søbøtke*, og i samme Tidsskrift 6, II. 67—76 har Professor H. Weitemeyer offentliggjort en Indberetning af 1. Jan. 1766, som Pastor *Arnold Christian Dyssel* i Hygum sendte Biskop Tønne Bloch i Ribe, og i hvilken han gav en Række Oplysninger om Slægten, til hvilke Weitemeyer har knyttet en lang Række Kommentarer i Fodnoter. Endvidere har jeg i samme Tidsskrift 7. III. 116—119 fremdraget en Smædevise fra ca. 1710 om Amtmand *Arnold Chr. Dyssel*.

Nærværende Arbejde tager Sigte paa at give Oplysninger om Amtmandens Søn *Ejler Christian Dyssel*, Sognepræst i Vrensted-Tise, men til Indledning skal gives nogle supplerende Oplysninger om Slægten.

En Søster til Amtmand Dyssel var *Katrine Dyssel*, død 1686—95, gift med Raadmand *Thomas Johnsen Sommer* i Skien, død 17. Maj 1697, med hvem hun havde 1 Søn og 5 Døtre.¹

Det er utvivlsomt den senere Amtmand, men daværende Forpagter *Arnoldus Dyssel*, som 17. Sept. 1678 fik kgl. Bevilling til Ægteskab u. Tr. og L. med *Dorthe Torbensdatter*, der antagelig var Datter af Dyssels Formand som Forvalter og Forpagter paa Sdr. Elkær *Torben Nielsen*, død o. 1685, og Hustru *Mette Laursdatter*. *Torben Nielsen* købte 1678 Hjermelevgaard, som han 1679 bortmageskiftede med ½ Hammelse, og hans Datter *Dorthe* var født paa Sdr. Elkær 1661, men sandsynligvis er hun død,

¹ Norsk Tidsskr. for Genealogi, Personalhist. o. s. v. II. 387.

før Ægteskabet med Dyssel kom i Stand;² hun døde i hvert Fald før Forældrene.

15. Jan. 1681 fik Dyssel kgl. Bevilling til Ægteskab u. Tr. og L. med *Christiana Sophie Hannibaline Spormand*, Datter af Borgmester paa Christianshavn *Christian Spormand* og *Kirsten Mortensdatter Leiel*.³

Dyssel blev, medens han var Forpagter paa Sdr. Elkær, ansat som Kommissarius ved Landmaalingen 1683—87 og fik Titel som Assessor i Kommercekollegiet samt efterhaanden som Kancelliraad, Justitsraad og Etatsraad. Det er maaske en af disse Udnævnelser, han sigter til, da han ved Gavebrev af 19. Aug. 1687 »efter et helligt Løfte for Guds naadige Bistand og rige Velsignelse« skænkede 100 Slettedaler til de Fattige og Nødlidende i Aalborg.⁴ 1689 købt han Sejlstrupgaard med Sejlstrup Kirke af Admiral Jens Rodsteen, og det følgende Aar flyttede han vist fra Sdr. Elkær til Sejlstrup efter 1689 at have forpagtet Børglum Kloster af Dronning Charlotte Amalie.

Efterhaanden købte han en stor Del spredt Bøndergods i Vendsyssel samt 1704 Hovedgaarden Lundergaard i Jetsmark Sogn og 1711 Hovedgaarden Kærsgaard i Tornby Sogn, 1692 Vrensted Kirke og Tise Kirke, og til førstnævnte gav han og Hustru Kalk og Disk samt en Oblatæske, alt af Sølv. Paa Disken er graveret hans og Hustrus Vaabener. 1703 blev Dyssel Amtmand over Aastrup-Børglum og Sejlstrup Amter, hvilken Stilling han beklædte til sin Død 18. Aug. 1714, og endelig kan nævnes, at han i nogle Aar var Forpagter af de kongelige Forstrande i Vendsyssel.

Dyssel var Enkemand ved sin Død.

I »Personalh. Tidsskrift« 7. III. 117 har jeg fremsat Formodning om, at 4 af hans Sønner var født, før han kom til Sdr. Elkær, men da han og Hustru, født Spormand, først blev gift 1681, er dette ikke Tilfældet, derimod er 6 af hans Børn født paa Sejlstrup, og da hans efterlevende Børns Alder anføres i Skiftet efter ham,⁵ kan Rækkefølgen antagelig opstilles saaledes:

1. *Ejler Christian Dyssel*, f. S. Elkær 1682, Præst i Vrensted-Tise, se nedenfor.

² Tise Kbg. haves ikke fra hin Tid, og i Sulsted Kbg. er hun ikke indført som begravet.

³ D. af Biskop Morten Madsen i Aarhus og gift 1° 1642 med Præst Tøger Pedersen i Randers, der døde 1651. En Slægtning (Broder?) til Dysseles Hustru var vel den Kaptajn Christian Spormand, som 13. Juni 1695 voldelig ihjelskød Forpagter Hans Pedersen paa Hæstrupgaard i hans egen Stue, og som derfor blev skudt i Fladstrand 24. Sep. s. A. (Bircherods Dagbøger).

⁴ Aalborg Bisparkiv, Capsa A, Loc. 13, Fasc. 1.

⁵ Aalborghus m. fl. A. Nr. 15.

2. *Ingeborg Dortea D.*, f. S. Elkær 1683, gift med *Morten Lælius* til Ullerupgaard.
3. *Peter Johan D.*, f. S. Elkær 1684, død i Amsterdam 1714—15, antagelig paa Rejse til Ostindien.⁶ Hans Opholdssted var ubekendt ved Faderens Død.
4. *Lisbet D.*, f. S. Elkær 1685, gift med *Hans Bugge* til Bøgsted.
5. *Arent D.*, f. S. Elkær 1686, død før 1714, skal være faldet i et Slag i Udlandet.
6. *Jacob D.*, f. S. Elkær 1687, død i Kbh. som Student 1708, begr. i Trinitatis K.⁷
7. *Kirstine Marie D.*, f. S. Elkær 1688, gift 1717 med Kaptajn *Jens Bille* i Viborg.
8. *Morten D.*, f. S. Elkær 1689, efter Faderen Medejer af Sejlstrup, Oberst, adlet Falkenskiold 1716.
9. *Frederik Christian D.*, f. S. Elkær 1690, Sekondløjtnant, udvandret til Frankrig.
10. *Tøger D.*, f. Sejlstrup o. 1692, Sekondløjtnant, Raadmand i Fredericia.
11. *Bartholomæus D.*, f. Sejlstrup o. 1693, faldt ved Stralsund i Julen 1715, Sekondløjtnant, Ejer af Lundergaard i Jetsmark S.⁸
12. *Arnold Christian D.*, f. Sejlstrup o. 1696,⁹ d. 1763, Medejer af Sejlstrup efter Faderen, levede 1718 paa Vandsted ved Hjørring, men 1728 i Tisted, hvor han var Forpagter af Familie- og Folkeskatten i Aalborghus m. fl. A., blev 1735 Borgmester i Viborg og 1743 Landsdommer der, Ejer af Vinderslevgaard og Marsvinslund, Etatsraad.
13. *Mathias D.*, f. Sejlstrup o. 1698, levede 1716, da han var Arving efter Broderen Bartholomæus, og han kan derfor næppe være faldet i et Slag i Brabant under General Rantzau,¹⁰ da Auxiliærtropperne kom hjem 1713, men er snarere den Søn, der blev dræbt ved en Duel i Holland.
14. *Christoffer D.*, f. Sejlstrup o. 1699, d. 1770, Kaptajn, Ejer af Hald Kloster, adlet Falkenskiold 1716.
15. *Margrethe Sofie D.*, f. Sejlstrup o. 1701, gift med Major *Heinrich Wolters* i Hals.¹¹

⁶ Børglum H. Tgb. 1728, Bl. 546.

⁷ Personalh. Tidsskr. 4. V. 157.

⁸ Skifte Aalborghus m. fl. A. Nr. 22 — 1716.

⁹ Angives i Skiftet efter Faderen 1714 at være 18 Aar og over 3 Aar yngre end Bartholomæus. Aldersangivelsen ved hans Død 71 Aar maa være urigtig.

¹⁰ Personalh. Tidsskr. 6. II. 72.

¹¹ Skifte Aalborghus m. fl. A., Protokollen Bl. 398 b, 1723.

Den i Lengnicks Stamtavle anførte Søn *Henrik Dyssel*, der siges at være adlet Falkenskiold 1716 og at være myrdet i Kbh., har næppe eksisteret; han kunde være født 1694—95, men var i hvert Fald død før Faderen 1714. Han findes ikke blandt de i 1716 nobiliterede Personer.¹² En anden Familie Dyssel omtales i Ph. Tidsskr. 5. VI. 146.

Ejler Christian Dyssel var født paa Sdr. Elkær i Sulsted Sogn 4. Febr. 1682 og blev 1697 Student fra Viborg, 1700 cand. theol. og 1708 Magister. 6. April s. A. blev han kaldet til Sognepræst i Vrensted og Tise, hvor hans Fader var Kirkeejer, og i dette Embede døde han 28. April 1729,¹³ Han blev 1710—11¹⁴ gift med *Kirsten Mejer Gerade*, f. 16 . . , d. 4. Okt. 1728, D. af Sognepræst Just Nielsen Gerade paa Jegindø og Inger Olufsdatter Julbye, og med hende havde Dyssel 8 Børn,¹⁵ af hvilke de 2 døde som smaa. De øvrige 6 var:

1. *Arnt D.*, f. o. 1711, d. 1781, 71 Aar, Raadmand i Viborg 1741—50, Herredsskriver i Lysgaard og Hids Herreder 1758. Gift med *Bolette Runchel*.¹⁶
2. *Arnold Christian D.*, f. 4. Maj 1718, d. 1777, Kapellan i Varde 1744, Præst i Hygum 1754,¹⁷ Gift 1° 1755 med *Marie Kirstine Clausdatter Barfoed*, d. 1772, g. 2° med *Anne Jacobine Ditlevsdatter Blangsted*, der ægtede Dyssels Eftermand L. T. Pontoppidan.
3. *Just Gerade D.*, f. o. 1720, d. . . . , var 1766 Forvalter paa Voldbjerg i Ringkøbing Amt, gift med *Karen Ølgaard*.
4. *Elieser D.*, f. o. 1721, d. Kbh. 1765, begr. i Helligaandskirken, Supercargo i Kinafarten, antagelig ugift.
5. *Margrete Sofie D.*, f. o. 1724, d. før 1766. Var ugift og opholdt sig hos sin Faster paa Bøgsted, men ses ikke begravet der og heller ikke i Vrensted eller Sejstrup.
6. *Johan Arnt D.*, f. 26. Juni 1726, d. 1795, sidst Præst i Østofte paa Laaland, Digter og landøkonomisk Forfatter. Gift med *Andrea Katrine Frantsdatter Thestrup*, f. 1736, d. 1816.

Forinden Hr. Ejler Chr. Dyssel naaede i Ægteskabets Havn med *Kirsten Gerade*, havde han imidlertid haft en uheldig, men ret ejendommelig »Ægteskabshandel« med en anden Kvinde.

¹² Jfr. H. Weitemeyer i »Personalh. Tidsskr.« 6. II. 69.

¹³ Biskoppens Kopibog 2. Maj 1729. Skifte efter Dyssel holdtes 30. Juli 1729 og 26. April 1730, Skifteakter mangler. Skiftebrev efter hans Hustru 9. Nov. 1728.

¹⁴ Ikke viet paa Jegindø.

¹⁵ Wibergs Præstehistorie, Kbg. for Vrensted haves først fra 1730. Hun døde i Barselseng.

¹⁶ Lengnick.

¹⁷ Selvbibliografi i »Personalh. Tidsskr.« 6. II. 74 ff.

I sidste Halvdel af det 17. Aarh., da de økonomiske Forhold blev daarlige for de adelige Godsejere, slog mange Præster sig paa Spekulation med Jordegods og købte Fæstegods af betrængte Herremænd. Dette var saaledes for Vendsyssels Vedkommende Tilfældet med Brødrene Laurids Jensen Bjørn i Jerslev, død 1684, og Aksel Jensen Bjørn i Børglum, død 1691, Henrik Pedersen Klein i Jerslev, død 1734, og *Peder Pedersen Holst* i Vraa, død 1714. Holst var Søn af Sognepræst Peder Justsen Ferslev i Ljørslev paa Mors og Else Pedersdatter Holst og var 1694 blevet Præst i Vraa-Em-Serreslev.¹⁸ 1687 ægtede han *Susanne Lukasdatter*, f. 1656, d. 1723, Datter af Tolder i Aalborg Lukas Hansen og Maren Jørgensdatter, og med hende havde Peder Holst foruden en Søn *Lukas Pedersen Holst*, som 1712 var Forvalter paa Sdr. Elkær, kun Datteren *Maren Holst*, f. 1691. Til denne unge Pige, der havde Udsigt til en god Arv efter Forældrene, bejlede Magister Ejler Chr. Dyssel ved sin Fader Amtmanden, og 7. Marts 1709 blev de trolovet, hvorefter de begyndte at indrette Hjemmet i Vrensted Præstegaard med det forestaaende Ægteskab for Øje, og Hr. Peder Holst gav sin tilkommende Svigersøn en med sit Navn forsynet, sølvbeslaget Stok af Muskatræ og til en Værdi af 20 Slettedaler eller samme Værdi som 2 Køer. Endvidere forsynede han i Marts Maaned Vrensted Præstegaard med 8 Par Økne à 20 Rdl. Parret, 14 Tdr. Sæderug à 4 Sldlr., 1 ny Bagplov af Egetræ med Jern og Langjern m. v., 6 Køer med Kalv à 9 Sldlr., 7 Par nye Arbejdshjul, 1 Par Plovhjul m. v., ialt en Værdi af 376 Sldlr.,¹⁹ men Vrensted Præstegaard var ogsaa en stor Bedrift med 12 Tdr. Hk. I Juni Maaned blev der i Vraa Kirke lyst 1. og 2. Gang for Hr. Ejler og Maren Holst, og nogle Dage før Sct. Hansdag (24. Juni) var de unge til Selskab hos Amtmand Dyssel paa Sejlstrup, hvor ogsaa Præsten Hans Faber fra Harreslev med flere »fornemme Venner« var, og alt syntes saare godt; men saa Sct. Hansdag, da Hr. Ejler kom hjem til Vrensted fra Gudstjenesten i Tise, var hans Trolovede og hendes Moder der, og det kom nu til et Sammenstød, under hvilket Kvinderne tilføjede Hr. Ejler saa »stor Spot og Haanhed«, at han ikke kunde finde sig i det, endda han »haver haft saadan kristelig Kærlighed til Maren Pedersdtr. Holst, som en Fæstemand bør have til sin Trolovede Fæstemø og en Præst anstaar, baade ved Sammenværelse i hendes Forældres Hus, ja, hun hos mig udi mit Hus baade før og efter Trolovelsen« og ligeledes ved Selska-

¹⁸ Hans Søkende var Kaptajn *Just Pedersen Holst*, død 1707 i Aalborg (1 S. 1 D.) og *Jens Pedersen Holst*, Foged paa Romerike, gift med *Synne Clausdatter Brandt*. Skifte i Fet 20. Juli og 20. Sept. 1718, ingen Børn.

¹⁹ Børglum-Jerslev H. Tgb. 11. Juli 1709.

bet paa Sejlstrup.²⁰ Kvinderne tog saa hjem til Vraa, den 3. Ægteskabslysning blev ikke foretaget, og Maren Holst rejste straks efter med Skib fra Sæby og var borte i 7 Uger, hvorover Hr. Ejler »gjorde sig sine Tanker«.²¹ Det gjaldt nu om at faa Trolovelsen ophævet ved Tamperretsdom, og Hr. Ejler bifaldt, at Adskillelsesdommen blev anlagt mod ham af Pigens Fader, Peder Holst i Vraa; men han krævede Erstatning og Bøde for den »Spot og Haanhed«, der var tilføjet ham, og han vilde beholde de Varer, Hr. Peder havde leveret ham, ligesom han vilde have Ret til at gifte sig, naar og hvor han vilde, hvorimod Maren Holst ikke skulde have saadan Ret, »andre til Afsky og Eksempel«. Medens Tamperretssagen forberedtes, søgte Hr. Peder Holst gennem Proces at faa de Ting igen, som var kommet til Vrensted Præstegaard, da Dyssel ikke vilde samtykke heri, men sidstnævnte hævdede iøvrigt, at Priserne paa dem var ansat alt for højt,²² og 1. Aug. 1709 tog han Tingsvidne om, at de 6 Køer, som kom fra Vraa til Vrensted, var saa forsultet, at de den første Dag ikke kunde gaa længere end fra Vraa til Hjortnæs i Børglum Sogn (ca. 4 km fra Vrensted), hvor de blev om Natten, og næste Dag maatte der hentes Foder til dem i Vrensted Præstegaard; men Køerne kunde dog ikke gaa dertil, og en af dem blev saa læsset paa en Slæde og kørt til Toft i Vrensted, hvor den blev Natten over. Køerne var saa magre, at de kun kunde takseres til 3 Sldr. Stykket i Stedet for 9 Sldr., som Peder Holst satte dem til, og Studene var kun 16 Sldr. værd Parret og ikke 20 Rdr. (= 30 Sldr.).

8. Juli 1709 lod Hr. Peder Holst indstævne Hr. Ejler for Provsteretten, der holdtes 6. Aug. i Hørby Kirke, hvor Sagen henvistes til Tamperretten; men da den gejstlige Justitsprotokol for Børglum Herred ikke findes, kan de nærmere Omstændigheder ikke oplyses. 18. Sept. kom Sagen for Tamperretten i Aalborg, der beklædtes af Stiftsbefalingsmand *Peder Rodsteen*, Biskop *Frants Thestrup*, Kapellan ved Budolfi Kirke *Mogens Dyre* samt Præsten *Frants Arctander* ved Aalborg Hospitalskirke og med Sognepræst ved Budolfi Kirke *Claus Christian Reenberg* som Notarius.²³

For Tamperretten mødte Hr. Peder Holst paa sin Datters Vegne og begærede Dom til Trolovelsens Ophævelse samt fremlagde en Skrivelse af 18. Sept. fra Datteren. Paa Magister Dyssels Vegne mødte hans Faders Fuldmægtig *Mathias Nielsen Møller*, der fremlagde Hr. Ejlers Indlæg, dateret 17. Sept., og endvidere oplæstes Provsterettens Henvisningsdom af 6. Aug. Da heller ikke Aktstykkerne til Tamperretsprotokollen synes at være i Behold, kan

²⁰ a. St. 10. Okt. 1710.

²¹ a. St.

²² a. St. 11. Juli 1709.

²³ Aalborg Stifts Tamperretsprotokol 1688—1715, Bl. 157—157 b.

der ikke gives Oplysninger om de fremlagte Indlægs Indhold, men Dommen kom til at lyde saaledes:²⁴

»Saasom der er holdt kristelig Trolovelse imellem Magister Ejler Christian Dyssel og Maren Pedersdr. Holst og derefter tvende Gange sket Lysning af Prædikestolen, og her for Retten intet er fremført til Bevisning, at Maren Holst til samme Ægteskabsløfte og Trolovelse er nødt, men hun selv i hendes Indlæg bekender, at hendes kære Forældre ej med nogen sær Haardhed har tvungen hende til at samtykke Amtmand Dyssels Begæring paa hans Søns Vegne, saa endog begge Parter giver deres Attraa tilkende i deres Indlæg at ville skilles ad, finder Retten dog ikke at kunne efter Loven føje deres Begæring i at løse det hellige Trolovelses-Baad, som er sket imellem dem. Men som man kan tænke, at de hæderlige Folk ej har begyndt saadant helligt Værk uden Guds Raad, saa maa saadanne selvgjorte Tanker, som siden efter Trolovelsen kan være indkommen, ej hindre saa vigtigt og helligt et Baand, som andre, om dermed saa løseligt og ubetænkelig skulde omgaas, maatte forarges over. Hvorfor vi ser ej at kunne kende anderledes, end det Ægteskabsløfte, som ved den hellige Trolovelse er stadfæstet, bør ved Magt at stande.«

Tamperretsdommen blev indanket for Højesteret, og ved Dom her af 28. Maj 1710 ophævedes Trolovelsen, og Hr. Peder Holst og hans Datter fik en Bøde paa 50 Rdlr.²⁵ Da kun Rettens Voteringssprotokoller for hin Tid er opbevaret, kan Sagens Detailler heller ikke herfra oplyses nærmere.

Til Sagens Behandling ved Højesteret var saavel Stiftamtmand Peder Rodsteen som Biskop Frants Thestrup indstævnet ved kgl. Stævning af 11. Januar 1710 for at forsvare Tamperretsdommen, men da de begge var forhindret i at møde, sendte de 13. Maj en skriftlig Udtalelse stilet til Kongen og udtalte deri, at Tamperretten ikke havde kunnet ophæve Trolovelsen, der var indgaaet af de Trolovede med begge deres Forældres Samtykke, og Maren Holst havde erklæret, at hun ikke med »nogen sær Haardhed« fra hendes Forældres Side var tvunget til at samtykke i Amtmand Dyssels Begæring paa hans Søns Vegne, men hun vilde fortolke sit Samtykke at være sket »af en datterlig Frygt til at føje sine Forældre imod sin egen Prestination til hans Person«, og Mag. Dyssel havde erklæret, at han har haft saadan kristelig Kærlighed til Maren Holst, som en Fæstemand bør have til sin Fæstemø.

Trolovelsen var foretaget i Maren Holsts Hjem i Overværelse af samtlige Venner,²⁶ og der var lyst 2 Gange i Vraa Kirke.

For Tamperretten var ikke oplyst noget, der kunde begrunde en Skilsmisdom, men Stiftsøvrigheden kunde ikke nægte, at der vilde følge adskillig Fortræd med Ægteskabets Fuldbyrkelse, da det erfares, at det var Fæstemøens Forældre, som havde foranlediget Trolovelsen, da hun aldrig havde haft Hjærte til Dyssel, der

²⁴ a. St. Retskrivningen moderniseret.

²⁵ Børglum-Jerslev H. Tgb. 10. Okt. 1710.

²⁶ Den blev foretaget af Provst Christen Spliid fra Vrejlev (Vraa Kbg.).

havde udtalt, at den Spot, hun havde tilføjet ham, og de Præsumtioner over hendes Bortrejse til København »vilde altid quæle ham«. ²⁷

Peder Holst genoptog nu Forsøgene paa at faa sine til Mag. Dyssel leverede Effekter igen; men ved Dom af Børglum-Jerslev Herreders Ting 6. Nov. 1710 frifandtes Dyssel for dette Krav, og imidlertid var Dyssel gennem sin Fader Amtmanden begyndt at gaa angrebsvis frem mod Hr. Peder Holst, idet Amtmanden 7. Aug. 1710 lod tage Tingsvidne om Præstens Lovovertrædelser paa følgende Omraader

1. Hr. Peder lader sine Folk arbejde paa Helligdage,
2. kræver bedre Tiendekorn, end Yderne avler, nemlig Vinterrug, som de maatte købe, i Stedet for Vaarrug, som de avlede.
3. Han vil ikke høste sit Korn samtidigt med Beboerne, men tager deres Kvæg i Hus, naar det kommer i Kornet, og Beboerne maatte derfor hjælpe ham med Høstning, Rivning og Kornagning baade om Søndagen og andre Dage.
4. Han kræver, at de skal køre hans Korn til Sæby og gøre Skovrejser for ham.
5. Han vilde ofte ikke holde Tale over deres Døde, fordi de ikke vilde betale nok derfor.
6. Han viste de Folk fra Skriftestolen, som ikke havde betalt Offer eller som skyldte ham noget.
7. Han krævede, at alle Sognets Barselkvinder skulde møde paa samme Søndag for at blive indledet af ham.
8. Han holdt ikke Tjeneste i Em Kirke 2. Paaskedag 1709.
9. Han var streng med at forhøje Tienden.
10. Han havde forpagtet Folkeskatten og krævede den ogsaa af Fattige og Betlere.

Amtmand Dyssels Besværinger er vel kommet for den gejstlige Domstol, men dennes Justitsprotokoller for Børglum Herred er som foran nævnt ikke bevaret.

Hvad *Maren Pedersdtr. Holst* angaar, skal tilføjes, at hun efter kgl. Bevill. 10. Dec. 1710 blev gift med *Rasmus Christensen Mule*, Ejer af Attrup i Hammer Sogn, hvis 3. Hustru hun blev. Mule solgte 1713 Attrup (16½ Td. Hk.) til sin Svigerfader Peder Holst, og var derefter Forpagter af Gaarden, men døde 1714, hvorefter Maren Holst 1715 ægtede Ridefogeden paa Knivholt *Engelbret Jensen* fra Klitgaard i Ulsted, der med hende fik Attrup, som han solgte 1726 Hk 18 Tdr, Fæstegods 15 Tdr) for derefter at købe Lindholmgaard ved Nørresundby, hvor han drev Prokuratorvirksomhed, men gik i Armod, og her døde Maren Holst 1748. ²⁸ I Ægteskab med Engelbret Jensen havde hun 8 Børn.

²⁷ Biskop Fr. Thestrups Kopibog, Bl. 7 b (Landsarkivet). Jeg skylder Dr. theol. *Bjørn Kornerup* Tak for Henviisning til denne Kilde til Mag. Dyssels Historie.

²⁸ Begr. Sundby 12. Maj 1748, 57 Aar 1 M. 1 D.; se iøvrigt Chr. Petresch-Christensen: Nørresundby II. 91 f.

Magister Dyssel var ligesom flere af sine Samtidige en stor Spekulant i Jordegods, og han erhvervede sig i Aarenes Løb en Mængde Bøndergods i Tise, Vrensted, Hellevad, Fureby og flere Sogne, saaledes havde han 1717 ca. 65 Tdr. Hk. Bøndergods i Tise Sogn og 60 Tdr. i Vrensted Sogn og ca. 170 Tdr. Hk. i Hvetbo Herred, af hvilket ca. 134 Tdr. indtil 1716 var Ryttergods. Da han tilmed synes at have været en stridbar Mand, der idelig laa i Proces snart med en, snart med en anden og om vidt forskellige Emner, holdt han Forvalter eller Ridefoged til at varetage de verdslige Anliggender; 1711 boede Studiosus *Chr. Pedersen Nørholm* i Præstegaarden, og 1717—18 fungerede *Sr Thomas Andersen Nørholm* som Forvalter i Vrensted Præstegaard.

1712 købte Dyssel Halvdelen af den ret store Sundstedgaard i Vrensted Sogn af Præstesønnen fra Jerslev *Laurids Lauridsen Ursin* (Bjørn), der var Købmand i Fladstrand (Frederikshavn), og ved samme Tid købte han den anden Halvdel. Denne Gaards Mark lod han indhegne med Diger, men betegnende nok for hans økonomiske Sans satte han ikke Digerne paa sin egen Jord, men paa Vrensted Bys tilstødende Ejendom og Fællede, ligesom han lod grave Digetørvene paa Vrensted Hede og Fællede. De andre Lodsejeres Herskaber lod derfor 1715 rejse Tiltale mod ham, og han blev dømt til at nedrive Digerne. Han havde som da Ejer af 22 Tdr. Hk. Ret til at græsse 66 Høveder i Fællede, men han havde holdt 160 Høveder der foruden Heste og Faar, og ogsaa for dette Forhold blev han tiltalt og dømt.²⁹ 1717 købte Dyssel af den forhenværende Rytter og Blystøber³⁰ i Vrensted *Hans Peiter Klytz*, den Ryttergaard i Vrensted, som Klytz 1715 havde købt af Kronen, og 1718 solgte Dyssel til Klytz en »Sandbakke« i Løkken, hvor han vilde bygge et Hus.³¹ Dyssel stod da som Ejer af hele Fureby Sogn, der havde været udlagt som Ryttergods, men som 1715 solgtes til Generalmajor *Chr. Georg Møsting* til *Rønnovsholm*, der atter overdrog det til E. C. Dyssel, men maatte tage det igen, da Dyssel kom i Pengevanskeligheder 1718. Nævnte Aar faldt nemlig en Del store Kreditorer over ham, saaledes Borgmester i Tisted *Enevold Berregaard* til Kølbygaard, hvem han skyldte 1300 Ddlr., Stiftamtmand *Rudolf Gersdorff* paa Sæby Kirkes og Skoles Vegne 1850 Ddlr.,³² *Den gejstlige Enkekasse* i Aal-

²⁹ Børglum-Jerslev H. Tgb. 18. Juli og 8. Aug. 1715.

³⁰ I Vrensted var gennem det 17. Aarhundrede nogle Blystøbere, som arbejdede ved Kirkerne overalt i Vendsyssel.

³¹ Tgb. 17. Marts og 19. Maj 1718.

³² 13. Dec. 1717 skrev Biskoppen til Mag. Dyssel, at Stiftamtmanden havde paalagt ham at meddele Dyssel, at han ikke uden nøjagtig Sikkerhedsstilling kunde beholde de Penge, han havde laant af Sæby, og han skulde derfor forhandle med Præsten og Byfogeden i Sæby derom (Biskoppens Kopibog).

borg 500 Sldr., Præsten *Sixtus Aspach* i Aalborg 1400 Rdlr., Købmand *Jakob Hybertsen* i Aalborg 800 Rdlr., Præsten *Kjeld Nielsen* i Nørresundby 700 Rdlr. og flere.³³

Dyssel klarede vel Skærene saa nogenlunde ved at sælge en Del Bøndergods samt Vrensted og Tise Kirker til *Frederik Kjær* til Børglum Kloster, men at han var nær taget ses af, at han maatte give Stiftamtmand Gersdorff Pant i sit Indbo og Løsøre og sin Præstegaards Besætning og endda som haandgivet Pant udlevere 3 Guldarmaand, 1 Guldkæde, 1 Guldring, 1 Diamantring og en stor Del Sølvtøj m. m. Og endvidere maatte han pantsætte sin Præstetiende for den Tid, han blev i Embede, hvis da ikke Gælden blev betalt forinden.³⁴ 1720 pantsatte han til Byfoged *Rasmus Jørgensen* i Nykøbing Mors for 710 Rdlr. næst efter Gersdorffs Prioritet sin Præstegaards Bygning i Vrensted med Besætning, Redskaber, Løsøre og Klæder, bl. a. 24 Stude, 3 Tyre og 1 Hingst samt en halv Snes Heste. Han afdrog efterhaanden 353 Rdlr. paa denne Gæld, saa der 1726 kun var 357 Rdlr. til Rest, og denne Fordring solgte Rasmus Jørgensen saa til *Frederik Kjær* til Børglum Kloster, der vist forstod at »presse Citronen«. Dyssel skyldte endvidere 299 Rdlr. til Hr. *Svend Lemvig* i Jetsmark, der døde 1727, og dette Beløb dømtes Dyssel til at betale eller lade Lemvigs Arvinger faa Indvisning i sit Bo.³⁵ Endelig skal angaaende hans økonomiske Forhold anføres, at hans Broder, Justitsraad *Arnold Chr.* Dyssel i Tisted 1728 anlagde Sag mod ham paa Baron *Rudolf Gersdorffs* Vegne, idet Mag. Dyssel ved Dom af Børglum-Jerslev Herreders Ting 14. Juli 1718 var blevet dømt til at give Transport til Gersdorff som Overformynder (Stiftamtmand) for 1480 Rdlr., der tilkom Dyssels Broder *Mathias*, og som nu tilkom dennes Arvinger. Gersdorff havde overdraget Transporten til Justitsraad Dyssel, og med Renter var Beløbet nu 2590 Rdlr.³⁶

Midt under disse Genvordigheder døde Mag. Dyssel 28. April 1729, og hans Broder Justitsraaden i Tisted blev Værge for hans Børn, der 30. Juli 1729 fragik Arv og Gæld efter Faderen,³⁷ hvis Skifte stod i Vrensted 26. April 1730. Skiftet, der var meget vidtløftig, er antagelig foretaget ved Kommissarier, og Boet var utvivlsomt insolvent, men der findes ikke Skiftetbrev efter ham i Bispearkivet, og Jerslev Herreds gejstlige Skifteprotokol er tabt.

³³ Tgb. 19. Maj 1718.

³⁴ a. St. Kronen maatte igen overtage det til Dyssel solgte Ryttergods, som 1718 delvis blev solgt til *Fred Kjær* og Præsten i Ingstrup, *Magister Jens Godsen*, og Dyssel tabte ca. 3000 Rdl. ved »sit uforsigtige Kiøb«. (»Kronens Skøder« III. 507 ff, 795, 830).

³⁵ a. St. 12. Juni 1727.

³⁶ a. St. 1728, Bl. 541 ff.

³⁷ a. St. 1729 Bl. 336 samt Biskoppens Indberetning af 2. Maj 1729 til Oversekretæren.

Hvad Mag. Dyssels *præstelige Virksomhed* angaar, synes han at have været meget nidkær og var vel nok pietistisk indstillet. Særlig ivrede han mod Usædelighed og Fylder, men i saa Henseende var Vrensted Sogn, hvor der i hans Tid laa et Rytterkompagni, og hvor der var et Vejknudepunkt, ogsaa det mest uskikkelige i Vendsyssel, og der var en halv Snes Smugkroer foruden en privilegeret Kro.

I Aalborg Bispearkiv³⁸ findes i Biskop Frands Thestrups Kopibog en Række Breve til Dyssel omhandlende Forhold, som Dyssel har skrevet til ham om. Desværre er de indkomne Breve til Biskoppen efter Landsarkivets Udsagn i en saa opløst Stand, at Pakkerne ikke kan aabnes og Brevene benyttes, men saavel gennem Biskoppens Breve som gennem Tingbøgerne kan man dog danne sig et Billede af Dyssels Embedsforhold.

24. April 1711³⁹ skrev Biskoppen til ham, at han har erfaret, at Dyssel molesteres af de Ryttere i Sognet, som er af fremmed Religion, fordi han har berørt dem i sin Prædiken, og Biskoppen minder ham derfor om Ritualets Pag. 23 og hellere ved Katekisationen underviser sine egne *ne inficiantur fermento* (for at de ikke skal blive smittet i Sjælen), »som jeg dog ikke tror, nogen af dem skulle søge at forføre nogen.....«.

Hvis ellers noget utilbørligt af de Militære passerer, da kan Dyssels Fader som Amtmand bedst irettesætte dem, eller Mag. Dyssel kan sende Biskoppen sin Beskyldning, sige hvori den bestaar og hvem de skyldige er, saa skal Thestrup faa Stiftamtmandens Assistance, saa de skyldige kan blive afstraffet af deres Officerer.

Biskoppen har videre fornemmet, at da *Skolemesterens Søn* i Tise nægtes Skudsmaal, fordi han ikke ved, hvem der skal give ham Pas, saa vil Biskoppen tage sig det an, da Skolemesteren staar under gejstlig Ret, og Mag. Godsen⁴⁰ har ved Landemodet faaet Paalæg om at forsyne ham med Salighedsmiddel, hvis der intet forargeligt var udøvet. »Man maa arbejde paa, at hungrige Sjæle kan mættes, hellere end gøre dem Hinder uden Aarsag«.

Den Formaning til Sagtmodighed og Varsomhed, som Biskop Thestrup ovenfor udtaler overfor Mag. Dyssel, gaar ogsaa igen i Biskoppens øvrige Skrivelser til ham.

1713 havde Dyssel nægtet at tage Kromand i Vrensted *Niels Laursen Nørgaards Hustru* til Skriftemaal og Altergang, og Niels Nørgaard⁴¹ klagede derfor til sin Husbond Jesper Jespersen til Høgholt, som derefter anlagde Sag imod Dyssel, der 8. Juni

³⁸ Landsarkivet i Viborg.

³⁹ Kopibogen Bl. 135 b.

⁴⁰ Præst i Ingstrup-Hjermeslev-Alstrup.

⁴¹ Var ogsaa Blytækker.

1713 blev indstævnet for Børglum-Jerslev Herreders Ret. Her lod Dyssel fremlægge en Skrivelse af følgende Indhold:

»Saasom jeg til i Dag er indstævnet til Spørgsmaal at svare, hvorfor jeg har holdt Niels Laursen Nørgaards Kone, *Margrete Christensdatter* udi Vrensted, fra Alterens Sacramente, da saasom der i denne Sag skal dømmes af den gejstlige Ret efter Loven, falder herpaa mit tjenstlige Gensvar saaledes: 1. Saasom jeg tilforn har overbevist dem, at de har holdt *Kroeri* og udtappet til Overflødighed udi Paaskehelligdagene midt under Prædiken, og jeg da baade den Tid og siden mange Gange hemmelig og aabenbare har advaret og paamindet dem om, at de skulde lade deres Kroeri fare og ikke holde noget Kroerhus, saasom det er baade imod Guds og Kongens Lov, og de dog ikke desmindre bliver ved at holde Kroeri baade Søgne- og Helligdage, saa kan de jo anses som Guds Ords Foragtere og derfor bør at holdes fra Nadverens Sacramente efter Lovens pag. 240 og 241, Art. 25, 2.⁴² Thi at saadanne Kroerier er imod Guds Ord og Befaling bevises af Habacuc 3. Kap. 11 Vers,⁴³ hvor Guds Aand ved Profeten siger: »Ve Dig, Du som skænker udi for Din Næste og gør hannem drukken, at Du kan se hans Skændsel, hvor det Ord »ve« ikke er et Medlidelses- eller et Medynksomheds-, men et Forbannelses- og Fordømmelses-Ord; naar nu Gud selv raaber Forbåndelse (borte af Fugt) de ikke løser sig selv fra det syndige Levned og Væsen og (borte af Fugt) at holdes fra Alterens Sacramente efter Lovens pag. 240, Art. 25. De, som forsætlig har Lyst til det, som Gud udtrykkeligen forbyder og raaber Ve over, de er jo Guds Ords Forhaanere og synder foruden al Gudsfrygt og derfor bør at holdes fra Alterens Sacramente efter Lovens pag. 240, Art. 25. Kroerfolkene har jo forsætligvis for deres Profits Skyld at søge Lyst til, at deres Naboer (borte af Fugt) Kæmper til at drikke Vin og anden stærk Drik og føres dermed til at fylde sig, at de kan være aarle oppe om Morgenen at søge flittig efter stærk Drik og siden indtil Natten, at de brænder af Vin, hvilket Gud raaber Ve og Forbåndelse over hos Profeten Esaias, Kap. 5, Vers 11 og 22, og desforuden forbydes mange andre Steder udi den hellige Skrift. Ergo er Kroerfolkene Guds Ords Forhaanere og derfor bør at holdes fra Alterens Sacramente, og jeg finder ikkun slet Estime at være lagt paa Kroerkvinder i den hellige Skrift, hvor Kroerkvinderne og Skøgerne gaar under ét Navn, 1. Reg., 22. Kap., 38. Vers,⁴⁴ som kan ses af Lutheri Forklaring in margine og desforuden bevises af det hebraiske Ord, som staar udi Hovedteksten Zōnôt,⁴⁵ som baade 1. Reg., 3. Kap., 16. Vers og 1. Reg., 22. Kap., 38. Vers bemærker Horer og Skøger in plurali og har in singulari Zōnâh, som efter R. Rimchi interpretation eller analysin bemærker baade en Skøge og en Kroerkone, kommer a Radice⁴⁶ Zōnâh at bedrive Hoer, saa staar der i 1. Reg., 22. Kap., 38. Vers: Kroerkvinderne og Skøgerne samlede med Hundene, som skal udenfor, Apoc.⁴⁷ 22. Kap., 15. Vers, og hvilke Helligdommen skal ikke gives, Matth. 7. Kap., 6. Vers; saa finder jeg, at Apostelen Paulus siger, at Drukkenskab og uskikkeligt Levned følges ad, Ephes. 5. Kap., 18. Vers, og Horeri og Vin staar samlede med hverandre, Apoc. 18. Kap., 3. Vers.

Efterdi da en Skøge og en Kroerkone kaldes med det samme Navn udi Bibelen, saa ved jeg snart ikke, hvilken af disse to Dele ovenbemeldte Mar-

⁴² Danske Lov 2. B. 5. Kp. § 25.

⁴³ Det er 2. Kap. 15. Vers.

⁴⁴ Kongernes Bog.

⁴⁵ De hebraiske Ord i Brevet er skrevet med hebraisk Skrift.

⁴⁶ Rodord.

⁴⁷ Johannes Aabenbaring.

grethe Christensdatter skal være, eller maaske rettere at sige: Hun er vel begge Dele.

At saadanne Krohold ogsaa er imod Kongens Befaling bevises med den Forordning af Dato 4. Juni 1689, hvor udi i Henseende baade til Guds Fortørnelse og den gemene Mands Tids og Penges Spilde, som deraf følger, udtrykkeligen forbydes, at ingen Kroerhuse holdes paa Landsbyerne uden Kongens særdeles Bevilling og allernaadigste Tilladelse, og derfor hverken tør eller vil jeg antage saadanne Kroerfolk udi mine Sogne imod Kongens Forordning.⁴⁸

Saasom Præsterne efter Lovens 2. Bog, 7. Kap., 1. Art., pag. 246 befales at have Indseende med, at de, som er i deres Menigheder, nærer sig redeligen, saa tror jeg ikke, nogen kan retsindigvis sige, at de nærer sig redeligen, hvilke (som Kroerfolkene) søger deres Næring af deres Næstes Skade og Fortabelse, saa det kan ikke være en ærlig og redelig Næring, som bruges baade imod Guds og Kongens Lov og Befaling baade til Guds Fortørnelse og deres Næstes Forargelse.«

Dyssel anmodede derhos Øvrigheden om dens Bistand til at faa det ulovlige Krohold afskaffet i hans Sogne, og Biskop *Jens Bircherod* (død 1708) havde ogsaa ved en Visitats i Vrensted Kirke i sin Tale straffet saadant Kroervæsen og formanet til dets Afskaffelse. Den 20. Juli 1713 kom Sagen for den gejstlige Ret, der holdtes i V. Brønderslev Kirke. Her sagde Dyssel atter, at han nok vilde antage Niels Nørgaard til Skrifte og Altergang, men ikke hans Hustru, da hun var en ulovlig Kroerkone til Guds Fortørnelse og Bøndernes Skade og muligt ogsaa var en Skøge, for hun havde én Gang udstaaet Kirkens Disciplin i den Anledning, og hun huskede vel ogsaa, at hendes Fader for nogen Tid siden vilde have hende strøget til Kaget. Retten dømte dog, at Dyssel skulde efterkomme Niels Nørgaards og Hustrus Begæring om Skrifte og Altergang.

Samme Aar klagede Dyssel atter til Biskoppen over Forholdene i Vrensted, og 6. Dec. skrev Thestrup til ham i den Anledning.⁵⁰ Det smerter Biskoppen inderligt

»at saa megen Uskikkelighed skal faa Fremgang, fordi det bliver ikke straffet, men som det Krohold, han tillægger den største Skyld, kan bedst hindres af den kgl. Amtmand, som bør at holde over kgl. Forordning, maa enten Skylden være hos ham selv (∴ Mag. Dyssel), at han ikke andrager det hos ham (∴ Amtmand Dyssel) som brachium seculare (verdsligt Anliggende), eller han maa finde det af anden Beskaffenhed, hvorfor jeg ved ej bedre at raade ham end i den Fald bruge den skønne Lejlighed, Gud haver givet ham, at have Amtmanden til Fader, at han søger hans Assistance.«

Biskoppen tilraader ogsaa Mag. Dyssel at søge Faderens Raad, inden han henvender sig til Justitsraad Jespersen til Høgholt med

⁴⁸ Niels Laursen Nørgaard synes først at have faaet Bevilling til Krohold 1714, men benyttede vist en tidligere (1711) Kromand Laurs Pedersen Skjøts Bevilling.

⁴⁹ Jerslev H. gejstl. Justitspr.

⁵⁰ Kopibogen Bl. 281.

en Skrivelse, som han har vist Thestrup, »som nok kunde sættes i nogle høfligere Terminis«.

Angaaende at holde Folk fra Altergangen, da skal der være offentlig og lovlig Beskyldning mod de paagældende med Angivelse af, hvad det er, som de afviste volder Forargelse ved, og Biskoppen raader derfor Dyssel til at søge Raad hos sin Provst⁵¹ i slige Sager, som denne bedst kender, og at følge hans Raad og »intet gøre af sær Passioner«. Det er bedst, at Dyssel holder sine egne Folk fra Kroen, saa de kan give et godt Eksempel for andre. En Enkemands Horeri er det bedst, at Dyssel andrager for Husbonden, og vil han ikke straffe Manden, da har Amtmanden Magt til at tiltale ham til at holde sig efter Loven.

Til Slut formaner Biskoppen Mag. Dyssel til at foregaa sin Menighed med saa kristeligt Liv og Levned, at den kan opbygges derved.

1716 ses Dyssel at have klaget over en Præst, sandsynligvis *Jens Godsens* i Ingstrup, der ejede Bøndergods i Vrensted. Biskoppen skriver i den Anledning 7. Jan. 1717⁵²:

»Tilforn har jeg svaret ham, at hvis Sager, som skulle komme ind for mig, maatte tilforn komme ind for Provsten, og den Sag fordrer tvende Underdommere. I det gejstlige stævnes Præsten for Provsten, og hvad Passet angaar maa kendes paa af Herredsfogeden. Jeg undrer, at han vil begære nogen Decision af mig, som ikke haver hørt alteram partem (∴ Modparten).«

At Forholdet mellem Dyssel og Nabopræsten, Provst Jens Godsens i Ingstrup, i hvert Fald ikke var godt ses af, at sidstnævnte 1717 klagede til Biskoppen over, at Dyssel havde vægret sig ved at kaste Jord paa en Enke, der var død paa Godsens Fæstegods i Vrensted, før der blev ydet Betaling for det. Biskoppen lod i den Anledning 12. Marts Dyssel vide, at Jordpaakastelse sker uden Betaling, og for Ligprædiken maa intet kræves uden efter enhvers Tykke og Vilkaar,⁵³ ligesom Jorden (Graven) var fri for dem, der ydede Tiende. Der maatte heller ikke tages Betaling for Kirkeklokken udover den almindeligt fastsatte Takst. Dyssel skulde straks erklære sig overfor Biskoppen om denne Sag og om Grunden til, at han opholdt Ligets Begravelse, og han skulde vare sig selv, at han ikke førte sig i Fortræd og andre Præster i Mistanke.

1718 var der Strid mellem Mag. Jens Godsens og Mag. Dyssel, fordi Dyssel mod Godsens Forbud havde taget Pigen *Maren Sørensdatter* fra Ingstrup til Alters og Trolovelse, og Sagen kom for Provsteretten, der afholdtes 1. Sept. 1718 i V. Brønderslev Kirke.⁵⁴

⁵¹ Hr. *Jens Pedersen Brøndlund* i Ø. Brønderslev.

⁵² Kopibogen Bl. 33.

⁵³ Danske Lov 2., 10., 1.

⁵⁴ Jerslev H. gejstl. Justitsprotokol.

Mag. Godsen anførte, at naar han havde nedlagt et saadant Forbud, var det ikke, fordi det var nødvendigt, da Loven forbød at tage Folk fra en fremmed Menighed til Alters og Trolovelse,⁵⁵ men — tilføjede Provst Godsen spydigt — han frygtede for, at Mag. Dyssels »Hukommelse af andre Affaires var svækket«.

Dyssel mødte i Provsteretten ved sin Fuldmægtig *Thomas Andersén Nørholm*, der tjente ham som Godsforvalter, og denne udtalte, at Godsen »næppelig havde haft sine Conceptor samlede« i denne Sag, thi Pigen var rejst fra Ingstrup for 11 Aar siden, havde opholdt sig ca. 4 Aar i Norge, derefter nogle Aar i Fureby Sogn og nu i Vrensted Sogn i 4—5 Aar. Hertil replicerede Godsen, at da Pigen kom fra Norge, opholdt hun sig en Tid hos sin Moder i Skulsmark i Ingstrup Sogn og gik til Alters der, og senere havde hun ingen fast Bopæl haft, men havde rejst mellem Danmark og Norge med smaa »Negotier« og havde opholdt sig paa de Steder, hvor hun kunde faa noget at handle med, saaledes i Fureby, Løkken, Ingstrup, Vrensted m. fl. Steder. 14. Marts 1718 havde hun begæret sit Pas paategnet med Skudsmaal af Mag. Godsen, for at hun kunde faa en Præst til at trolove sig, hvad Godsen ikke vilde, da hun allerede var flyttet sammen med den Mand, hun vilde giftes med,⁵⁶ men Godsen vilde ikke give hende Skudsmaal, og hun gik saa til Mag. Dyssel, der viste sig mere imødekommende og foretog Trolovelsen.

Da Sagen ikke var tilstrækkelig oplyst for Provsteretten, blev den udsat i 3 Uger, idet det forbødes Mag. Dyssel at vie Parret i Mellemtiden; men Sagen forekommer ikke senere i Retsprotokollen, og den omhandles ikke i Biskoppens Kopibog.

Der gik nu et Par Aar, uden at vi hører mere til Dyssels præstelige Affærer, muligvis fordi han i disse var saa optaget af sine anspændte økonomiske Forhold, men 1721 skrev han atter til Biskoppen om forskellige Emner, idet han blandt andet havde faaet Kig paa, at der paa de store *Markeder i Tise*, der aarligt afholdtes i 14 Dage i Ugen før og efter Paaske, skete adskilligt usømmeligt.⁵⁷ Det var oprindeligt et »Kildemarked« holdt ved Vor Frue Kilde vest for Kirkegaarden, og det var et af de 4 store Landsbymarkeder i Vendsyssel, der fik Lov at bestaa efter Forordningen af 12. Maj 1602.

14. Juni 1721 skrev Biskoppen til Dyssel,⁵⁸ at hvad Markeds-

⁵⁵ Danske Lov 2., 5., 22. og 3., 16., 10.

⁵⁶ Dette var endnu almindeligt i Vendsyssel i 1800erne efter at den kirkelige Trolovelse var bortfaldet 1799.

⁵⁷ 1723 skrev Dyssel atter til Biskoppen om Markedsforholdene, og Biskoppen svarede 7. Maj, at Stiftamtmanden havde lovet at skrive til Herredsfogeden derom.

⁵⁸ Biskoppens Kopibog.

uordentlighederne angik, havde han skrevet til Forvalteren Peder Ifversen paa Hammelmose derom, og hvad angik de øvrige af Dyssel omtalte Forhold havde han skrevet til Præsterne om.

Men saa tilføjede Biskoppen, at *Frederik Kjær* til Børglum Kloster havde klaget til ham over, at Mag. Dyssel ikke vilde tage en Husmand fra Vrensted, der havde tjent Kjær som Røgter, til Alters. Som Følge af sin Røgterplads havde Husmanden ikke kunnet søge Vrensted Kirke, men havde søgt Børglum Kirke. Biskoppen udtaler, at det vel ikke kan nægtes Røgteren og hans Hustru at gaa til Alters i Vrensted.

Imidlertid maa Dyssel have været af en anden Mening, og *Frederik Kjær* lod ham derfor tiltale for en Provsteret, der holdtes i V. Brønderslev Kirke 28. Juli 1721. Klagen gik ud paa, at Dyssel nogle Gange havde holdt Kjærs tidligere Røgter *Niels Nielsen Høngaard* i Vrensted fra hemmeligt Skriftemaal og Altergang, fordi han ikke havde medbragt Bevis for, at han havde gaaet til Alters i Børglum Kirke. Sagen blev opsat til 7. Aug., og *Fred. Kjær* lod da fremlægge Bevis for, at Røgteren havde gaaet flittigt i Kirke i Børglum, hvilket Bevis bestod i et Tingsvidne af Børglum Birketing 5. Aug. 1721, og Provsteretten dømte derefter Dyssel til at tage den forhenværende Røgter til Alters.⁵⁹

Samtidigt havde *Fred. Kjær* rejst Tiltale mod Dyssel, fordi han havde nægtet at tage *Jørgen Larsen* af Sundstedgaard til Alters med den Motivering, at *Jørgen* var kørt til Dronninglund i sin Husbonds Ærinde 3. Pinsedag og havde ladet harve paa sin Jord⁶⁰. *Jørgen Larsen* forklarede, at han 12. Juli var kommet ind i Skriftestolen, og efter at Mag. Dyssel havde indledet sin Skrifтетale, sagde han: »Der er blevet noget borte for Dig, siden Du var her sidst, er det Klæder, er det Penge, er det Kvæg eller Kreaturer; det kan Du ikke finde her, men Guds Naade og Ven-skab har Du mistet; har Du ikke været ved Dronninglund 3. Pinsedag? Vil Du love Bod og Bedring, saa vil jeg tage Dig til (Alters) denne Gang.« Dertil svarede *Jørgen Larsen*, at saa vidt ham selv angik, vilde han gerne gøre Bod og Bedring, men kom der Bud fra Øvrigheden, saa fik han som en fattig Undersaat vel at lyde, hvorpaa Præsten sagde: »Saa har Du ingen Nytte deraf, at Du sidder (for Skriftestolen)«. *Jørgen* sagde saa: »Hr. Magister, I kan vel selv vide, at da I havde Bønder, og I buddede om Helligdage, da maatte de lyde Eder«; men Dyssel afviste denne noget nærgaaende Bemærkning om hans Forhold som Godsejer med at sige: »Hvad er det for Snak? Du har ingen Nytte af, at Du sidder, jeg tager Dig ikke til«. *Jørgen Larsen* havde den paagældende

⁵⁹ Jerslev H. gejstl. Justitsprotokol.

⁶⁰ Mag. Dyssel havde solgt Sundstedgaard til *Frederik Kjær*.

3. Pinsedag været i Dronninglund efter Mursten til sin Husbond Frederik Kjær, men havde været i Kirke baade 1. og 2. Pinsedag. Mag. Dyssels Forklaring var i det væsentlige overensstemmende med Jørgens, og det centrale i Sagen var, at naar Jørgen ikke vilde love at afholde sig fra Helligdagsarbejde, selv om det var Øvrigheden (Herskabet), der befalede det, vilde Dyssel ikke godkende et saadant halvt Omvendelsesløfte, »halvt Forsæt til Forbedring«, og ikke tage ham til Alters. Provsteretten kom til det Resultat, at da Jørgen paa en kristelig Maade havde fremstillet sig for Skriftestolen, men ikke faaet Tilsigelse om Syndsforladelse, burde Dyssel herefter se sig vel for, at han efter Ritualets Pag. 144 med Beskedenhed og Sagtmodighed omgaas det hellige Embede med Skriftestolen og ej haanligt afviser nogen der fra. Hvis han finder, at nogen forser sig med Helligbrøde, skal han søge de skyldige paa lovlig Maade.

Dyssels meget kritiske Indstilling over for dem, der ønskede at gaa til Alters, bevirkede naturligt, at Folk af hans Menigheder søgte at faa Nabopræsterne til at tage sig til Alters, selv om det ikke var tilladt. 1723 maa Dyssel have klaget herover til Biskoppen, thi denne skrev 7. Maj til ham, at hans Besværing over, at Præster tog Folk af hans Menighed til Alters, var blevet forelagt Provsterne paa Landemodet. Men derefter var der blevet klaget til Biskoppen over, at Mag. Dyssel ikke brugte den sædvanlige Maade med Altergangen paa Søn- og Helligdage, men henviste Folk til Hverdage, og paa Skrifтетiderne om Lørdagene vilde han ikke antage dem, som havde beredt sig dertil, skønt han ingen Aarsag havde til at bortvise dem. Biskoppen udbad sig Dyssels Erklæring herom og paalagde ham at holde Skriftemaal om Lørdagen med saa mange, som han kunde finde beredte, og derpaa holde Altergang om Søndagen og Helligdage og ikke paa Søgnedage, uden at det for Mængdens Skyld var nødvendigt at anvende Maanedsbenedagene til Altergang. Og Dyssel skulde i alting se, at han ikke lod sig drive af særdeles Passioner i de hellige Forretninger.

Biskoppens Advarsler til Dyssel synes dog ikke at have frugtet, og nogle Maaneder senere klagedes der til Biskoppen over, at han ikke havde villet tage en besovet Kvinde fra Hammelose til Alters, men foregav, at hun var ukyndig i sin Børnelærdom. Klagen medførte, at Biskoppen 18. Aug. skrev til Dyssel og raadede ham til at faa Sagen jævnet, inden han indviklede sig i større Fortræd og Proces med Forvalter Peder Ifversen paa Hammelose, og Dyssel burde selv have sørget for, at Kvinden fik sin Børnelærdom.

Disse idelige Klager over Pastor Dyssel foranledigede, at Biskoppen 8. Nov. 1723 skrev til Provst *Jens Pedersen Brøndlund* i Ø. Brønderslev om Dyssels præstelige Virksomhed. *Frederik Kjær*

til Børglum Kloster havde meddelt Biskoppen, at Dyssel viste mange fra Skrifte om Lørdagen, idet han kun vilde antage en Snes Personer, og han vilde have de overskydende til at komme igen om Tirsdagen, hvorfor Bønderne hindredes i deres Arbejde. Fred. Kjær havde før klaget til Provsten og Biskoppen, og nu vilde han klage til Kongen. Biskoppen paalægger derfor Provsten, at han alvorligt foreholder Pastor Dyssel, at han ikke maa vise nogen fra Skrifte, med mindre han kan beskyldte dem for nogen af de i Lovens Pag. 240, Art. 25 nævnte Poster,⁰¹ og dersom Dyssel vil paaskyde, at han efter Lovens Pag. 234, Art. 14⁰² ikke kan tage saa mange til Skrifte paa én Gang, maa han ligesom Præster i andre store Menigheder begynde Skrifтетiden Lørdag Morgen og vedblive saalænge, at alle de, der fremstiller sig, kan blive absolvert. »Og som jeg ved, Mag. Dyssel er flittig med Katekisationen, saa kan de tilholdes der at lade sig undervise, at de ej vankundige skal søge Skriftestolen.«

Provst Brøndlund visiterede derefter i Vrensted og Tise Menigheder og gav naturligvis Dyssel de fornødne Paalæg med Hensyn til Skriftemaal og Altergang, men Dyssel tog næppe Hensyn til dem, og allerede 7. Januar 1724 maatte Biskoppen atter og i en betydelig skarpere Form end forhen tage fat paa den genstridige Præst. Han skriver bl. a.:

»Siden den Anstalt, Provsten efter min Skrivelse sidst gjorde ved sin Visitats hos hans Menigheder, havde jeg tænkt, han skulde opholdet med de sære Paafund med Kirketjenesten og Altergang, særdeles som Degnene bliver forbudet at ringe til anden Tjeneste, end Loven og Rituallet tilholder.« Men Biskoppen har erfaret, at Dyssel dog tør understaa sig i at uddele Nadveren paa andre Tider, end naar der forrettes Gudstjeneste, »og om han kan sige, at han da har forrettet Gudstjeneste, da maa svares, hvor han tør forrette Gudstjeneste paa andre Tider end de, Loven byder Pag. 219⁰³ seq. og Rituallet Pag. 1, og om han ikke agter efter sin Præsteed at observere Ceremonias in Ecclesia receptas og præstere Episcopo et Præposito obsequium (iagttage de foreskrevne kirkelige Ceremonier og vise Biskop og Provst Lydighed). Jeg har stedse berømmet hans Flittighed med Ungdommen og Nidkærhed over Sabbaten, men naar man med egne Paafund vil gaa mod Lov og Ritual, kan saadant ej anses uden som en Særsindighed, som bør mulkteres og maa straffes.«

Paa denne alvorlige Tilrettevisning maa Dyssel have svaret med nogle Udflugter, thi allerede 17. Feb. s. A. skrev Biskoppen paany til ham og udtalte, at han formodede, at Dyssel havde rettet sig efter Biskoppens Skrivelse af 7. Jan. Til det, som Dyssel vidtløftigt havde forklaret i sin Skrivelse, som Biskoppen havde faaet 14. Jan., var kun kortelig at svare, at Dyssel skulde rette sig

⁰¹ Danske Lov 2., 5., 25.

⁰² a. St. 2., 5., 14.

⁰³ Danske Lov 2., 4., 5.

efter Loven og Ritualet, og vil han ikke agte Biskoppens kærlige Advarsler, maatte han indkaldes for Synodet (∴ Landemodet).

Angaaende det, Dyssel havde skrevet om Kancelliraad Fred. Kjær til Børglum Kloster,

»da paa hans (∴ Dyssels) Klage kunde jeg ikke svare uden efter Ritualet, og at han (∴ Kjær) som Patron kunde formene Klokkeren at ringe uden paa de beskikkede Tider, som det ikke staar i nogen Præsts Magt at lade ringe eller gøre Tjeneste, naar han synes.«

Nu havde Biskoppen imidlertid ogsaa faaet en anden Klage over Dyssel fra Kaptajn *Ellebrecht*, der »der endog — skønt han havde Føje til at begære den Tjeneste af Dyssel, som allesteds tillades Officererne, at fordi de ikke nogen Tid kan være visse paa, hvad Ordre de kan faa, antages de til Skriftemaal og Altergang, naar de anmoder derom —«, da Mag. Dyssel nægtede ham det, »maaske fordi han efter min Advarsel endog i den Post vilde holde sig strikte efter Ritualet« tilbød, »at han vilde føje sig saa vidt, at han vilde opsætte sin Andagt til Maanedes-Bededagen og tilbød sig med velbyrdige Frue efter Prædiken med Menigheden at kommunikere, aleneste at de maatte tages til Skrifte før Prædiken«. Denne kristelige Begæring havde Dyssel nægtet at efterkomme, skønt Ritualet tillader Skriftemaal før Prædiken, og Biskoppen raadede derfor Dyssel til at give Kaptajnen og Fruen en Undskyldning og »mage det saaledes, at han ikke kyser Folk fra sig, men i alle Ting søger Guds Ære og varer sig for at omgaas Guds Børn saaledes, som om man vilde være Herre over deres Tro, men kan blive Medhjælper til deres Glæde (2. Cor. 1, 24)«.

Samme Dag skrev Biskoppen til Kaptajn *Ellebrecht* og søgte at udjævne Sagen, idet han meddelte Kaptajnen, at han havde givet Mag. Dyssel en skriftlig Misbilligelse.

Maaske kan der være nogen Forbindelse mellem denne Kontrovers mellem Kaptajnen og Dyssel og den Omstændighed, at nogle Kaptajner ved Sessionen i Vendsyssel i Sommeren 1724 besværede sig til Sessionsbestyrelsen over, at en Del af Præsterne heroppe ikke vilde tage de unge indrullerede Karle til Alters, men foregav, at de ikke var oplyste nok eller, at de ikke kunde læse i Bøger. Sessionsforstanderne lod Klagerne, der navnlig gjaldt Mag. *Dyssel* i Vrensted og Hr. *Jens Hansen Steensfeldt* i Albæk-Voer gaa videre til Biskop *Thestrup*, som 7. Juli skrev til de to Præster om Sagen. Biskoppen haabede, at de ikke havde gjort andet, end hvad de med god Samvittighed kunde forsvare, og han anmodede dem om at faa opgivet nærmere om de paagældende Karle.

I Foraaret 1725 var Dyssel syg, og han henvendte sig da til flere af de Præster, der holdt Kapellan, for at faa Hjælp til Embedets Udførelse, men kunde ingen faa og henvendte sig derfor

til Biskoppen, som 11. Juni skrev til Mag. *Jørgen Jensen Bergh* i Vraa og Mag. *Henrik Sørensen Brunow* i Børglum om at hjælpe Dyssel mod for billig Betaling at lade ham faa en af deres Kappellaner. Varer Sygdommen længe ved, maatte Provsten tage sig af Kaldets Betjening, og i saa Fald kunde Biskoppen tænke sig, at Dyssels gamle Ven, Hr. *Hans Faber* i Harreslev fik sin Medtjener Hr. *Peder Kjeldsen Paludan*⁶⁴ til at varetage Vrensted-Tise Sogne kald i nogen Tid.

1. Marts 1726 sendte Biskoppen en Kopi af Sessionsbestyrelsens Svar til Dyssel, vel et Svar, der stod i Forbindelse med Klagen 1724 (se foran), og om andre, ikke nærmere klarlagte Forhold, skrev Biskoppen, at hvad *de gamle* angaar, om de end ikke kan læse, som de unge nu tilholdes, faar man dog agte, om de har den Kundskab, at de kan prøve sig selv og lever skikkeligt. Hvad angaar at give de *unge* Tilhold om at lade sig undervise, da har Biskoppen gjort sig al Flid, og det var hans og salig Stiftamtmands Hensigt, men det blev hindret ved Stiftamtmandens lange Sygdom og Død, og nu maatte Efterfølgeren afventes.⁶⁵

Til Trods for saa vel Biskoppens Advarsler og Misbilligelser som for de Nederlag, Dyssel i Aarenes Løb havde lidt ved Provsteretterne, vedblev han at være lige umedgørlig eller streng i sine Krav til Altergæsterne, og 1726 klagede *Christen Pedersen Rod* i Søndergaard i Aasendrup til sin Husbond, *Fred. Kjær* til Børglum Kloster, over, at Dyssel flere Gange havde afvist ham fra Skrifte og Altergang. *Fred. Kjær* rejste derefter Tiltale mod Dyssel ved Provsteret, der afholdtes 18. Juni, men hvor Dyssel udeblev. Sagens Behandling blev saa opsat til 27. Juni, men heller ikke da gav Dyssel Møde, hvorimod han sendte Retten et langt skriftligt Indlæg, i hvilket han beskyldte Chr. Rod for ikke at have ydet ham det, Dyssel kunde tilkomme.

Da det jo var et økonomisk Anliggende, kunde Provsteretten ikke anse det for at diskvalificere Chr. Rod som Altergæst, og Mag. Dyssel blev dømt til at antage ham og til yderligere at betale ham 2 Rdlr. for den ham tilføjede »Haanhed« og forvoldte Bekostning.⁶⁶

1727 ses Dyssel at have henvendt sig til den nye Stiftamtmand *Chr. Reitzer*, der saa forelagde Præstens »Memoirer« for Biskoppen, som i Marts (ingen Dato)⁶⁷ skrev til Stiftamtmanden om følgende Poster:

⁶⁴ 1733 Sognepræst i Hellevad-Ørum.

⁶⁵ Stiftamtmand Gotfred v. Pentz døde 19. Feb. 1726 og blev 28. Juni s. A. efterfulgt af Chr. Reitzer.

⁶⁶ Jerslev H. gejstl. Justitsprotokol.

⁶⁷ Biskoppens Kopibog.

1. Angaaende Mag. Dyssels Angivelse af dem, der søger Altergang i andre Kirker, kan bedst gives Erindring til Provsterne paa Landemodet.
2. Angaaende de forsømmelige i hans egne Sogne er fornødent, at Herredsfogeden ved Sognefogederne lader dem advare og de genstridige at pantes efter Forordn. af 24. Sept. 1708.⁶⁸
3. Om Uordentlighederne ved *Tise Marked* er baade Herredsfogeden og Forvalteren paa Hammelmose, *Peder Ifversen*, tilforn anmodet, som og har vist deres Omhu for Skikkelighed, men det kraftigste er, om Stiftamtmanden gennem Herredsfogeden vil lade Sognefogederne forbyde al Markedsfærd paa Helligdage og afvende al Uskikkelighed paa de andre Markedsdage.

1728 klagede nogle af Dyssels Sognefolk til Biskoppen over, at de var blevet afvist fra Skriftestolen med den Begrundelse, at de havde gjort sig skyldige i *Helligbrøde*.

De undskyldte sig med, at de, der var udrejst om Fredagen, paa Grund af ondt Vejr ikke kunde komme hjem før om Søndagen, og i den Anledning skrev Biskoppen 25. Feb. til Mag. Dyssel, at skønt han priste hans Nidkærlighed for Sabbatens Overholdelse, maatte man dog i dette Tilfælde eftertænke, om Klagerne paa den Helligdag var kørt ud med Læs, i saa Fald var de skyldige, men kunde de ikke komme hjem tidligere, var de lovligt hindret.

Arbejder de forsætligt Helligdage, maa Pastor Dyssel angive dem for deres Husbond, og vil han ikke straffe dem for Helligbrøde, maa Dyssel angive dem for Herredsfogeden, som bør søge Bøderne. For saadan verdslig Bøde kan Dyssel dog ikke holde dem fra Sakramentet, naar de med sand Pønitense søgte Forligelse med Gud, og han skulde være varsom med ikke at misbruge Embedets Myndighed.

Sandsynligvis har det været Fæstere under Børglum Kloster, Dyssel her havde Kig paa, thi 1. Juli 1728 skrev Biskoppen til ham, at *Fred. Kjær* havde klaget over hans Beskyldninger, men Sagens Undersøgelse maatte vente, til Stiftamtmand Reitzer kom hjem og kunde optage Forhør; men angaaende de Bønder, som holdtes fra Skrifte, fordi de ikke skriftligt vilde forpligte sig til herefter ej at begaa Helligbrøde, da vilde Biskoppen endnu som i sit Brev af 25. Febr. 1728 advare Dyssel, at han ikke for saadanne Bøder kunde holde Folk fra Sakramentet, og han kunde heller ikke kræve en saadan skriftlig Forpligtelse, der endog stred imod det hellige Embedes Indstiftelse, som sigter til at trøste og oprejse

⁶⁸ Om Betlere paa Landet.

de faldne og ikke at paalægge dem Snarer. Biskoppen fortsatte Brevet med endnu en Advarsel.

Af et Brev fra Biskoppen til Dyssel af 10. Maj 1728 ses, at Dyssel maa have besværet sig til Thestrup over, at et Lig var gledet ham af Hænde, thi Biskoppen skriver bl. a.: »Ligene haver hver Frihed at lade bortføre til den Kirke, de haver deres Begravelse, om de end bo i et andet Sogn«. I samme Brev skrev Biskoppen: »Af *Tise Skoleholder* fornemmes, at ikkun faa lader deres Børn komme til Skole, da de Fattige dog bør undervises uden Betaling«. Dyssel skulde derfor lade Degnen⁶⁹ gøre Optegnelse, saa Skoleholderen deraf kunde vide, hvem der skulde holdes til Skole efter Præstens Anstalt, »saa de ej forsømmer den Lejlighed, de har til at blive undervist, som de gavmilde Fædre saa gudelig har sigtet til«. ⁷⁰

2. Sept. 1728 skrev Dyssel til Biskoppen, der først fik Brevet 1. Okt. og allerede 2. s. M. besvarede det. Thestrup havde vist Brevet til Stiftamtmand Reitzer, der saa viste Biskoppen en Skrivelse, som han havde modtaget fra Dyssel om »Sabbatens gruelige Overtrædelse«, og hvorom Stiftamtmanden havde skrevet til Herredsfogeden. Dyssel havde skrevet til Biskoppen om Eksorbitanser med Messens Forsømmelse og med at tage flere i Skriftestolen paa én Gang, men Biskoppen ønskede opgivet Navne paa de skyldige Præster, saa han kunde tale kraftigere derom paa Landemodet.

Angaaende det, Provst *Jens Godsens* i Indstrup »holder paa« med *Peder Jensens* Lig, sendte Biskoppen Mag. Dyssel Forordn. af 7. Nov. 1682, Art. 19 og 24 om Begravelser, og han fandt ikke Anledning til at efterkomme Dyssels Begæring om en Sætteprovst. Dyssel havde ogsaa skrevet til Biskoppen om »den bedrøvelige Tilstand paa Jegindø«, og Biskoppen havde skrevet til Oversekretæren om at faa beskikket en Præst til Øen.⁷¹

Gennem hele sin Tid led Dyssel som foran anført Nederlag paa Nederlag i sin Embedsvirksomhed, ligesom hans økonomiske Forhold bragte ham mange Genvordigheder, men i sit sidste Leveaar fik han endelig den Tilfredsstillelse at se en gammel Modstander fældet.

Foran er Side 22 omtalt Dyssels Strid med Kromand og Blytækker *Niels Lauridsen Nørgaard* og Hustru om Altergang, hvilken Sag Præsten tabte, og senere havde Niels Nørgaard været impliceret i en Begravelsessag, der gav Dyssel en hel Del Ulejlighed. 31. Maj 1727 blev *Peder Olufsen Hjulmand* i Vrensted fun-

⁶⁹ Niels Pedersen Winther, Degn her 1694—1737.

⁷⁰ Otto Skeel til Hammelmose gav 1626 300 Rdlr. til Lønning af en Skoleholder i Tise. (Hofmans Fund. IV. 312).

⁷¹ Dyssels Svigerfader Just Nielsen Gerade døde 24. Nov. 1728 i en Alder af 76 Aar, men først 21. Juni 1729 ansattes en ny Præst der.

det død i en Brønd ved sit Hus paa Justitsraad Jespersen til Høgholts Gods. Hjulmanden var en gammel skrøbelig Mand paa 80 Aar, og Synsmændene mente, at han om Morgenen ved en ulykkelig Hændelse var faldet i Brønden, da han vilde hente Vand. Nogle af Vrenstedboerne tog saa og satte Liget ind i Kirkens Vaabenhus, uden at Pastor Dyssel havde givet sit Samtykke her til, og han lod i den Anledning tinglyse følgende Skrivelse ved Børglum-Jerslev Herreders Ret 5. Juni 1727, da Ulykkestilfældet var til retslig Undersøgelse.

»Saasom Kirkeritual Pag. 336 befaler Præsterne at give Øvrigheden det tilkende, naar nogen findes hastig død i deres Sogne etc., saa giver jeg herved den vedkommende baade Under- og Overøvrighed tilkende, at jeg sidstafvigte Lørdag d. 31. Maj blev af Datteren *Johanne Pedersdatter* advaret om, at hendes Fader Peder Hjulmand her udi Vrensted var samme Dag om Morgenen tidlig blevet fundet død udi en Brønd udi en liden Have næst sønden for hans Hus. Videre gav hun ikke tilkende. Ellers for videre Efterretning til des bedre Oplysning udi Sagen vil jeg hermed tilmelde, at samme afdøde Peder Hjulmand har altid levet uskikkelig med Drukkenskab og Fylderi, Sværger og Banden, haver drukket op alt det, han havde, og alt det, han kunde fortjene, skøttede intet om, hvad han svor og bandede, var tit og mange Gange forsoret, forligtes ilde med hans Hustru, saa længe hun levede, slog hende, ønskede Ulykke og Forbandelse over hende; han arbejdede tit om Helligdage, han kunde snart intet læse, kom sjælden i Kirken og Guds Hus, for hvilke 5 syndige Poster, nemlig:

1. Drukkenskab, 2. Sværger, 3. ond Forligelse med hans Hustru, 4. Guds Helligdages Overtrædelse og Vanhelligelse, 5. Guds Ords og Guds Hus' Forømmelse jeg tit og mange Gange paa mit Embedes Vegne har formanet ham troligen og alvorligen baade offentlig og hemmelig, baade med det Onde og det Gode, baade med Sagtmodighed og med Ivrighed, men ingen Tid kunnet formaa ham til sand Omvendelse, at han jo altid begyndte med det samme igen, som — Gud bedre det — desværre Enden og Udgangen udviser det nok, saasom jeg nu hører, at han 4 à 5 Dage tillige næst tilforn, førend han døde, gik fuld her i Gaden hver Dag fra et Kroerhus til et andet og tumlede og snarrede omkring, thi det er Klagen, at her er saa mange *Kroerhuse* her i Byen, uprivilegerede, tvært imod Kongens Lov og Forordning, og han næste Fredag førend hans Død gik paa samme Maade omkring her i Byen, udbød en Del af hans Redskab at ville sælge, saa det formodentlig, dersom uvildige Folk her i Byen derom bliver alvorligen antastede og angreben med Ed at sige deres Sandhed, kan bevises, at han samme Fredag og samme Aften var drukken, som og kan sluttes af det Urenligheds-Kar eller Krus, som der fandtes staaende hos ham ved Brønden. Og som der siges, at hans Datter Anne tit og mange Gange, naar han var drukken og gjorde Alarm, ønskede Ondt over ham, at Djævelen og Fanden kunde komme og tage ham bort baade med Legeme og Sjæl, at hun ikke skulde have mere Fortræd af ham, saa er det at befrygte, at det nu er næsten gaaet ligesaadan til, thi hvem, som dør i Drukkenskab og derved forkorter deres Dage og saa vidt som myrder og dræber sig selv og saaledes bliver udi sine Synder, han kommer ikke udi Himmerig efter Guds egne Ord: Drankere og Fraadsere og Manddrabere skulle ikke arve Guds Rige; 1. Cor. 6; Galat. 5; og hvilken Side Træet falder til, der bliver det liggende imod Norden eller Sønden, Efes. 11.

Denne afdødes Lig tog samme *Niels Pedersen*,⁷² som er et meget slemt,

⁷² Er ikke nævnt forhen.

uskikkeligt Menneske, tillige med andre her af Byen første Pinsedag og førte det og satte det udi Vaabehuset, som der siges, at den skarns *Niels Lauridsen Blytækker* her i Byen, som holder saadant et skammeligt og uskikkeligt Hus, han var mest Hovedmand og Tilbringer dertil tvært imod Politiforordningen saa og Loven Pag. 282⁷³ og Kirkeritualet Pag. 328 og 335, som udtrykkeligen siger, at ingen Lig maa hensættes enten over Jorden eller under Jorden, før end det straks kastes Jord paa af Præsten, forstaar sig, om det er saadan Lig, som Præsten maa kaste Jord paa, og omendskønt Kirkens Patron, velædle Kancelliraad *Kiær* paa Børglum Kloster, da han spurgte det, befalede dem, at de straks skulde tage ham ud af Vaabehuset igen, og jeg i lige Maaade, da jeg fik det at vide, straks formanede dem til det samme, saa vilde de ikke endda lade sig bekvemme dertil førend 3. Pinsedag, noget paa Dagen, da de tog ham ud af Vaabehuset igen og satte ham udenfor Kirkegaardsdiget paa vestre Side norden for den vesterste Kirkestente, hvor han endnu staar og er bedst, han altid bliver staaende.

Saadant et Væsen haver de haft i disse Pinsehelligdage.

Udi dybeste Ydmyghed henstiller jeg nu til højædle *Stiftamtmands*⁷⁴ højgunstige Kendelse baade hvad Straf, de skal have for deres Fordristelse, at de saaledes mod kongelig Lov og Forordning satte dette Lig udi Vaabehuset, saa og om dette Lig med Jordpaakastelse kan begraves udi Kirkegaarden; beder derfor tjenstligen kgl. Majestæts Herredsfoged vilde behage denne min Tilkendegivelse paa fornødent stemplet Papir forfattet udi dette om den døde forhvervede Synstingsvidne Ord fra Ord at indføre, før end Tingsvidnet sluttes

Vrensted Præstegaard, d. 5. Juni 1727. Eiler Christian Dyssel.«

Det ses ikke, hvorledes det senere gik med Liget og de selvraadige Vrenstedboere, der havde sat det i Vaabehuset, men Sagen gav maaske Anledning til, at »den skarns« *Niels Lauridsen Nørgaard* forlod Vrensted for en Tid, thi 12. Marts 1729 skrev Biskoppen til Justitsraad Jespersen paa Høgholt, at Pastor Dyssel havde meddelt ham, at *Niels Lauridsen Blytækker* for nogen Tid siden var rejst fra sin Hustru i Vrensted, som han levede ilde med, og var rejst til Ringkøbing, hvor han efter en falsk Attest om, at han var Enkemand, var blevet trolovet med en Enke, som, efter hvad Pastor *Hans Allerup* i Ringkøbing havde meddelt Pastor Dyssel, nu var frugtsommelig ved ham. Dyssel havde derfor anmodet Biskoppen om at faa *Niels Nørgaard* straffet, og da *Niels* nu var kommet tilbage til Vrensted og opholdt sig hos sin Broder *Laurs Laursen* paa Justitsraad Jespersens Stavn, bad Biskoppen Jespersen om at lade ham tiltale.

Samtidigt skrev Biskoppen til Dyssel, at da Stiftamtmanden, som kunde gøre Anstalt til *Blytækkerens* Afstraffelse, var bortrejst, havde han skrevet til Justitsraad Jespersen derom, hvad Dyssel selv straks burde have gjort, og herpaa replicerede Dyssel 22. Marts, men Biskoppens indkomne Skrivelser er som foran anført for opløste til at kunne benyttes. Antagelig skrev Dyssel i samme

⁷³ Danske Lov 2., 10., 1.

⁷⁴ *Christian Reitzer.*

Brev om forskellige andre Forhold, thi 6. April 1729 udgik Biskoppens sidste Brev til ham. Deri udtaler Biskoppen, at naar Dyssel anser sig for højt takseret i *Brandstyr* til Kbh.,⁷⁵ kunde han søge paa højere Steder om Nedsættelse; Biskoppen kunde ikke gøre noget herved.

Det ulovlige *Krohold*, som Dyssel havde omtalt, vilde Biskoppen erindre Stiftamtmanden om, naar han kom hjem, og om at antage Folk til *Altergang* i fremmede Sogne havde Biskoppen gjort Paamindelse paa hvert Landemode. De Præster, som tog mere end én i *Skriftestolen* og var skødesløse med Kirketjenersten, maatte angives for Biskoppen inden Landemodet, for at de kunde blive mulkeret, og vilde Dyssel opgive Navnene, skulde Biskoppen ikke forsømme sin Pligt i saa Henseende.

Som man ser, vedblev Mag. Dyssel at være lige nidkær i hele sin Levetid, men han havde ikke den Tilfredsstillelse at se Niels Lauridsen Blytækker afstraffet eller se Stiftamtmand Reitzers Indskriden overfor Smugkroerne i Vrensted, thi forinden dette kunde finde Sted, havde hans urolige Sind fundet Fred.

⁷⁵ Efter Forordn. 21. Dec. 1728.

OVERSIGT OVER MINE ARBEJDER
VEDRØRENDE SLESVIGSKE STUDENTER,
ELEVER, PRÆSTER M. M.

Ved
THOMAS OTTO ACHELIS

I. STUDENTER.

- A. I Almindelighed: 1 Matrikeln skandinavischer Universitten: Archiv fr Sippenforschung 1936, S. 61 — Jfr. Nr. 30/33.
- B. Göttingen.
- 2* Schleswig-Holsteiner auf der Universitt Göttingen 1734—1770: Zeitschrift der Zentralstelle fr Niedersächsische Familiengeschichte 1926, S. 113—124.
 - 3* Schleswig-Holsteiner auf der Universität Göttingen 1771—1800: Zeitschrift der Zentralstelle fr Niedersächsische Familiengeschichte 1928, S. 65—69, 89—96.
 - 4 Die Schleswig-Holsteiner auf der Universität Göttingen 1734—1848: Niedersächsische Jahrbuch 1939, S. 208—247.
 - 5 Die Matrikel der Georg-August-Universität zu Göttingen 1734—1837: Sippe der Nordmark 1939, S. 34—36. Jfr. ogsaa Nr. 32.
- C. Halle.
- 6* Schwedische und finnische Studenten auf der Universitt Halle 1692—1794: [Svensk] Historisk Tidsskrift 1931, S. 443—446. Jfr. ogsaa Nr. 32 og 33.
- D. Helmstedt.
- 7* Danske (og norske) Studenter i Helmstedt 1637—1810: Personalhistorisk Tidsskrift 10. III. (1936), S. 226—228.
 - 8* Hamburger Studenten in Helmstedt: Zeitschrift für Hamburgische Geschichte 1938, S. 99—112.

*) Med en Stjerne er Uddragene af Matriklerne fremhvet.

- 9 Album Academiae Helmstadiensis I 1 (1926): Personalhistorisk Tidsskrift 8. VI. (1927), S. 85—87.
- 10 Schleswig-Holsteinische Studenten der Theologie auf der Universität Helmstedt: Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Reihe, 1927, S. 425—427.
- 11 Erinnerungen eines norwegischen Studenten an die Universität Helmstedt: Braunschweigisches Magazin 1927, S. 10—11.
- 12 Die Schleswig-Holsteiner Studenten auf der Universität Helmstedt: Niedersächsisches Jahrbuch 1936, S. 189—201.
Jfr. ogsaa Nr. 32 og 33.

E. Jena.

- 13* Schleswig-Holsteiner auf der Universität Jena 1558—1850; Hamburg 1932. 80 S. Tidligere udkommet i Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte 1930, S. 105—119, 142—147, 164—170, 182—186, 247—250, 1931, S. 7—10, 30—34, 75—80, 102—110, 117—128.
- 14* Danske Studenter i Jena 1548—1850: Præstehistoriske Samlinger 1934, S. 7—11.
- 15 Die Schleswig-Holsteiner auf der Universität Jena bis zum Jahre 1848: Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Altertumskunde 1932, S. 52—80.
- 16 Von nordischen Studenten und nordischen Studien auf der Universität Jena: Sstds. 1938, S. 167—189.
Jfr. ogsaa Nr. 32 og 33.

F. Kiel.

- 17 Über die Heimatbezeichnungen der Schleswiger im Album der Universität Kiel: Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1922, S. 303—316.
- 18 Familiengeschichtliche Studien zur Matrikel der Universität Kiel: Familiengeschichtliche Blätter 1919, S. 185—188, 1920, S. 5—12.
- 19 Die »Rapstedter« Studenten: Nordschleswig 1925, S. 29—30.
- 20 Die Teilungen Schleswigs und die Kieler Universität 1665—1700: Schleswig-Holsteinische Hochschulblätter 1927, S. 39—41.
- 21 Namen und Schicksale: I »Das Corps Holsatia in der Geschichte Schleswig-Holsteins (1938), S. 141—218.
Jfr. ogsaa Nr. 32 og 33.

G. K ø b e n h a v n.

- 22 Schleswiger Studenten auf der Universität Kopenhagen: Archiv für Kulturgeschichte 1928, S. 287—308.
- 23 Die Universität Kopenhagen und Deutschland: Nordische Rundschau 1929, S. 56—60.

H. K ö n i g s b e r g.

- 24 Schleswiger Studenten auf der Universität Königsberg: Altpreussische Forschungen 1939, S. 1—17.

I. W i t t e n b e r g.

- 25* Schleswig-Holsteiner auf der Universität Wittenberg 1602—1812; Hamburg 1936, 32 + 8 S. Tidligere udkommet i Zeitschrift für Niedersächsische Familienkunde 1936, S. 1—8, 34—41, 51—54, 75—79, 107—109, 127—131.
- Jfr. ogsaa Nr. 32 og 33.

K. S t a m b ø g e r.

- 26 Das Stammbuch des *Jacob Caspergaard*: Sonderburger Heimatblätter 1927, S. 72—78.
- 27 Das Stammbuch des *Paul Petraeus* aus Sonderburg: Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte 2. Reihe, 1927, S. 425—429.
- 28 Studentenstammbuch *Peter Hensler*: Familiengeschichtliche Blätter 1930, S. 380.
- 29 *Friedrich August Niemanns* Studentenstammbuch: Kieler Studenten im Vormärz (1940), S. 373—378.

L. S t u d e n t e r.

- 30 Schleswig-Holsteiner auf Universitäten. Eine bibliographische Übersicht: Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familienkunde 1932, S. 97—99.
- 31 Gelehrte Bildung und Universitätsstudium in Nordschleswig bis zur Begründung des Haderslebener Johanneums 1567: Der Familienforscher 1926, S. 7—12.
- 32* Norske studenter ved universiteterne i Jena, Helmstedt, Wittenberg, Kiel, Halle og Göttingen: Norsk slektshistorisk Tidsskrift 1932, S. 233—240.
- 33* Hamburger Studenten in Jena 1548—1850, in Helmstedt 1574—1636, in Wittenberg 1602—1812, in Kiel 1665—1865 und in Halle 1690—1775: Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte 1930, S. 23—86.

II. LATINSKOLERNES ELEVER (Lærere se III G).

A. I A l m i n d e l i g h e d.

- 34 Von Abiturienten der Schleswiger Lateinschulen um die Wende des 18. Jahrhunderts: Archiv für Sippenforschung 1939, S. 317—321.
- 35 Schülerverzeichnisse höherer Lehranstalten Deutschlands. Ein bibliographischer Versuch. Leipzig 1920, 92 S.

B. A a b e n r a a

- 36 Aus der Geschichte der Lateinschule in Apenrade: Heimat 1927, S. 86—94.
- 37 Deutsche und dänische Schulen in der Propstei Apenrade: Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1937 S. 213—254.

C. H a d e r s l e v

- 38* Die Abiturienten des Johanneums 1567—1863: Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins. Bd. 8, (1921), S. 21—78.
- 39* Die Schüler der Anstalt 14. Juni 1920: Sstds., S. 108—110.
- 40 Das Haderslebener Johanneums und die deutsche Kultur im Dänischen Land: Verhandlungen der 53. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Jena, 1921, S. 76—77.
- 41 Das Haderslebener Johanneum und die deutsche Kultur: Archiv für Kulturgeschichte 1925, S. 66—74.
- 42 Aus der Geschichte der Haderslebener Communität: Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1923, S. 372—398.
- 43 Kolding og Haderslev lærde Skoler: Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 1924, S. 305—318.
- 44 Stipendiengesuche von Haderslebener Studenten 1848: Nordschleswig 1925, S. 62—63.
- 45 Haderslev og Ribe Katedralskoler i Middelalderen: Sønderjydsk Maanedsskrift 1925/6, S. 121—123, 137—141.
- 46 Haderslev og Ribe Katedralskoler efter Reformationen: Sstds. 1926/7, S. 24—28.
- 47 Die Umbildung der Haderslebener Gelehrtenschule 1850 und 1864: Monatschrift für höhere Schulen 1927, S. 398—404.
- 48 Die Lateinschule in Hadersleben, Ripen und Kolding: Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts 1928, S. 1—23.
- 49 Aus der Vorgeschichte des Haderslebener Johanneums: Festschrift zur Vierhundertjahrfeier der Alten Gymnasiums in Bremen, 1928, S. 103—132.

- 50 Blätter zur Zusammenkunft ehemaliger Lehrer und Schüler des Haderslebener Johanneums (Gymnasium nebst Realschule) in Flensburg am 10. Oktober 1936 als Handschrift gedruckt. — (Kiel 1936).
- 51* Haderslev Kommunitets Alumner 1598—1713: Personalhistorisk Tidsskrift 11. II. (1941), S. 134—144.

D. Nørborg

- 52 Aus der Geschichte der Norburger Lateinschule: Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte 1939, S. 396—405.

E. Slesvig

- 53* Rektor *Peter Christian Esmarch* und seine Schüler (1770—1820). Ein Beitrag zur Geschichte der Schleswiger Domschule: Archiv für Sippenforschung 1931, S. 123—127, 167—170, 204—209, 324.
- 54 Aus Rektor Esmarchs Verzeichnis meiner Schüler: Die Domschule; Juliheft 1931, S. 4—5 (inholder alfabetisk Register til Nr. 53).
- 55 Studenten aus der Stadt Schleswig von der Reformation bis zum Jahre 1848: Jahrbuch des Heimatbundes Angeln 1937, S. 53—67.

F. Sommersted

- 56* Sommersted Latinskole: Personalhistorisk Tidsskrift 8. IV. (1925), S. 233—254.
- 57* Sommersted Latinskole: Sstds. 8. VI. (1927), S. 258.
- 58* Sommersted Latinskole: Sstds. 9. III. (1930), S. 221—222.

G. Sønderborg

- 59 Aus der Geschichte der Sonderburger Lateinschule: Sonderburger Heimatblätter 1925, S. 113—120.
- 60* Studenten aus dem Kreise Sonderburg auf der Universität Kiel: Sstds. 1927, S. 5—12.
- 61 Die Sonderburger Lateinschule und das Studium der Altinger: Archiv für Sippenforschung 1929, S. 210—212.
- 62 Ein Kuss und seine Folgen: Heimat 1929, S. 270—272.

H. Slesviger paa Skoler udenfor Hertugdømmet

- 63* »Saa mangan Søn af Slesvigs Sletter«. Slesvigsk Student fra kongerigske Skoler: Personalhistorisk Tidsskrift 10. III. (1936), S. 97—110.

- 64* Schleswiger Studenten auf der Rendsburger Lateinschule bis zum Jahre 1864: Archiv für Sippenforschung 1936, S. 250—252.
- 65 Schleswiger auf der Plöner Gelehrtenschule: Ost-Holstein 1940, S. 47.

III. TJENESTEMÆND,

A. I Almindelighed

- 66 Verzeichnis der weltlichen Beamten im Herzogtum Schleswig: Familiengeschichtliche Blätter 1927, S. 411—414.

B. Borgmestre

- 67* Haderslev Bys Borgmestre: Personalhistorisk Tidsskrift 9. V. (1932), S. 129—145.

C. Byfogder

- 68* Die Haderslebener Stadtvögte: Familiengeschichtliche Blätter 1930, S. 385—388, 425—432.

D. Bysekretærer

- 69* Haderslebener Stadtschreiber (Stadtsekretäre) 1569—1850: Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte 1929, S. 7—8.
- 70* Haderslebener Stadtschreiber (Stadtsekretäre) 1562—1864: Sstds. 1931, S. 84—85.

E. Herredsfogder

- 71 Von den Hadesvögten des Amtes Hadersleben. Ein Beitrag zur Rechtsgeschichte des Herzogtums Schleswig im Zeitalter der Absolutismus: Archiv für Sippenforschung 1932, S. 339—341.
- 72 Die ersten studierten Hadesvögte: Heimat 1940, S. 91—92.

F. Kirkeværger

- 73* Die Kirchengeschworenen in Sonderburg 1554—1710: Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte 1929, S. 161—162.

G. Lærere

- 74 Lehrerverzeichnisse der höheren Schulen Schleswig-Holsteins: Sstds. 1925, S. 87—88.
- 75 Lehrer an den Lateinschulen des Herzogtums Schleswig: Archiv für Sippenforschung 1940, S. 195—196.

- 76 Die Eckernförder Lateinschule um 1690: Heimat 1931, S. 145—148.
- 77* Die Lehrer des Flensburger Gymnasiums 1566—1700: Zeitschrift der Zentralstelle für Niedersächsische Familiengeschichte 1931, S. 149—157.
- 78* Die Lehrer des Johanneums 1567—1920: Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, Bd. 8 (1921), S. 1—20.
- 79* Haderslev lærde Skoles Rektorer og Lærere i ældre Tid: Personalhistorisk Tidsskrift 7, VI. (1921), S. 117—141.
- 80 *I. N. Madvig* om Haderslev lærde Skoles Lærere: Sønderjydske Aarbøger 1922, S. 256—266.
- 81 Bewerbungen, Bestellungen und Verabschiedungen von Lehrern des Haderslebener Johanneums: Archiv für Sippenforschung 1930, S. 304—309.
- 82 Die Lehrer des Haderslebener Johanneums 1864—1920: Schleswig-Holsteiner 1931, S. 309—312.
- 83* Die alten Lateinschulen des Herzogtums Schleswig und ihre Lehrer: Ekkehard 1930, S. 74—75 [angaende Sønderborg Latinskole].

H. Præster

- 84 Quellen und Bearbeitungen zur Predigerstatistik des Herzogtums Schleswig: Familiengeschichtliche Blätter 1926, S. 241—244, 301—308.
- 85 Zur Predigerstatistik Schleswig-Holsteins: Die Landeskirche 1930, Nr. 52.
- 86 *Otto Arends*, Gejstligheden i Slesvig og Holsten: Göttingische Gelehrte Anzeigen 1934, S. 294—300.
- 87* Sachsen als Geistliche und Lehrer im Herzogtum Schleswig von der Reformation bis zur Gründung der Kieler Universität 1526—1665: Mitteilungen des Roland 1935, S. 3—6.
- 88* Aus Deutschland eingewanderte Geistliche und Lehrer in Herzogtum Schleswig während des Jahrhunderts der Reformation (1526—1627) mit besonderer Berücksichtigung von Westdeutschland: Mitteilungen der Westdeutschen Gesellschaft für Familienkunde 1935, S. 257—262.
- 89 Einheimische und eingewanderte Pastorenfamilien im Herzogtum Schleswig: Familiengeschichtliche Blätter 1936, S. 135—138.
- 90 Deutsche Gemeinden in Skandinavien und ihre Pastoren: Sstds. 1936, S. 169—178.

- 91 Eine alte nordschleswigsche Pastorenfamilie: Sstds. 1928, S. 215—220, 1937, S. 160.
- 92* [I Samarbejde med Pastor *Thomas Matthiesen*] Beiträge zur Prediger-Statistik der Propsteien Hadersleben und Törninglehn: Schriften des Vereins für Schleswig-Holsteinische Kirchengeschichte, 2. Reihe, 1925, S. 499—515.
- 93* Zur Predigerstatistik der Propstei Törninglehn: Sstds. 1926, S. 107—108.
- 94* Zur Predigerstatistik von Alsen und Aerrøe: Sstds. 1926, S. 108—109.
- 95 Von den ersten evangelischen Pastoren in Apenrade: Archiv für Sippenforschung 1935, S. 18—22.
- 96* Die Heimat der Landpastoren der Propstei Flensburg: Kreiskalender für den Landkreis Flensburg 1926, S. 35—37.
- 97* Universitätsstudien der Pastoren der Propsteien Flensburg und Husum 1746: Familiengeschichtliche Blätter 1930, S. 127—130.
- 98* Theologiske Kandidater ved Konsistoriet i Haderslev: Personalhistorisk Tidsskrift 8. IV. 1925, S. 342—343.
- 99* Universitätsstudien der Pastoren der Haderslebener Propstei 1746: Familiengeschichtliche Blätter 1928, S. 129—132.
- 100* Gemeinden und Pastoren Nordfrieslands: Jahrbuch des Nordfriesischen Vereins 1926, S. 10—42.
- 101* Pastoren und Gemeinden der Propstei Nordangeln, besonders in den Jahren 1850—1864: Kreiskalender für den Landkreis Flensburg 1927, S. 41—49.
- 102 Die Anfänge des evangelischen Kirchenregiments in der Propstei Tondern: Jahrbuch des Nordfriesischen Vereins 1927, S. 62—68.
- 103 De første lutherske Præster i Vonsild: Vejle Amts Aarbøger 1933, S. 122—123.
- 104 Der nordschleswiger Pastorenstamm *Boysen*: Archiv für Sippenforschung 1929, S. 81—84.
- 105 *August Julius Langbehns* nordschleswigsche Vorfahren: Schleswig-Holsteiner 1930, S. 333—336.
- 106 Schleswiger als Prediger in der Grafschaft Oldenburg-Delmenhorst 1667—1777: Oldenburger Jahrbuch 1940, S. 45—51.
- 107 Universitätsstudien der Geistlichkeit des Schleswiger Bistums 1767: Jomsburg 1940, S. 182—184.
- 108 Beiträge zur Predigergeschichte Nordfrieslands aus Kunstdenkmälern: Archiv für Sippenforschung 1941, S. 207—212.

SLÆGTEN BERING PAA VIBORG-EGNEN I TIDEN
INDTIL BEGYNDELSEN AF DET 18.
AARHUNDREDE

Af
CHR. BOKKENHEUSER

Middelsom Herred er den Del af Viborg Amt, der begrænses imod Nord og Syd af Aaløb, Nørreaaen, Tange Aa og Gudenaan; her ligger, 15 km Sydøst for den gamle Stiftsstad og i Nærheden af den ny Jærnbanestation Bjerringbro, Landsbyen Bjerring, i ældre Tider kaldet Beringh. I gamle Dage førte en større Vej fra Vest til Øst her forbi, nu besørger Jærnbanen Forbindelsen, og fra Bakkerne i Nærheden af Byen har man en vid Udsigt over den skønne Gudenaadal.

Her levede, fortæller Traditionen, i Reformationsaarhundredet en Bonde og Værtshusholder ved Navn *Jens Andersen*; det siges om ham, at han boede i en stor Gaard, i hvilken der endnu i Midten af det 18. Aarhundrede fandtes et godt Logement for rejsende. En anden Kilde nævner, at hans Navn var *Jens Madsen*, at hans Hustru hed *Inger Christensdatter*, og at de havde 6 Sønner og 1 Datter; da der imellem Sønnerne fandtes en, der hed Anders, og en anden ved Navn Mads, og da Børnenes Følgeorden ikke kan angives med Sikkerhed, er der lige stor Sandsynlighed for begge Navne. I en af Kilderne fortælles, at han levede 1496, men det maa under Hensyn til de for hans Børn opførte Data anses for usandsynligt; i en anden nævnes, at Jens Andersens (Madsens) ældste Søn Christen fik Faderens Bondegaard og død 1585, men heller ikke det kan være rigtigt. Sandsynligheden taler for, at Faderen paa sine ældre Dage lod en af Sønnerne overtage Gaarden i Bjerring og selv flyttede til Viborg. Af hans Børn kendes 5 Sønner, der danner Familien Berings første Slægtled; i de ældste Tider skrev Slægtens Medlemmer sig Bierring, senere ændredes Navnet til Bering.¹⁾

FØRSTE SLÆGTLED.

1. a. *Anders Jensen Bierring*, Handelsmand i Randers, gift 1611 med *Anne Baysdatter*, død ca. 1620.
5 Børn: 2. Slægtled I. Nr. 6—10.

2. b. *Peder Jensen Bierring*, død 4/5 1591, Handelsmand og Raadmand i Viborg, gift med *Kirsten Christensdatter Høg* død 23/5 1635; hun nævnes som Ejer af en Gaard i Høgild, 8 km Nordvest for Karup, og blev gift 2. med *Jacob Lauritsen Skriver*, født i Aalborg, Borger i Viborg, død 23/7 1611; alle 3 blev begravet i Graabrødre Kirke, hvor deres fælles Ligsten laa i Altergulvet.²⁾
2 Sønner og sandsynligvis 1 Datter: 2. Slægtled II. Nr. 11—13.
3. c. *Mads Jensen Bierring*, Handelsmand og Raadmand i Viborg.³⁾
2 Sønner: 2. Slægtled III. Nr. 14—15.
4. d. *Søren Jensen Bierring*, død 1639, 80 Aar gl., Raadmand i Viborg, han var velstaaende, havde Begravelsesplads i Domkirken og skænkede 200 Sldl. til de fattige; Pengene havde han laant til Felbereder *Clemend Lauritsen*, og han havde derfor faaet Pant i dennes Gaard i Sct. Matthias Gade; gift 1. med *Elisabeth Nielsdatter*, 2. med *Maren Thygesdatter*, der overlevede ham.⁴⁾
5. e. *Christen Jensen Bierring*.⁵⁾
5 Sønner: 2. Slægtled IV. Nr. 16—20.

ANDET SLÆGTLED.

- I. *Handelsmand Anders Jensen Bierrings Børn* (se Nr. 1):
 6. a. *Mads Andersen Bering*, født i Randers ca. 1612, død 1697, Sognepræst til Kragelund-Funder, 8 km Vest for Silkeborg, fra 1642, Provst, gift med *Hilleborg Pedersdatter Bering* (se Nr. 56).
 7. b. *Bay Andersen Bering*, død før 1620.
 8. c. *Jens Peder Andersen Bering*.
 9. d. *Mads Andersen Bering*.
 10. e. *Ellen Andersdatter Bering*.
- II. *Raadmand Peder Jensen Bierrings Børn* (se Nr. 2):
 11. a. *Peder Pedersen Bierring*, død 1655; han var Købmand og handlede med Tømmer og Bygningsmaterialier, og blandt hans Kunder var i flere Aar Lensmanden paa Hald; han leverede i 1642 Tømmer til et Tag over Bytinget, »som ingen tilforn haver været«; i 1655 havde han af Graabrødre Kirke lejet en Bod, der stod ved Kirkegaardsmuren; han var velstaaende og laante Penge ud til fattige Adelsmænd; blandt hans Skyldnere var *Mogens Munch* til Ørnhoved i Hammerum Herred og Fru *Ingeborg Scheel*, men Gældsforholdene blev først afgjort efter hans Død, og det Jordegods, der blev udlagt, tilfaldt der-

for Børnene; han blev Raadmand og senest i 1632 Borgmester, i 1653 søgte og fik han sin Afsked, men forinden havde han gennem Lensmanden faaet en kongelig Tilkendegivelse, at han havde betjent og administreret sin Øvrigheds Bestilling berømmeligen, ligesom han selv og senere hans Enke blev fritaget for borgerlig og Byens Tyngde; i sine yngre Dage skrev han en smuk Haand, i 1652 bar hans rystende Underskrift Præg af, at han var blevet ældet; se iøvrigt Pers. Tidsskr. 10. R. VI. 136 ff.; gift 1. ca. 1611 med *Maren Vitusdatter*, død 12/7 1626, 35 Aar gl., Datter af *Vitus Brun* i Møllerup, 16 km Nordøst for Viborg, 2. med *Maren Justdatter*, født i Mørke 9/10 1577, død 26/11 1627, Datter af Sognepræst i Mørke, 22 km Nordøst for Aarhus, *Just Pedersen Saxe*, gift 1. 1597 med *Jens Smed*, død 1599, og Enke efter Borgmester i Aarhus *Hans Grønbech*, død 1624, Ægteskabet varede i 10 Uger, 3. med *Margrethe Pedersdatter*, død 1631, 4. 9/4 1634 med *Margrethe Frandsdatter*, død 1660, Skifte efter hende 30/11 1660.⁶⁾

7 Børn: 3. Slægtled I. Nr. 21—27.

12. b. *Jens Pedersen Berring*, kaldet store Jens Berring; han var Købmand og havde Handelsforbindelser med Hamborg, han var Raadmand, og han ejede en Gaard paa Vest-siden af Sct. Mogens Gade, nuv. Nr. 23; gift 1. med *Kirsten Pedersdatter*, Datter af Sognepræst til Sortebrødre Kirke Mag. *Peder Rimboldtsen*, 2. med *Margrethe Olufsdatter*, der levede 1696, 80 Aar gl. og da nævnedes fattig.

7 (maaske flere) Børn i begge Ægteskaber: 3. Slægtled II. Nr. 28—34.

13. c. Der var desuden efter al Sandsynlighed en Datter, gift med en Mand ved Navn *Jacob*.⁷⁾

1 Søn: 3. Slægtled III. Nr. 35.

III. Raadmand Mads Jensen Bierrings Sønner (se Nr. 3):

14. a. *Jens Madsen Bering*, død før 1647; han var Vinhandler og havde Kælder under Raadhuset, han var Raadmand, og han havde sammen med Købmand *Claus Sidenborg* laant Penge til *Niels Arenfeld*; gift med *Kirsten Christensdatter*; hun blev senere gift med *Christen Nielsen*, Borger i Nykjøbing Mors.⁸⁾

5 Børn: 3. Slægtled IV. Nr. 36—40.

15. b. *Simon Madsen Bering* i Hobro.

1 Søn: 3. Slægtled V. Nr. 41.

IV. Christen Jensen Bierrings Sønner (se Nr. 5):

16. a. *Jens Christensen Bering*, begr. 25/5 1676; han købte 1634

sin Svigerfaders Lejersted i Domkirken, og han ejede 3 Boder paa Vestsiden af Sct. Ibs Gade, hvor han boede; gift med *Karen Lauridsdatter*, Datter af *Laurids (Laur)* *Friis*.⁹⁾

3 Døtre: 3. Slægtled VI. Nr. 42—44.

17. b. *Peder Christensen Bering*, nævnes Byskriver 1648.¹⁰⁾
18. c. *Simon Christensen Bering*, død 1649—50, Prokurator.¹¹⁾
19. d. *Peder Christensen Bering*.
20. e. *Christen Christensen Bering*.

TREDIE SLÆGTLED.

I. Borgmester *Peder Pedersen Bierrings Børn* (se Nr. 11)

af 1. Ægteskab med *Maren Vitusdatter*:

21. a. *Peder Pedersen Biering*, født ca. 1616, død ca. 1659; han var Sognepræst til Øster Snede, Provst; i 1645 søgte han Kald i Viborg, og i 1647 blev han Magister, se Pers. Tidsskr. 10. R. VI. 137; gift ca. 1640 med *Marie Madsdatter*, født ca. 1622, død 1651—52. Deres Datter *Anne Pedersdatter Bering*, gift med Visiterer *Jonas Svendsen* i Horsens, havde Sønnen *Vitus Jonassen Bering*, den kendte Søfarer, se Biogr. Lex. 2. Udg. II. 484.
22. b. *Vitus Pedersen Bering*, født 6/10 1617, død 20/5 1675, Historiker, se Historisk Tidsskrift 5. R I, 4—115 og VI, 851—58 samt Biogr. Lex. 2. Udg. II. 482; gift 1. 13/6 1652 med *Anne Nielsdatter*, Datter af Professor *Niels Pedersen Aurilesius*, 2. 15/9 1663 med *Giertrud Jørgensdatter*, Datter af Renteskriver *Jørgen Hansen*.
23. c. *Bodil Pedersdatter Bering*, gift med *Anders Jensen Broch*, der synes død før 1660; han var Købmand og Raadmand i Viborg og var velstaaende.

1 Datter: 4. Slægtled I. Nr. 45.

af 4. Ægteskab med *Margrethe Frandsdatter*:

24. d. *Frants Pedersen Bering*, begr. 23/12 1695, 61 Aar gl.; han maa forudsættes at være født i Viborg, men er i sin Ungdom rejst bort — mulig af Hensyn til sin Uddannelse; omkring 1659 kom han tilbage til sine Fædres By, hvor han tilsyneladende ikke fik nogen Næring; i 1661 blev han Raadmand, i 1670 Byfoged, i 1670—71 var han Forpagter af Maltaccisen, og i 1675 blev han beskikket at være tredie Borgmester med Raadmands Løn, saaledes at han, naar en af de ældre gik af eller døde, rykkede op som anden Borgmester; dette skete formentlig i 1676; i 1680 søgte og fik han sin Afsked; Aaret efter blev han Auktionsdirektør i Nørrejylland, og Kongen tildelte ham Gang og Sæde, som da han var Borgmester; i 1682 blev

han Landstingshører; han var i sine yngre Dage velstaaende, under Svenskekrigene havde han kunnet laane Byen Penge, og endnu omkring 1690 havde han Raad til at bekoste sin Søns Ophold i Udlandet og til at give en af sine Døtre en Medgift, men saa gik det — endda med rivende Fart — tilbage for ham; han reseedede med Skat fra 1678, det samme gjaldt ogsaa andre af Byens fornemme Borgere, og nu kunde han hverken betale denne eller en ny Skat, der blev paalignet; han solgte sit Jordegods i en af de omliggende Byer, og han fik noget af sin Skat eftergivet; den store Gaard paa Hjørnet af Sct. Mogens Gade og den nuværende Sct. Nicolai Gade vidste han dog at beholde urørt; i den havde han sin Bolig; da Enken døde, var den det eneste virkelige Aktiv i hendes Bo, hun havde maattet sælge af sit Indbo for at skaffe Midler til Livets Ophold, og da Boet blev gjort op, var der intet til Deling imellem Børnene; gift 23/5 1661 med *Mette Gregersdatter Huid*, død 19/3 1703 i forannævnte Gaard, Datter af Købmand i Viborg, tidligere Foged paa Skiersø *Gregers Stephensen Huid*.¹²⁾

6 Børn: 4. Slægtled II. Nr. 46—51.

25. e. *Jacob Pedersen Bering*, død 18/12 1690, 50 Aar gl.; han studerede oprindelig Teologi, blev Officer og deltog som Løjtnant i den skaanske Krig; i Slaget ved Lund blev han taget til Fange, men blev udvexlet; i 1685 blev han Borgmester; han ejede Gaarden Paradis i Nytorvgade, sad i daarlige Kaar, og Arvingerne fragik Arv og Gæld; han var ugift.¹³⁾
26. f. *Dorthe Pedersdatter Bering*, begr. 27/9 1715, 69 Aar gl.; gift med *Mogens Willumsen*, født 1632 i Bleking, Amtsforvalter, Borgmester i Aalborg, Assessor i Commercekollegiet, Søn af Laugmand eller Landsdommer i Bleking *Willum Thomsen* og *Benthe Rafn*.
27. g. *Maren Pedersdatter Bering*, død 1713, gift med *Jacob Poulsen Thisted*, Sognepræst til Vor Frue i Aalborg, Magister, død 1677.

II. Raadmand *Jens Pedersen Berrings Børn* (se Nr. 12) — det hed sig, at han havde 12 Sønner, der alle hed Peder:

28. a. *Peder Jensen Bering*, død i Maj 1703, Sognepræst til Kobberup, Provst, gift 1. med *Mette Jensdatter*, død 1665, 2. med *Maren Pedersdatter Hvass*, død 1696.
29. b. *Peder Jensen Bering*, Præst i Skaane.
30. c. *Peder (Peiter) Jensen Bering*, begr. 2/11 1695, 82 Aar gl.; Bedemand, Bud i Købmandslauget; han ejede Halv-

parten af Faderens Gaard i Sct. Mogens Gade, men den var ganske forfalden; han nævnes gift med Rektor *Paludans* Moster, men Rektor Paludan kendes ikke, og han nævnes ikke i Hundrup: Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole.

31. d. *Peder Rimboldtsen*, Borgmester i Hobro.
32. e. *Kirsten Jensdatter Bering*, begr. 10/5 1676, gift med *Hans Hansen*, begr. 2/3 1664; han ejede Halvparten af Svi-gerfaderens Gaard i Sct. Mogens Gade, men den blev i 1673 udlagt til Graabrødre Kirke.¹⁴⁾
33. f. *Karen Jensdatter Bering*, begr. 18/3 1684.¹⁵⁾
34. g. *Lisbeth Jensdatter Bering* (af 2. Ægteskab), nævnes 1674 i Hjørring, se Vendsyss. Aarb. 1920. 195 ff.

III. *Dattersøn af Raadmand Peder Jensen Bierring* (se Nr. 13),
Forbindelsen er sandsynlig, men usikker:

35. a. *Christen Jacobsen*, begr. 23/6 1676; han var Købmand og handlede med Tømmer, og han var Raadmand; i 1652 fik han den samme kongelige Tilkendegivelse om sin Embedsføring, som er anført for Borgmester Peder Bierring (se Nr. 11); han var velstaaende og ejede Gaard i Sct. Mogens Gade, nuv. Nr. 36; gift med *Susanne Jensdatter Wandel*, begr. 21/11 1682.¹⁶⁾
1 Søn: 4. Slægtled III. Nr. 52.

IV. *Raadmand Jens Madsen Berings Børn* (se Nr. 14):

36. a. *Peder Jensen Biering*, bisat 10/11 1698 i Vesterbølle Kirke, 74 Aar gl., senere ført til Sortebrødre Kirke, hvor Hustruens Lig stod; han var Vinhandler og boede i Sct. Mogens Gade ved det sydlige Hjørne af Graabrødrestræde; han havde i Leje den samme Kælder under Raadhuset, som Faderen havde brugt (se Nr. 14); senere gik han i Kompagni med *Claus Dam*, og 26/12 1660 optoges *Jacob Hansen Wiff* i Firmaet, der vistnok havde til Huse i Ejen-dommen paa Hjørnet af Store Torv og Sct. Mikkels Gade; denne Gaard ejedes af Claus Dam og Jacob Wiff; Firmaet ophævedes i 1672, men Peder Biering synes nogle Aar forinden at være udtraadt; Handelen med Vin var imidlertid ikke hans eneste Levebrød, i 1657—58 nævnes han handlende med Teglsten, og i Aarene 1663—67 havde han Rask Hovedgaard i Forpagtning; han var i sine Mand-domsdage en meget velstaaende Mand; efter Faderen havde han faaet Midler i Form af pantsat adeligt Jordegods, og selv evnede han at komme fattige Adelsmænd til Hjælp med rede Penge; blandt hans Skyldnere var *Joachim Frederik Pentz* (300 Rdl.), *Melchior Juel* til

Hindsels (270 Rdl.) og *Valdemar Daa* til Bonderup (1000 Rdl.); i 1666 købte han af Firmaet *Jacob Hasse* og *Hans Jørgen Majoner* (se Pers. Tidsskr. 10. R. IV. 204, hvor en Trykfejl findes) et Pantebrev paa 3500 Rdl. paa *Kjærsholm Hovedgaard* i *Lysgaard Herred*; i 1668 flyttede han derud — maaske var det samtidig med, at han trak sig ud af Kompagniskabet med *Claus Dam* og *Jacob Wiff*, og i hvert Fald var det kort efter, at hans egen Gaard i *Viborg* var brændt — og han drev i en halv Snes Aar denne Gaard; i 1680erne begyndte det at gaa tilbage for ham; 1681 solgte han Pantebrevet paa *Kjærsholm* for 3500 Rdl., altsaa uden at lide Tab; han flyttede til *Knudstrup* i *Vesterbølle Sogn*, og saa kom Vanskelighederne; *Viborg Bys* gamle Kæmnerregnskaber var kommet til Revision, og Restancer for de sidste Aar i 1670erne kom frem, han maatte angribe sin Kapital, og i 1689 viste det sig, at et Beløb paa 150 Rdl., som han i 1648 havde skænket til *Sortebrødre Kirke* til Hjælp til Afholdelse af Aftensangstjeneste, manglede; han havde i 40 Aar omhyggelig betalt Rente af Summen, men nu førte Kirken Proces, og den endte med, at Kongen bestemte, at *Peder Biering* fritoges for at tilsvare Kapitalen; da han døde, var der dog en anelig Sum tilovers til *Deling* imellem Børnene; hans Hustrus Navn kendes ikke.¹⁷⁾

5 Børn: 4. Slægtled IV. Nr. 53—57.

37. b. *Laurids Jensen Bering*, død 14/7 1702, 64 Aar gl.; han var Raadmand, men blev af Højesteret 26/8 1670 fradømt dette Embede, se Pers. Tidsskr. 10. R. VI. 153; senere blev han Landstingssskriver, han ejede Gaard i *Sct. Mogens Gade*, og han drev Avling paa *Byens Mark*; han var velstaaende; gift med *Anne Rasmusdatter*, begr. 18/1 1706, 61 Aar gl.

6 Børn: 4. Slægtled V. Nr. 58—63.

38. c. *Hilleborg Jensdatter Bering*, født ca. 1661, død 26/4 1739, gift 1. med *Niels Christensen Arctander*, født i *Viborg* af »smukke« Folk, død 1700, Sognepræst til *Vissenbjerg* i *Odense Herred*, 2. med *Hans Jensen Kingo*, død 30/4 1707, Sognepræst sst.
39. d. *Anne Marie Jensdatter Bering*, gift med *Claus Nissen*, Handelsmand i *Odense*.
40. e. *Jens Jensen Bering*; han var en velstaaende Vinhandler, ejede Gaard paa *Hjørnet* af *Sct. Mogens Gade* og *Graabrødrestræde* og købte 1664 Begravelsesplads i *Domkirken*; gift med *Giertrud Jensdatter Paludan*, Søster til *Hans Jensen Paludan*, Sognepræst til *Fovlum*, senere til *Tjele-*

Vinge; hun blev gift 2. med *Peder Knudsen Nandrup*,
Vinhandler.

5 Børn: 4. Slægtled VI. Nr. 64—68.

V. *Simon Madsen Berings Søn* (se Nr. 15):

41. a. *Søren Simonsen Bierring*, Borgmester i Hjørring 1671—
74, ugift, se Vendsyss. Aarb. 1920, 177 ff.

VI. *Jens Christensen Berings Døtre* (se Nr. 16):

42. a. *Magdalene Jensdatter Bering*, gift 1669 med *Hans Pedersen*; han var Forpagter paa Sødal, 10 km Nordøst for Viborg, og sad i jævne Kaar; han ejede Gaard i Sct. Mogens Gade, men pantsatte den til de fattige og Børnehuset; hun nævnes 1684 som hans Enke.¹⁸⁾

43. b. *Karen Jensdatter Bering*, begr. 5/4 1706, gift 24/5 1678 med *Jens Jensen Mørch*, Sognepræst til Gjerding-Blenstrup i Hellum Herred, født ca. 1640, død 29/6 1718.

44. c. *Maren Jensdatter Bering*.

FJERDE SLÆGTLED.

I. *Anders Jensen Brochs Datter* (se Nr. 23):

45. a. *Mette Andersdatter Broch*, gift med *Jørgen Jensen Serup*; han var 1674 Konsumtionsinspektør ved Sct. Mikkel's Port og formodentlig Søn af Byfoged og Raadmand *Jens Jørgensen*.

II. *Borgmester Frants Pedersen Berings Børn* (se Nr. 24):

46. a. *Peder Frantsen Bering*, død 3/1 1717; han var Landstingshører og levede under ringe økonomiske Forhold; Arvingerne frasagde sig Arv og Gæld; gift med *Else Christensdatter*, der i 1710 nævnes aldrende.

2 Børn: 5. Slægtled I. Nr. 69—70.

47. b. *Maren Frantsdatter Bering*, gift med *Christian Sørensen Muus*, født 26/10 1656, død 10/12 1717, Sognepræst i Norge, Biskop i Ribe, senere Odense.

48. c. *Vita Frantsdatter Bering*, født ca. 1683, gift med *Christen Christensen*, født 1667, død 1731, Sognepræst til Piedsted-Gaarslev i Holmans Herred, Provst, Magister; han blev gift 2. med *Anna Cathrine Edinger*, død 23/5 1758.

49. d. *Margrethe Frantsdatter Bering*, gift i Norge.

50. e. *Helvig Malene Frantsdatter Bering*, gift i Kjøbenhavn.

51. f. *Mette Frantsdatter Bering*, ugift, levede i ringe Kaar.

III. *Raadmand Christen Jacobsens Søn* (se Nr. 35):

52. a. *Hans Christensen Wandel*, født ca. 1659; han nævnes

i 1672 med sin Fæstemø, 1 Tjenestepige og 2 Heste; han hørte til Købmandslauget og sad i smaa Kaar.

IV. Vinhandler Peder Jensen Bierings Børn (se Nr. 36):

53. a. *Jens Pedersen Bering*, Bogholder.
54. b. *Peder Pedersen Bering*, Dr. med. i Amsterdam.
55. c. *Mette Pedersdatter Bering*, gift 10/3 1697 i Vesterbølle med *Christian Berthelsen Dons*, død 24/6 1709, Gaardejer i Knudstrup i Vesterbølle Sogn, Søn af Raadmand i Viborg *Bertel Jensen Dons*.
56. d. *Hilleborg Pedersdatter Bering*, gift med *Mads Andersen Bering*, Sognepræst til Kragelund-Funder (se Nr. 6).
57. e. *Anna Pedersdatter Bering*.

V. Landstingskriver Laurits Jensen Berings Børn (se Nr. 37):

- 58 a. *Jens Lauritsen Bering*, død 4/5 1708, 35 Aar gl.; han var Organist ved Graabrødre Kirke; det sagdes at være en ringe Bestilling, som ikke kunde regnes højere end en Kappellans paa Landet; gift 21/12 1707 med *Margrethe Olufsdatter*, død 5/8 1714, 57 Aar gl.; hun havde Særfornie og blev gift 2. 26/11 1710 med *Mogens Nielsen Bøstrup*. Ingen Børn.¹⁹⁾
59. b. *Kirsten Lauritsdatter Bering*, død 1721, gift 19/4 1698 med *Knud Jensen Breum*, født i Breum i Grinderslev Sogn i Salling 20/5 1670, begr. 17/12 1710; han var Vinhandler og fik sine Varer i Hovedsagen fra *Anders Jensen Høg* i Aalborg, hos hvem han i de unge Aar havde staaet i Lære; da han flyttede fra Aalborg, havde *Anders Høg* faaet ham til at sætte sit Navn under paa en Forskrivning paa 264 Dlr., og i 1700 blev der ført Proces om Pengene; Knud Breum, der ikke havde anet, hvad sligt kunde betyde, og som mente, han ikke var *Anders Høg* noget skyldig, blev frifundet, men han drog ingen Lære af sin Letsindighed; han lærte aldrig at forstaa sig paa Penge, og han evnede ikke at drive sin Forretning; denne havde en god Beliggenhed paa Hjørnet af Sct. Mogens Gade og Graabrødrestræde, og i Forbindelse med den drev han baade Vinstue og Herberg, men skønt der kom mange Kunder — især i Snapstingstide — var og blev han en fattig Mand; Sygdom havde heller ikke gjort det bedre, i 1704 var Hustruen sygelig, og de sidste Aar før sin Død var han selv syg og sengeliggende; i hans Dødsbo vilde man vente at finde en Vinbeholdning, men Vinen var givet i Forpagtning, og den Smule, der var tilstede, tilhørte Hustruens Søster, Anne Marie Bering (se Nr. 63);

i Skabene var der Flasker og Karaffer uden Indhold og i Kælderen var der tomme Tønder; igennem Papirerne om Knud Breums Liv og Forhold faar man en Bekræftelse paa den Regel, at i de Tider Folk ikke kendte deres egen eller deres nærmestes Alder; i Graabrødre Kirkebog staar der, at han i 1710 var 44 Aar gammel, medens en Daabsattest, der var fremlagt i Sagen imod Anders Høg, gjorde ham 4 Aar yngre.²⁰⁾

5 Børn: 5. Slægtled II. Nr. 71—75.

60. c. *Marie Lauritsdatter Bering*, død 16/1 1741, gift 9/11 1698 med *Anders Brun*, død 26/5 1718; hans Moder hed *Dorthe Lauridsdatter*, Faderen kendes ikke; han blev i 1697 kgl. privilegeret Prokurator, 1716 By- og Raadstueskriver samt Stiftsskriver, Aaret efter Justitsadvokat; i 1711 nævnes, at han sad i Vidtløftighed, og at han maatte regnes lige med de Betjente, der havde under 50 Rdl. i Løn.²¹⁾
- 4 Børn: 5. Slægtled III. Nr. 76—79.
61. d. *Giertrud Lauritsdatter Bering*, gift 1. med *Hans Christoffersen* i Ulvborg, 2. med *Christian Torsted*.
62. e. *Inger Lauritsdatter Bering*, gift 12/6 1702 med *Michel Hansen Malmøe*, død 20/1 1716; han boede 1705 i Aalestrup og 1707 i Viborg, paa Viborg Mark ejede han 8 Agre, han var velstaaende, og ved sin Død boede han i sin egen Gaard i Sct. Mogens Gade udenfor Porten.²²⁾
63. f. *Anne Marie Lauritsdatter Bering*, født ca. 1684, begr. 10/1 1716; hun sad i jævnt gode Kaar og boede ved sin Død i Knud Breums Enkes Hus (se Nr. 59).

VI. Vinhandler Jøns Jønsen Berings Børn (se Nr. 40):

64. a. *Hans Jønsen Bering*.
65. b. *Joanes Jønsen Bering*, Handelsmand i Frederiksstad i Norge.
66. c. *Willads Jønsen Bering* i Aalborg.
67. d. *Peder Jønsen Bering* i Aalborg.
68. e. *Hylleborg Jønsdatter Bering*, gift med Købmand *Laurids Christensen*.

FEMTE SLÆGTLED.

I. Landstingshører Peder Frantsen Berings Børn (se Nr. 46):

69. a. *Frands Pedersen Bering*, døbt 21/11 1698, Klokker i Kjøge.
70. b. *Christian Pedersen Bering*, født 27/1 1701, død 9/9 1754, Sognepræst til Felding-Assing i Hammerum Herred.

II. *Vinhandler Knud Jensen Breums Børn* (se Nr. 59):

71. a. *Johan Lorentz Knudsen Breum*, døbt 24/8 1698.
72. b. *Anne Elisabeth Knudsdatter Breum*, døbt 6/3 1700.
73. c. *Inger Marie Knudsdatter Breum*, døbt 30/3 1702.
74. d. *Giertrud Marie Knudsdatter Breum*, døbt 20/5 1704, død i spæd Alder.
75. e. *Giertrud Marie Knudsdatter Breum*, døbt 29/4 1705.

III. *Prokurator Anders Bruns Børn* (se Nr. 60):

76. a. *Severin Andersen Brun*, døbt 21/2 1699, kgl. privilegeret Prokurator.
77. b. *Anna Dorethe Andersdatter Brun*, døbt 17/4 1700.
78. c. *Marianne Andersdatter Brun*, døbt 30/7 1701.
79. d. *Margrete Elisabet Andersdatter Brun*, døbt 4/6 1704.

KILDER OG HENVISNINGER

Navnet er almindeligvis stavet Bering; hvor anden Stavemaade er brugt, kendes den paagældendes Underskrift eller lignende.

¹ Som Hovedgrundlag er benyttet Vitus Bering: *Delineatio stirpis Beringianæ* 1749, trykt i Arkiv for Genealogi og Heraldik I. 145 ff.; denne indeholder mange Fejl, og derfor er Kirkebøger, Kirkeregnskabsbøger (for de Tider, hvor Kirkebøger ikke findes) og Skifteprotokoller for Viborg samt Wi-bergs Præstehistorie gennemgaaet; disse Kilder er ikke anført. Nogle Oplysninger er desuden taget fra H. F. Rørdams Artikel om den kgl. Historieskriver Vitus Bering i *Hist. Tidsskr.* 5. R. I. 1 ff. og VI. 851 ff., der bl. a. henviser til Oluf Hermansen Nysteds Optegnelser (1723), hvoraf en (delvis) Afskrift findes i Klevenfelds Samling i Rigsarkivet, og til nogle andre Optegnelser, der synes at være forfattet af Stiftsprovst Sixtus Aspach i Aalborg (død 1739), og som af Nysted er indført i et andet Haandskrift; begge Haandskrifter er, i Følge Rørdam, i privat Eje. ² Chr. Erichsens Haandskrift om Viborg, tidl. Universitetsbibl. Add. 80. Fol. nu Kgl. Bibl. 76, 80. Vib. Landst. Domb. A. 1637. 79. ³ Chr. Erichsen 425. ⁴ Chr. Erichsen 67, 425. Vib. Bispearkiv 509, 68. Hofman: *Fundationer III*, 263. ⁵ Bispeark. 509, 68. ⁶ Hald Lensregnsk. 1642. Vib. Byfogedregnsk. 1640—42. Landst. Skøde- & Pantebog 1656, 124. Domb. A. 1632, 259. Breve 8/12 1669, Nr. 6. Indk. Breve til Vib. Raadstue 1652. Jyske Tegn. XII, 170, 495. XIII, 20. Hofman III, 258. Chr. Erichsen, 78 f. Bispeark. 509, 51. Saxe: *Slekten Saxe*, Oslo 1940, 11, 13. ⁷ Landst. Domb. A. 1637, 79. ⁸ Indk. Br. t. d. Kanc. 2/5 1647. Landst. Sk. & Ptb. 1656, 39. Domb. A. 1653, 224. ⁹ Aalborg orig. Skiftebr. 24/7 1626. Vib. Sk. & Ptb. 1, 19. ¹⁰ og ¹¹ Byfogedregnsk. 1643—48. ¹² J. Tegn. 24/12 1661. J. Reg. 3/7 1670, 11/8 1675, 17/1 1680, 9/4 1681, 25/3 1682. Antegn. t. Vib. Købstadsregnsk. 1670—93. ¹³ Hirsch: *Danske og norske Officerer*. ¹⁴ Bispeark. 509, 23, 202. ¹⁵ Graabr. Regnsk. ¹⁶ Landst. Sk. & Ptb. 24, 44. ¹⁷ Indk. Br. t. d. Kanc. 2/5 1647. Højesterets Domb. 1664, 29. Landst. Domb. B. 1664 I. 142. Just. Prot. 1663, 220. 1686, 100. Sk. & Ptb. 9, 292, 311. 20, 11. Bispeark. 509, 23. Raadst. Domb. 1673 ff., 21. ¹⁸ Pers. Tidsskr. 6. R. III. 1 ff. ¹⁹ Landmil. Skat 1704, 10. ²⁰ Landmil. Skat 1704. Parykskat 1710. Vib. Bytings Kopibog 1700 ff. 12, 27, 35. ²¹ Kopskat 1711. ²² Vib. Bytings Kopibog 1709 ff. 699.

KØBENHAVNSKE URTEGAARDSMÆND OG GARTNERE OG DERES KAAR I KONGENS SOLD

Af
JOHANNES THOLLE

Man maa antage, at saa tidligt som der har været Have dyrkning ved Kongernes Slotte, har der ogsaa været ansat i hvert Fald havekyndige Folk til at varetage dette Arbejde, selv om vi ikke nu kan efterspore de tidligste Eksempler herpaa. Maaske har det været en Lægbroder fra et nærliggende Kloster, der ogsaa har taget sig af Kongens og Dronningens Have, — maaske har Kongen fra en Udenlandsrejse hjemført en i Havebrug kyndig Mand fra sydligere Regioner, — eller maaske har blot en Humlemand taget sig af det, der dyrkedes, baade Humle og andet. Urtegaardsmænd har der i hvert Fald været i Kongens Sold fra Tiden før Renaissance, — og i det følgende vil vi beskæftige os med disse kongelige Urtegaardsmænd og Gartnere i Hovedstaden, indtil den frie Forfatning fra Midten af forrige Aarhundrede indfører ministerielle Tilstande og Gartnerne tilligemed Slottene m. m. overgaar til Ministerier.

Der er i nærværende Artikel forsøgt at skaffe saa mange Navne og personalhistoriske Oplysninger som muligt til Supplering af den Litteratur, som iøvrigt findes om fortidig Gartneri og Havekultur,¹ ligesom det har været magtpaaliggende at skildre Gartneres og Urtegaardsmænds Kaar mere end Havernes Indretning, Stil og Dyrkning. Det er lykkedes at udfylde adskillige »Huller« i de Gartnerrækker, som hidtil har været kendt, og mange »nye« Navne vil derfor forekomme. Hvor det er muligt at identificere Vedkommendes Nationalitet, vil Navnet være stavet i Overensstemmelse dermed, medmindre Slægten lever endnu og forlængst har fordansket det (f. Eks. *Döllner*). I mange Tilfælde vil en korrekt Stavemaade dog være umulig at konstatere, idet Kilderne² ofte

¹ Se f. Eks. Bruun og Lange: Danmarks Havebrug og Gartneri til 1919 (1920) og Johannes Tholle: Danske Gartnere. En Række Typer og Tidsbilleder (1927) eller samme: Danske Gartnerivirksomheder I—III (1934—36).

² Foruden de trykte Kilder er navnlig søgt i Rigsarkivets Regnskaber, Resolutionsprotokoller m. m.; hvor Navnene er opført i det saakaldte »Roedes Register« over Embedsmænd under Hofetaten, er her som Regel anvendt den der benyttede Stavemaade.

staver det samme Personnavn forskelligt fra Sted til Sted, ja endog i samme Dokument, og de enkelte Personer har ofte selv enten ved samme Inkonsekvens (f. Eks. *Krieger*) eller ved vanskeligt læselig Skrift umuliggjort det. Dertil kommer Cancelliernes og andres Fortyskning eller Latinisering af Navne som vanskeliggørende Forholdet.

Gartnerrækkerne ved de enkelte Slotte er ikke komplet, og de kan sikkert aldrig blive det; men de turde dog være saapas udfyldt, som man for Tiden kan skaffe dem.

Kø b e n h a v n s S l o t.

Hvornaar der er begyndt Havedyrkning ved Københavns Slot, er det neppe muligt at sige noget om. I hvert Fald fra 1380 tales der om en Kaalhave ved Slottet;³ jevnfører vi, hvad Kaalhave i Nutids-Jydsk kan betegne, nemlig adskilligt mere end en Have til Kaal, og hvad Ordet ogsaa i Datiden har betegnet, tør vi gaa ud fra, at der ogsaa har været dyrket andet end Kaal.⁴

Vi skal dog adskillig Tid frem i Tiden, før vi faar mere at vide om Slottets Haver, og saa tales der ikke mere om Kaalgaard, men om Vingaard; Kong Hans bad om, at der maatte blive sendt ham en Kurv fuld af de bedste Druer, som fandtes i hans Vingaard i København.⁵

Det maa forudsættes, at der i hvert Fald da (om ikke allerede i »Kaalgaardens Tid«) har været Urtegaardsmænd eller Gartnere ved Kongens Slot; men vi kender dem ikke — end ikke, da en følgende Konge (Chr. III) igen beder om Druer,⁶ vi ved, hvem der har fremtryllet dem i hans Vingaard. Dog — det varer nu ikke længe, før den første navngivne Urtegaardsmand i Kongens Tjeneste dukker op. Han hed *Volter* og havde indtil 1559 været i Kongens Sold paa hans Slot Koldinghus.⁷ Nu blev det paalagt Statholderen Mogens Gyldenstjerne i København at skaffe ham en Bolig og Underholdning ved Slottet i København, og han skulde der give ham samme Løn, som han havde haft paa Koldinghus. Statholderen skulde desuden til Foraaret skaffe Gartneren Abildtræer, Pæretræer og andre Træer, som behøvedes til Haven, ja endog Rosmarintræer, dobbelte Nelliker og andre Urter, som Urtegaardsmanden anviste. Kaalhaven og Vingaarden havde nu faaet sit naturlige Supplement i Urte-, Blomster- og Frugthaven, — om den ikke allerede længe havde haft det.

Om denne Urtegaardsmands eller hans Forgængeres Kaar ved

³ Nielsen: Københ. Hist. og Beskr. II 26.

⁴ Jevnf. Danske Studier 1932 S. 127 ff.

⁵ Kancelliets Brevb. IV 314; Danske Magazin V 124.

⁶ do. 28/9 1551.

⁷ do. 18/11 1559.

vi ikke meget; men i hvert Fald fra 1580 har den, som varetog Slottets Kaalhave, haft Ret til 4 Flæskesider, 1 Krop Nødekød, 1 Fjdk. Smør, 1 Td. Sild, 1 Pd. Rug, 1 Pd. Malt og 4 Skipp. Humle i Udspising fra Slottet.⁸

Humledyrkning og Havekultur har stedse været nærstaaende Arbejder; Urtegaardsmænd har dyrket Humle, Humlemænd har plejet Haver.⁹ Undertiden ansattes der dog Specialister til at dyrke Humlen, — og en saadan Humlemand ved Slottet hed i disse Tider *Hans*,¹⁰ mens Urtegaardsmanden i Aarhundredets sidste Aar hed *Heinrich Hüben*.¹¹ Han blev antaget fra Januar 1590, og han skulde være forpligtet til at vedligeholde Haverne ved Slottet og den paa Holmen. Naar noget særligt Arbejde forefaldt, enten det var med at sætte Planker eller at luge Kaalhaven og holde den ren for Skarn, skulde han have tildelt det fornødne Mandskab, og for sin Tjeneste skulde han til sig selv og en Dreng have 50 Daler aarligt, — dertil 2 sædvanlige Hofklædninger, 12 Alen engelsk, 12 Alen Fardug, 12 Alen Lærred for sig og Drengen samt i Naturalier 3 Pd. Malt, 3 Pd. Rug, 12 Skipp. Humle, 2 Stude, 3 Svin, 4 Lam, 2 Tdr. Sild, 3 Ott. Smør, 3 Vogger Bergfisk, 1 Td. Ærter, 1 Td. Gryn og 1 Td. Salt (Nb. 1 Pd. er lig med 2 à 3 Tdr.). Det var altsaa noget mere, end førnævnte Volter fik. Hans Tjeneste, Besoldning og »Pension« skulde gælde fra Fastelavn for 1 Aar ad Gangen. Foruden 1 Humlemand, 1 Urtegaardsmand og 1 Dreng var der altsaa ogsaa løse Folk beskæftiget i Haverne, og 20/3 1593 fastsattes det, at der for Urtegaardsmanden indtil videre var Ret til 4 Personers Underholdning paa Slottet.¹²

Med stigende Krav til Haveurter m. m. stillede ogsaa større Krav til Urtegaardsmændene. En af dem sendtes 1595 til Holland efter Urter og Træer,¹³ — lidt senere fik han Lov at tage endnu en Gartnersvend til Hjælp,¹⁴ — der maa altsaa have været ansat en forud; men denne sidste Gartnersvend skulde dog afskediges til Mikkelsdag; Statholderen skulde lade ham faa Løn og Underhold fra Antagelsen til Afskedigelsen.

Kongens næste kendte Gartner var *Hans König*, der utvivlsomt som saa mange af sine Efterfølgere (og Forgængere) har været Tysker. Han fik under 18/5 1602 Bestalling som Urtegaardsmand ved Kongens Haver¹⁵ under Betingelser, som praktisk talt

⁸ Kbh. Diplom. IV 640.

⁹ Se bl. a. Tidssk. f. Landøkonomi 1930 S. 259 ff.

¹⁰ Kbh. Diplom. II 422.

¹¹ do. II 447—48.

¹² Kancell. Brevb. 20/3 1593.

¹³ Kancell. Brevb. 1/5 1595; jevnf. Kbh. Diplom. IV 719.

¹⁴ do. 4/6 1595; Kbh. Diplom. IV 722.

¹⁵ do. II 512—13.

var de samme som opsat for Heinrich Hüben, — dog fik K. desuden 1 Oksekrop og 1 levende Okse. Han forblev kun faa Aar ved Slottet og blev i 1608 forflyttet til og fik Bolig i Rosenborg Have, som nu mere og mere tog Interessen fangen hos Kongen og lod en vis Passivitet gøre sig gældende overfor Haven ved Københavns Slot. Der har sikkert været en vis Art Fællesdrift af disse Haver, i hvert Fald til en Begyndelse og inden Slottet blev opbygget, — saaledes sker bl. a. Frøindkøb ofte under eet til de 2 Haver.¹⁶ Mens Kongen navnlig tager sig af Rosenborghaven, interesserer Dronningen sig for at faa noget ud af Slotshaven, bl. a. Jordbær, Hyldeblomster og røde Roser til at lave brændte Vande af.¹⁷ Der indrettedes i 1620—21 en ny Humlehave ved Slottet,¹⁸ og der blev i 1634 givet Ordre til, at Birkets Bønder skulde arbejde i Haven, naar Urtegaardsmanden skulde have Jorden gjort i Stand til Kaal, Rødder og saadant, og Lensmanden skulde skaffe Plove dertil, — ikke alene skulde Bønderne pløje i Kaalhaven ved Bremerholm, men ogsaa luge samme Have, saa at Urtegaardsmændene ikke behøvede at besvære sig med mere, end de havde at varetage i Forvejen.¹⁹ Til Opbinding af Planterne rekvireredes der et helt Skib med Bast.²⁰

Den senere Tids Haver ved Slottet taber sig i det dunkle, og de blev sikkert kun passet af Gartnere fra Rosenborg.

Rosenborg Slot.

Ganske kort efter, at Christian IV havde gjort sine store Grundkøb for at indrette sin nye Have udenfor Staden, antoges en Gartner med Ordre til at tiltræde hurtigst muligt.²¹ Hans Navn var *Sebastian Lockhammer* (von Speyer), og han har sandsynligvis været Tysker. Hans Opgave var naturligvis at forestaa de gartneriske Arbejder ved Indrettelsen af Haven. I Løn tilkom der ham 32 Daler om Aaret, desuden Naturalier i Lighed med forann. Heinrich Hüben og Hans König. Han havde fri Bolig, foretog en Del Frøindkøb og var fra August Maaned undergivet Tilsyn af Slotsforvalteren, *Marcus Wibelitz*.²² Indtægten af hvad Urtegaardsmanden solgte fra Haven, skulde Slotsforvalteren oppebære. I Løbet af Sommeren indkøbte Lockhammer mere Frø, Vandkanter og Torvekurve til at borttransportere Varene i, — ellers hø-

¹⁶ Friis: Saml. t. d. da. Bygnings- og Kunsth. S. 51 ff.

¹⁷ Jacobsens Saml., Kgl. Bibl.

¹⁸ Hist. Medd. om Kbh. VI 462.

¹⁹ Kbh. Diplom. V 150—151.

²⁰ Kancell. Brevb. 10/10 1633.

²¹ Danske Samlinger V 50.

²² Friis: Samlinger, S. 3, 5, 51 ff.

rer man ikke meget til ham; han faar hurtigt en Kollega i Haven, og det synes, som om denne sidste Gartner ganske tager Têten.

Den næste Gartner var *Hans König*, som den 2. Maj 1602 havde faaet Bestalling som Kongens Urtegaardsmand ved Københavns Slot (se foran).²³ Allerede før han flyttede derud, forestod han de forskellige Indkøb af Frugttræer m. m. Han sendtes til Brunswig efter Urter, og han arbejdede navnlig med Køkkenhaven, ved hvis Dyrkning han havde adskillige Folk til sin Hjælp. I Lønning var der tillagt ham 30 Daler halvaarlig foruden 10 Daler til Ildebrændsel. — Det er uvist, hvorlænge han var ved Rosenborg; men i hvert Fald fik han i 1619 Tilladelse til at være Eneforhandler af Frø i de sjællandske Købstæder.²⁴ For at kunne benytte denne Tilladelse skulde han holde alle Slags Frø, som kunde »have Fremgang i Riget«, yde ½ Aars Kredit og offentligt lade kundgøre, naar han vilde indfinde sig for at sælge. Ulovlige Konkurrenter skulde straffes af Lensmændene.

Der var altsaa til en Begyndelse to (tildels ligestillede) Gartnere i Rosenborg; en lignende Ordning kendes fra adskillige senere Perioder, navnlig efter at Haven var bleven opdelt i flere Afdelinger (Køkkenhave og Prydhave), som hver krævede deres egen Ledelse.

Fra 1617 kendes Gartner *Melchior Ruppert* (el. Rubbert), der havde 5 Svende under sig,²⁵ og fra 1620 *Morten de Lakuder*, der havde en aarlig Løn af 100 Dlr.,^{25. 26} men om disse ved vi iøvrigt ikke mere. Af Nationalitet har sidstnævnte muligvis været Hollænder; Havekulturens Forbindelse med dette Land var i disse Tider (som ogsaa siden hen) ret intim.

Om Gartnernes Arbejdsforhold meddeler Instruksen for Slotsfogeden (1/9 1623) bl. a.,²⁷ at Slotsfogeden skulde aarlig holde Regnskab med Urtegaardsmændene med Hensyn til, hvor mange unge Træer de havde sat og podet i Haven, og hvor stort et Forraad der var af »Rosentræer« og andet, som kunde bruges i andre Haver; for Salget af Frugt og desl. skulde han ogsaa aflægge Regnskab, og han skulde aarlig levere en Fortegnelse over Beholdningen af Sur- og Grønkaal, Agurker og deslige. Endelig skulde han paase, at de Folk, som skulde passe Haven, ikke blev benyttet til andet Arbejde.

Paa Grund af Krigsforholdene blev Arbejdsforholdene senere stærkt forringet, og under 17/3 1625 udstedtes den Forordning,²⁷ at alle Folkene skulde afskediges paa nær Mesteren og en Svend

²³ Kancell. Brevb. 18/5 1602; Nyt hist. Tidsskr. IV 336.

²⁴ Kancell. Brevb. 13/12 1619 og 22/2 1620.

²⁵ Friis Samlinger S. 46, 53.

²⁶ Brock: Hist. Efterr. om Rosenborg S. 2.

²⁷ do. S. 14—15; Sjæll. Regst. Nr. 17 fol. 377; Kbh. Diplom V 80—82.

i Urtehaven samt en Svend i Køkkenhaven; desuden skulde man, naar noget skulde luges eller »flyes«, lade det ske ved Holmens Folk eller ved Folk fra Birket. Til Behandling af Jorden skulde Lensmanden fremskaffe Plove, og Vognen, som Gartneren havde til Raadighed, skulde bort.

Maaske for at bøde paa de daarlige Forhold tillodes det under 10/12 1629 Kongens Urtegaardsmand, at han maatte sælge Frø paa Amagertorv.²⁸

I 1632 synes der at være kommet 2 nye Gartnere til Rosenborg. Den ene af disse er *Henrik Paulsen*, som under 10. Okt. fik Bestallingen for en aarlig Løn af 35 Sletdaler foruden Husly og 10 Sletmark maanedlig i Kostpenge og Brændsel ligesom hans Kollega.²⁹ Han havde Ordre til at sælge af Havens Produkter, hvad der ikke behøvedes til Hofholdningen, og han skulde ugentlig indbetale Beløbet til Slotsforvalteren. Han synes ikke at være blevet ret mange Aar i Haven, — er i hvert Fald afløst 1640.

Hans Kollega i Lysthaven var *David König*, som har faaet Ansættelse noget før paa Aaret end H. P., og undertiden kaldes M. David.³⁰ For hans Bestyrelse af Lysthaven blev der under 24. Marts 1633 fastsat følgende: Mester David skal dele Haven mellem sig og sine (fire) Svende, saa at enhver af dem ved, hvilken Plads der tilkommer ham. Han selv saavel som hver af Svendene skal holde 6 Arbejdsfolk fra 1. April til Sankthansdag og derefter 3 indtil Mikkelsdag. Mester David, hans Svende og deres Arbejdsfolk skal hver Morgen mønstres af Slotsfogeden. Gartneren skal, foruden hvad han hidtil har dyrket, ogsaa have et Bed med s i m p l i c i e r, som vokser her i Landet, hvorpaa han kan tage en Designation af Dr. *Peter Paynck* og Apoteker *Esaias Fleischer*. Endelig skal M. David straks sende en af sine Svende til Holbæk for at hente Aspargesplanter til Rosenborg Have.

Da en ny Slotsfoged i 1638 traadte til, indskærpedes det ham, hvad han skulde varetage overfor Gartnerne, og disses Forhold synes at strammes.³¹ Fogeden skulde give Agt paa begge Urtegaardsmænd, saa at de ikke brugte fremmed Arbejdskraft, og da den største Have (Lysthaven) var delt mellem Gartneren og hans Svende, skulde Fogeden se efter, hvad Svendene og deres Folk lavede. Hvad der kom ind ved Salg fra Haven skulde »kastes i et Skrin«, og foruden medicinske Urter skulde der ogsaa dyrkes Urter til Kongens Køkken og til Holmen og Børnehuset. Paa Frugten, som »faldt« i begge Haver, skulde han give Agt, saa at intet førtes hen, hvor det ikke havde hjemme.

²⁸ Kbh. Diplom. III 94.

²⁹ Friis Samlinger S. 56; Kancell. Brevb. 10/10 1632.

³⁰ Kbh. Diplom. III 261; Brock: Rosenborg 21—22.

³¹ Brock: Rosenborg 40; Kbh. Diplom. 200—201.

Der maa imidlertid hurtigt efter denne Instruks være indtraadt Begivenheder, som krævede en Ændring af Slotsfogedens Forhold til Gartnerne, og Dyrkningen af Haverne har neppe været tilfredsstillende, bl. a. set fra et medicinsk Synspunkt. Resultatet var, at Dr. *Otto Sperling*, der var Læge ved Børnehuset, under 7. Juni 1638 blev ansat som Forstander ved Haven; som saadan skulde han have flittigt Indseende med denne og tilholde Urtegaardsmændene at beflitte sig paa Dyrkning af medicinske Urter.³² Sperling fandt Forholdene meget forsømte, da Gartneren ikke duede til noget; han turde dog ikke jage ham væk, fordi Gartneren var i Familie med *Vibeke Kruse*; Klagerne over Gartneren fortsattes siden hen og resulterede til sidst i en helt ny Ordning. Undertiden gav Kongen selv sine Ordre, som f. Eks. om, at Gartneren i Køkkenhaven skulde sørge for, at Apotekeren fik de Kirsebær, som fandtes i Haven, og 1642 forlangte han at faa at vide, hvad Urtegaardsmændene havde i Løn. Der opgives da, at M. David aarlig havde 70 Dlr. cour. og pr. Maaned 5 Dlr. cour. ialt 108 Rdl. 1 Ort 8 Skl., — den anden Urtegaardsmand (*Lauridtz Michelsen*) 91—2—16, til 6 Svende medgik 360 Rdlr. og til 1 Dreng 43—1—8.

Klagerne over M. David fortsattes, og det hjalp ikke, at Dr. Sperling var bleven afløst som Forstander for Haven af Dr. *Helvig Dietrik*; Kongen var desuden bleven betænkelig ved de store Omkostninger til Haverne, og da han under et Ophold paa Gottorp blev bekendt med, at Haverne der bestyredes paa den Maade, at naar Gartneren havde skaffet, hvad der skulde bruges til Hofholdningen, maatte han gøre Resten af Produkterne til Indtægt for sig selv, forespurgte han M. David, om han vilde gaa ind paa en lignende Ordning, idet han i modsat Fald maatte regne med Afskedigelse. David gik ind paa Forslaget, og under 14. April 1646 afsluttedes der en Kontrakt med ham, hvis Indhold var følgende:³³

Da Haven er meget forsømt, skal Gartneren bringe den paa Fode igen ved egen Bekostning; han skal saa og plante forsvarligt, saa at alt Dag for Dag bliver bedre og den forsynes med tjenlige simplicibus og Urter, som en god, tro og forfaren Gartners Bestilling udkræver det, — herfor skal han have udbetalt 700 Rdlr. om Aaret, deraf 400 straks. De 13 Kvarterer, som ligger ved Stalden, maa han anrette og dyrke til sit eget Gavn og tillige maa han benytte Laboratoriet samme Sted. Han skal sørge for Urter, men maa iøvrigt derudover sælge, hvad der ikke behøves eller tilføjer Haven Skade ved Bort salg. — Denne Ordning fortsattes

³² Kbh. Diplom. III Nr. 243; Brock: Rosenberg 41 ff.

³³ Kbh. Diplom. III Nr. 383; Brock: Rosenberg 60 ff.

trods Skiften af Slotsfoged og Forstander i Haven, saa længe Kongen levede, men ophørte, da Frederik III kom til.

Om David König ved vi iøvrigt, at han efterhaanden kom til at besidde adskillige Grundarealer i Hovedstaden. Allerede 1632 havde han faaet en Grund udenfor Nørreport, som havde tilhørt den tidligere Slotsforvalter M. Wibelitz,³⁴ og 25/5 1639 havde han erhvervet sig endnu et Par Jordstykker udenfor Rosenborg.³⁵ Desuden fik han 11/5 1646 Skøde paa en temmelig stor Grund udenfor Nørreport i den gamle Dyrehave.³⁶ Denne store Grund lod han indgrøfte, men da den i Fortiden havde hørt med til Byens Fællad, besværede nogle Borgere sig over dette Forhold, og de vilde have Jorden givet fri igen; de anførte, at König aldrig havde givet Skatter.³⁷ Klagerne hjalp dog ikke; under 8/12 1647 havde D. K. endnu Grunden i sin Besiddelse (i Henh. til et andet Skøde).³⁸

Om *Lauridtz Michelsen*, der fra c. 1640 og til Kongens Død var D. Königs Samtidige (i Køkkenhaven), ved vi ikke ret meget ud over, at han havde en mindre Indtægt end D. K. (se foran).

I Begyndelsen af Frederik III's Regeringstid ophævedes atter den gottorpske Ordning med Havernes Drift i Entreprise hos Gartnerne, og der ansattes 2 nye Gartnere.

I Lysthaven ansattes 16/3 1649 *Casper Übelacher* (el. Ebelacher).³⁹ Det hedder i Instruksen for ham bl. a., at han maa forny de udgaaede Planter og gøre Anordning, saa at Haven kan tiltage og forbedres. Han maa sælge af Frugten, og hans Løn skal være 60 Rdlr. plus 50 Rdlr. i Kostpenge, — desuden 6 Tdr. Rug, 8 Tdr. Malt og 12 Lisp. Lys. I det første Sommerhalvaar solgte han for knapt 10 Rdlr. fra Haven.⁴⁰ — Ogsaa mellem Übelacher og Slotsforvalteren kom det til Uoverensstemmelse om Kompetence m. m.; i Skrivelse af 21. Febr. 1654 faar Gartneren derefter noget mere Frihed end Forgængerne, idet det fastslaas, at med Urterne og Træer at plante, pode og optage, saavel som Urtefrø at sælge og købe, skal Urtegaardsmanden alene være raadig efter hans Bestallings Indhold. De Beløb, der indkom ved Salg, skulde Gartneren inkassere og derefter (paa en vis Tid af Aaret) overgive til Fogeden.⁴¹ Det var altsaa forbi med Fogedens Over-

³⁴ Kbh. Diplom. III Nr. 129.

³⁵ do. I Nr. 451 og III Nr. 262 og 263.

³⁶ do. III Nr. 387.

³⁷ do. IV Nr. 909.

³⁸ do. III Nr. 432.

³⁹ Kbh. Diplom. III 312 og 740.

⁴⁰ Sjæll. Reg. Nr. 22 pag. 16 Nr. 23 509; Danske Saml. Urtegaardsvæsen 869.

⁴¹ Brock: Rosenborg 86—87.

kommando over Gartneren, — slut med det, som Thura havde sat i Rim:

..... Og tog ej Gartneren sin Gerning vel i Agt,
da blev med Eftertryk det ham i Tanke bragt

Imidlertid varede heller ikke denne Ordning ret længe, for i 1663 genindførtes den foran omtalte gottorpske Ordning med Übelacher og hans daværende Fælle i Køkkenhaven (se senere). Efter 5 Aars Forløb omtales Ü. som forhenværende;⁴² muligvis er han dog først afskediget endeligt i 1671;⁴³ i Grundtaxten for 1689 omtales han endnu.³⁰ Han var gift med *Anna Margrethe*, Enke efter en Barber *Hempel*; hun blev begravet 26/4 1708, — det samme Aar som Ü. sandsynligvis selv afgik ved Døden.⁴³ — C. Ü. fik i 1656 foræret en Æresklædning af Kongen og fik ved sin Afsked bevilliget ½ Aars Husleje (25 Rdl.)⁴⁴

I Køkkenhaven ved Rosenborg virkede til en Begyndelse Gartner *Claus Scheer*, som havde afløst L. Michelsen; han fik Ansættelse under 7/2 1649 og havde en halvaarlig Løn paa 110 Dlr. Scheer afskedigedes allerede 17. April 1657,⁴⁵ men fortsatte derefter som Handelsingartner i Hovedstaden, og han hørte til dem, der under Københavns Belejring mistede deres Jord og derfor som Erstatning fik overdraget en Havegrund.⁴⁶

Som hans Efterfølger i Køkkenhaven fik *Heinrich Dehne* Ud-nævnelse under 21. April 1657, og til en Begyndelse skulde han have samme Løn og Kostgodtgørelse som sin Formand.⁴⁷ Denne Ordning varede imidlertid heller ikke ret længe; allerede 6 Aar efter oprettedes der med Dehne og forannævnte Übelacher en Kontrakt om Havens Dyrkning efter det før anvendte gottorpske Princip, hvorefter de aarligt skulde have henh. 700 og 900 Rdlr. og iøvrigt for egen Regning skulde besørge Dyrkningen. Før Ordningen oprettedes, udfærdigedes af Gartnerne et Overslag.⁴⁸ I dette Overslag anførte Dehne for sin Part de aarlige Udgifter til Køkkenhaven til Lønning for Gartneren 50 Rdlr., Kostpenge til samme 50 Rdlr., Løn til en Svend 20 Rdlr., Kostpenge til samme 40 Rdlr., Løn til en Dreng 10 Rdlr. og Kostpenge til ham 40 Rdlr. Da Dehne imidlertid selv hidtil havde maattet forrette baade Svende- og Drengearbejde, og Hofstaten og Haven stadig udvide-

⁴² Embedsudn. under Rentekamm. I 1660—99; Afregnb. 1656—63 fol. 21 m. fl.

⁴³ Fortegnelse over Hofetaten, udarb. af Arkivar H. C. Roede, Rigsarkivet (i det efterf. forkortet til: Roedes Register).

⁴⁴ Marquard: Kammerregnsk. 35, 75.

⁴⁵ Embedsudn. u. Rentekamm. Afregn. A fol. 149.

⁴⁶ Kbh. Dipl. VI 360.

⁴⁷ do. III 468.

⁴⁸ Brock: Rosenborg 97 ff.

des, vilde det være umuligt i Fremtiden at bestyre Haven med saa faa Folk; han androg derfor om, at Kongen yderligere vilde bevilge ham 60 Rdlr. til Lønning og Kostpenge til endnu en Svend. Endvidere udkrævedes 224 Rdlr. til 6 Arbejdskarle a 1 Mrk. daglig fra 1. Marts til 31. Okt. (eller i 8 Maaneder af 28 Arbejdsdage), 115 Rdlr. 3 Mrk. til 6 Koner a 11 Sk. daglig fra 1. April til 30. Sept. (eller i 6 Maaneder a 28 Arbejdsdage) samt 40 Rdlr. aarligt til Frø; endelig til forskellige Redskaber 55 Rdlr. 2 Mrk. — Han tilføjer, at han hidtil aarlig fra den kgl. Vinkælder har faaet 15 Oksehoveder til Surkaal og fra Holmen 15 Tylter Brædder til at lægge over Artiskokkerne i Kælderen; paa Gødningen, som skal anvendes i Haven, kan han ikke sætte Prisen. — Da hans Overslag tilsammen lød paa 704 Rdlr. 5 Mrk., og der som anført blev ham bevilliget 700 Rdlr., har han altsaa til Køkkenhavens Drift for egen Regning faaet, hvad han behøvede; for denne Sum forpligtede han sig til ikke alene som forhen at forsyne det kgl. Køkken med det nødvendige, men ogsaa saavidt muligt i alle Henseender at forbedre Haven.

Mindre heldig var Übelacher ved denne Lejlighed. Han beregnede sine Udgifter til Kostpenge til Gartneren 50, Lønning 60, Kostpenge til 4 Svende a 40 Rdlr. (160), Lønning til disse a 20 (80), Kostpenge til 2 Dreng a 40 (80), Lønninger a 10 (20); fra April til St. Hans Lønning til 20 Arbejdsfolk a 11 sk. i 12 Uger 165 Rdlr., fra St. Hans til Mikkelsdag 16 Pers. a 11 i 13 Uger 141 Rdlr. 2 Mrk. 4 Sk.; fra Mikkelsdag til Mortensdag Lønning til 10 Karle a 14 Sk. daglig i 6 Uger (52½ Rdlr.), fra Mortensdag til 1. Marts Lønning til 8 Arbejdsfolk i 15 Uger (82 Rdlr. 1 Mrk. 2 Sk.) og fra 1. Marts til 1. April Lønning til 12 Arbejdsfolk a 1 Mrk. daglig i 4 Uger (48 Rdlr.); tilsammen blev dette 939 Rdlr. 6 Sk. Til Blomsterfrø, Lægeplanter og Badeurter udkrævedes 50 Rdlr. og til forskell. Redskaber og andre Udgifter 104 Rdlr. Overslaget, der er dateret 12/4 1663, lød saaledes paa 1093 Rdlr. 6 Sk. (excl. Gødning); men da han kun fik 900 bevilliget, har det formodentlig knebet for ham at bestride Udgifterne.

Kontrakten med ham af 5/7 1663 lyder, at eftersom Hans kongelige Majestæt naadigst haver bevilliget mig bemeldte Kasper Übelacher for kongelig Majestæt den store Hauges Vedligeholdelse aarligen at nyde 900 Rdlr., da derimod tilforpligter jeg mig hermed bemeldte Hauge med mit eget Folk og paa min egen Bekostning saaledes at indrette, bearbejde og renholde, saasom det til dens Sirat og Forbedring udkræves og forsvarligt være kan, og efter den Anordning, mig af Forvalteren paa Rosenborg derom ordineret vorder, saa og aarlig i det Ringeste 60 unge Æble- og Pæretræer, 30 Kirsebærtræer at pøde og fortsætte, saasom og af Kjærnerne at sætte og ellers af Abrikos-, Fersken-, Mandel-, Blomme-, Kvæde- og allehaande andre Slags Træer, hvad Navn de og have kan, aarligen at opelske og propagere og i en saadan kongelig Lysthauge fornødentlig eragtes, saavidt yderst muligt være kan. Hvis andre rare Gevæxter af Træer, Planter, Blomster og deslige, som

nu forhaanden er, vil jeg ikke formindske, men heller konservere, og alle Slags til Haugens Sirat at forbedre og formere lade mig højst være angelegen, desligeste hvis Frugter af Æbler, Pærer, Kirsebær, Blommer, Stikkelsbær, Ribs, Jordbær og anden Væxt, som til de kongelige Taffeler, de kongelige Prindsler og Prindsesser og ellers saavelsom alt, hvis Sukkerbageren til at indsylte, item udi kongelig Majestæts Kjøkken saa og til Medicin og til at destillere behøves, samt hvis Blomster til Gemakkerne, item Maden og Konfekten med at sire kunde begjæres, det belover jeg altsammen at forsyne og forskaffe uden nogen Manquement, saavelsom hvis af Æbler, Pærer og deslige Frugter Sommeren over ikke vorder forbrugt, det skal jeg tørre og til Hofspisningens Fornødenhed i Beredskab holde; ej heller skal jeg noget af store Gevæxter sælge, medmindre noget af Blomsterværk kunde blive tilovers, som ej Hofholdningens Brug behøves, det da være mig frit bevilget at sælge og til andre fremmede Gevæxters Indkjøb at anvende; til hvilket Forskrevene altsammen at forskaffe, vedligeholde og uden Afgang at kontinuere jeg Hans kongelige Majestæt aldeles ingen videre Omkostning enten til min egen og behøvende Svendes og Drenges Løn og Underholdning, item til Lugekvinder og andre Arbeidsfolk, til Haugens Fornødenhed at holde, Frø at købe og saa, Materialer, Værktøj, Møg til Gødning eller hvad andet Fornødenhed mere nævnes kan, skal til Regnskab føre, men med forbemeldte 900 Rdlr. aarligen for alt des Udkrævende vil og bør være kontent. Hvorfor vi kongelig Majestæts Rentemestre paa højstbemeldte vores allernaadigste Herres Vegne handeligt haver lovet og tilsagt, at fornævnte Mester Kasper bemeldte Summa heraf kongelig Majestæts Skatkammer kvartaliter rigtig vorde erlagt

Ej heller denne Ordning bestod ret længe; under 14/1 1666 blev det overdraget Slotsforvalteren *Anders Thomsen*, fra den 1ste i s. Maaned overensstemmende med de tidligere Kontrakter at drive Haverne ved Rosenborg under eet for et aarligt Beløb af 3000 Rdlr., heri indbefattet hans Løn som Slotsforvalter. I sit Overslag af 1663 havde A. T. opgivet sine Udgifter til Vedligeholdelse af den tredie (»lille«) Have ved Rosenborg til 50 Rdlr. til en Dreng, 50 Rdlr. til Sommerplanter og andre Vækster, 32 Rdlr. til Drivkasser, Ballier, Urtepotter og Melonglas.⁴⁹

Der opsattes et omfattende Dokument over, hvad A. T. skulde tage sig af; han havde Ret til at afskedige og antage Gartnere o. s. v. Om Anders Thomsen selv ved vi iøvrigt, at han fra 1662 var antaget som Gartner ved »den lille Lysthave« ved Rosenborg, men allerede Aaret derefter var han ophøjet til at være Slotsfoged og Forvalter ved Slottet og vedblev at have denne Stilling til sin Død. Udnævnelsen af 1666 gav ham Inspektionen over de 3 Haver, der nu regnedes med i Rosenborg, nemlig Lysthaven, Køkkenhaven og den lille Lysthave.⁵⁰ Det er typisk for hans overordnede Stilling, at skønt der er flere andre Gartnere under ham, er han den eneste, der i hvert Fald i et enkelt Aar (1679) modtager

⁴⁹ Rentek. Bestallings. Protokoller 4. 154—159.

⁵⁰ Roedes Register, Rigsarkivet.

Nytaarsgratiale af Kongen.⁵¹ Han var gift 2 Gange; den første Kone, hvis Navn ikke er kendt, døde 10/5 1665; den næste var *Sophie Amalie Kalthof*, der døde 19/4 1689; selv omkom han ved Amalienborgs Brand 15/4 1689.^{52, 57} —

Under Anders Thomsen var baade Übelacher og Dehne ansat i Haverne; sidstnævnte fik fra 1/1 1671 paany Udnævnelse som Gartner i Køkkenhaven;⁵³ han fik 16/5 1668 Tilladelse til at blive kopuleret med *Dorothea Hansen* og kaldtes da Hofgartner;⁵⁴ hans Enke blev gift med Eftermanden, *J. S. Karup* (se senere).

Ogsaa en tredie Gartner har der været under Anders Thomsen, nemlig *Johann Clodius*; det kunde være fristende efter det ovenfor nævnte om Gartnerne ved Lysthaven og Køkkenhaven at placere denne Gartner ved »den lille Lysthave«, og det er muligt, men ikke sandsynligt, at han har været ansat der. Snarere er det vel saadan, at Clodius en kortere Tid har været ansat i Haven for at bringe bedre Økonomi ind i dens Styrelse og navnlig for at sørge for, at der præsteredes større Leverancer til Hofholdningen; man ved i hvert Fald om ham, at han i Perioden 26/7 1668 til 1/1 1669 har leveret ikke mindre end 6184 »Gartnerspiser« til Hofholdningen, — bestaaende af Salat, Æbler m. m. m.⁵⁵ — Clodius var iøvrigt ansat paa Gottorp.⁵⁶ Han var her knyttet til Slottet og havde anlagt den derværende saakaldte gamle Have; han erklæredes for at være en »vidt berømt og forfaren Gartner«; han havde i 37 Aar forestaaet den nævnte Have som var bleven til under Hertug Frederik III (1597—1659); det berettes yderligere om ham, at han havde indført »mange nye italienske og franske Kiøkkenvexter«, — desuden har han sikkert været i hvert Fald en meget væsentlig Aarsag til, at den saakaldte gottorpske Ordning med Hensyn til Havernes Drift (som er omtalt foran) har været forbilledlig og derfor indførtes til Rosenborg, og at han selv (i hvert Fald i en kortere Periode) kom til at virke i denne Have.

I hvert Fald i Køkkenhaven ansattes umiddelbart efter Thomsens Død *Nicolaj* (el. Nicolaus) *Tödtké* (el. Detkie),⁵⁸ der i 1688

⁵¹ Marquard: Kammerregnsk. 535; Gartneren i Køkkenhaven fik 1672—78 10 Rdlr. og igen 1690—95; Gt. i Lysthaven 1690—99 20 Rdlr. i Nyaarsgratiale.

⁵² Roedes Register; jevnf. L. Bobé: Operahusets Brand, 1889, S. 51, 63.

⁵³ Embedsudn. u. Rentekamm. Bb. 15 fol. 17—18.

⁵⁴ Innländische Registrant 1668 S. 267.

⁵⁵ Hist. Medd. om Kbh. 2. R. IV 30.

⁵⁶ Pontoppidan: Den danske Atlas VII 569; Den d. Vitruv. II 250.

⁵⁷ Om Anders Thomsen se ogsaa Marquard: Kammerregnsk. 67, 214, 218, 223, 233, 241, 315.

⁵⁸ Roedes Register; jevnf. Bestallingsbogen Bb 20 fol. 128—29, d. v. s. S. 733.

—89 besad ikke mindre end 6 Vaaninger i Gothersgade.⁵⁹ Han blev 28/11 1685 gift med *Dorothea Karch*,⁶⁸ men iøvrigt ved vi ikke mere om ham. Det maa formodes, at han er entlediget (eller død), da der i 1689 kom en ny Gartner baade for Køkkenhaven og Lysthaven. (Det maa undre Forf., at ingen af Rosenborg og Havens Skildrere før har nævnt ham eller Clodius som Gartner her).⁶⁰

Den næste Gartner, *Frederik Dreas*, som ansattes 1/5 1689,⁶¹ havde rimeligvis begge Haver under sig, — i hvert Fald et Aars Tid. Han foretog en Del Indkøb til Haverne, f. Eks. Laurbærtræer, og havde til Daglejere i 1690 og 1691 ialt 400 Rdl. Han omlagde 4 Kvarterer i Rosenborg Have, fik Glas til Melondyrkning og havde i de 9 Aar, han var Gartner, 300 Rdlr. om Aaret, foruden 20 Rdlr. i Nytaarsgratiale (det samme som Gartneren paa Amalienborg, det højeste, nogen Gartner i Datiden fik).⁶² Af og til hentedes han til Hjælp for Gartneren paa Jægersborg, og i 1699 forflyttedes han selv derud;⁶³ herfra søgte han i 1703 Stillingen som Amtsforvalter i Pinneberg,⁶⁴ uden dog at faa den; han var da »forhenværende« Gartner, og man maa vel antage, at han var Tysker, siden han vilde til Pinneberg. Den 10/6 1689 blev han viet til *Cathrine Maria*, der (1704) efterlevede ham⁶⁵ og hævdede Pension i hvert Fald saa sent som 1706.⁶⁶

Samtidig med Frederik Dreas var fra 28/11 1690 *Jørgen Severin Karup* Gartner i Køkkenhaven, og ved Dreas's Forflyttelse til Jægersborg tillige i Lysthaven, a d i n t e r i m det sidste Sted.^{65, 67} Til en Begyndelse havde han en Sum af 1000 Rdlr. til Lysthaven og 700 til Køkkenhaven, — senere 1200 til førstn.. I hans Funktionstid skete der store Forandringer i Haverne, — store Træer hentedes langvejs fra, og Orangerihuset byggedes, hvorfor der til sidstnævntes Pasning maatte ansættes en særlig Gartner; fra 1711 maatte Mester Jørgen (som han gerne kaldtes) til dette Formaal afse 200 Rdlr. af sin Indtægt fra Lysthaven.^{68, 68} — Karup var gift to Gange; første Gang med *Dorothea Hansen*, der var Enke

⁵⁹ Kbh. Diplom. III 661 ff.

⁶⁰ Chr. Pedersen: Rosenborg Have; Brock: Efterr. om Rosenborg; Cl. Jensen i Danm. Havebr. og Gartneri til 1919 m. fl.

⁶¹ Bestallingsbogen 15 fol. 17—18.

⁶² Marquard: Kammerregnsk. 388, 401, 403, 414, 427, 432, 446, 458, 461, 464, 467, 477, 491, 501, 521, 527, 535.

⁶³ Jevn. Medd. fra Gentoftte hist. top. Selsk. 1932 396.

⁶⁴ Rentek. kgl. Resol. Nr. 30 af 1703.

⁶⁵ Roedes Register.

⁶⁶ Partikulærk. Regnskaber.

⁶⁷ Bestallingsb. 20 a 344—45.

⁶⁸ Brock: Rosenborg I 116, II 39; Marquard: Kammerregnsk. 453, 475, 483, 491, 508, 518, 522, 528, 535.

efter Gartner Dehne (Formanden); de blev viet c. 9/2 1691; Konen begravedes i August 1711. Anden Gang blev han gift med *Margrete Badstenberg*, der var døbt 29/3 1682, Datter af Kobbersmedemester Lorenz B. Efter K.s Død i 1721 giftede Enken sig 22/5 1722 med Major *Kruckow*, og hun døde selv 1727.^{65, 68} — Ligesom andre af Kongens Gartnere havde Krarup Ret til at sælge Frø fra Torvet i København.⁶⁹

Rosenborgs første Orangerigartner blev *Peter Schenckel*.⁷⁰ Han havde været ansat ved Sophie Amalienborg, hvor han 9/3 1695 blev adjungerende og succederende Gartner hos sin Svigerfader, *Adam Löscher* (se under Amalienborg). Hans Arbejde paa Rosenborg blev yderst kort, idet han døde i samme Aar, som han blev udnævnt. Han blev begravet 27/8 1711.⁶⁵ Han var c. 25/2 1696 bleven viet til *Ulrikka Eleonora Löscher*, der var Enke efter Forgængerens paa Amalienborg, og som begravedes 25/8 1711, to Dage før hendes Mand.⁶⁵

Den næste Orangerigartner kom (til Gengæld for Karups ringe Indsats), til at gøre en overordentlig stor Gerning, og hans Navn hører til de Navne, som man ikke blot i Havekunsten, men ogsaa i Bygningskunstens Verden nævner med megen Ære. Denne Orangerigartner var *Johan Cornelius Krieger*.

Han var født 1683. Han formodes at være af hollandsk Afstamning og Søn af *Christian Krüger*.⁷¹ Denne havde været Urtegaardsmand paa Jægersborg til 1690 og blev derefter Gartner paa Kronborg Slot, hvor han formentlig virkede til sin Død. Han var d. 15/10 1694 bleven viet til *Cathrine Katterberg*, der var født 28/6 1664, Datter af Raadmand Johan K. i Køge, og døde 3/5 1696; Krüger selv blev begravet 16/6 1716.⁷² — Krieger stavede selv som ung sit Navn som Krüger, og det er egentlig først, da han begynder at blive bekendt som Arkitekt, at han fører det ovenn. fulde Navn som Krieger.⁷³ — Han blev oplært i Gartneriet i Frederiksberg Slotshave og fik som »Gesell« et under 27/1 1705 dateret Rejsepas til Holland, England m. fl. Lande. Rimeligvis er det ikke tilfældigt, at Holland nævnes først, — dels var den almindelige Gartner-Forbindelse med dette Land ogsaa dengang ret intim, dels er det muligt, at K. har haft Slægtninge, han vilde besøge i dette Land. — Hjemkommen fra Udlandet er K. hur-

⁶⁹ Kbh. Diplom. VII 551.

⁷⁰ Brock: Rosenborg II 39; Friis; Samlinger 97; Meier: Frederiksberg I 78—79.

⁷¹ De danske Byggefag I 32; Hist. Medd. om Købh. 2 R. II 467 ff. Weilbach: Dansk Bygningskunst (1930) S. 30—32, 38, 50, 64, 65, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 76.

⁷² Roedes Register; Ass. Kbrs. Kgl. Bef. 18/3 1690, Protok. 1689/92 fol. 129 x. Se ogsaa Pedersen: Kronborg S. 158 m. fl.

tigt derefter beskæftiget med Slotshaven paa Vallø, derefter med Haveanlægget paa Kongens (Ny) Torv, ved Ridebanen (Amalienborg), Palæet ved Børsen (Prinsens) m. fl.⁷³ Han faar fra Okt. til Nytaar 1712 100 Rdlr. i Gage for Arbejdet med de to Pladser ved Kongens Torv og Haven bag Ridebanen og i Juni 1711 100 Rdlr. til Fortsættelse af Arbejdet med Kg. Torv og Ridebanehaven; fra 1711 er der ham tillagt dette Beløb for Opsyn m. v. ved Palæhaven (Prinsens Palæ) foruden visse Beløb til Indkøb, Omlægninger, Indretning af Orangeri m. m., — senere desuden Honorar for Byggearbejder ved dette Palæ.

Ved Peder Schneckels Død overtog Krieger fra 4de Kvartal af 1711 formedelst 500 Rdlr. om Aaret Tilsynet med Orangerierne paa Rosenborg;⁷³ den relativ store Gage for dette Tilsyn maa formentlig ses baade som en Vurdering af, hvad Kongen nu vilde have ud af Orangerierne, og af netop Kriegers Dygtighed til dette Arbejde.

Ved det næste Gartner-Dødsfald i Rosenborg (J. S. Karups 1721) udnævntes Krieger til Gartner baade for Lysthaven og Køkkenhaven, og han benævnes i Confirmations-Bestallingen af 1731 baade som Hof-Gartner og Lyst- og Køkkenhave-Gartner,⁷⁴ — i Henhold til efterfølgende:

Vi Christian den Sjette o. s. v.

gøre alle vitterligt, at Vi allernaadigst have bestillet og antaget, ligesom Vi ogsaa hermed bestiller og antager Johann Cornelius Krieger til Vor Hof-Gartner ved Rosenborg Lyst- og Køkkenhave saaledes, at han skal være Os som sin absolute og suveræne Arve-Konge og Herre tro, huld og lydlig; Vor Nytte og Bedste efter yderste Formue søge og ramme, men Skade og Fortræd derimod, saa vidt det staaer til ham, søge at forebygge og afvende. I Særdeleshed skal han med Troeskab og Flid forestaa sin Bestilling saaledes:

- 1) at han fra Aar til Aar omlægger alle Blomsterpartierne og bringer dem i en saadan Harmoni, at de kan tage det op med de berømteste Partierer og, hvad Mærkværdighed angaar, blive deres Lige.
- 2) De tvende Rosenpartier, der ligger foran Slottet, der hvor Dueslaget har staaet, og hvor nu Kampen mellem Løven og Hesten findes, skal udbedres af ham med Træer.
- 3) Alle Træer og Hække i Haven skal han rense, omgrave, gøde og udbedre og i Fremtiden ogsaa holde rene og sirlige og i saa god en Orden, at han, naar en Hæk eller et Træ af dem, der nu findes, skulde gaa ud eller ødelægges, straks paa egen Bekostning igen paa Stedet planter samme Slags, 12 Aar gamle, Træer. Men hvis der paa Grund af en uformodet streng Vinter skulde ske særlig Skade paa disse, skal han være fritaget for at erstatte dem, ligesom han heller ikke skal erstatte de forhaandenværende gamle Træer i Alleerne, som paa Grund af Grundvandet virkelig gaar ud eller som til Dels maatte findes at være angrebet.
- 4) Over alle de her forhaandenværende Træer og Vækster, eller hvad der

⁷³ Partikulærkam. Regnskaber.

⁷⁴ Partikulærk. Bestallings- og Instruktionsprtok. Nr. 1 og 2 (27/8 31) (jevnf. 24/12 1746); Brock: Rosenborg II 39 ff.

ellers hører til denne Have, skal han udarbejde et tilforladeligt Inventarium, hvori han ogsaa fremtidigt hvert Nytaar tydeligt skal indføre, hvad der maatte afgaa eller komme til, og rigtigt indlevere dette Inventar i Vort Particulærkammers Kasse, til Revision af saadanne Sager.

- 5) Skal han ligeledes tilholdes og forpligtes til rigtigt at afgive Leverancer til det kgl. Hofkøkken i Henhold til derom sluttet Akkord, hvorimod der
- 6) skal betales ham af Vor Particulærkasse i fast aarlig Gage 1500 Rdlr. for det ovenanførte Arbejde og de præsterede Leverancer.
- 7) Til de til Havearbejdet fornødne Daglejere nyder han fra 1. April 1731 til 1. April 1732 ialt 300 Rdlr. og de følgende Aar 250 Rdlr. aarligt, og maa han selv uden yderligere Betaling anskaffe alle de nødvendige Materialerer, saasom Skovle, Hakker og Trillebøre.
- 8) Det hidtil denne Have tillagte Brænde, nemlig 12 Favne aarligt, vil ligeledes blive ham frit leveret, og endelig
- 9) beholder han til egen Disposition og Benyttelse alt, hvad der maatte blive tilovers udover det, han af Havens Planter og Frugter i Henhold til den sluttede Akkord er pligtig at levere, alt dog paa den udtrykkelige Betingelse, at han helt og holdent skal være allerunderdanigst skyldig og forpligtet til desforuden bestandig at præstere alt, hvad der hører til samme Haves Vedligeholdelse, saasom Træer, Urter, Løg og andre Vækster, og det dermed forbundne Arbejde, samt den lovede Leverance for de ham derfor aarligt tillagte Femten Hundrede Rigsdaler, som ovenfor anført. Dets til Bekræftelse under Vor kongelige Haand og herpaa trykte Segl. Givet paa Vort Slot Rosenborg, den 27. Juni A^o 1731.

(L. S.)

Christian R.

Foruden som Gartner har K. aabenbart tidligt opnaaet at vise stor Dygtighed som Arkitekt, og her gjorde han Karriere. I 1722 udnævntes han til Bygningsinspektør, og allerede 3 Aar efter er han bleven Overlandbygmester, — en Virksomhed, der dog fra 1733 henlagdes til *L. Thura*, hvorved K. igen knyttedes nøjere til Rosenborg. I hans »Byggeperiode« var han baade Arkitekt, Havearkitekt, Anlægsgartner og Bygningsentreprenør, og det er ikke muligt at adskille hans offentlige som private Virksomhed saa lidt som de ovennævnte Specialer.⁷⁵ Han er tildels med Rette kaldt Danmarks første Havearkitekt. —

Paa Rosenborg ombyggede han bl. a. Orangerierne, opførte Lysthuse, nyindrettede Indhegningerne m. m., og havde det gartneriske Tilsyn med Statens Planteskole ved Volden, hvor nu Sølv-gades tidligere Kaserne ligger, — anlagde Parken ved Fredensborg o. m. a.⁷⁶ I 1740 ansøgte han om Stillingen som Gartner ved »den gamle Have« ved Gottorp Slot, uden dog at faa den; den var bleven ledig efter hans Broder *Johan Christoph Krügers* Død, og i sin Ansøgning nævner han som sin Motivering bl. a. Hensynet til Broderens efterladte 8 Børn.⁷⁶ I 1746 benævnes han Hof-

⁷⁵ Biograf. Leksik. XII (1938) S. 300—01, 315—16. Hist. Medd. 2 II 502.

⁷⁶ Rentek. kgl. tyske Resol. Nr. 107 af 23/4 1740.

gartner,⁷⁶ fratraadte i 1749 Stillingen paa Rosenborg og fik s. A. Titel som Justitsraad.⁷⁷ — Krieger blev 8/3 1713 gift i København med *Anne Matthiesen* (f. c. 1692), der var Datter af Klokker Søren M., men Ægteskabet opløstes i 1739; Konen blev begravet 13/4 1760. — Krieger blev Stamfader til den bekendte og udbredte Slægt af samme Navn. Sønnen *Severin K.* (f. 1713) blev Gartner. — I Pension fik han tilstaaet ikke mindre end 600 Rdlr.⁷⁷ Han døde 1755.⁷⁸

Under Krieger nedsattes en Havekommission til at skaffe Oplysning om Berettigelse af Udgifterne til Havernes Drift m. m. og Forslag til Nedsættelse af Udgifterne til Leverancer etc.

Denne Kommission, bestaaende af *J. C. von Reitzenstein* og *W. A. von der Osten*, afgav under 20/3 1744 følgende Betænkning, som Kongen efterfulgte med sin Resolution. Af Hensyn til det Indblik, dette Dokument giver ogsaa i andre Gartneres Forhold, gengives det i det følgende, kun lidet forkortet:⁸¹

*Allerdurchlauchtigste stormægtigste
allernaadigste Arvekonge
og Herre!*

Vi skal herved allerunderdanigst tilkendegive Eders kongelige Majestæt, hvor vidt vi er kommet til Forstaaelse med samtlige i Eders Majestæts Tjeneste staaende Gartnere paa den Maade, at den hidtil bestaaende Taxt, efter hvilken de til det kongelige Køkken leverede Haveprodukter er blevet betalt proportionalt, kan ophæves, og Eders Majestæts Køkken dog ogsaa i Fremtiden kan forsynes med lige saa mange og lige saa gode Haveprodukter som hidtil.

Vor allerunderdanigste, ringe Mening, og de Forslag, vi har stillet de Gartnere, der er blevet støvnet for os, er da altsaa i Særdeleshed gaaet ud paa, at Taksten som allerede omtalt for Fremtiden skulde afskaffes, og at de altsaa skulde yde deres Leverance frit og uden en saadan Betaling, og det mindst i samme Omfang og af samme Kvalitet som afvigte Aar, da denne vel var bedst.

Men for at afhjælpe de Indvendinger, de har gjort derimod, hvorfra nemlig saa de Udgifter, som de hidtil har haft med saadan Leverance, nemlig til de dertil nødvendige Frø a parte nødvendige Have-Materialer og Dæk-Vinduer til de tidlige Vækster, flere Svende og Folk end ellers og en ekstra Vogn til Transport af Leverancen hvorhos det kongelige Hof befinder sig, hvilket de hidtil alt sammen selv har maattet bestride, nu for Fremtiden skulde tages, saa har vi, i Forventning om senere allernaadigste Approbation, tilstaaet dem alle, for alt dette, aarlig omtrent Halvdelen af hvad de har faaet efter Taksten i afvigte Aar, som Tillæg i Form af en samlet Sum, for lige saa meget som de har leveret afvigte Aar; men samtidig har vi ogsaa

⁷⁷ Partikulærk. kgl. Resol. Nr. 41 af 18/10 1749.

⁷⁸ NB. Kriegers Indsats som Arkitekt er det ikke her Stedet at komme ind paa.

⁷⁹ Se bl. a. Rentek. kgl. tyske Resol. Nr. 245 af 8/13 1749 og Rentek. kgl. Resol. Nr. 143 af 31/5 1751.

⁸⁰ Jevnf. Lorenzen: Københ. Palæer I 32 ff.

⁸¹ Forstill. ved kgl. Resol. af 9/4 1744 ang. Gartnerne ved de kgl. Haver i Sjæll.; Rentek. Renteskriverkontor. Oversættelse fra Tysk.

bestræbt os for at overtale enhver af dem til, saavidt det paa den anden Side var muligt, at lade noget fradrage i den til Dels ret anselige Sum, som de hidtil har faaet aarlig, foruden deres Gage, til Daglejere og andre Ting, der var nødvendige til Vedligeholdelse af deres Haver, og i Særdeleshed at fastsætte en vis Sum for enhver for alt overhovedet, i Stedet for at de hidtil ofte efter deres indsendte Lister har faaet mere eller mindre i et Aar end i andre, ogsaa i Særdeleshed med største Alvor beflittet os paa, at denne Sum kunde stipuleres saa moderat som overhovedet muligt, for at der i Modsætning til de tidligere Aar kunde spares saa meget som muligt.

I denne Behandling er vi da kommet saa vidt som følger:

- 1) *Krieger* paa Rosenborg er ikke blandt dem, der hidtil er blevet betalt saaledes efter Taksten for Leverancen, men derimod har han for saadan Leverance overhovedet aarlig faaet 900 Rigsdaler og for Vedligeholdelse af Lysthaven aarlig 1000 Rd., tilsammen 1900 Rd., hvorfor han bl. a. daglig maa levere 6 Retter Grønsager til det kongelige Køkken. Men ifølge den nu med ham indgaaede Aftale, vil han aarlig være tilfreds med 1800 Rd. for det hele og derfor, i St. f. de 6 Retter, for Fremtiden daglig levere 8 Retter Grønsager i de 8 Maaneder April—November, i de øvrige 4 Maaneder, altsaa Dec.—Marts, derimod daglig 6 Retter, samt stadigvæk daglig i det mindste saa meget til »Essens Verbesserung« som hidtil, og alt hvad der ellers vokser i Haverne, hvilket han forsikrer er det yderste, hvortil han kan bevæge sig, og altsaa vil lade omordne til, idet det dog kun skal gælde for hans Person saa længe han lever og bliver ved Haverne.
- 2) *Gartner Bruhn* paa Amalienborg har i afvigte Aar faaet 1929 Rd. til Vedligeholdelse af Amalienborg Have, til sig selv og Arbejdsfolk samt alt dertil hørende, og for Leverancen 494 Rd., følgelig overhovedet 2423 Rd. for alt! Paa indtrængende Anmodning har han imidlertid nu bekvæmt sig til for Fremtiden aarlig at lade sig nøje med 2100 Rd. for alt, og at levere mindst lige saa mange Køkkenurter som afvigte Aar i Køkkenet samt alt hvad der ellers vokser i Haven, hvorved det saa kunde blive, saa længe han lever og bliver ved Haven, saafremt det altsaa allernaadigst behager Eders kongelige Majestæt.
- 3) *Gerckens* paa Charlottenborg har i afvigte Aar modtaget 562 Rd. til Vedligeholdelse af Haven dør for sig selv og Arbejdere samt alt øvrigt, og 200 Rd. for Leverancen, altsaa ialt 762 Rd. Men med Nød og næppe har han endelig bekvæmt sig til, for Fremtiden at være tilfreds med 700 Rd. aarlig, og derfor at holde alt til Haven hørende i Stand, endvidere aarlig at levere mindst lige saa mange Køkkenurter som afvigte Aar til den kgl. Hofholdning, og alt hvad der ellers vokser i Haven; men samtidig har han beklaget sig meget over, at han sad meget haardt i det, da han havde mange Børn og ingen Formue, og følgelig gerne kunde have ønsket sig endnu en Smule mere om Aaret, hvilket da ogsaa kunde være at forunde og ønske ham, dog kun for hans Person saa længe han lever og bliver ved Haven.
- 4) *Voigt* paa Frederiksberg, som har en stor Have og meget forskelligt at vedligeholde, har i afvigte Aar til Vedligeholdelse af Haven faaet 3905 Rd. til sig selv som Slotsforvalter og Gartner samt Arbejdere (Maleren Constantin medregnet), endvidere Materialer og alt andet, og for Leverancen 319 Rd., altsaa ialt 4224 Rd. — Man har herved gjort ham forskellige Forslag, for at faa fradraget tilstrækkeligt fra en saa betydelig Sum, men det yderste, hvortil han kunde strække sig udgør 4000 Rd. for alt. Ganske vist har jeg, Cammer-Direktør von Osten, foreholdt ham, at jeg vilde vove at paatage mig Underholdet af Haven med samt Leverancen for 3000 Rd. aarlig, og endog deraf at give ham, Gartneren, 348

Rd. aarlig i Pension, saafremt han kunde tænke sig at gaa ind derpaa, hvis ogsaa jeg fik leveret den Fourage og det Korn, som han plejede at faa; men han, Gartner Voigt, har trods alt hævdet, ikke at kunne forpligte sig til nogen mindre Sum end ovennævnte, men Leverancen vilde han yde for det samme iberegnet som afvigte Aar og levere alt, hvad der ellers vokser i Haven. — Vi henstiller altsaa allerunderdanigst til Eders kgl. Majestæt om allerhøjest i sin høje Naade at bevillige ham denne Sum, dog kun for hans Person saa længe han lever og bliver ved Haven, uden Følge for hans Efterfølgere, eller ogsaa allernaadigst at behage at træffe anden Beslutning.

Menageriet og den derværende Dyre-Have, som Gartner Voigt ogsaa har Raadighed over der, er endnu at behandle foruden ovennævnte; til Underhold af de dertil hørende Folk og Indkøb af de dertil nødvendige Korn-Sorter som ikke leveres ham dertil in natura fra Hoffets Proviantforsyning, har Gartner Voigt i afvigte Aar hævet og udgivet 649 Rd., en højere Sum mener han heller ikke vil blive nødvendig i noget Aar i Fremtiden, og vil altsaa, saafremt der ogsaa dertil skal fastsættes en staaende Sum, gerne være tilfreds med denne ovennævnte. Men imidlertid tilstaaer han selv, i mangt et tidligere Aar, naar der nemlig har været færre Dyr end nu at passe, kun at have faaet en langt mindre Sum, og følgelig mener han, da efter dette Antallet af Dyr ogsaa igen kunde falde, at det vilde være langt mere i Kongens Interesse, om han kun forlangte det, og altsaa hverken mere eller mindre, som han faar Brug for til nævnte Menageri, aarlig og efterhaanden, saadan som det hidtil er sket, og at han fik det i Overensstemmelse med de Lister, han vil have at indgive derover, og som han vil føre saa korrekt, at han til enhver Tid kan aflægge Ed derpaa, ligesom ogsaa paa dem, han indgiver over bemeldte Arbejdere og Havemandskab. Dette henstiller vi da ligeledes allerunderdanigst til Eders kgl. Majestæts højeste og allernaadigste Forgodbefindende.

- 5) Slotsforvalter og Gartner *Hertz* i Fredensborg har i afvigte Aar modtaget 1460 Rd. til Vedligeholdelse af den derværende Have og de omkringliggende Alleer for sig som Slotsforvalter og Gartner, samt til Folk, Materialer og alt dertil hørende, samt 40 Rd. for Leverancen til det kgl. Køkken og 100 Rd. for Leverancen til hendes Durchl. Fyrstinden af Øst-Frieslands Køkken, ialt 1600 Rd. — Han mener, at der ikke kan fradrages synderligt fra denne Sum, saafremt da Arbejdet i og ved Haven saavel som ved Slottet skal bestrides, især da han højt og helligt bedyrer, at han for sin Person ved alt dette hidtil næppe har kunnet faa til Livets Ophold for sig selv og mange Børn. — Ogsaa ham har da jeg, Cammer-Direktør von Osten, foreholdt, at jeg vilde paatage mig Vedligeholdelsen af alt ovennævnte for 1000 Kr. aarlig, og endda aarlig at give ham 300 Rd. deraf i Pension, hvis han agter at fratræde, hvorpaa han imidlertid har svaret, at hverken han ell. noget andet Menneske kunde affinde sig med nævnte Sum, og henstiller alt øvrigt til Eders kgl. Maj.'s allerhøjeste Naade.

Men imidlertid mener vi dog allerunderdanigst og ydmygst, at selv om Eders Majestæt allernaadigst vil behage at tilstaa ham den førstnævnte Sum paa 1460 Rd., han saa ligesom alle øvrige Gartnere kan være tilfreds med Halvdelen for de Leverancer, nemlig med 20 Rd. for den til det kgl. og med 50 Rd. for den til Hendes Durchl. Fyrstinden af Øst-Frieslands Køkken, altsaa med 1530 Rd. for det hele, og derfor levere alt hvad der vokser i Haven, uden Følge for den der engang skal følge efter ham i Tjenesten. — Dog henskyder vi ogsaa dette til Eders kgl. Majestæts højstegne allernaadigste Vilje og Befaling.

- 6) Gartner *Geis* paa Frederiksborg har i afvigte Aar modtaget 1174 Rd. til Vedligeholdelse af den derværende Have for sig selv og Arbejdere samt alt andet (hans Nytaarsgave iberegnet) og 226 Rd. for Leverancen, alt-saa overhovedet tilsammen 1400 Rd. Og selv om vi med største Iver har bestræbt os for at faa ham til at erklære, at han kunde klare sig for en mindre Sum, saa haaber han dog ogsaa fremtidig at faa, hvad han hidtil har oppebaaret.

Ligesom de forrige er det ogsaa blevet foreholdt ham af mig, Cammer-Direktør von Osten, at jeg vilde vove at paatage mig Vedligeholdelsen af Haven med samt Leverancen for 1000 Rd. aarlig og endda at give ham, Gartneren, 300 Rd. deraf som aarlig Pension, saa fremt han vilde fratræde sin Stilling, hvorpaa han imidlertid svarede, at hverken ham eller noget andet Menneske kunde være tilfreds med det første, og at han, hvad det sidste angik, underkastede sig Eders Majestæts allernaadigste Vilje og Befaling. — Vilde nu Eders kgl. Majestæt allernaadigst tilstaa ham den førstnævnte Sum paa 1174 Rd., dog kun for hans Person, saa længe han lever og bliver ved Haven, saa kunde han følgelig dog ligesom alle de øvrige Gartnere være tilfreds med Halvdelen for Leverancen, nemlig med 113 Rd., da han saa paa denne Maade vilde faa 1287 Rd. for det hele, og derfor skulde levere alt, hvad der vokser i Haven.

De øvrige i Deres kgl. Majestæts Tjeneste staaende Gartnere her paa Sjælland er *Leitloff* paa Rosenborg, *Beynall* paa Kronborg, *Wagner* paa Bregentved og *Voigt* paa Frydenlund.

Den første, nemlig *Leitloff*, er egtl. Orangeri-Gartner, og sender derfor, da han ikke har nogen Jord at dyrke, ingen Leverance til det kgl. Køkken; for øvrigt er det, han oppebær, heller ikke synderlig meget, og vi har derfor ikke ment os nødsaget til at stævne ham for os.

De øvrige tre vil vel heller ikke kunne opgive noget af deres aarlige Indkomst, idet denne kun er ringe, eftersom

Beynall for alt overhovedet aarlig kun faar	206 Rd.
Wagner paa Bregentved.....	270 Rd.
og Voigt paa Frydenlund.....	425 Rd.

For Leverance har enhver af dem indtil Dato ogsaa kun faaet meget lidt. Imidlertid kunde dog ogsaa, efter dette, den ene Halvdel heraf bortfalde, og den anden Halvdel tilstaa dem som en stadig, fast Sum, dog kun for deres Levetid saa længe de bliver i Tjenesten og uden Følge for deres Efterfølgere, og kun paa den Betingelse, at de derfor aarlig leverer nøjagtig den samme Leverance som afvigte Aar, da den har været bedst, og desuden alt hvad der vokser i Haven, uden at faa mere derfor.

Om og hvorvidt nu dette saavel som alt det forannævnte allernaadigst maatte blive billiget af Eders kgl. Majestæt, derom udbeder vi os herved en allernaadigst Resolution. Vi har ikke godt kunnet gaa de nuværende Gartnere, som allerede og til Dels allerede i mange Aar har været i Besiddelse af det hidtil oppebaarne, nærmere paa Livet end det er sket.

Hvis derimod den ene eller den anden af dem skulde gaa af, kunde den, der saa skal ansættes, saafremt det altsaa allernaadigst maatte være til Behag, vel beskæres endnu mere.

Imidlertid, da der som omtalt ikke for Tiden med Føje kan findes nogen bedre Udvej med de nuværende Gartnere, saa vilde vel efter vor ringe Mening det, der som før nævnt kan fradrages den hidtidige Taxt, være at acceptere, og dernæst Resten af samme Taxt være at tilstaa dem i deres faste aarlige Betalinger. Men da alligevel de største Betæneligheder ligger i Uge- og

Maaned-Listen over Arbejdernes Antal, hvilke Lister udgør saa store Summer, saa ansøger vi allerunderdanigst Eders kgl. Majestæt om, for saa vidt det behager Allerhøjstamme, at udpege en eller anden, som først og fremmest skulde attestere nævnte Uge- og Maanedslister, som hidtil er passeret efter den partikulære Cassa Instruction uden Attester og udelukkende har været betroet Kassererens Eftersyn, og følgelig stadig kontrollere Folkene og hvad der ellers er fornødent.

I øvrigt forbliver vi i allerdybeste Devotion
Eders kgl. Majestæts
allerunderdanigste, trofaste og lydligste
Tjenere.

I. C. von Reitzenstein. W. A. von der Osten. C. v. Clausberg.
Copenhagen
d. 20. Martj 1744.

Allernaadigste Resolution.

Efter at vi allerlydigst har ladet os forebringe Indholdet af foranstaaende allerunderdanigste Forestilling, og deraf bl. a. har erfaret, hvorledes der vel overhovedet ikke kan indgaa nogen nærmere Akkord med vore nuværende Gartnere med Hensyn til den Indtægt, som de allerede og til Dels allerede i mange Aar har oppebaaret. Vi bifalder da efter vor Kommissions allerunderdanigste Forestilling, for den nærværende Tid og saa længe som vore paa-gældende, nuværende Gartnere er i Live og i Tjeneste ved vore Haver:

- 1) Den med Gartner Krieger paa Rosenborg truffne Aftale, hvorefter der betales ham, i Stedet for de hidtil aarligt i alt oppebaarne 1900 Rd., aarlig kun 1800 Rd. Courant, og han derfor leverer alt til vort vort Køkken, saaledes som det er beskrevet i foranstaaende allerunderdanigste Forestilling.
- 2) At det med de andre nuværende Gartnere, alt efter Dagene og Vedligeholdelses-Udgifterne, i Overensstemmelse med de sædvanlige Uge- og Maanedslister, i alle Henseender skal forblive saaledes som det hidtil har været; dog uden derfor at beskikke nogen, med ny Bekostning og ikke mindre Vidtløftighed og Betænelighed, til at føre Opsyn med Dag-Lejerne og de nævnte Låster; men det er vor allernaadigste Vilje, at Gartnerne, mindet om deres Ed og Pligt, af vor Kommission skal advares alvorligt mod eventuel Overtrædelse, som uvægerligt vil faa sin Straf.
- 3) At derimod de hidtil bestaaende Taxter, efter hvilke vore Gartnere (undtagen Krieger) har faaet betalt de Køkkenurter, de har leveret til vort Køkken, fuldstændig skal ophæves, og Leverancen dog fuldt ud ydes af dem i saadant Omfang og af saadan Kvalitet, som det er sket afvigte Aar, dog at der skal tilstaa dem af vort Rente-Kammer, fra hvilket saadanne Taxter hidtil er blevet betalt, for deres Levetid og uden videre Konsekvens, Halvdelen, og det gennemgaaende for alle, for at undgaa al Jalousi og Misfornøjelse, dog alene for Gartner Gerckens paa Charlottenborg, i Betragtning af Kommissionens allerunderdanigste Forbøn, tre Fjerdedele af det, som de respective, ifølge førnævnte allerunderdanigste Forestilling, har nydt afvigte Aar efter Taxten, som et fast Tillæg til deres aarlige Gage.
- 4) Endelig: Hvis en elleranden af de nuværende Gartnere gaar af, at saa den nye, der bliver at ansætte, vel kunde beskæres langt mere.
Givet paa vort Slot Christiansborg i vor kgl. Residens-Stad København
d. 9. April A^o 1744.

(L. S.)

in fidem.
I. C. von Reitzenstein.

Christian R.

Formodentlig for at aflaste Krieger overdroges det i 1722 *Jochim Nicolaus Roggenkamp* at forestaa Rosenborgs Orangerier.⁸² Han havde fire Aar før haft Tilsynet med de nyindrettede Orangerier i Palæhaven og fik for tre Fjerdingaars Tilsyn med disse udbetalt 75 Rdlr., i nogle senere Aar fik han 100 a 150 Rdlr. om Aaret herfor.⁸³ Han benyttedes da flittigt ogsaa andre Steder, f. Eks. ved Indretning af Orangerier paa Vallø (1723); assisterede Gartneren paa Skanderborg Slot med Hesteindkøb o. s. v.⁸⁴ Hans Udnævnelse, der er dateret 22/6 1722, lyder paa, at han skal være Gartner ved Palæet ved Børsen samtidigt med, at han er Gartner ved Kongens Torv, Huset ved Ridebanen samt Rosenborg Orangeri og Lysthave, og i 1731 benævnes han Orangeri- og Lystgartner; Gagen var da 500 Rdlr.⁸⁵ Efter Kriegers Udnævnelse til Overlandbygmester havde han fra 6/6 1739 Ret til at hæve hans Gage og Ugepenge.⁸⁴ Allerede to Aar derefter afgik han imidlertid ved Døden, begravet 24/3 1741;⁸⁵ hans Enke, *Dorothea Elisabeth*, med hvem han var bleven gift 12/10 1723, fik 100 Rdlr. i Pension^{85, 86} og fik desuden Lov til at beholde Mandens Indtægter, til Efterfølgeren tiltraadte Embedet.⁸⁷

Efter Roggenkamps Død overtoges hans Arbejde af *Johan Georg Leitloff*. Denne var født 1685⁸⁰ og udnævntes under 12/4 1741 til Gartner ved Kongens Torv ved Rosenborg og Palæhaven. I hans Bestalling⁸⁸ fastsattes en Gage paa 500 Rdlr. samt 200 Rdlr. til Daglejere og Arbejdsmaterialer, — dog fik han fra 1743 et Tillæg for Palæhaven paa 80 Rdlr., minus 1 %.⁸⁹ Ogsaa efter at Kronprinsen havde overtaget Palæet, fortsatte han ved dette paa samme Betingelse som før,⁹⁰ og hævdede Gagen ved Rosenborg. Af Nytaarsgratialerne ses det, at han rangerer lige med Krieger og Amalienborggartneren, idet disse faar 20 Rdlr., mens alle andre kgl. Gartnere faar Halvdelen eller mindre end dette, — og denne Position bevarer han ogsaa efter at have fratruddet Rosenborg.⁹¹ — I 1749 skete der ved Omplacering af Gartnerne det, at baade Krieger og Leitloff afskedigedes fra Rosenborg, — mens den første blev Justitsraad (se foran), overdroges det Leitloff fremtidigt udelukkende at varetage Stillingen som Orangerigartner ved

⁸² Partikulærk. Bestallingspr. Nr. 1 S. 10.

⁸³ do. Regnskaber.

⁸⁴ Partikulærk. Resol. Nr. 65 af 22/6 1739.

⁸⁵ do. Nr. 77 af 3/5 1741.

⁸⁶ Roedes Register.

⁸⁷ Partikulærk. Resol. Nr. 63 af 12/4 1741! jevnf. Brock: Rosenborg II 39.

⁸⁸ Partikulærk. Resol. Nr. 90 af 12/4 1741.

⁸⁹ do. Nr. 30 af 20/2 1743.

⁹⁰ do. Nr. 69 af 23/6 1745.

⁹¹ do. Regnskaber.

det kgl. Palæ.⁹² For dette skulde han fra Januar 1750 have 500 Rdlr. plus 50 til Arbejdsfolk (senere ialt 1253). Orangerigartnerboligen ved Rosenborg, som han havde bebøet, og som laa i Nærheden af Møntergade,⁹³ foresloges bortsolgt.⁹⁴ L. afgik ved Døden 18/11 1766;⁹⁵ han var gift 2 Gange; den første Kone begravedes 6/8 1734; den anden, der hed *Salome*, begravedes 28/10 1765. En Søn, *Friederich Ernst Leitloff*, var i 10 Aar Mestersvend hos Faderen paa Rosenborg og ansattes 16/4 1753 som kongelig Plantage-Gartner, — en Stilling, der ikke er til at definere nærmere, og hvorfra han 1/5 1758 afløses af *Peter Chr. Ebbisch*.⁹⁶

I disse Tider havde Slotsforvalteren ikke noget med Havernes Drift at gøre, men havde dog et vist Overopsyn dermed, — ligesaa med Planteskolen hinsides Rosenborg Have (ved Volden); dette ses bl. a. af en Auktion over Frugttræer i sidstn. Have, — dog synes Krieger og Slotsforvalteren paa en Maade at være lige-stillede.⁹⁷

(Fortsættes).

⁹² do. Resol. Nr. 40 af 11/10 1749.

⁹³ Den danske Vitruv. XXIV.

⁹⁴ Partikulærk. Resol. Nr. 41 af 18/10 1749 og Nr. 4 af 3/1 1750.

⁹⁵ Roedes Register; jevnf. Partk. Resol. Nr. 221 af 18/12 1766.

⁹⁶ Roedes Register.

⁹⁷ Brock: Rosenborg II 45.

ANMELDELSER.

Julius Clausen, Mennesker paa min Vej. Minder fra de unge Dage. København 1941. 191 S. (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag).

Det er forstaaeligt, at en Mand, der har læst og udgivet saa mange Bind af andres Memoirer som Julius Clausen, har kunnet føle Lyst til ogsaa selv at meddele Samtid og Eftertid et Indtryk af det meget, han har set og oplevet gennem et langt Liv. I Indledningen skelner Forfatteren med Rette principielt mellem to Slags Memoirer: de »subjektive« og de »objektive«. Den første Gruppe omfatter de Selvskildringer, for hvilke Forfatterens egen Personlighed, hans Indsats og Skæbne udgør Hovedformaallet, den anden Gruppe Livserindringer har først og fremmest til Maal at genspejle en svunden Tidsalder, især ved at tegne Rids af de Personligheder, Forfatteren er kommet i Berøring med. Med ikke mindre Ret gør Julius Clausen gældende (som ogsaa tidligere fremhævet her i Tidsskriftet 10. II, 160), at Evnen til at opfatte en Tidsalders Ejendommelighed og fæstne Indtrykket heraf til Papiret paa ingen Maade staar i direkte Forhold til den paagældendes historiske Betydning. Ofte har man f. Eks. Grund til at forundres over, hvor tørre og fattige en fremragende Statsmands Memoirer kan være, medens omvendt en af »de stille i Landet«, hvis Navn ikke er knyttet til nogensomhelst skelsættende Daad, med fin Forstaaelse for Tilstande og Skikkelser har formaaget at tegne et Tidsbillede, der er af uforgængeligt Værd.

Julius Clausens egne Erindringer maa afgjort henregnes til den »objektive« Gruppe. Beskedent træder Forfatteren selv i Baggrunden for at lade det fulde Lys falde over de Mennesker, han har mødt paa sin Vej, og over de Kulturtilstande, der har dannet Rammen om hans Tilværelse. Et første Kapitel »København for en Menneskealder siden« tegner som en passende Introduktion i raske Drag et Billede af, hvordan Hovedstaden — set indefra og udefra — præsenterede sig ca. 1885. Kunde man end have ønsket, at dette Afsnit i stilræssig Henseende havde været noget fastere i sin Udformning, saa maa det dog siges, at det virkelig er lykkedes Forfatteren paa nogle faa Sider at fremmane den ejendommelige Atmosfære, som hvilede over Dagens København. Ikke mindst for de yngre Slægtled vil det være interessant gennem en saadan Skildring at blive stillet Ansigt til Ansigt med et forlængst forsvundet København, med en gammeldags og hyggelig Provinsby, der først nu var ved at folde sig ud af Svøbet som en moderne Storstad, med den mærkelige Blanding af Smaaaborgerlighed og traditionsrig Kultur, af Æstetiseringen og Politiseringen, som prægede Byens Fysiognomi. Den hastigt ilende Tid har næsten paa alle Omraader medført gennemgribende Forandringer i Livsvilkaar og Leveformer. De tekniske og sociale Fremskridt siden da har været uhyre, men det er just ikke helt sikkert, at Aandskulturens Udvikling har holdt Trit med disse.

Memoirestoffet i strengere Forstand er fordelt paa de Sfærer, i hvilke Forfatterens Liv hovedsageligt har bevæget sig: Det kongelige Bibliotek, hvor Clausen i 43 Aar havde sin Embedsgjerning, de litterære og akademiske Kredse, hvortil han paa saa mange Maader havde Tilknytning, Teatrets og Musikkens Verden. Ikke mindst den sidstnævnte har staaet hans Hjerte nær, og man forstaaer, hvilket Fejlgreb det har været, at han ikke i sin Tid fik Lov til at

vælge Musikken som sin Løbebane. Adskillige interessante Træk er Julius Clausen i Stand til at meddele fra sit personlige Bekendtskab med fremtrædende Kunstnere og Skribenter. Hans Menneskeskildring er overvejende positiv, præget af bon sens og ikke ringe psykologisk Forstaaelse, og oftere har man Lejlighed til at glæde sig over kloge og rammende Bemærkninger. Træffende er saaledes Forf.s Redegørelse (S. 72 ff.) for, hvorledes den mærkelige Naivitet og praktiske Ukyndighed, som trods alt heftede ved en Verdensmand som *Georg Brandes*, uden Tvivl maa forklares ud fra den beskedne og nøjsomme Borgerlighed, hvori han var vokset op, og mere end En vil sikkert kunne slutte sig til hans Bemærkning (S. 67) i Anledning af Københavnerens usømmelige Optræden ved Bjørnstjerne Bjørnsons Ligfærd, at det var ønskeligt, om »de kære Folkeskolens Lærere kunde lære Børnene noget mere om at føre sig med Værdighed og Respekt«.

Finest i Karakteriseringen er maaske Portrættet af Ungdomsvennen *Poul Levin*, men ogsaa andre Personligheder er godt opfattede. Det gælder saaledes Historikerne *Eduard Holm*, *Kristian Erslev* og *Johannes Steenstrup*, der fremtræder klart i deres indbyrdes Forskelligartethed. Navnlig Steenstrups ejendommelige, sammensatte Personlighed er ridset udmærket op. Desto mere undrer man sig over den lidet forstaaende Behandling af to Mænd: *Harald Høffding* (S. 114 ff.) og *Julius Paludan* (S. 127 ff.), hvis Begrænsning og Svagheder er fremhævet paa ensidig Maade. At Forfatteren maaske kan føle sig utilfredsstillet af den Maade, hvorpaa Høffding har løst de store Livsspørgsmaal, er en Sag for sig, men han glemmer derover den overordentlig store Betydning, Høffding har haft som en redelig Vejleder til Kritik og Selvtænkning; og naar han skildrer ham som en nøgtern og farveløs Skikkelse, som det var umuligt at begejstres for, saa overser han ganske den Aandens Myndighed, som Høffding ejede i sin stilfærdige Personlighed, der altid var paa Vagt over for de højstemte Fraser og de overfladiske Ræsonnementer. Heller ikke Julius Paludans karakterfulde Mandighed og solide Lærdom viser Forfatteren fuld Retfærdighed, og skønt han i Anledning af et Mellemværende erklærer, at Paludan blot var ham »lige gyldig og uvedkommende«, bliver der hos Læseren en beskedne Tvivl tilbage, om dette ikke skulde bero paa en Selvsukkelse.

Medens Julius Clausen i sin Bog overvejende beskæftiger sig med Skikkelser, hvis Træk er velbkendte, gælder dette ikke en særlig lille Kreds af Mennesker: Bibliotekarerne ved det gamle kongelige Bibliotek. Det ligger nu en Gang i Arkiv- og Biblioteksarbejdes Natur, at dette for en stor Del maa være indadvendt, og de Mænd, der røgter denne stille, ofte lidet paaskønnede, men ingenlunde betydningsløse Gerning, vil som Regel ikke være kendt af en større Offentlighed. Saa meget desto mere maa man derfor skønne paa, at Julius Clausen har ofret et helt Kapitel paa at omtale en Række tidligere Kolleger og højt fortjente Mænd som *Chr. Bruun*, *Johannes Vahl*, *C. Weeke*, *Carl Elberling*, *A. C. Larsen*, *Emil Gigas* o. fl. For de fleste i Nutiden vil disse Mænd blot være tomme Navne og maaske knapt nok saa meget, Aar for Aar forsvinder flere og flere af de Mennesker, der har staaet i Forbindelse med dem, det er derfor vigtigt, at der fra de endnu levendes Haand kommer til at foreligge redelige og livfulde Billeder af deres Væsen og Færd. Det er let nok at smile ad de gamle Biblioteksmænds Særheder og ad den daværende Biblioteksordnings hele Primitivitet, men det kunde dog maaske være, at mange af Datidens Bibliotekarer var nok saa meget i Pagt med Litteratur og Bogvæsen som den moderne Type, for hvem hæslende amerikansk Biblioteksteknik er Alfa og Omega. Ved at genkalde Erindringen om Biblioteksherrerne af den gamle Skole har Julius Clausen indlagt sig en virkelig Fortjeneste, og hans Bog danner paa dette Omraade en smuk Fortsættelse af

Chr. Bruuns værdifulde »Erindringer fra det gamle kongelige Bibliothek« (1906).

Et enkelt Punkt gør nogle kritiske Modbemærkninger paakrævede. S. 76 ff. omtaler Forfatteren, at der efter Udgivelsen af 3. Bind af hans og P. F. Rists »Memoirer og Breve« i »Danske Studier« fremkom en skarp Kritik, som »var baaret af en stor Misforstaaelse — og maaske lidt Misundelse«. Mod denne Kritik forsvarer Forf. sig nu: det var ganske urigtigt at bedømme det nævnte Udgiverværk som »en videnskabelig Udgave«, den hvilede blot paa »Udvælgelsens Princip«, lagde kun an paa at tilvejebringe »læseværdige Bøger« etc. etc. Hertil kan for det første bemærkes, at det havde været rimeligt, om den Kritiker, Forf. nu polemiserer imod, her var nævnt ved Navn. Det var nemlig daværende Biblioteksassistent, nuværende Overbibliotekar, Dr. phil. *Carl S. Petersen*, og den omtalte Recension findes i »Danske Studier« 1907 S. 121—27. Men dernæst: det er i høj Grad tvivlsomt, om denne Kritik havde saa megen Uret, som det her gives Udseende af. Ingen vil bestride, at »Memoirer og Breve« fra private Gemmer og andre Skjulesteder har fremdraget en Række gode og enkelte ypperlige Memoireskrifter, eller at Serien som Helhed sikkert har bidraget til at vække Interesse for Kultur- og Personalhistorie i temmelig vide Kredse, men nægtes kan det heller ikke, at den vilde have vundet betydeligt i indre Værd, om Udgiverne havde vist større Forstaaelse for videnskabelige Krav med Hensyn til Stofudvælgelse, Tilrettelæggelse, Tekstbehandling og Kommentering. Det smager ret stærkt af at ville strø Godtfolk Sand i Øjnene, naar Julius Clausen nu vil forsvare den anvendte Udgivelsesmaade ved ensidigt at fremhæve, at det var nødvendigt at beskære det foreliggende, ofte uformelige Stof. En saadan Forkortelse kan meget vel tænkes anvendt ogsaa i Udgaver af et strengere videnskabeligt Tilsnit, og den omtalte Kritiker havde med god Grund anket over langt væsentligere Svagheder ved Udgaven. Den nu over 30 Aar gamle Anmeldelse lader sig særdeles vel læse den Dag i Dag, og de Krav, som er opstillet der, er ikke blevet mindre sande, naar man har hele Rækken af »Memoirer og Breve« for Øje.

»Mennesker paa min Vej« kan vel ikke kaldes en meget betydelig eller dybtgaaende Bog, og den har især en iøjnefaldende Svaghed i den skødesløse Sprogdragt, hvori den fremtræder, men den rummer mange Træk af Interesse, opfattet med psykologisk Forstaaelse og Sans for Tidsbilledet. Roligt og afklaret, ofte med et lunerigt Blik, ser Forfatteren tilbage paa sit Livs Tildragelser og paa de Mennesker, han har mødt undervejs. Bogen er derfor ikke blot interessant ved sit Indhold, men har tillige en særlig Tiltrækning som Udtryk for humant Sindelag og humanistiske Interesser, sjældne Fugle i Nutidens Danmark.

Bjørn Kornerup.

Svend Dahl, Den danske Plante- og Dyreverdens Udforskning. København 1941. 340 S. (I Kommission hos G. E. C. Gad).

Mange ældre Læsere mindes sikkert fra deres Ungdom de smaa brune eller hvide Hefter, som blev udsendt af »Udvalget for Folkeoplysningens Fremme«. Beskedne af Omfang og Udstyrelse som de var, men lettilgængelige i Formen og dertil yderst billige af Pris, har disse Smaa-bøger paa mange Maader bidraget til at sprede Kundskab i vide Kredse og vække Interesse for forskelligartede Emner ogsaa hos Læsere, som derved har faaet de første Impulser til senere at optræde som Forfattere. Nægtes kan det dog ikke, at alt som Udviklingen er gaaet fremad, følte disse Publikationer ikke længere helt tidssvarende, og det var derfor vel begrundet, at »Udvalget« for nogle Aar

siden skred til en Reorganisation af sin hele boglige Virksomhed, idet man gik over til at udgive større, mere lødige og bedre udstyrede Bøger.

Som foreløbigt sidste Led i Rækken har »Udvalget« for nylig udsendt Overbibliotekar Svend Dahls Bog om den danske Plante- og Dyreverdens Udforskning. Det er ikke den danske botaniske og zoologiske Videnskabs Historie i Almindelighed, Forfatteren har villet skildre, men kun for saa vidt den angaar Arbejdet med at udforske vor hjemlige Flora og Fauna og fremstille Resultaterne heraf i Litteraturen. Bogen følger ikke en strengt kronologisk eller systematisk Disposition, men samler Stoffet i visse Hovedgrupper: Linnés Elever, Flora Danica, J. C. Schiødte og hans Kreds, Lokalflosterne, Hav- og Ferskvandsforskningen o. s. v. Det kan derved undertiden blive lidt vanskeligt at bevare det samlede Overblik over Helhedsudviklingen til de forskellige Tidspunkter, og navnlig kan den stadige Skiften mellem Fremstilling af zoologiske og botaniske Forskningsomraader for den ikke-fagkyndige Læser virke en Smule desorienterende. Paa den anden Side maa det indrømmes, at den valgte Behandlingsmaade baade for Forfatter og Læser har den Fordel, at sagligt nøje sammenhørende Stof og Grupper af Personligheder, der virker paa samme Linie, ogsaa i Fremstillingen kommer til at danne en Enhed. Et virkeligt Savn er det derimod, at Forfatteren ikke har ledsaget sin Fremstilling af kortfattede Litteraturhenvisninger. Nu er det naturligvis givet, at en Bog af denne Karakter ikke nødvendiggør et vidtløftigt litterært Apparat, men nogle faa summariske Kildeangivelser efter hvert Hovedafsnit vilde have været af stor Værdi som Udgangspunkter for de Læsere, der kunde ønske at arbejde videre paa det Grundlag, de har modtaget ved Bogens Læsning.

Naar der er Grund til at omtale den foreliggende Bog i »Personalhistorisk Tidsskrift«, skyldes det ikke blot, at den fremtræder som et smukt Bidrag til Belysning af vigtige Sider af den videnskabelige Udvikling i vort Land, men især den Omstændighed, at Forfatteren lægger saa stor Vægt paa at fremhæve den Indsats, der er ydet af de enkelte Personligheder paa de forskellige Forskningsfelter. Man mærker overalt, at Forfatteren ikke alene er en Mand, der sidder inde med naturhistorisk Kyndighed og stor biblioteksmæssig Viden, men tillige har et meget godt Blik for de konkrete Faktorer, det vil i dette Tilfælde fortrinsvis sige for de Mennesker, der har baaret Forskningsarbejdet.

Det er da ogsaa lykkedes Svend Dahl at tegne en Række interessante og livfulde Rids af de Mænd, der siden det 17. Aarhundrede og til vore Dage har givet den danske naturhistoriske Forskning dens Præg. Ogsaa i rent menneskelig Henseende er det en Glæde at stifte Bekendtskab med Bogens Skildringer af Personligheder som *Peder Kylling* i det 17., *Otto Fr. Müller* i det 18., *Niels Kjærbølling* og *Henrik Krøyer*, *J. C. Schiødte* og *Japetus Steenstrup* i det 19. Aarhundrede, med *Herluf Winge* og *Eug. Warming* i den nyeste Tid — for blot at nævne nogle faa Eksempler. Som et særligt Fortrin ved denne Fremstilling maa yderligere fremhæves, at Forfatteren ikke indskrænker sig til blot at skildre de førende Skikkelser inden for Forskningen, men ogsaa i vid Udrækning under Behandlingen inddrager de mange Amatører, Præster, Lærere og private, som i de forskellige Tidsrum har spillet en Rolle paa disse Felter. Enkelte af disse har ydet et imponerende Arbejde som Samlere og Udforskere af specielle Omraader, andres Betydning har væsentlig bestaaet i at holde Interessen for naturhistorisk Forskning og Forstaaelse levende eller i at udbrede Kendskabet til Dyr og Planter i videre Kredse. Mange af saadanne Mænd har tillige været højst ejendommelige Personligheder, og da de tilmed som oftest har hørt til de stille i Landet, har levet fjernt fra Verdens Larm, kun optaget af en glødende Kærlighed til Naturen og dens Udforskning, er det dobbelt fortjenstfuldt, at Billedet af deres Liv og Færden nu stilles en større Almenhed for Øje.

Svend Dahls Bog om Udforskningen af vort Lands Dyre- og Planteverden fortjener at læses og kendes mest muligt. Velskrevet og klar som den er, helt igennem et typisk Udtryk for Forfatterens velafbalancerede Personlighed, giver den et interessant Helhedsbillede af Udviklingen inden for de paagældende Forskningsomraader, og ved sin forstaaende Menneskeskildring bringer den en Række fængslende Portrætter af den naturhistoriske Forsknings Mænd, af Høvdingene i Videnskabens Verden og af de mange, som er fulgt efter, ringere af Betydning, men ikke mindre i uselvisk Begejstring for Videnskabens høje Maal. Netop derved virker Bogen tillige indirekte som et haardt tiltrængt Memento til de Former for »aandshistorisk« Forskning, der for Ideerne er tilbøjelige til at tabe Personlighederne af Syne.

Bjørn Kornerup.

I. C. Drewsens Rejsedagbog. Optegnelser fra en Rejse i Tyskland, England, Frankrig og Belgien i Sommeren 1838. Udgivet ved Højesteretssagfører Stein. Kbh. 1941. 222 S. (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag).

Med god Grund har man fra gammel Tid anset Rejsebeskrivelser af intelligente, skarpt iagttagende og aandfulde Forfattere for værdifuld Litteratur, der paa mange Maader kan indeholde interessante Oplysninger og bidrage til at udvide Læseverdenens Horizont. Ikke mindst i kulturhistorisk Henseende maa der tillægges hele denne Litteraturgren en ikke ringe Betydning: Selv en anden eller tredie Rangs Rejsebeskrivelse kan ofte indeholde Træk, man ellers vilde savne, til Forstaaelse af Tidsbilledet i en bestemt Periode, og som paa en egen konkret Maade stiller Læseren Ansigt til Ansigt med længst forsvundne Kulturforhold. Hertil kommer endvidere den Charme, som for senere Tiders »Rejsende« er forbundet med at følge deres Forgængere i andre Tidsaldre og trods Afstand i Tid og Rum at møde en vis fælles Kærne i det ellers saa omskiftelige Rejseliv i alle Perioder. Det er som at lære Verden og sig selv at kende paa en ny Maade; man nikker genkendende ved mangt et Træk, man undres og glædes over det nye, og af ens egen Erfaring kan der hentes Fylde og Farve, hvor Beretningerne hist og her falder i det knappe og tørre.

Det maatte derfor paa Forhaand synes en frugtbar Tanke at ville udgive den Rejsejournal, som den bekendte Politiker og Industrimand *Johan Christian Drewsen* (1777—1851) har efterladt sig som Minde om en Rejse, han foretog 1838 til Tyskland, England, Frankrig og Belgien dels af Hensyn til sin Hustrus Helbred, dels for at udvide sine Kundskaber vedrørende Papirproduktionen. Desværre vil dog denne Rejsebeskrivelse ved nærmere Gennemlæsning sikkert virke som noget af en Skuffelse, især for den almindelige Læser. Vel er det sandt, at der ogsaa i den findes adskillige ganske interessante eller underholdende Træk fra gamle Dages Rejseliv, men en stor Del af, hvad der meddeles, er i Virkeligheden blot Rejsehaandbogs-Beskrivelser, Referater af ubetydelige, forlængst glemte Teaterstykker, Udtog af Datidens Aviser o. l., som ikke er af megen selvstændig Værdi. Hertil kommer, at Drewsens meget detaljerede Beskrivelser af udenlandske Industrianlæg og Finesser i Papirproduktionen trætter ved deres Vidtløftighed og er af alt for speciel Karakter. Det vilde derfor uden Tvivl have været en Vinding, om Udgiveren havde udeladt en Del af dette Stof.

Hvad der yderligere forringer Glæden ved at læse denne Bog, er dens Stil, ubehjælpelig og kejtet som den ofte er. Mangfoldige Steder vidner om Forfatterens beskedne litterære Formaaen, hans Sprog er jævnlig usædvanligt knudret og tungtlæst, og ikke sjældent magter han knapt nok selv at holde Styr paa sine lange klodsede Perioder (et karakteristisk afskrækkende Eksem-

pel findes S. 154 L. 16—26). Størst Værdi har Bogen utvivlsomt ikke betragtet som Rejsebeskrivelse, men ved de Bidrag, den giver til Forstaaelse af Drewsens Personlighed. Hans Rejseminder tegner i Virkeligheden et meget anskueligt Billede af en driftig og livfuld Mand, stærkt optaget af at følge med i Udviklingen inden for sit Fag og glødende begejstret for Skuespilkunsten, men de giver ogsaa et tydeligt Indtryk af hans Begrænsning: adskillige Ræsonnementer vidner ikke om nogen synderlig dybtgaaende Aand, og især hans Kunstopfattelse er paaafaldende snæver.

Kan der saaledes være Grund til at tvivle om Berettigelsen til at udgive denne Rejsebeskrivelse i alt Fald i dens hele Bredde, rig som den er paa Gentagelser og Specialstof, saa vækker det endnu større Betænkeligheder at gøre sig bekendt med den Maade, hvorpaa Udgiverarbejdet er udført. Titelbladet oplyser — forøvrigt paa en lidt pudsigt illitterær Façon —, at Bogen er udgivet »ved Højesteretssagfører Stein«, og det er ogsaa Udgiveren, der har forsynet Bogen med en Indledning, som giver en Udsigt over Drewsens Liv og søger at tegne nogle Linier i hans Portræt. I denne Indledning findes meddelt flere hidtil ukendte Breve til Drewsen fra Høyen, Tscherning o. fl. samt et langt, ligeledes hidtil utrykt Digt af Oehlschläger, men som Helhed maa det siges, at Fortalen indeholder en Række Ting, der vel kan have deres Interesse, men som aldeles ikke hører hjemme i en saadan Indledning til et bestemt Værk, medens man omvendt forgæves søger Oplysninger, som nødvendigvis burde have deres Plads her. Saaledes er det i højeste Grad paaafaldende, at det ikke med et Ord omtales, hvor Originalmanuskriptet findes (i Udgiverens Besiddelse?), og det havde heller ikke været upassende at give en kortfattet Henviisning til de Arbejder, der i nyere Tid er fremkommet til Belysning af Drewsen. Saaledes burde her være nævnt »Memoirer og Breve« XXV, 1916, indeholdende Drewsens personlige Erindringer under Titel »Strandmøllen«, Eiler Nystroms Afhandling om Drewsens Erindringer og Breve (i »Tilskueren«, 1912), sammes Udgate af Drewsens Breve fra Stænderforsamlingen i Roskilde 1835—36 (i »Danske Magazin« 6. R. II, 233 ff.) samt Hans Jensens Værk om de danske Stænderforsamlinger. Ligeledes havde det været rimeligt i denne Forbindelse at nævne Fr. Barfods store haandskrevne Biografi af Drewsen, gennemset af denne selv (nu i Ny kgl. Saml., Fol., 1489) og omtale, hvorledes den forholder sig til den her fremlagte Rejsejournal.

Ogsaa Tekstbehandlingen kan give Anledning til kritiske Bemærkninger. Jeg har ikke haft Lejlighed til at efterprøve Tekstgengivelsen i Forhold til Drewsens Manuskript, men den gør Indtryk af paa en mærkelig Maade at svinge mellem en slavisk Fastholden ved Forlægget med alle dets Ujævnheder og en ukritisk Forstaaelse (eller Mangel paa Forstaaelse) af dette. Nu er Nøjagtighed ved Gengivelse af en foreliggende Tekst visselig en højst priselig Egenskab, men alt med Maade. Hvor Forlægget opviser vitterlige Fejl eller Forglemmelser o. l., er det en Udgivers Pligt at rette disse, i hvert Tilfælde at understrege, at han er opmærksom paa, at der her er Grund til at sætte et Spørgsmaalstegn. Adskillige Steder i den her udgivne Tekst gør ikke noget helt tillidvækkende Indtryk. Det ser saaledes ikke godt ud, at der S. 35 staar »suum unique« (for »cuique«), S. 75 »increase of sisstent from the Established Church« (for »increase of dissent«) og S. 97 »Qvadlibets« for »qvodlibets«. S. 102 tales der om, at Henrik IV's Rytterstatue ved Pont neuf i Paris staar »paa en Udbygning i Fladen« (for »Floden«). S. 128 hedder det: »vi have mange Præster, f. Ex. han i den Bye vi nylig passerede«, — der maa vel være tilsigtet at skrive: »her i den Bye«. S. 139 citeres en Ytring: »Regent es noch in Bergen?« for »regnet es...«. S. 184 staar »publique locorum« for »ubique locorum«. Foreligger der virkelig i disse og lignende Tilfælde Fejlskrivninger fra Drewsens Side, burde de have været rettede.

Næst efter at undersøge Tekstbehandlingsens Karakter maa man spørge

om, hvilket Arbejde Udgiveren har ydet for at lette Forstaaelsen af Teksten. Svaret bliver i dette Tilfælde let, nemlig »slet intet«. Det er maaske forstaaeligt, at der som Reaktion mod f. Eks. overkommenerede Skoleudgaver af danske Klassikere kan ytre sig en vis Uvilje mod at forsyne Udgaver af Kildestof med en alt for detailleret Kommentar, men det er at gaa til den modsatte Yderlighed ganske at lade Læseren i Stikken. Med Hensyn til Drewsens Rejsejournal maa det saaledes siges, at nogle oplysende Anmærkninger vilde have været i høj Grad ønskelige, og det saa meget mere, som Bogen i Følge sit hele Anlæg aabenbart er beregnet for en bredere Læsekreds. Skønt Rejsejournalen stadig omtaler Forhold og Personer, som selv mange Historikere næppe paa staaende Fod er i Stand til at give præcise Oplysninger om, vil Læseren forgæves hos Udgiveren søge den ringeste Vejledning til Forstaaelse. Selv et saa beskedent Hjælpemiddel som et Navnregister, hvori der dog kunde være nedlagt visse kommenterende Oplysninger, er det aabenbart blevet anset for en utiladelig Luksus at udstyre Bogen med!

Det er saaledes virkelig at stille for store Fordringer til en blot almindeligt Læser, at han skal vide, at naar Drewsen i Anledning af et Teaterbesøg i London følger Trang til at udbryde: »Jeg ønskede at jeg kunde have havt *Grahn* i Lommen« (S. 33), han da tænker paa Danserinden Lucile Grahn-Young (1819—1907). Heller ikke er det umiddelbart indlysende, at Drewsen ved Ordene: »havde jeg den Fornøjelse, at træffe den berømte *Brunnel*« (S. 37), sigter til Opfinderen, Sir Marc Isambard Brunnel (1769—1849) og ikke til hans Søn, den ligeledes meget bekendte Ingeniør Isambard Kingdom Brunnel (1806—59). Endnu mindre kan man formode, at Læseren — den læge som den lærde — paa Forhaand skal kunne forstaa, at naar Drewsen efter et Besøg i en Fabrik noterer: »kort efter ophørte Hollænderne at brumme« (S. 41), »Hollændere« da betyder Maskiner, der anvendes til Findeling af Papirmassen. De her nævnte faa Eksempler kunde forøges med talrige andre.

Der er i de sidste Menneskealdrer i Danmark gjort et betydeligt Arbejde baade af Enkeltmand og af faglige Sammenslutninger for at uddanne en forsvarelig Udgiverteknik, hvad enten det saa drejer sig om ældre, vanskeligt tilgængelige Tekster eller blot om Kildestof, som ikke stiller alt for store Krav til Udgiver eller Benytter. Det er derfor med Beklagelse, at man ser en Udgave som den her behandlede udkomme 1941, og hvori man har ment at kunne negligere de mest elementære Forudsætninger for Udgiverarbejde. Man mærker vel, at Udgiveren er en kultiveret og interesseret Personlighed, men dette er ikke tilstrækkeligt som Kvalifikation til at optræde som Udgiver, og man undrer sig unægteligt over, at han ikke har følt det naturligt, førend han skred til et saadant Arbejde, at hente Raad og Vejledning hos sagkyndige.

Bjørn Kornerup.

Otto Gertz, Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund 1772—1940. Historisk överblick och personförteckningar. Lund 1940. 461 S. (C. W. K. Gleerup, Lund).

Blandt de mange Fortrin, der udmærker vort Naboland Sverige, maa ogsaa henregnes dets usædvanlige Rigdom paa Akademier og lærde Selskaber. Paa vidt forskellig Maade har disse mange videnskabelige Samfund spillet en vigtig Rolle i det kulturelle Liv, har givet Stødet til Løsningen af Opgaver, som var for store for Enkeltmand, har vedligeholdt Traditionen inden for de enkelte Discipliner og bragt beslægtede Aander hjemme og ude i nærmere Forbindelse med hverandre.

Det er da kun rimeligt, at ogsaa Beretningen om disse aarhundredgamle Selskabers Liv og Virksomhed i flere Henseender baade er egnet til at kaste

Lys over de forskellige Videnskabers Udvikling og er oplysende med Hensyn til mange enkelte Forskeres Skæbne. Følelsen heraf har sikkert bidraget til, at man allerede for længst i Sverige har vist sig interesseret i at tilvejebringe udførlige Fremstillinger af de forskellige Selskabers og Akademiets Historie. Saaledes udkom allerede 1917 *Severin Berghs* »Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia under första århundradet af dess tillvaro«, et Skrift, der fortjener at være kendt i Danmark dels paa Grund af Haandskriftssamfundets fællesnordiske Virksomhed, og dels fordi en Række danske Historikere har været — og er — optaget som Medlemmer i dette Selskab. Fra nyeste Tid er der særlig Grund til at nævne de Kæmpeværker, som *Henrik Schücks* ufattelige Arbejdskraft har formaat at skabe: Fremstillingen af Institutionen »de adertons« Historie, »Svenska Akademiens Historia«, I—VII, 1935—39, og den ikke mindre omfattende Skildring af »Kgl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademien« 1932 ff. (hidtil fem drøje Kvarterbind; endnu ikke afsluttet). Begge Værker indeholder en Rigdom af Stof ikke blot til Belysning af de paagældende Selskabers Historie, men i det hele til Forstaaelse af forskelligartede Sider af svensk Aandsliv. Desværre kan det dog ikke nægtes, at det undertiden paa Grund af deres overvældende Brede er vanskeligt at bevare Overblikket over Udviklingens store Linier. Fra den allernyeste Tid maa endelig fremhæves et Værk, der vel er mindre af Omfang, men ikke ringere af Værdi: *Bengt Hildebrands* »Kungl. Svenska Vetenskaps Akademien«, 1939, der bl. a. som Indledning bringer en interessant Redegørelse for de videnskabelige Akademiets Historie lige fra Oldtiden og tillige indeholder talrige livfulde Karakteristikker af Personligheder, der har haft Tilknytning til »Vetenskaps Akademien«.

Som et nyt Led i denne Række Skrifter er for nylig fremkommet Docent, fil. dr. *Otto Gertz'* Bog om »Kungl. Fysiografiska Sällskapet i Lund«. Dette Selskab blev stiftet 1772 væsentlig paa Foranledning af den berømte Naturforsker Anders Jahan Retzius (1742—1821) og havde i sin første Periode paa sit Program baade at fremme Naturvidenskaberne og — især — at omsætte deres Resultater til Brug for almenyttige (landøkonomiske) Formaal. Selskabet var saaledes oprindeligt et typisk Udslag af den Borgeraand, der rørte sig saa kraftigt i Slutningen af det 18. Aarhundrede, men som det saa ofte er Tilfældet i de lærde Selskabers Historie, synes ogsaa dette Samfund i nogen Grad at være stiftet som Opposition mod et bestaaende Selskab, »Vetenskaps Akademien« i Stockholm, og dets lokale Virkefelt var derfor i første Række begrænset til de skaanske Landskaber. Selskabets Historie viser desuden — ogsaa i Lighed med andre Selskaber —, at Nedgangstider har vekslet med Opgangsperioder: efter et Frembrud af energisk Virksomhed i en Snes Aar efter Stiftelsen indgik Selskabet 1794 til en Hviletilstand, som først blev afbrudt 1815, da den unge initiativrige Professor Carl Adolph Agardh igen fik indblæst Livets Aande i det næsten døde Legeme.

Selskabet oplevede i dette Aar en formelig Reorganisation og gik en blomstrende, virkefyldt Periode i Møde, idet Hovedvægten nu blev lagt paa det rent videnskabelige Arbejde, hvortil en Række fremragende lundsenske Naturforskere ydede værdifulde Bidrag. Den nye Periode havde dog ikke samme støtte Karakter som Selskabets første grundlæggende, og særlig i Aarene 1838—59 prægedes Selskabets Liv af en mærkelig Dvaletilstand. Først 1859 stod Selskabet konsolideret og har siden da uden Afbrydelse eller større Svingninger kunnet fortsætte sin Virksomhed ad samme Linie. Tilgang af meget betydelige økonomiske Midler i nyeste Tid har yderligere bidraget til at udvide og fæstne Rammerne for Selskabets Arbejde til Gavn baade for Forskningen og for praktisk Udnyttelse af denne.

Det er i den »Historik«, som indleder det her omtalte Skrift, at Dr. Gertz har gjort Rede for Udviklingslinierne i »Fysiografiska Sällskapet« Til-

værelse. Det er sket paa en interessant og tiltalende Maade, og Fremstillingen bygger i høj Grad paa Undersøgelser af de primære Kilder især i Selskabets Arkiv. Maaske vilde Fremstillingen dog have vundet noget i Letlæselighed og harmonisk Udformning, om Forfatteren i højere Grad havde ombyttet de mange ordrette Citater af Aktstykker og Breve med en refererende Gengivelse, hvori kun særlig karakteristiske Vendinger og Udtryk var anført i Citatform. Det vilde ogsaa have været en Vinding, om hele Selskabets Historie var set paa en bredere lærdomshistorisk Baggrund, og man kunde nok have ønsket, at Forfatteren havde givet mere indgaaende Karakteristikker af de Mænd, der har været Selskabets ledende Personligheder. I det hele præges dog den historiske Oversigt af Dr. Gertz' velbekendte Interesse baade for den naturvidenskabelige Forskning og for den historiske — specielt den aandshistoriske — Udviklingsgang. I talrige mindre og større Afhandlinger har Forfatteren tidligere givet Udtryk for denne ikke almindeligt forekommende, dobbeltsidige Forstaaelse, der er af særlig Værdi ikke mindst i en Tid, da Specialiseringen inden for hver enkelt Disciplin paa mange Maader truer med at opløse eller tilsøre den dybere Sammenhæng mellem de enkelte Videnskaber.

Docent Gertz har ogsaa tidligere — bl. a. ved Udgivelsen af sin »Ur Lunds Katedralskolas Historia«, 1937 — vist sig som en kyndig Personalhistoriker, tilmed velbevandret i dansk historisk Speciallitteratur. De samme Egenskaber genfindes i det her behandlede Skrift, der netop for en stor Del har Karakteren af et personalhistorisk Arbejde, hvad der yderligere begrunder en fyldigere Omtale af det i dette Tidsskrift. Hovedformaalet med Docent Gertz' Bog har nemlig været at sammenstille en saa vidt muligt fuldstændig Fortegnelse over de ca. 1000 Personer, der siden 1772 og indtil 1940 har været Medlemmer af »Fysiografiska Sällskapet«. Til denne Fortegnelse er føjet kortfattede Data vedrørende Medlemmerne og meget talrige Henvisninger til den Litteratur, hvori de er omtalt, samt for en Del Medlemmers Vedkommende en Række detaljerede Efterretninger om deres Forhold paa Grundlag af Undersøgelser i Selskabets Arkiv, men ogsaa hentede frem fra andre, haandskrevne eller trykte, Kilder.

For den ældre Tids Vedkommende har alene Rekonstruktionen af Medlemslisten været et møjsommeligt Arbejde, da de officielle Fortegnelser fra før 1859 i Selskabets Værge er højst mangelfulde. Eksempelvis kan nævnes, at ikke en Gang Selskabets Sekretær 1837 med Sikkerhed vidste, om de danske Forskere J. G. Forchhammer og J. C. H. Reinhardt var optaget i Selskabet eller ej, men maatte forespørge derom i et Brev til den førstnævnte! Betegnende er det ogsaa, at Forretningsgangen i Perioder var saa uordentlig, at man af Uvidenhed om Medlemsforholdet to Gange maatte indvælge samme Person — det gælder saaledes H. C. Ørsted, valgt første Gang 1815, anden Gang 1834, og Astronomen H. C. Schumacher, indvalgt 1825 og igen 1834.

Da »Fysiografiska Sällskapet« har talt — og tæller — Medlemmer over næsten hele Verden, er der ved denne rekonstruerede Medlemsliste og de dertil føjede Kildehenvisninger skabt et værdifuldt lærdomshistorisk Hjælpe-middel. Dette gælder ogsaa for Danmarks Vedkommende. Det første udenlandske Medlem, Selskabet optog (1773), var den danske Veterinær Peter Christian Abildgaard, og siden da har en meget lang Række af Danmarks mest fremragende Naturvidenskabsmænd haft Sæde i Selskabet. I Perioden 1772—1815 har der saaledes været 12 danske Medlemmer, deriblandt foruden Abildgaard Mænd som Otto Fr. Müller, J. C. Fabricius, P. F. Suhm, J. H. Chemnitz, Morten Brünnich, Otto Fabricius og Christen Pram. Efter 1815 udgør Tallet paa de danske Medlemmer 95, repræsenterende et fyldigt og alsidigt Udsnit af dansk Naturvidenskab. For danske Læsere vil det være nyttigt at have de tilføjede Litteraturhenvisninger ved Haanden, men endnu

langt vigtigere vil det være for udenlandske Forskere, som ikke kan forudsættes at være orienterede med Hensyn til dansk personalhistorisk Litteratur. Indirekte kan dette Værk da ogsaa blive et Hjælpemiddel til yderligere ude i Verden at befæste danske Naturvidenskabsmænds Ry.

Det er et betydeligt Arbejde, der er nedlagt i Otto Gertz' Bog om »Fysiografiska Sällskapet« Historie. Fra utallige Kilder er et omfattende Materiale blevet hentet frem, det er opstillet paa systematisk Maade, og det synes — saa vidt en Udlænding tør dømme derom — bearbejdet med Troskab og Nøjagtighed. Det er derved lykkedes at skabe et Værk, der giver et interessant Spejlbillede af Selskabets mere end 150-aarige Tilværelse, og en Haandbog, som kan danne Udgangspunktet for mangfoldige Efterforskninger. Der er da god Grund til at lykønske baade Forfatteren og det ærværdige Societet til dette nye Vidnesbyrd om eruditio Suecana.

Björn Kornerup.

Franz v. Jessen: En slesvigsk Statsmand. I-III. Kbhvn. 1930 og 1941. 420 + 366 + 233 S. (C. A. Reitzels Forlag. Axel Sandal).

Med Udgivelsen af 2. og 3. Del af Bogen »En slesvigsk Statsmand«, hvis 1. Del udkom i Aaret 1930, har *Franz v. Jessen* afsluttet sit store Værk om *Thomas Balthazar v. Jessen*, et Arbejde, der er forberedt ved mere end 30 Aars Indsamling af Materiale til denne Statsmands og hans Samtids Historie, og som virker monumentalt ikke blot ved sin ydre Størrelse, men ved det rige og mangfoldige Billedstof, der er hentet fra ligesaa mange Steder som det grundlæggende Materiale til selve Teksten. Værket omfatter de forskellige Grene af den historiske Forskning, den politiske Historie, Personalhistorie, Kulturhistorie gennem Skildringer af denne Statsmands Liv og Virke som Led i Centraladministrationen fra de første Trin paa Embedsstigen til den højeste Post i Landets udenrigske Styre, som Ambassadør med hans omflakkende Tilværelse i en af Krige og Uroligheder hærget Tid eller som betydningsfuldt Led i den indre Styrelse af omstridte Landsdele, der skiftede fyrstelig Ejer frem og tilbage, men ydermere bringer det Skildringer af Gods-ejerens Forhold til hans Jord og Herregaarde, Embedsmandens Lønningsforhold, Livet paa Landet i den lille Præstegaard, ved Hoffer, paa Rejser under Krigstidens ustandselige Omskiftelser, af det kirkelige Liv, Familjelivet, Slægtens Historie og Familiens Opkomst, Udvikling og Nedgang. Med sikker Haand er dette vældige Stof samlet og bearbejdet til et broget, men fast og klart Billede af Personer og Tider, i hvilket alt er sat paa Plads og intet synes tilfældigt. Den overlegne Skribent mærkes overalt. Rolig og jævn skrider Fremstillingen frem fra den ringe Præstegaard i Store Vi til stedse større Kredse, til den ebber ud med Slægtens Henvisnen og Uddøen, og Læseren sidder tilbage med et velgørende Indtryk af at have lært at kende en dygtig og begavet Embedsmand og at have faaet udredet de forvirrede Traade i Datidens mærkelige og urolige Forhold. Den Lethed og Elegance, den Renhed, der præger Sproget, er, naar henses til Forfatterens mangeaarige Ophold i Udlandet, beundringsværdig. Blot en lille Ting som Fortalen med sine Redegørelser for Kilderne og sin Tak til dem, der paa de forskellige Omraader har været til Nytte for Bogen, viser, hvor læseligt saadant kan gøres. Fremhæves maa ogsaa de forskellige Registre og Fortegnelser, der aldrig burde savnes i noget større Værk, og som her gør det let at finde tilbage til de Personer eller Billeder, man ønsker at efterse. Ogsaa Kildehenvisningerne og Noterne er af stor Nytte og meget omhyggelige. Hvorledes det har været muligt for en Journalist under en ofte omflakkende, men altid anspændt daglig Virksomhed ikke blot at faa samlet det uhyre Stof, men navnlig at faa det tygget igennem og bearbejdet, er næsten ikke til at forstaa. Men hvilket Arbejde end Dagen og Vejen har krævet af Forfatteren, saa har han altid

haft Stunder til at finde, hvad der havde hans personlige Interesse, og hvad der kunde yde Bidrag til Belysning af denne hans fjærne Slægtning, der er omfattet med en inderlig Pietet, som Forfatteren selv angiver som Grundlaget for Arbejdet.

Et Værk som dette frister uvilkaarligt til en Sammenligning med vore andre historiske Forfattere. Her foreligger der et Værk, skrevet af en Mand, der mere end de fleste andre har været udsat for fremmed Paavirkning, navnlig i sproglig Henseende, og som har været optaget af en Gærning, der almindeligvis — ikke mindst af den videnskabelige Fagverden — karakteriseres som overfladisk og spredende, men alligevel har han ikke blot bevaret sit Sprog og sin Stil saa ren og upaavirket af fremmed Tale som nogen anden, har ikke blot med Grundighed samlet et omfattende Materiale baade herhjemme og i de Lande, som Stoffet berører, men han har formaaet at beherske det, disponere og fordele det, saa at hver Ting, hver Person, hver Begivenhed ikke blot kommer til sin Ret, men faar netop saa megen Plads og saa meget Lys, som tilkommer dem som Del af det samlede Billede. Thomas Balthazar er Bogens og Billedets Midtpunkt. Om ham grupperer Slægten sig, ud fra hans Virksomhed falder Lyset paa Samtidens Personer og Begivenheder, der er udformet med det udvidede Kendskab til Motiver og Bestræbelser, som Kilderne nu giver os, men tillige med den indtrængende Forstaaelse, der skyldes Forfatterens Kendskab til og Erfaringer fra Nutidens politiske Liv. Og som Bogen begynder med Slægtens Historie og Udvikling før Thomas Balthazar, slutter den med hans Efterslægts Nedgang og Uddøen. Indenfor denne Ramme er hele Evropas Tilværelse i et af de politisk mest bevægede Tidsrum skildret. Men aldrig dominerer Thomas Balthazar Billedet, aldrig gøres han større paa andres Bekostning. Lys og Skygge falder over ham, Bogens »Helt«, som én i Kredsen af Datidens Mænd. Vore historiske Forfattere — ikke mindst de personalhistoriske — kunde lære meget af dette Værk. Altfor ofte savnes i deres Arbejder den Bearbejdelsens og Fremstillings Kunst, der gør et Værk læseligt, og for tit er saadanne Bøger i Virkeligheden kun en camoufleret Materialesamling. Ganske vist ikke alle kan naa Mesterskabet, men ofte vilde en taalmodig Gennemarbejdning af Stoffet virke gavnligt paa Arbejdets endelige Udformning — nonum prematur in annum er ikke nogen daarlig Regel. Det vilde ikke være helt af Vejen, om vore historiske Forfattere, ikke mindst de yngre, studerede dette Arbejde af en Forfatter, der paa Trods af Nutidens Hastværk har haft Taalmodighed til at samle og arbejde paa sit Værk i 30 Aar og ikke gav det fra sig, før han havde ført det til fuld Modning.

Værket kaldes »En slesvigsk Statsmand«, og Thomas Balthazar v. Jessen er Skildringens Midtpunkt, men Interessen samler sig ligesaavel om alle de Personer, med hvilke han kommer i Berøring. Der er givet udmærkede Analyser af Fyrster som *Carl XII* af Sverrig, *August II* af Polen-Sachsen, Czar *Peter* den Store, *Sobieskierne* og *Stanislaw Leszczyński*, af Statsmænd som *Patkul*, *Görtz* o. a. saavel som af de politiske Traade, der blev spundet i og mellem Datidens kæmpende Lande.

Redegørelsen for Slægtens Historie er grundig og omhyggelig fra Begyndelsen af I Del til Oversigten over Slægtens Uddøen i Slutningen af III Del. Slægtens Tilværelse præges af de urolige, ofte rentud fortvivlede Forhold, der skabtes af Krigenes hængende Ødelæggelser i det fattige Omraade omkring den lille Skt. Laurentii Kirke i Store Vi, Gudshuset i denne fattige Egn i det sønderjydske Midtland, det flade, sandede Land med Hede og Kær med den susende Blæst fra Vesterhavet ned over Lynghederne i Vi Herred og Sogn, hvor Kirken havde afløst det hedenske Vi. Fra Flensborgskolen, hvis Lærere og Læseplaner er skildret som af en Fagmand, og hvor Modersmaalet ikke havde nogen Plads, kom *Johannes Jessen* som Præst til det

dansktalende Store Vi, og her fødtes Thomas Balthazar som et Skud af vestslesvigske Slægter.

Forfatteren drager her en interessant Parallel mellem Forholdene i Slesvig efter 1864 og Datidens Kamp mellem de sønderjydske Præster og Slægter og Vestfaleren *Stefan Klotz*, der som Generalsuperintendent saa det som sit Maal, aandeligt, sprogligt og administrativt at omforme det sønderjydske Præsteskab og dets Menigheder. Klotz fik gennem sin overordnede Stilling og sin nære Forbindelse med det danske Kongehus Magten, og han benyttede den paa enhver Maade. Præsten i Store Vi Johannes Jessen selv kunde han ikke røre, men da den gamle Præst havde lukket sine Øjne, blev det ikke hans Søn *Frederik*, der fik Embedet, men en Rostocker, der ikke kendte Landets Sprog. Gudstjenesten i denne danske Egn blev nu udelukkende Tysk. Fire af Johannes Jessens Sønner studerede Teologi, men ingen af dem blev nogensinde Præst. Enten søgte de ikke Kald, eller de gik over til andre Fag. Og saaledes gik det overalt. I Bredsted og Breklum ansatte Klotz to vestfalske Teologer, i Hanved maatte *Johannes Breklings* Søn opgive sin Stilling som Medhjælper hos Faderen, og Klotz ansatte en Vestfaler. Ved Præstevalg fremstilledes kun en eller to Kandidater, og Klotz valgte sine egne Landsmænd. Til sidst turde næsten ingen Familie i Flensborg mere lade sine Sønner studere Teologi.

Men Klotz ramte ikke blot Præsterne, han slog ogsaa ned paa den dansktalende Befolkning. Intet Brudepar kunde blive viet, uden at begge kunde fremsige Katekismens Hovedsætninger paa Tysk. Klotz opnaaede en kgl. Forordning om, at Superintendenten skulde prøve Kandidaterne til Præstekaldene og blev derved istand til at udskyde enhver, der ikke passede ham. Ingen Bøger, især om gejstlige Sager, maatte trykkes eller udgives uden hans Billigelse. Dertil kom Krigene. Under Krigen 1643—45 hærgede Svenskerne Landet, der blev ødelagt og udpint. I Vinteren 1658—59 var Slesvig besat af de Allierede. Til Indkvarteringernes og Udsugelsesernes utaaelige Byrde kom en Vinter saa stræng, som man sjældent oplever den; Folk døde af Sult, Kulde og Pest. Fjenderne kunde ikke have hærget værre. Klotz selv flygtede, da Fjenden nærmede sig, og overlod Præster og Menigheder til sig selv.

Men alle Johannes Jessens Børn holdt fast ved deres sønderjydske Hjemstavn, paa nær Sønnen *Matthias Jessen*, der endte som Præsident i Altona, og Thomas Balthazar v. Jessen. Han og hans Søkende var under de tunge Forhold opvokset til en haardfør Slægt, der ikke glemte deres Hjemstavn. Den sønderjydske Sejghed og Vedhængen ved Hjemstavn prægede hans Liv til det sidste. Dér købte han Godser, hertil trak han sig tilbage efter Afslutningen af sin Embedsbane, og til det sidste kæmpede han for dens Tilslutning til Kongeriget.

For Nutiden synes det mærkeligt, at denne Mand, der var født i et dansk Hjem, saa godt som aldrig brugte det danske Sprog. Han beherskede til Fuldkommenhed en Række andre Sprog, særlig Latin, Fransk og Tysk, og paa dem udtrykte han sig mesterligt, men han brugte aldrig sit Modersmaal, naaske har han kun med Nød og næppe været det danske Sprog mægtig. For Nutiden, der føler Modersmaalet som det eneste naturlige Udtryk for det nationale Sindelag, føles det underligt, men Datiden forbandt ikke Sproget med det nationale Sindelag.

Omkring 1666 afsluttede han sin Skolegang i Flensborg og studerede derefter ved de fremmede Universiteter i Jena, Leiden og Strassborg, hvor han som Æmne for sin Doktordisputats valgte det i Datiden aktuelle Spørgsmaal: De jure præsentia. Thomas Balthazar v. Jessen var altid en Formens Mand, pertentlig, sirlig og sleben. Den franske Linje i ham har sit Udspring i hans Ungdomsaar, der faldt sammen med Louis XIVs opadstigende Bane.

I 1673 blev han udnævnt til Sekretær i Regeringskancelliet i Glückstadt og forflyttedes efter et Ophold i Rigskammerretten i Speyer i 1677 herfra

til Tyske Kancellis udenrigske Afdeling (Udenrigsministeriet). Oversekretær var her *Conrad Biermann*, adlet v. *Ehrenschildt*, hvis Datter *Elisabeth* Jessen ægtede i Slutningen af Aaret 1680. I 1681 fik han Vaabenbrev, men beholdt sit Navn v. Jessen i Modsætning til de fleste af hans Samtidige (*Ehrenschildt*, *Liliencron* o. a.).

Gennem et nært Samarbejde med Oversekretæren kom han til at høre til den lille Kreds af betydelige og kundskabsrige Mænd, der dengang udøvede en afgørende politisk Indflydelse, hvis Maal var Generhvervelsen af de skaanske Provinser. Kongens Eneherrredømme i Slesvig og Alliancen med Frankrig med Tilknytning til Rusland, Brandenburg og Polen-Sachsen, en Politik, der medførte den langvarige Strid med Gottorp og Sverrig.

For Thomas Balthazar v. Jessen var denne Tid en Fremgangstid. Hans Familie voksede, han købte Godset Klægsbøl i Vestslesvig af Storkansleren, Grev *Frederik Ahlefeldt*, Deutsch Nienhof og Pohlsee og fik som Erstatning for lidt Tab Godset Binnenau i Butjadingen. I København ejede han Hjørnet af Pilestræde og Silkegade, blev Etatsraad og fik betroet en Række betydningsfulde Tillidshverv. I 1693 blev han hvid Ridder og i 1695 i en Alder af kun 47 Aar Gehejmeraad.

Hans karakteristiske Egenskaber træder stærkt frem i hans Forhold til den engelske Gesandt *Robert Molesworth*, en hoven Kvarulant, der ved sin Bog om Danmark »Account of Denmark as it is in the year of 1692« skadede Danmark overordentlig i Udlandets Bedømmelse af vort Land. Med uforanderlig Imødekommenhed, Respekt og udsøgt Høflighed mødte han denne Mand, der forøvrigt karakteriserede ham som en Mand med »en høflig Optræden, ydmyg indtil Overdrivelse, taler 4—5 Sprog meget godt og taler dem meget«. Molesworth endte med at knække Halsen ved sin uforkammede Optræden overfor Overstaldmester *A. W. v. Haxthausen*. Det lykkedes det danske Hof at aabne det engelske Hofs Øjne og faa ham fjernet. Han rejste paa Orlov og blev ikke senere anvendt i den diplomatiske Tjeneste. Men i lange Tider hvilede Vesteuropas Kendskab til Danmark paa denne Bog. Molesworth fik sin Hævn.

Som Oversekretær i Tyske Kanc. u. A. fik Thomas Balthazar v. Jessen sammen med Storkansler Grev *Conrad Reventlow* en stærk og alsidig Indflydelse paa Danmarks Udenrigspolitik, men trods en hurtig Udnyttelse af Verdenspolitikens skiftende Faser opnaaede Danmark kun Smaatterier. Manglen paa solide Magtmidler udelukkede en aktiv Indgriben, der kunde føre til en Løsning af de store Spørgsmaal i den tilstræbte Retning, undertiden endog førte til alvorlige Nederlag, som f. Eks. det ydmygende Altonaer Forlig om det gottorpske Spørgsmaal. Hæren og Flaaden krævede Pengemidler, som Riget ikke kunde skaffe, og Resultatet blev et negativt Udbytte. Efter Christian V's Død beholdt Frederik IV ham ganske vist som Oversekretær, men efter Karl XII's Landgang paa Sjælland og Sejr over Danmark sluttedes den ydmygende Fred i Traventhal i Aaret 1700. Nederlaget krævede et Offer, og dette Offer blev Thomas Balthazar v. Jessen. Danmarks Udenrigspolitik gled ind i Sømagterne Englands og Hollands Kølvan, og Thomas Balthazar v. Jessen valgte da selv at tage Initiativet til sin Fratrædelse som Oversekretær. Han var da 52 Aar gammel.

Hans Fratræden blev dog kun et betinget Nederlag, den blev Indledningen til et nyt Livsafsnit for ham, en mangeaarig Virksomhed som Diplomat, hvortil hans Evner og Uddannelse gjorde ham særlig skikket. Han ombyttede nu Virksomheden i Centraladministrationen med en Diplomats besværlige og omflakkende Rejseliv.

Hans første Sendelse blev Sendelsen til Wien til Løsning af to Opgaver: Modtagelsen af Kongens Forlening med Holsten og Afslutningen af en Alliance med Kejseren. I Januar 1701 rejste han til Wien. Begge Dele gen-

nemførte han med stor Dygtighed. Danmarks Skæbne blev ved denne Alliance knyttet til Kejseren, og samtidig afsluttedes en Traktat af samme Art med Holland og England.

For Danmark var Carl XII Hovedfjenden, som det gjaldt om at fastholde i Kampen Østpaa. Foreløbig kunde Thomas Balthazar v. Jessen dog opholde sig et Par Aar i sit Hjem, men da Carl XII i December 1703 rykkede ind i Polen for at afsætte *August II*, og da Polen sluttede Forbund med Czaren, blev der atter Brug for ham. I December 1703 udnævntes han til Ambassadør i Polen. Omkring den 20. Januar 1704 afrejste han fra Hamburg sydpaa til August II og naaede 24. Februar 1704 til Breslau. Det varede dog paa Grund af de urolige Forhold 2 Maaneder, inden han kom ind i Polen.

Carl XII's Maal, som han stædigt fastholdt, var August II's Afsættelse som Konge af Polen, paa hvis Trone han vilde sætte Prins *Jakob Sobieski*, men da denne og hans Broder blev taget til Fange af August II, var deres Saga ude.

For Jessen blev det et Liv paa Feltfod under ustandselige Rejser. Lige-som August II havde han intet blivende Sted. Paa et Kort har Forfatteren ladet indtegne hans Rejseruter, der ved deres Udstrækning viser hans omflakkende Liv. 14. Novbr. kom han atter til Krakow, hvor August II modtog ham i Audiens, 1. Maj 1705 til Dresden, og i de følgende Maaneder var han dels her, dels i Carlsbad, altid hos August II. Skönt de sachsiske Hofkredse søgte at holde ham borte fra August II, spillede han dog en stor Rolle hos denne Konge, der satte saa stor Pris paa ham, at han blev dennes Faktotum, hvis Evne som Mægler ofte blev anvendt. Med Freden i Altranstädt ved Leipzig forandredes dette, og Thomas Balthazar v. Jessens Virksomhed var foreløbig afsluttet. I Slutningen af December tog han fra Dresden til Danzig, hvor han blev i 8 Maaneder, udenfor Begivenhederne og udenfor de diplomatiske Forhandlinger — og iøvrigt uden at faa Penge hjemmefra.

I Oktober fik han Ordre til at opsøge August II, der da var i Warszawa, som han forlod maskeret for at tage tilbage til Sachsen. Jessen rejste efter Ordre af 28. Decbr. 1706 efter ham til Sachsen for dér at forestille sig for begge Suveræner August II og Carl XII, der siden Fredsslutningen opholdt sig i Altranstädt, og hvem han ogsaa var akkrediteret. 11. Jan. 1707 ankom han til Leipzig.

Forholdene i Sachsen var under Carl XII's Ophold her fra Septbr. 1706 til Aug. 1707 meget mærkelige. Den frodige, kvindekære August II, den Stærke, som han kaldtes, residerede med sit pragtlystne, livsnydende Hof skiftevis i Leipzig og Dresden, medens den stive, indesluttede svenske Konge boede paa den gamle Borg i Altranstädt og havde sit Feltkancelli i Günthersdorf. Modsætningen mellem dem viste sig ogsaa i deres ydre Optræden. Naar Fyrsterne mødtes, kom August II kørende i en seksspændig Karosse med Lakajer og fakkelbærende Ryttere og iklædt Fløjelsdragt med Diamanter og Kniplinger. Han modtoges af Carl XII, der var iført blaa Vaabenrakke, gule Ridebukser og høje Støvler med Spor af Besøg i Stalden. August II charmerende, livlig og meget talende, Carl XII ordknap, tavs og uden Interesse for andet end Militær og Ridesport. Den ene festlig og udpræget erotisk, den anden tarvelig i Dragt og Levemaade og kønsløs. Modtagelsen af fremmede Suveræners Sendebud skildres i Hovedpunkterne ovenstemmende. Naar de af Grev *Piper* var ført ind i det tarvelig møblerede Værelse paa Altranstädt, kom Kongen ind gennem en Bagdør, klædt i sin sædvanlige Feltuniform med en lang, tung Kaarde. »Han har hverken Manchetter eller Handsker, Skjortens Haandlinninger er slet snavsede, Hænderne ligeledes.« Staaende hører Kongen Sendebudets Foredrag. Straks derefter oplæser *Hermelin* eller *Cederhjel*m et Svar. Kongen bukker. Audiensen er forbi. Kongen har end ikke aab-

net Munden. Da Thomas Balthazar v. Jessen 17. Jan. 1707 havde Tiltrædelsesaudiens i Günthersdorf, sagde Kongen heller intet, men Jessen fremhæver i sin Beretning, at Kongen bestandig lod sine Øjne hvile paa ham, ligesom han ved Hermelins Opklæring af Svaret paa Kreditivet »bey einem jeden obligeanten Worte« bekræftede dem »mit einem Neigen des Haupts und einer gnädigen Mine«!

Det var denne Indesluttethed, der gjorde Kongen til den store Gaade, man var ude af Stand til at løse, og som fremkaldte Ængstelse for, hvor han næste Gang vilde sætte ind med sin ypperlige svenske Hær og sine enestaaende Feltherreevner. Alle frygtede hans pludselige Beslutninger og hans energiske Handlemaade, men ingen gættede hans Planer. I Virkeligheden var de i al Enkelthed at tvinge August II til definitivt at opgive sit Krav paa Polens Trone, saa at *Stanislaw Leszczynsky* kunde sætte sig paa den. Dette og dette alene, siger Forfatteren i det meget læseværdige Kapitel, som han vier Problemet Carl XII, har været Carl XII's Motiv til Indfaldet i Tyskland. Naar dette er sket, vil han rykke ind i Czar Peters Rige, afsætte ham, som August II, og erstatte ham med en Hersker af Carl XII's Naade.

Opgøret med August II var 1. Led, Opgøret med Kejser *Josef I* andet Led. Under Opgøret med August II naaede han sin ubarmhjærtige, haarde Viljes Triumf. Under det uforudsete Intermezzo, Opgøret med Kejseren, naaede han sin Livsbanes Klimaks. Under Virkeliggørelsen af det afsluttende Led, Opgørelsen med Czaren, mødte han sin Dom og led sin Straf.

Skildringen af denne Fyrste, hvis stort anlagte Planer hvilede paa et mærkelig smaatskaaret Grundlag, søgt gennemført med en enestaaende Kraft og Stædighed, hører til det ypperste i dette store Værk og er skrevet med stor Klarhed og en sjældent fremragende Dygtighed.

For Jessen var det en svar, meget krævende Tid, der forlangte Anspændelsen af alle hans glimrende diplomatiske Evner. Hans vanskelige Stilling som dobbelt akkrediteret Diplomat krævede megen Snilde. Mødtes han for meget med August II, der stadig ønskede hans Raad, blev Svenskerne misundelige. Omgikkes han *Piper* og *Rehnskiöld* intimt, vakte det »Jalousie und Nachdenken« hos Modparten. Han bevægede sig i et Hav af Intriger.

Da Opgøret med August II var afsluttet, vendte Carl XII sig mod Kejseren, hvis Stilling var forfærdelig. Ogsaa han blev nødt til at bøje sig. Han havde intet Valg. Og saa gik Carl XII løs paa Czaren, og dermed gik han sit endelige Nederlag i Møde.

Men paa det Tidspunkt var Jessens Hverv endt. Den 24. August 1707 havde han sin Afskedsaudiens hos Carl XII og den 24. September hos August II. Den 7. Oktober forlod han Dresden og naaede den 25. s. M. til Altona. I sit 60. Aar vendte han tilbage til Nienhof. Dermed var hans diplomatiske Løbebane endt, han var atter hjemme i Sønderjylland, hvor for ham det sidste Afsnit af hans begivenhedsrige Liv nu begyndte, det Afsnit, der kom til at dreje sig om Slesvig. Det er et Afsnit, der for os er af den største Interesse, fordi det drejede sig om Slesvigs Stilling til Moderlandet. For os synes det vanskeligt at forstaa, at Datiden ikke havde nogen Forstaaelse af Sprogets Betydning som Grundlag for Hertugdømmets Fremtid. Jessen saavel som Kongen og hans øvrige Mænd savnede og kunde ud fra Tidens Forudsætninger ikke have Sans for Sprogets politiske Betydning. Ud fra deres Standpunkt gennemførte de de Planer, der for dem syntes at føre til Maalet: at forene Slesvig med Kongerigerne Danmark og Norge. Jessen havde, som hans Slægt, Dansk til Modersmaal, men i den tresprogede Stat stod Slesvig under Tyske Kancelli, og Tysk var Dannelsens Hovedsprog. Jessen fik hverken i Skolen, ved Universiteterne eller i sin Embedsmandsgering nogensinde Brug for Dansk, som var det Sprog, han skrev daarligst. At denne Tilsideættelse af Sproget vilde blive til ubodelig Skade for Slesvigs Stil-

ling som dansk Land, kunde han ikke vide. For ham var Maalet naaet med Inkorporationen af den gottorpske Del af Slesvig. Arvehyldingen paa Gottorp Slot den 4. September 1721 var for ham Slutstenen paa Bygningen. Hverken han, Kongen eller de andre ledende Mænd evnede at se, at Grundstenen manglede, og af den saavel i Patentet derom som i Edsformularen af Kongen udtalte Beslutning om saavel Inddragelse af Slesvig som dets Indlemmelse i Danmark som et 5. jydske Stift blev dette sidste aldrig gennemført i Praksis, til Skade for Slesvigs fremtidige Stilling.

I III. Del, Hjemme i Sønderjylland 1708—1731, skildrer Forfatteren Jesens Virksomhed i Slesvig, hvor der blev betroet den aldrende Embedsmand meget betydelige Tillidshverv. Da Arvehyldingen blev gennemført i 1721, var han en Mand paa 73 Aar. Nu begyndte for ham Genrejsningen af Landet og Tilpasningen af Dagliglivet til Kaarene fra før den lange Krisetid. I det kommende Tiaar ledede han den som Præsident for Overretten paa Gottorp med stadig voksende Embedsforretninger. Hans Virke var, siger Forfatteren, Overenskomst, Mægling og Forlig. Kun i ét Spørgsmaal var der hverken Kompromis eller Resignation: at faa det splittede Slesvig samlet under Danmarks Kongekrone. Dette hans og Samtidens Maal blev aldrig tabt af Syne. Dette Maal naaede han, det var ogsaa hans Fortjeneste, og det er Franz von Jesens store Fortjeneste at have klarlagt denne hans store Gerning.

Thomas Balthazar v. Jessen var blevet en formuende Mand. Ikke ved sine Embedsindtægter, for dem fik han kun sjældent og med lange Mellemrum. Endnu i 1721 skriver han, at han i 9 Aar ikke havde faaet Gage. Naar han alligevel kunde gennemføre sine store Rejser som Ambassadør, var det, fordi han i 1690'erne ved Søhandel sammen med *Wilh. Edinger* havde tjent saa godt, at han baade kunde bestride de store Udgifter ved sine kostbare Rejser og foretage sine Godskøb.

Da han i 1731 blev afskediget i Naade og med Lønnen som Pension, skulde hans Otium begynde. Han bosatte sig paa Nienhof, men døde her allerede 27. Oktober 1731.

Det var forlængst tyndet ud i Slægten omkring ham. Alle hans 10 Søkende var døde. Af hans egne Børn var nu kun 4 tilbage. Sønnen *Conrad*, hvem Kejseren »af egen Drift«, men sikkert for at hædre Faderen, havde udnævnt til Rigsfriherre i en Alder af kun 17 Aar; *Frederik*, der var Oberst i wolffenbüttelsk Tjeneste; *Johan*, oprindelig Søofficer, men i 1727 udnævnt til Amtmand over Koldinghus Amt og kort efter udnævnt til baade Etatsraad og Kammerherre, sikkert en Gunstbevisning af Kong Frederik mod hans gamle Fader; og endelig Datteren *Anna Margrethe*, der var gift med *Ditlev Reventlow* til Hohenfelde og Schmoel, som tillige ejede Godserne Lehmkulen, Kronshagen, Rantzau og Collmar, dengang tilsyneladende endnu en af Adelsens Stormænd. Faa Aar efter gik han konkurs, men dette oplevede Thomas Balthazar v. Jessen heldigvis ikke. Hvad Børnene var blevet til, skyldte de utvivlsomt Faderens fremragende Stilling, med ham ophørte deres Fremgang. Den sidste af Slægten var Broderen *Johans* Datter *Elisabeth Magdalene*, som døde i Aaret 1812, 84 Aar gammel. Med hende uddøde Thomas Balthazars Descendens.

Forsvunden er ogsaa Thomas Balthazars med Sølv rigt indbundne Familiebibel, i hvilken han fra sit Bryllup 1680 indførte alle Familiebegivenheder. Endnu i 1784 fandtes den i Familjens Eje, men i 1827 fandtes kun Optegnelserne, Bibelen var forsvundet, formodentlig gjort i Penge.

Forsvundet er ogsaa det Gravkapel i Domkirken i Lübeck, som han havde købt, og i hvilket han og hans Hustru blev bisat. Kapellet gik i 1787 over til Slægten v. *Basewitz*. Paa en Marmorvæg i Kapellet var der i forgyldte Blybogstaver opsat en lang latinsk Indskrift over ham og hans Hustru. Nu er Bogstaverne faldet af, og Sporene er overmalet med Grev og Grevinde v. *Bas-*

witz's Navne. Endnu kan Indskriften tydes, men Kisterne er borte, maaske nedsat paa en af Lübecks Kirkegaarde eller bragt ned i Kapellets Kælder, ingen ved det.

Slægten viser blot Forfald, Opløsning, Udslettelse. Epitafiet er forvitret, de Døde borte. Men et andet og varigere Minde har Forfatteren »i pietetsfuld Opfyldelse af en selvvalgt Pligt« rejst Thomas Balthazar v. Jessen, »Slægtens eneste historiske Personlighed«, »der i en hændelsesrig Tidsalder satte sine Ævner og sin Flid ind paa at styrke Baandet mellem Danmark og Slægtens Hjemsted: Sønderjylland,« et Minde, om hvilket man med Rette kan bruge det gamle klassiske Udtryk: aere perennius.

E. Marquard.

SPØRGSMÅAL.

BEHM.

I Anledning af Gehejmeraad Thomas Balthazar v. Jessen's Bisættelse i Lübeck Domkirke 11. December 1731 blev i Kiel hos Gottfried Bartsch trykt en »Klag- og Lob-Rede«, forfattet af *G. B. Behm*.

Forfatteren betegner sig selv som »des hohen Jessenschen Hauses tiefverbundensten Knecht«. Af Sørgedigtets Tekst kan iøvrigt ingen Slutninger drages om hans Identitet. Heller ikke har Undersøgelser i danske Biblioteker og Arkiver ført til noget Resultat; det samme gælder Forespørgsler til kompetente Personer og Institutioner i Kiel. Jeg vilde være taknemlig for Oplysninger om Forfatteren.

Han ledsager sit Navn med Kvalifikationerne: *L. L. C. & B. D. S.* Første Led menes at burde læses: Legum, eventuelt Litterarum Cultor (idet *L. L.* skulde betegne Flertalsformen). Andet Led menes at kunne læses enten: *Baccalaureus divinarum scientiarum*, eller: *Baccalaureus decretorum sanctorum*. Ogsaa for Vejledning til den rette Læsning af disse Kvalifikationer vilde jeg være taknemlig.

Franz v. Jessen.

TIL MEDLEMMERNE.

En Del trykte Stamtavler (à Kr. 3.— + Porto) vedrørende Slægterne *Bay* (Randers), *Bay* (Rudkøbing), *Faurschou*, *Harth*, *Hastrup*, *Krøyer*, *Pade*, *Steenild* og *Ørsnes* samt nogle faa Eksemplarer af *Arkiv for Genealogi og Heraldik* og af *Borgerlige Familier* (*Hviid*, *Petersen*, *Siggaard*, *Werchmeister*, *Porse*, *Terndrup*, *Boje* og *Sebbelow*) kan erholdes ved Henvendelse til Fru *J. Baumgarten*, Cort Adelersgade 4, København K.

Jeg søger nedennævnte hele Bind og enkelte Hæfter af »Personalhistorisk Tidsskrift«:

1. Rækkes 1. og 4. Bind, 2. Rækkes 3. Binds 2., 3. og 4. Hæfte, 3. Række (alt), 4. Rækkes 1. Bind, 3. Binds 1. og 3. Hæfte, 4. Bind, 5. Binds 1. Hæfte, 6. Rækkes 3. og 4. Bind, 5. Binds 1. Hæfte, 7. Rækkes 2. Binds 1. og 3. Hæfte, 4. Bind, 5. Binds 4. Hæfte, og 6. Bind, 9. Rækkes 2. Binds 2. og 3. Hæfte, 3. Bind, 10. Rækkes 1. Binds 1. og 2. Hæfte, 2. Binds 1. Hæfte og 3. Binds 3. og 4. Hæfte.

Forstkandidat *Carl Bloch*.
Ved Hegnet 1, Rungsted Kyst.

REGNSKAB FOR AARET 1941

	Kr. ø.		Kr. ø.
Saldo overført fra Regnskabsaaret 1940	527.25	Honorar for Bidrag til 1.—4 Hefte	1,161.00
Bidrag fra den danske Stat	390.00	Trykning af 1.—4. Hefte	2,924.72
» » Julius Skrikes Stiftelse.....	200.00	Tryksager m. m.	18.10
» » den Raben-Levetzauseke Fond	500.00	Porto	87.02
» » Alfred Good's personalhistoriske Fond.....	200.00	Kontingent til Dansk-historisk Fællesforening	10.00
Indvundne Renter	188.35	Kommission	528.72
Medlemskontingent	3,351.00	Saldo overføres til næste Aar	989.74
Salg af ældre Aargange af Tidsskriftet.....	362.70		
	5,719.30		5,719.30

Samfundet ejer 31. December 1941 foruden Kassebeholdningen Kr. 989.74, som indestaar i Kjøbenhavns Handelsbank :

96 Kr. 1.000 4 % Jyske Landkreditforenings Obligation, testamentarisk Gave fra Hds. Majestæt Enkedronningen,
 » 500 4½ % Vest- og sønderjydsk Kreditforenings Oblig.,
 » 400 4½ % Fyens Kreditforenings Oblig.,
 » 2,300 4 % Østifternes Kreditforenings Oblig.,

Kr. 4,200 er Firetusindetohundrede Kroner

Desuden ejer Samfundet Kr. 2,700.00 4½ % Husejer Kreditk.obl.,
 » 2,700.00 4½ % Københavns Kreditfor. Oblig.,
 » 98.58 kontant

Kr. 5,498.58 indestaaende i Overformynd-
 deriet

iflg. testamentarisk Gave fra Overretssagfører Paul Hennings Enke, Fru Lina Hennings, født Limpert. Kapitalen udleveres først ved en Rentenydets Død.

O. H. Clemmensen.

København, den 5. Februar 1942.

Overstaaende Regnskab har vi gennemgaaet og sammenholdt med de os forelagte Bilag, og vi har intet fundet at erindre. Formuen har vi befunden at være tilstede. Obligationerne lyder paa Samfundets Navn.

L. Bie.

Stefan Hetsch.

BLADE AF EN FAMILIE-KRØNIKE

Ved

JULIUS CLAUSEN

I Indledningen til Bd. X af »Memoirer og Breve« (Domprovsten i Roskilde) præsenterer Udg. Memoirernes Forf. Fru *Elise Fich, f. Hertz*, for Læserne og slutter med at sige: »I November 1875 slutter hun sine Optegnelser med Beretningen om Faderens, Biskop Hertz's Død i Ribe 1825. Ikke fordi der ikke er mere at fortælle om....., men hun er træt, og Løftet om senere at optage Arbejdet i »Tillægsblade i rapsodisk Form« om forskellige korte Episoder, er ikke indfriet.«

Disse Ord maa tilbagekaldes. Siden da er endnu et Bind Familieoptegnelser dukket frem — et Kvantbind paa 332 Sider — og de bærer netop Overskriften »Tillægs Blade til karakteristisk Slægtregister over Familierne Hertz, Fich og Flere dem Vedrørende«. Det ses af Manuskriptet, at Fru *Elise Fich* har begyndt disse Optegnelser 17. Februar 1876 og fuldendt dem 8. Juli 1878 i Odense, hvor hun havde taget Bolig som Enke efter sin Mands Død i 1852.

De er ligesom »Domprovsten i Roskilde« en udpræget Slægtbog. Alt hvad der vedrører hendes gamle og ny Familie har hendes dybe Interesse, og hun fortæller stort og smaat, vigtigt og ligegyldigt mellem hinanden. Forgrundsfignrer er hendes afdøde Mand, Sognepræst *Hans Jacob Fich*, og hendes anden Moder, Bispinde *Else Christence Hertz, f. Koch*, hvis Enkestand i Roskilde fra 1825 til hendes Død i 1845 hun fortrinnsvis har villet skildre.

Selvsagt er den gamle Dames Erindringer af ulige Værdi, med store Spring og mange Gentagelser, af større Betydning for Nedskriveren, der gerne har fordybet sig i Mindernes Mangfoldighed, end for Læseren. Meget er Beretninger, der ikke har Plads udenfor Hjemmets fire Vægge, Trivialiteter fra Hverdagslivet, som kun kan interessere Familiens Medlemmer, og som det vilde være formaalsløst paany at meddele. Men midt imellem den aldrende Forfatterindes langtrukne Episoder og pietetsfulde Snakkesalighed dukker Passager frem, der baade har tidshistorisk og personhistorisk Interesse. Nogle af disse vil blive gengivet i det følgende.

Først dog et Par Ord om Skribentinden. *Lucie Elise Fich* — Lise var hendes Kaldenavn — kom til Verden 18. Marts 1800 i Butterup ved Holbæk, hvor Faderen *Jens Michael Hertz*, den senere Domprovst og Biskop, dengang var Præst. Hendes Moder *Christiane Sophie, f. Koch*, døde efter mange Børnefødsler i 1804, og Faderen giftede sig snart efter med sin afd. Hustrus Søster *Christence*, der saaledes blev den lille Elises Moder af Gavn, en ikke smuk, men særdeles statelig og dygtig Kvinde. Hun, der var fraskilt Prokurator *Søren Thrige*, som havde mishandlet hende, medførte fra dette Ægteskab en tiaars Dreng, *Hans Peter Thrige*, der blev opdraget sammen med de Hertzske Sønner af første Ægteskab: *Hans, Herman, Christian*.

Om det lykkelige Familieliv i Roskilde fra 1804, da Hertz her var bleven Domprovst, og til han 1819 modtog Episkopatet i Ribe, har Elise fortalt med Ynde og Varme i de tidligere Optegnelser — et Hjem, hvor Godhed, Nøjsomhed og Aand troligt fulgtes ad. Kort før Faderens Død i 1825 havde Elise skænket sit Hjerte til den unge Sognepræst Fich i Bogense, og fra hendes Overflytning til hendes ny Hjem tager Fortsættelsen af Ungdoms-erindringerne fat.

De første 80 Pagina er helliget Mindet om »hendes Fich« og deres Samliv, isprængt vidtløftige Sidespring om den talrige Fichske Slægt rundt om paa Fyen. Liberalt siger hun i nogle Indledningsord, at hvo som ikke interesserer sig for hendes elskede Mand, kan springe dem over. Fichs Navn dukker dog stadig frem ogsaa i Erindringerens senere Del, saaledes da hun fortæller om deres første store Rejse — til København fra Bogense anno 1826 — en Rejse fremtvunget af økonomiske Bekymringer.

Med Indskrænkning af Pastorinde Fichs altfor store Vidtløftighed giver jeg hende selv Ordet:

Ved denne Tid omtrent, sagde min kære Fich mig, at det vist vilde blive ham nødvendigt, hen i Sommeren at reise til Kjøbenhavn for om muligt hos Kongen Selv at udvirke Frihed for at betale de svære kgl. Skatter, som hvilede paa Bogense Præstekald, der var formindsket betydeligt i Indtægter, fordi den største Tiende, den fra Haritslev, var taget fra Embedet og lagt til Amtsprövsternes Lønnings-Fond (»det synkende Fond« som det spotviis benævntes, da det havde Gjæld, skjøndt Amtsprövsterne efterhaanden afskaffedes, medens Præsterne stadig skattede dertil). Desuden var Kornpriserne det Aar meget lave, f. Ex. Rug 15 Mrk. Tønden! Vi fik altid vor Tiende meest in natura; og skjøndt min Mand gjerne havde Accord med vores Kjøbmand om at modtage en Deel af Kornet for 1 Mark over Capitel-Taxt, saa var det dog meget lavt, og vanskeligt at komme af med hvad vi havde mere, end han vilde modtage. Der var nu ogsaa dengang 2 Enker paa Kaldet, som fik Pension, og min Mand betalte Pension til dem Begge i flere Aar, saa Bogense Præstekald var kun ringe i de første Aar. Min kjære Fich kunde med al mulig Orden og Spar-sommelighed i de Aaringer ikke udrede de store Skatter, og saa vilde det komme til Execution hos os, hvilket jo ikke var nogen Spøg. Men min Mand meente endnu at staae i venlig Erindring hos Frederik VI, der altid havde viist sig særdeles naadig mod ham i de 11 Aar Fich var Cadetlærer. Derfor ansaae han det for sikkrest selv at fremkomme med sin Ansøgning personlig.

Reisen den Tid, da der hverken var Jernbane eller Dampskib, var jo baade dyr og seen. Man maatte tage Postvognen og gaae med Seilskib over Beltet, saa man ofte maatte overnatte flere Steder paa Touren. Thi at reise med Extrapost som det heed, og kjøre baade Nat og Dag, det kunde min Mand ikke taale; men da han heller ikke vilde reise uden mig, saa blev det jo ikke dy-rere, fordi vi var To paa Vognen; og det blev da besluttet, at

jeg skulde tage med til Roeskilde og blive hos Moder, mens han tog til Kjøbenhavn. Fordi vi der ikke havde Bekjendtere at tage ind til, maatte han tage Logi i et simplere Hotel, hvor jeg ikke kunde have det godt, og hvor det da ogsaa blev dyrere. Med den Bestemmelse var jeg meget veltilfreds ...

Imidlertid nærmede sig Tiden til vor Reise; den var bestemt til at begyndes sidst i Juli. Det faldt mig ind, at det vilde lette min Mand Reiseudgifterne, hvis Broder *Hans* i Kirke-Hvalsø vilde sende sin Vogn til Korsøer efter os.¹ Vi vilde dog besøge dem med paa Touren, saa kunde vi blive der et Par Dage og underrette Moder om naar vi kom til hende. Jeg var jo vant til at Fader sendte sin Vogn i Øst og Vest, Syd og Nord, naar Godtfolk vilde besøge os, baade i Roeskilde og Ribe; i Ribe var det meget almindeligt, at hvem der holdt Heste og Vogn gjerne sendte dem langveis ud for at hente hvem der vilde glæde dem med Besøg. Jeg blev derfor forundret over at min Mand meente det var ubetænksomt, da jeg fortalte ham hvad jeg havde gjort paa egen Haand. Det var ikke sagt, at min Broder, der vel havde en stor Avling, vilde sende sin Kudsk og Heste saa langt bort i Høstens Tid! Jeg havde nu rigtignok intet Begreb om hvor langt Kirke-Hvalsø laae fra Korsøer; men Hans's gode Villie tvivlede jeg dog ikke paa, og blev derfor rigtignok lidt kjed af min Dristighed, da der strax kom Brev fra min kjære Broder, men dog just ikke meget venligt. Dog lovte han, at Vognen skulde møde, naar vi bestemte Dag og Tid. Men beleiligt var det ham ikke just i denne travle Tid. Og havde jeg ikke skrevet, at Reisen var Fich nødvendig, og at han dog ikke havde gode Raad til at gjøre denne betydelige Udgift, saa undrede han sig over, at vi reiste, naar vi ikke havde Raad dertil. Da maatte der jo være ganske særegne Grunde hvorfor vi reiste. Dog føiede han til, at han glædede sig til Besøget og jeg maatte nu bestemme Dagen. Vognen skulde saa møde præcis i Korsøer. — Vi talte lidt om at give Afkald paa Vognen. Men deels meente jeg, at Hans vel havde havt lidt Høst-travlhed just da han skrev; og Dagen var ogsaa saa nær for Haanden, at der ikke kunde corresponderes meget derom, da Posterne

¹ Domprovstens ældste Søn *Hans Peter Boye Hertz*, f. 1793, havde været Kapellan hos sin Fader i Roskilde, da han 1824 blev Sognepræst til Kirke-Hvalsø. 1829 kom han til Vor Frue Kirke i Roskilde. Han havde ægtet *Marie Kornerup*. Efter hendes Død i 1820 giftede han sig Aaret efter med *Inger Bolette Borch*, Datter af Købmand *Jacob Borch* i Roskilde. Gennem sin Moders Familie var han beslægtet med Fru *Gyllembourg*, f. *Buntzen*. I dennes Hjem sluttede han et varmt Venskab med Komponisten *C. E. F. Weyse*, der blev en kær og stadig Gæst først i Domprovstens, siden i Sønnens Hjem, hvor han komponerede Ingemanns Aften- og Morgensange. Weyses Hvilested blev paa Graabrødrekirkegaarden i Roskilde.

gik saa sparsomt. Saa fik jeg da Lov af min kjære Fich til at modtage Vognen og bestemme Dagen. Saa skrev jeg da til Hans og bestemte Reisedagen.

Henad Slutningen i Juli tog vi til Nyborg og overnattede der for at være parat til at tage med Postjagten, naar den næste Dag afgik til Korsøer. Det var dengang den hurtigste Seiler i Beltet. Dampskibe dør kendte man endnu ikke.² Desværre havde vi Modvind med stille Veir, da vi kom i Skibet, og Beltet optog hele 24 Timer af vor Reisetid, som blev os dobbelt kjedsommelige at udholde, da vi vidste Vogn, Kudsk og Heste ventede paa os i Korsøer fra Morgenens af. Først næste Dags Formiddag kom vi i Land og saae strax den forspændte Præstevogn holde paa Skibsbroen. Den noget utaalmodige Kudsk modtog os med de Ord: »Naa det var da godt at Pastorens kom endelig, for jeg skal strax kjøre. Jeg kan ikke vente længere, for vi har jo 9 Miil til Hvalsøe, saa der kommer vi ikke før midt inat engang; og det er galt nok for Hestene, for imorgen tidlig skal jeg til Roeskilde og hente Bispinden og nogen af Liügfølget — det kan Fruen nok selv see af Brevet.« Han stak en lille Billet hen til mig. — »Liügfølget?« udbrød jeg forskrækket. »Hvem er død?« I ængstelig Hast læste vi nu Begge de faae Linier sammen, hvori min stakkels Broder meldte os, at deres ældste Søn, den 5 aarige *Jacob Borch*, som havde været en yndig, rask og livlig Dreng og Alles Yndling, for nogle Dage siden var bleven heftig syg og efter to Døgns forgyæves Omhu gaet bort. »Imorgen skal det lille Liüg stædes til Hvile paa vor Kirkegaard; derfor ønsker jeg Eder hurtig Fart over Beltet, da min Vogn skal hente nogle af Familien herved til Følge. Vi haabe lidt længere hen at see Eder igjen nogle Dage. For Øieblikket vilde Opholdet hos os kun være Eder trist.« — Det var en sørgelig og anstrængende Reise. Saalænge det var Dag, vendte Kudsk sig næsten stadig om til os for at fortælle os om den store Sorg, der var i Præstegaarden. Og medens vi saa deeltagende hørte paa dette, gik rigtignok Hestene langsomt, Kudsk vilde gjerne skaane dem, og vi gled langsomt frem paa de lange 9 Miil. Dog blev det endnu langsommere, da Mørket faldt paa og baade Kudsk og Heste faldt omtrent i Søvn. Først Kl. 3 om Natten naaede vi Hvalsøe Præstegaard. Dør kunde de jo ikke beregne, naar vi kom; men Hans sov altid let, og da vi holdt for Døren, stod han der med et Lys i Haanden. Bolette var ikke rask, og han havde forbudt hende at staae op, dog kom vi et Øieblik ind til hendes Seng. Mødet var jo meget veemodigt. Vi vilde ikke nyde Noget.

² I 1828 anskaffede Postvæsenet et mindre Dampfartøj, »Mercurius«, til Beltoverfarten.

Vi trængte kun til Hvile og blev strax fulgt op i et hyggeligt Gjestekammer. Vi skulde jo reise igien næste Morgen.

Kort før Middag naaede vi mit gamle kjære Roeskilde og min elskede Moders hyggelige Hjem. Moder havde indrettet alt festligt pænt og beqvemt til vor Modtagelse, og Veemoden over Dagens Sorg svandt snart bort for os i Glæden over Gjensynet.

Den første Aften havde hun maattet love Thriges at bringe os med hen til dem; og da vi kom der, fandt vi hele *Bloch's* Familie samlet oppe hos dem.³ Blocks boede nu i Stuen i den smukke, rummelige, nye Rectorbolig, og Thriges havde leiet første Sal af Professoren og havde der ret en yndig Leilighed. Hvad der især tiltalte mig heroppe var en vid frie Udsigt over den store smukke Have til min deilige glimrende Isefjord, og til Gaarden over til den prægtige Domkirke — begge mit Hjertes Yndlings-Udsigter fra Barndomsdagene.

Jeg var jo nu denne Aften en Nyhed, især som Fru Fich, og alle samlede sig om mig og vilde have Deel i mig. Ved Thebordet havde min kjære Svigerinde, Grete Thrige, placeret mig i Sofaen ved min Moders venstre Side, og saa rykkede hele Ungdommen derom og dannede en heel Baricade af Stole, Hænder og Arme paa *min* venstre Side. Min kjære Fich, der endnu jo var temmelig fremmed i den hele Kreds, gik et Par Gange frem og tilbage paa Gulvet, men søgte forgjæves at komme ind til sin lille Kone. Tilsidst standsede han udenfor Skranken og udbrød smilende forundret: »Havde jeg ikke tidligere vidst, hvilken Skat jeg har faaet i min lille Hustru, saa seer jeg det da tydeligt nu, hvor alle flokke sig om hende.« Et Latterchor besvarede hans Udbrud, og et Par barmhjertige Sjæle aabnede ham nu Adgangen til »sin Skat«.

Strax efter blev jeg behagelig overrasket ved at se *Weyse* træde ind ad Døren. Jeg vidste ikke han var indbuden til Blochs i de Dage. Han og Fich blev præsenteret for hinanden. Jeg skyndte mig ogsaa hen til ham og rakte Munden frem for at modtage hans Kys; men skjøndt han tog min Haand mildt, var det dog ikke rigtig paa gammel Viis, og Kysset fik jeg ikke. Efter Theen hviskede jeg til mine unge Veninder: »Aa, bare jeg turde bede

³ Den kendte fremragende Skolemand *Søren N. J. Bloch* (1772—1862) var 1815 bleven Rektor for Roskilde lærde Skole. Blandt hans mange Døtre nævnes i det flg. *Margrethe (Grete)*, *Poul Møllers* Ungdomskærlighed, som i 1819 blev gift med *Hans Peter Thrige*, Elise Fichs Halvbroder, der var bleven Overlærer ved Skolen. Efter hans Død i 1827 ægtede hun 1835 Sønderjyden, Professor *Christian Poulsen*, der havde været gift med hendes yngste Søster *Thora*. Den talrige Blochske Familie indtog en lignende dominerende Plads i det Roskildensiske Selskabsliv som Domprovstens i Aar-tiet før.

ham om at spille. Jeg vilde saa gjerne, at min Mand skulde høre det vidunderlige Spil, som jeg saa tidt har talt om.« — »Nei! gjør bare ikke det! (svarede Alle med een Mund) — saa spiller han slet ikke!« Jeg ventede lidt, men da Weyse lod som han slet ikke saae Instrumentet blive aabnet, kunde jeg ikke tie længere, reiste mig dristig, gik hen og tog ham i Haanden og sagde med mit mildeste Ansigt: »Aa, Weyse! jeg har aldrig før bedt Dem om at spille. Men nu beder jeg Dem om at gjøre det, for at min Mand dog engang kunde faae den Glæde at høre Dem!« Med et halvt tvungent eller undertrykt Smil vendte han sig fra mig, og jeg vidste ikke, om jeg havde vundet eller tabt, før jeg hørte de herlige Accorder han fremlokkede. Fich listede sig hen og stod tæt ved Instrumentet og betragtede de legende Hænder og lyttede med et forbauset Smil, som jeg godt kjendte, medens Weyse phantaserede saa deiligt, som jeg syntes jeg næsten aldrig havde hørt ham spille. Da Weyse, vist for hurtig for os alle, sluttede med en yndig douce Accord og reiste sig, sagde min Mand næsten som hviskende for sig selv: »Jeg veed ikke om det var smukkest at lytte til de deilige Toner eller smukkest at see de legende Fingre, som fremkaldte dem.« Men Weyse lod som han ikke hørte dette uvilkaarlige Udbrud, gik hen og tog sin Hat og sagde Farvel med en let Bøining, der gjældte os Alle, og Grethes Bøn om han dog vilde blive til Aften, afslog han med den Undskyldning: han skulde pakke ind og reise imorgen. Næste Dags Formiddag gjorde han en uceremoniel Visit hos Moder, hilste let paa min Mand og mig, gav mig hverken Afskedshaandtryk eller det sædvanlige Kys. Jeg veed ikke om han generte sig, fordi jeg nu havde en Mand; men det var sidste Gang jeg saae Weyse her i Livet. Derfor har jeg fortalt det her som et Billede af hans Særegenheder.

Et Par Dage efter reiste min Mand til Kjøbenhavn for at naae vor Reises Hovedhensigt. Hvordan Audientsen egentlig gik for sig, har jeg ikke hørt eller maaskee glemmt; men sit Ønske naaede han at blive frie for de kgl. Skatter, indtil Harritslev Tienden kom tilbage til Kaldet.

Der laa Brev til mig fra min Mand og i Brevet en lille Seddel til Tante *Jürgensen*.⁴ Hun og hendes Børn kunde ikke finde sig i, at jeg var i Roeskilde og ikke kom ind til dem. Hvis jeg vilde tage tiltakke med at være hendes Sovekammerat, saa tog hun

⁴ *Elisabeth Dorothea Jürgensen*, f. *Buntzen*, Enke efter *Dispachör Froderus Jürgensen*, var Søster til Fru *Thomasine Gyllembourg* og til Pastorinde *Laurenze Koch*, g. m. Sognepræst *H. C. Elers Koch* i Horbelev, Fru *Hertz's* Broder. Fru *Fich* havde som ung Pige tilbragt flere Vintre hos Fru *J.* og dennes tre Børn: Søstrene *Bolette* og *Hanne* og Sønnen *Peter Andreas Heiberg-Jürgensen*, der omvendt fik sin Opdragelse i Provstegaarden i Roskilde.

saa gjerne imod mig, thi at være i »Tre Hjorter« med min Mand var jo rigtignok ikke behageligt Hotel for Damer. Og min kjære Fich erklærede ogsaa, at han ikke kunde undvære mig længere. Han vilde lægge 8 Dage til sit Ophold i Byen, naar jeg vilde tage ind med Dagvognen. Jeg fulgte naturligviis denne dobbelte Opfordring med stor Fornøielse.

Mit Besøg i Kjøbenhavn dengang lignede et reent Triumftog. Vi gik fra een Dejeuner, Diner, Souper til en anden. (»Der var Rift om os,« som en i vor Familie bekjendt Herre brugte at sige). Det glædede mig at see min Mand saa vel antaget i *min* Familie, og jeg tror nok *han* var lidt stolt af at føre sin lille Kone ind i de mig tildeels fremmede Familier. Alle *Blicherne*, *Glahn* og *Grundtvig* kendte jeg jo fra tidligere Dage.⁵ Men Grosserer *Schmidt* og Etatsraad *Spandet*,⁶ begge min Mands Ungdomsvenner, havde jeg aldrig seet. En Mærkelighed om Spandet havde Fich fortalt mig: medens de levede som eenlige Herrer i Kjøbenhavn, boede de en Tidlang, hver i sine Værelser, i eet Huus, og fra den Tid af havde de sluttet sig til hinanden. Da kom Spandet en Dag ind til Fich og spurgte, om han ikke havde Lyst til i Aften at gaa med hen i Frue Kirke⁷ og see et Bryllup. Min Mand loe ad dette mærkelige Forslag og svarede: »Nei, Du veed da nok, jeg aldrig løber efter Sligt.« S.: »Jo, men det kunde maaskee interessere Dig, naar Du kjendte Brudgommen.« F.: »Kjender jeg ham? Veed Du hvem det er?« S.: »Ja, det er *mig*.« F.: »Dig! Er Du forlovet? Hvem er Bruden? Kjender jeg ogsaa hende?« S.: »Ja, det er Pigen her i Huuset, som har opvartet os saa godt og vakkert i flere Aar. Jeg har været forlovet med hende et Par Maaneder. Nu har jeg leiet og meubleret Værelser til os, og Klokken 6 iaften skal vi vies. Vil Du ikke nok være min Forlover?«

⁵ Provstinde *Mette Blicher*, Enke efter Provst *D. N. Blicher* til Gunslev, var en god Bekendt af Provstinde Hertz fra Horbelev Præstegaard og havde med sine fire Døtre aflagt Besøg hos Domprovsten. Af disse blev *Marie B.* gift med Sognepræst *Poul Egede Glahn* 1808. *Lise (Elisabeth)* blev 1811 forlovet med *N. F. S. Grundtvig*, men holdt først Bryllup 1818. *Anne Poulina* ægtede Grosserer *Chr. Aug. Schmidt*, der døde af Kolera 1853; hun overlevede ham i 27 Aar og døde først 1880, 94 Aar gl. — En fjerde Søster *Jane Mattia* døde ugift.

⁶ *Niels Møller Spandet* (1788—1858), Assessor i Overretten, traadte 1848 ind i det politiske Liv og stillede sig paa yderste venstre Fløj. Han var en stor Ven og Beundrer af Grundtvig og vakte Opmærksomhed ved sine i 1850 stillede Forslag om Troesfrihed, Indførelse af borgerlig Vielse, Frihed for Konfirmationstvang, Edens Afløsning af Bekræftelse m. m., dem Grundtvig støttede. Men Tiden var endnu ikke moden til disse Reformere, og S. mødte megen Uvilje.

⁷ Fru Fich forveksler øjensynligt Frue og Trinitatis Kirke. Frue Kirke brændte jo i 1807, og Gudstjenesten blev henlagt til Trinitatis, indtil Frue Kirke 1829 var genopført.

— Naturligvis forandrede den Omstændighed Sagen. Fich tog imod Indbydelsen, og hans Ven havde da i en halv Snes Aar levet lykkelig med sin Hustru, hvem jeg ogsaa fandt meget vakker, da jeg nu gjorde hendes Bekjendtskab; dèr spiste vi Middag sammen.⁸

Dersom nogen, maaskee for en Del Aar siden, har læst et Skrift, Etatsraad Spandet udgav til Fordeel for og Overholdelse af Tjenestetyendets Rettigheder til bedre Behandling af Herskaberne i Almindelighed, vil de maaskee i denne Giftermaalshistorie finde en Forklaring til hans Interesse for den tjenende Stand.⁹

Endnu maa jeg nævne en ganske ung Person, som jeg gjorde Bekjendtskab med hos Tante Jürgensen. Dengang var han endnu ikke fuldvoxen, men var i Pension hos hende og blev undervist af min Fætter Heiberg Jürgensen, som da var theologisk Candidat og boede hos sin Moder. Hans Elev var ingen anden end den senere almindelig beundrede Skaber af Kjøbenhavns Tivoli, *Georg Carstensen*. Han var vel 12 à 13 Aar, en Dreng som alle andre; men allerede dengang havde han viist Sands og Øie for hvad der hørte til Stads og Pynt; thi Heiberg J. fortalte mig siden, at min Garderobe havde fraperet Georg, der bemærkede, at han havde set mig i tre forskellige Silkekjoler. Jeg maatte da være en riig Præstekone! (Jo, det var jo kun Et Aar siden min Garderobe blev udstyret til Bryllup).

Og nu Farvel til Kjøbenhavn med al dens Herlighed og alle Vennerne dèr. Tilbage til min kjære Moder og mit gamle Roeskilde! At det skulde vare atten Aar, inden jeg skulde se Hovedstaden og Vennerne der igien, det ahnede mig rigtignok ikke, da vi kjørte ud af den skumle Vesterport.

I Roeskilde tilbragte vi nu 8 Dage hos den kjære Moder og mellem andre Slægtninge og gode gamle Venner. Omsider kom Dagen til at forlade det. Moder vilde følge os til Kirke-Hvalsøe, thi efter Aftale med Broder Herman havde jeg ladet ham vide, naar vi agtede os dertil, og han vilde da see om det blev ham muligt at saa møde os der til Afsked og se begge sine Børn igjen der.¹⁰ Det lykkedes ham. Vi kom der til Frokost, og en Timestid efter rullede Doktoren ind i Gaarden med sin lille *Adolph* paa

⁸ Spandet ægtede 1822 *Johanne Ipsen*, Datter af en Husfæster.

⁹ S. har ikke udgivet nogen Piece herom. Men han var Forslagsstiller 1850 til den ny og forbedrede Tyendelov. I »Fædrelandet« (1852, Nr. 216) skrev han »en Bøn til vore Damer« (om hensynsfuldere Behandling af Tjenestepigerne), og antagelig er det den Artikel, Fru Fich mindes.

¹⁰ *Herman Hertz* havde 1818 nedsat sig som prakt. Læge i Kalundborg. Han ægtede 1819 sin Kusine *Ketty Potter*, Datter af hans Faster *Inger Dorthea H.*, g. 1° med den skotske Fabrikant *Thomas Potter*, 2° Tobaksspinder *Reck* i Aarhus. Ved Kettys Død i 1826 var der tre moderløse Smaa-

Skjødet. Stor Glæde blev det da for Faderen og de 3 Børn at samles. Efter Middagsbordet aabnede Hans sit Piano og kaldte Herman og mig derhen. Han havde forud glædet sig til, at vi idag endnu engang kunde synge vore kjære gamle Operaer sammen. Og Herman og jeg var strax villige, vi havde glædet os dertil, erklærede vi Begge til min kjære Mands Forundring. Han havde ikke saadan særdeles Passion for Musik; dog lyttede han lidt til i Begyndelsen, mens vi sang Storms Hymner til Schultzes Musik: »Vi love dig Gud!« og »Gud Jehova«. Men da vi saa tog fat paa »Ludlams Hule«, »Sovedrikken«, »Dragedukken« osv., listede han sig ind i Hans' Studerekammer og undersøgte Bibliotheket. Den kjære gamle Moder derimod kunde ikke faae nok. Hun blev ved at opfordre os, nu til *dette* nu til *hiint*, som hun holdt saa meget af. Saa sad hun og lyttede smilende til, medens Taarer af og til listede sig nedad hendes Kinder. Henad Aften brød Herman op, han skulde være hjemme næste Dag hos sine Patienter. Afskeden var da meget veemodig for Børnene og Alle; kun sin lille Adolph beholdt han jo, svøbte ham omhyggelig ind og redte ham en Seng paa sit Skjød.

Efter Frokosten næste Morgen maatte vi afsted. Det var just heller ingen let Afsked! Naar? Hvor? og Hvorledes skulde vi sees igjen? Det vidste kun *En*. Vor Hjemreise gik ellers hurtigere end Udreisen. Vi naaede Odense samme Aften, og stod næste Middag af i vor kjære, gamle Præstegaard.

børn, hvoraf de to ældste, *Theodor* og *Lise*, foreløbig fandt Hjem i Broderen Hans' Præstegaard, medens Herman hos sig beholdt den toaarige Adolph, der siden gjorde sit Navn kendt som den første, der 1867 slog til Lyd for Wagner i Danmark og leverede mønstergyldige Oversættelser af »Lohengrin«, »Mestersangerne« og »Tannhäuser«. Den Hertz'ske Slægts store Musikinteresse nedarvedes hos ham. Herman giftede sig atter 1828 med Catharine Elisabeth Bayer.

SLÆGTEN SAXE I AARHUS I DET 16. OG 17. AARHUNDREDE

Af

A. Blichfeldt-Petersen

Slægten Saxe har været omtalt flere Gange bl. a. i Hans Jensen Grønbechs Slægtsbog¹ og nu sidst i 1940 af Redaktør Ludvig Saxe fra Oslo i »Slekten Saxe i 400 Aar«. Om denne Slægt har jeg i adskillige Aar samlet Oplysninger, og da en Del af disse ikke har været kendt før, har jeg tænkt, at det kan have sin Interesse at faa en samlet Fremstilling af hele Slægten. I den følgende Oversigt skal jeg dog, hvor det drejer sig om Oplysninger, som findes optrykt i de ovenfor nævnte Arbejder, indskrænke Stoffet mest muligt.

Et Epitafium i Aarhus Domkirke over Borger *Peder Saxe* skal endvidere blive gjort til Genstand for en nærmere Betragtning.

Den første Bærer af Navnet Saxe² i Aarhus er en Borger i Byen ved Navn *Jost Saxi*. Han er rimeligvis Fader til *Saxi Jostsen* og *Peder Saxi*, som sværger Borgered henholdsvis 9. og 11. Sep. 1540. Denne Borgered er ikke tidligere omtalt i Aarhus Borgerskabs Protokol, og da ikke mindre end henholdsvis seks og tretten, som synes forlængst at have været Borgere, aflægger denne Ed paa en Gang, kan det tyde paa, at den først da er indført. I Borgerskabsprotokollen staar i Aaret 1540 anført: »Torsdagen næst efter Nat. Mar. svor Rasmus Matsen Borgered, ligesaa Severin Tøchsen, Lars Olufsen, Jens Skrædder, *Saxi Jostsen*, Severin Snedker. Lørdagen næst efter svor Poul Brødt, Simen Skrædder, *Peder*

¹ Personalhist. Tidsskr. 3. II. 149.

² Navnet Saxe optræder dog allerede paa et langt tidligere Tidspunkt i Aarhus, idet Runestenen, kaldet »Aarhus Sten 6«, som blev fundet i Aarhus Frue Kirke i 1905, har følgende Indskrift: »(T)oste(?) og Hove rejste sammen med Frebjørn denne Sten efter Asser Saxe, deres Fælle, en meget velbyrdig »Dreng«. Han døde som den største Unidding blandt Mænd. Han ejede Skib sammen med Arne.« Stenen er sandsynligvis fra Tiden ca. 950—1050 og Asser Saxe har som nævnt i »Aarhus gennem Tiderne« I, Side 73—74 og 76—77 velsagtens været Viking og ikke Skipper eller Reder i Aarhus, men Tilknytning til Stedet maa han jo have haft.

Saxi o. s. v. (ialt tretten)«. Samme Dag som de tretten aflægger Eden, indføres en ny Borger med disse Ord: »at Løverdagen næst efter Nat. Mar. blev Michel Jensen Smed Borger, som kom af Hummelure og skal give 15 March at betale til Martii næstkommende. Pro eo Jacob Knudsen.« Det synes derfor sandsynligt, at Borgereden har faaet et nyt Indhold, hvorfor de ældre Borgere maa aflægge den, og de gør det saa samtidig.³ *Saxi* Jostsen og Peder *Saxi* har sikkert været Borgere i Aarhus før 1540.

Der kan kun gisnes om, hvorvidt Peder *Saxi* er Søn af Jost *Saxi*, men Peders ældste Søn bærer Navnet Just, hvilket jo kan tale for Formodningen.

Jost *Saxi* levede omkring 1500. Han omtales i Aarhus som Tingsvidne »en af de 24« 2. Juni 1513 og atter 19. og 26. Jan. 1514.⁴

Hans Sønner er rimeligvis A og B.

- A. *Saxi Jostsen*, som sværger Borgered i Aarhus 9. Sep. 1540; iøvrigt vides intet om ham.
- B. *Peder (Jostsen?) Saxe*, som sværger Borgered i Aarhus 11. Sep. 1540; han nævnes som Borger i 1546.⁵ To Sønner er kendte:

1. *Just Pedersen Saxe*, f. ca. 1543 i Aarhus. Immatrikuleret ved Universitetet i Rostock i April 1565 under Navnet Jodocus Petrus Saxo, Gothus Arhusiensis.⁶ Præst i Mørke-Hvilsager 1567,¹ Provst 1577; betaler i 1599 Jordskyld til Aarhusgaard,⁷ død 1619; g. ca. 1576 m. *Apelone Sørensdatter Pind*, f. i Aarhus, død 3. Maj 1597. (Vist Datter af *Søren Pind*, som nævnes 1541, sejlede paa Lübeck og i 1562 ejede en Gaard paa Fiskergade i Aarhus). Baade Just *Saxe* og *Apelone Pind* er begravet i Mørke Kirke ret for Alteret.¹

Ifølge Hans Jensen Grønbechs Slægtsbog havde de seks Børn, idet den i 1601 nævnte Fadder for *Jens Hansen Grønbech*, som benævnes Barnets Morbroder Hr. Just *Saxi*, er medregnet. Det er selvfølgelig muligt, at en saadan Morbroder har eksisteret, men det kan ogsaa være en Skrivefejl i Slægtsbogen, saa at Morbroder skal være Morfader, hvis Navn jo netop er Hr. Just *Saxi*.
Seks Børn: a—f.

³ I. Hoffmeyer: Blade af Aarhus Bys Historie II 357.

⁴ Hübertz: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus I 104 og 109.

⁵ Hübertz: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus I 247.

⁶ L. Daa: Matrikler over nordiske Studenter ved udenlandske Universiteter 88.

⁷ Hoffmeyer: Personalhistoriske Notater paa Statsbiblioteket i Aarhus.

- a. *Maren Justdatter Saxe*, f. 9. Okt. 1577 i Mørke, død 29. Nov. 1627, begravet i Viborg Graabrødre Kirke; — g. 1° 9. Okt. 1597 i Aarhus m. *Jens Smed*, Kæmner i Aarhus 1589, død 28. Maj 1599, begravet i Frue Kirke; — g. 2° 29. Juli 1600 i Aarhus m. *Hans Hanssen Grønbæk*, født i Flensborg, Skriver paa Aarhusgaard i 1600, tager Borgerskab i Aarhus 22. Okt. 1601, Raadmand 1607—13, Borgmester 1618—24, død 14. Aug. 1624 og begravet i Domkirken; — g. 3° Sept. 1627 m. *Peder Pedersen Bering*, Borgmester i Viborg 1632—55, begravet i Viborg Graabrødre Kirke.
I 1. Ægteskab en Søn, som bar Navnet Saxe: 1. To Sønner i 2. Ægteskab.
1. *Peder Jensen Saxe*, f. 25. Marts 1599 i Aarhus, død 1628 i Kalundborg.
- b. *Peder Justsen Saxe*, f. 1579, død 1587, begravet i Frue Kirke i Aarhus; han druknede i et Vandhul ved Broberg i Aarhus.¹
- c.? *Just Justsen Saxe*, nævnes som Præst 1601 (se foran).
- d. *Søren Pind (Saxe)*, f. ca. 1584, Student fra Aarhus, studerede hos Jesuitterne i Tyskland i to Aar og druknede i Rhinen 1604.
- e. *Anna* eller *Eva Justdatter Saxe*, f. 1586, død 22. April 1660 i Aarhus (Skifte 21. Maj 1660); g. ca. 1610 m. *Henrik Christensen Blichfeld*, f. ca. 1570 i Aarhus (Søn af Sognepræst ved Frue Kirke i Aarhus Magister *Christen Ottesen Blichfeld* — død 23. April 1596, begravet i Domkirken — og *Eva Nielsdatter*, død 1579). Henrik Blichfeld blev immatrikuleret som Student i Helmstedt 26. Sep. 1594, ved Universitetet i Zerbst 13. Aug. 1595,⁸ Magister filosofia 23. Okt. 1595 i Helmstedt,⁹ Sognepræst i Tirstrup-Fuglslev 8. Maj 1597, død 1. Jan. 1631 (Skifte 30. Marts 1631) — hans Dødsaar angives de fleste Steder fejlagtigt som 1633 —, g. 1° m. *Karen Hansdatter*, f. paa Samsø, død 1601 og begravet i Frue Kirke i Aarhus (Ligsten), (Datter af Sognepræst i Besser-Onsbjerg Magister *Hans Knudsen* og *Anna Jensdatter*). Han ejede 1623 en Gaard paa Vestergade i Aarhus, som i 1631 beboedes af Enken Anna Justdatter, som desuden i 1636 ejede en Gaard paa Broberg og 16. Feb. 1637 skødede en øde Ejendom paa

⁸ Personallhist. Tidsskr. 11 II 40.

⁹ Svensk personhist. Tidsskr. XIX 204.

Fiskergade til Raadmand Rasmus Nielsen.¹⁰ Hun havde 1. Prioritet i en Gaard i Ebeltoft.¹¹ Han havde en Søn i første Ægteskab og seks Børn i andet Ægteskab.¹²

- f. *Peder Justsen Saxe*, f. 1588 i Mørke, rejste til Norge, hvor han blev Foged over Halsnø Kloster 1640, død ca. 1654,¹³ g. ca. 1625 m. *Dorthe Thorsdatter Talge*. Ingen Børn.¹³
2. *Peder Pedersen Saxe*, f. ca. 1550, Kæmner 1584,⁷ ejede i 1588 Boder »Bag Klosteret« og var i Borgervæbningen samme Aar. Han underskrev 30. April 1608 en Fuldmagt sammen med 33 andre. Hans Segl findes i Raadhusets Arkiv. Ejede i 1612 den Ejendom paa Vestergade, hvor nu Svaneapoteket er. Han døde 28. Feb. 1621 — Epitafium i Domkirken; g. 1° m. *Maren Terkildsdatter Abildgaard*, død 10. Jan. 1614 (vist Datter af Byfoged i Aarhus 1565—67 Terkel Pedersen Abildgaard); g. 2° m. *Karen Christensdatter Blichfeld*, f. ca. 1594, død 1666 (Skifte 5. Marts 1666), (Datter af Præst ved Frue Kirke Magister *Christen Ottesen Blichfeld* — død 23. April 1596 — og *Cecilie Lauritsdatter Fogh*). *Karen Blichfeld* g. 2° ca. 1623 m. *Jens Clemensen*¹⁴ (Søn af Raadmand i Aarhus *Clemens Jensen Smagbier* — død 1626, begravet i Domkirken — og *Anna Oluvsdatter* død 1650). *Jens Clemensen* tog Borgerskab i Aarhus 18. Dec. 1623, kgl. Majestæts Toldskriver 1641—42, Raadmand i Aarhus 1651, død 1656 (Skifte 15. Okt. 1656). I 1627 lejede han Kongen tre store Lofter til hans Landgildekorn; Fadder 10. Okt. 1630 i Skjolddelev Præstegaard. I 1639 ejede han en Ager udenfor Munkeport, 1648 »ligger til »Bonis communia capitula« i Bildbjerg i Hasle Hd., som *Jens Clemensen* i Aarhus haver fæstet«;⁷ han boede paa Vestergade i *Peder Saxes* Gaard. At *Peder Pedersen Saxe* var gift 2° Gang med *Karen Christensdatter Blichfeld* fremgaar deraf, at *Peder Saxe* i 1612 og 1619 betaler Skat af Ejendommen paa Vestergade, medens *Karen Saxi's* betaler i 1622 og *Jens Clemensen* i 1623.¹⁵
- Peder Saxe* havde to Sønner og to Døtre (a—d). *Jens*

¹⁰ Aarh. Tingbog Bl. 20 a.

¹¹ Bøttiger: Ebeltoft og Omegn 242.

¹² Arkiv for Genealogi og Heraldik 171—75.

¹³ Ludv. Saxe: Slekten Saxe i 400 Aar 15 og 28.

¹⁴ Aarhus Stifts Aarvog 34/26, 34/37 og 35/68.

¹⁵ En Pakke Nr. 579 med forskellige Skatter 1612—63 i Aarhus Raadstuearkiv i Landsarkivet, Viborg.

Clemensen og Karen Christensdatter Blichfeld's ældste Søn bar Navnet Saxe, opført som (e).

- a. *Karen Pedersdatter Saxe*, f. ca. 1583, død Juni 1616 i hendes Alders 33. Aar,¹⁶ g. m. *Hans Andersen Grøn-bæk*, f. ca. 1581 i Grøn-bæk og Halvbroder til den foran nævnte *Hans Hansen Grøn-bæk*. Han tog Borger-skab i Aarhus 14. Nov. 1611 og var Kæmner 1624, blev Overformynder 22. Feb. 1638, konstitueret Hospitalsforstander 1639,⁷ Byfoged 1642—43; ved et Skifte 11. Juni 1649 benævnes han Raadmand. Han ejede 1636 Gaardsavl i Borgporten og boede selv der. Et Pantevidne udstedes 6. Nov. 1656 til Gertrud Jensdatter Winther.¹⁷ Ved en Kommission 26. Feb. 1661 omtales han som »en gammel skrøbelig Mand og ingen Næring«, og 9. Jan. 1662 døde han i sin Alders 81. Aar og blev begravet i Domkirken.¹⁶ Han var g. 2° m. *Kirsten Lauridsdatter*, død ca. 1669.
- b. *Peder Pedersen Saxe*, f. 1585 i Aarhus, Student i Helmstedt 1612, immatrikuleret ved Københavns Universitet 1614, Dr. med. et philosophiæ i Helmstedt 1615, Medicus i Aarhus før 1622, Kannik i Aarhus, døde 6. April 1641.¹⁶ Han var g. 1° 1617 i Helmstedt m. *Sophrosyne Schevelius*, død 26. Marts 1622 i Aarhus (Datter af Superintendent Professor Dr. *Lauritz Schevelius* i Helmstedt), og g. 2° 1623 m. *Ursula Andersdatter*, f. i Vejle, begravet 17. Maj 1654 i Aarhus. Ingen Børn kendte. Det er muligt, at *Svend Pedersen Saxe*, f. ca. 1631, død 1688, Sognepræst i Gjerslev, kan være en Søn. Maaske er ogsaa *Karen Pedersdatter*, som omtales i et Skøde dateret 28. Feb. 1683 vedrørende en Ejendom paa »Emmervad westre Side« kaldet »Osle Doctors øde Gaard«, en Datter af Peder Pedersen Saxe. Ejendommen betegnes i Skødet som Karen Pedersdatters øde Eje paa Hjørnet i Emmervad om bag Klosteret; det siges i langsommelig Tid at have staaet ledigt.¹⁸ Osle Doctors maa vel sagtens være Ursula Doctors.
- c. *Terkild Pedersen Saxe*, vist født i Aarhus, tog Borger-skab i Aarhus 3. Marts 1614, boede i 1619 paa Broberg i Aarhus, senere omtales »Gaardsavl Terkil Saxis paa Graven«. Hospitalsforstander i Aarhus fra engang

¹⁶ Ligsten i Aarhus Domkirke.

¹⁷ Aarhus Tingbog 1676—80, Rl. 141 a.

¹⁸ Aarhus Stifts Aarvog 1937/93.

i 1620'erne indtil 1628. 27. Sept. 1632 gav han Afkald efter Rasmus Rasmussen Væver hans tvende Børn Otto og Johan Rasmussen.¹⁹ Torsdagen 2. Marts 1637 forpligtede han sig til ikke at give yderligere Pant i sin Ejendom paa Broberg, før hans Svoger Hr. *Hans Abel*, Sognepræst til Mariager's Pantebrev, udstedt af ham, var blevet indfriet.²⁰ Han maa imidlertid være død inden Udgangen af Aaret, da hans Ejendom paa Broberg paa et Tidspunkt efter denne Dato var overgaaet til Rasmus Hansen Bager.¹⁵ Terkild Pedersen Saxes Svoger Hr. Hans Jacobsen Abel i Mariager synes at have forestaaet Salget.²⁰ Terkild Saxe var vist gift med en Datter af Raadmand i Aarhus, Boghandler *Jacob Abel*,⁷) som tog Borgerskab 1595 og døde i 1610, og Hustru, død 1632. Svogeren *Hans Jacobsen Abel* var g. m. *Kirsten Pedersdatter*, men da hun var en Datter af Præsten i Spjellerup-Smerup i Faxe Herred *Peder Jacobsen Mariager*,²¹ maa Svogerskabet, saafremt det var virkeligt Svogerskab, fremkomme ved, at Terkild Saxe var g. m. Hr. Hans Jacobsen Abels Søster. Ingen Børn kendte.

- d. En Datter sikkert af andet Ægteskab, men om hende vides intet.
- e. *Peder Jensen Saxe*, f. ca. 1627, Student fra Aarhus 1647, Hører i Aarhus 1654 og Baccalaur samme Aar, Sognepræst i Sjelle-Skørring 1656, død 1662 efter 5. Maj, thi den Dag nævnes han i et Skiftebrev. Han havde to Brødre, nemlig Borger i Aarhus *Clemen Jensen*, hvis Søn hed *Gregers Clemensen Blichfeld* og blev Byfoged først i Fredericia, senere i Æbeltoft, og Magister *Christen Jensen Blichfeld*, Sognepræst i Ringsted. Ingen Børn.

Epitafiet i Aarhus Domkirke over Peder Pedersen Saxe (2) viser denne som Hovedfigur i Midten af Billedet. Ved hans højre Side ses to voksne Mænd — hans to Sønner — og en lille Pige, ved den venstre Side to Kvinder. Antagelig er det Dr. med Peder Saxe (2 b), som ses nærmest Faderen; han er den ældste, og desuden har man Lov at formode, at han, som har opholdt sig en Del Aar i Udlandet, vil være den efter Tidens Forhold mest moderne klædte, hvilket han da ogsaa ses at være paa Epitafiet (Halskraven). Kæmner og Borger Terkild Saxe (2 c) skulde da

¹⁹ Overformynderiprotokollen for Aarhus.

²⁰ Aarhus Tingbog Bl. 28 b.

²¹ Velvilligst meddelt af Fru Nina Petersen, Sølvgade 96, København.

være Skikkelsen længst til venstre. Den lille Pige foran Sønnerne er antagelig den ovenfor under 2 d nævnte Datter af andet Ægteskab. Af de to Kvinder er hun nærmest Midten Peder Pedersen Saxes første Hustru Maren Abildgaard; men om Skikkelsen længst til højre er Karen Christensdatter Blichfeld eller Karen Pedersdatter (2 a) er vanskeligere at besvare. Er Epitafiet malet før

Maren Abildgaards Død 1614, maa det være Karen Pedersdatter Saxe; men hvorfor er hendes Mand saa ikke taget med, og hvorfor er den lille Pige anbragt foran de voksne Sønner, naar den voksne Datter findes ved Siden af Moderen? Lægens Halskrave er, efter Oplysninger indhentet i »Den gamle By« i Aarhus, fra Tiden omkring 1615. Jeg formoder derfor, at Epitafiet snarere er malet nogle Aar efter Maren Abildgaards Død, ogsaa efter Karen Pedersdatters Død 1616 — af hvilken Aarsag hun ikke er medtaget — og ligeledes nogle Aar efter Peder Saxes andet Giftermaal med Karen Christensdatter Blichfeld. Den lille Pige er sikkert af andet Ægteskab, og Billedet er vel sagtens malet, da hun var to eller tre Aar og rimeligvis inden Lægens Giftermaal i 1617, eftersom ingen Svigerdøtre findes portrætteret.

Epitafiet skulde efter denne Formodning være fra Slutningen af 1616 eller Begyndelsen af 1617 og Skikkelsen til højre være Karen Christensdatter Blichfeld. Den lille Pige er da naturligt

placeret foran sine to Halvbrødre, saaledes at alle levende Børn er paa Faderens højre Side og hans Hustruer paa venstre Side.

Efter 1656, da Karen Christensdatter Blichfeld døde — hun blev næsten altid benævnt Karen Saxis —, har jeg ikke truffet Saxe-Navnet i Aarhus, og da Peder Jensen Saxe i Sjelle døde seks Aar senere, forsvandt det ogsaa fra Aarhus Omegn. Navnet træffes dog af og til andre Steder i Danmark, men om der er nogen Forbindelse med den gamle Aarhus Slægt kan ikke afgøres. Der er Mulighed for, at Lægen kan have haft Efterkommere, men Bevis herfor kan ikke føres.

PROFESSOR W. E. CHRISTIANIS SLÆGT

Ved

TH. HAUCH-FAUSBØLL

Konrad Christiani, Hof- og Raadsapoteker i Kiel, ejede 1709 et Hus i Holstenstrasse i Kiel,¹ overtog 1727 den botaniske Have i Kiel,² Ratsverwandter, † 25. Juni 1745.³ Gift 1.º med en *Musæus* (uden Børn). 2.º 24. Maj 1728 i Kiels Nicolai Kirke med *Margaretha Lucia Waldschmidt*, ældste Datter af Professor med., Dr. med. Hulderich W. Hun fortsatte Apoteket.⁴ † 1764.⁵ Sønner 1—2:

1. *Wilhelm Ernst Christiani*, f. 23. April, dbt. 27. April 1731 i Kiels Nicolai Kirke. 1748 stud. theol. i Kiel,⁶ 1751 i Jena, derefter paany i Kiel, 1757 Magister i Rostock, bosatte sig samme Aar i Kiel, 1761 ekstraordinær Professor i Naturret og Politik ved Kiels Universitet, 1763 Universitetsbibliotekar, 1764 ordinær Professor, 1766 tillige Professor i Talekunst og Poesi, 1765, 1767, 1768, 1775 og 1791 Prorektor, 1770 tillige Professor i Historie, 1770 storfyrstelig Kancelliraad, 29. Juli 1774 fritaget for at betale Skat af den ham tillagte Gage og Gagetillæg.¹⁰ 30. Jan. 1777 virkelig Justitsraad (dansk).⁷ Fik 2. Aug. 1780 Privilegium exclusivum paa at forlægge og trykke det af ham udgivne Værk »Geschichte der Herzogthümer Schleswig, Holstein unter dem Oldenburgischen Hause und im nähern Verhältnisz gegen die Crone Dänemark.«⁷ Vandt 1779 og 1788 det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Pris og blev 1790 Medlem af Selskabet. † 1. Sept. 1793 i Kiel.⁵ Gift 22. Okt. 1765

¹ Mitth. d. Gesellschaft f. Kieler Stadtgeschichte, III—IV, Side 141, 148 og 169.

² Festschrift zum 275 jährigen Bestehen d. Chr. Albr. Universität Kiel, S. 173.

³ Schleswig-holst. Provinzialberichte 1796. S. 321 ff.

⁴ Mitth. d. Gesellschaft f. Kieler Stadtgeschichte. 1936. S. 28 og 72.

⁵ Poul Engelstoft og Svend Dahl: Dansk biogr. Leks. Portræt af Prof. Christiani i ovennævnte Festschrift, S. 292. Tavle XII. Se samme S. 389.

⁶ Album d. Universität Kiel Nr. 4587.

⁷ Patenten.

i Hamburg med *Maria Dorothea Mielck*, f. 20. Feb., dbt. 22. Feb. 1743 i Hamborgs Nicolai Kirke,⁸ † 11. Juli 1798 i Kiel. 19. Okt. 1798 Tilladelse for hendes Arvinger til at dele hendes Bo uden Rettens Mellekomst,⁷ Datter af Linnedkræmmer Otto M. og Elisabeth Dorothe Sohn. Børn: a—i:

- a. *Otto Conrad Christiani*, f. 23. Marts, dbt. 25. Marts 1767 i Kiels Nicolai Kirke. 1777 Student i Kiel, »in honorem patris, justitiae consilarii et collegae optimi, gratis«.⁹ 1801 Magister phil. i Wittenberg, 3. Jan. 1794 Kateket i Elms-horn (og Hospitalspræst), undveg 1799.¹⁰ Var i nogle Aar Huslærer. Gik i 1802 i Dresden over til den katolske Religion. Død 25. Nov. 1803 i Weimar.¹¹
- b. *Elisabeth Dorothea Christiani*, dbt. 14. Aug. 1768 i Kiels Nicolai Kirke. Boede 1845 i Slesvig hos sin Svigersøn Regeringsraad Johan Lüders.¹² † 13. Okt. 1845. Gift 23. April 1793 i Kiels Nicolai Kirke med Professor phil., Dr. phil. *Valentin August Heinze*, f. 18. Feb. 1758 i Lüneborg S. Michaelis, † 8. Nov. 1801 i Kiel.¹³
- c. *Johan Wilhelm Christiani*, f. 24. Marts, dbt. 25. Marts 1771 i Kiels Nicolai Kirke, 1787 stud. math. i Kiel. »gratis in honorem patris«.¹⁴ Magister, 1792 Dr. phil. i Göttingen, 1793 Privatdocent i Kiel, 20. Marts 1795 Adjunkt ved det filosofiske Fakultet i Kiel,¹⁰ 21. Feb. 1800 Sekretær (Kasserer og Regnskabsfører) ved Enke- og Forældreløse, (samt) Børneopdragelses- og Fattiggassen) i Kiel, 31. Juli 1815 virkelig Justitsraad. 24. Feb. 1817 2. Forstander for Enke- og Forældreløses Kassen, 10. Dec. 1836 Afsked som Forstander, Sekretær, Regnskabsfører og Kasserer.¹⁰ † 9.—10. Dec. 1838 i Kiel.¹⁵ Gift med *Catharina Elisabeth Heinemann*, f. 17. Juni 1779 i Güstrow, † 14. Juni 1833 i Kiel. Børn 1)—2):
 - 1) *Carl Wilhelm Christiani*, f. 11. Dec. 1804 i Kiel.¹⁶ 1822 stud. jur. i Kiel,¹⁷ † dør 25. Sept. 1826.¹⁶
 - 2) *Johanna Magdalena Dorothea Christiani*, f. 20. Nov. 1806 i Kiel.¹⁶
- d. *Augusta Lucia Christiani*, f. 11. Juni 1773 i Kiel.¹⁸

⁸ Enkekassen Nr. 2781.

⁹ Album d. Universitæt Kiel. Nr. 5583.

¹⁰ Tyske Kancellis Forestillinger.

¹¹ Lübker u. Schröder: Schriftsteller-Lexikon.

¹² Folketællingen for Slesvig 1845.

¹³ Enkekassen Nr. 5221. Kordes: Schriftsteller-Lexikon.

¹⁴ Album d. Universität Kiel, Nr. 6198.

¹⁵ Kordes og Lübker u. Schröder: Schriftsteller Lexikon. Tyske Kancellis Forestillinger.

¹⁶ Kiels Nicolai Kirkebog.

- e. *Ludwig Christian Christiani*, f. 16. Aug., dbt. 19. Aug. 1774 i Kiel.¹⁷ Herredsfoged i Hohn Herred, † 12. Marts 1843. Gift 1827 med *Christina Friederica Boie*, f. 9. Jan. 1782 i Flensburg (Sct. Johannes), † 12. Nov. 1854.¹⁸ Datter af Herredsfoged Friederich Christian B. og Christina Fries.
- f. *Benedicta Dorothea Christiani*, f. 19. Marts 1776 i Kiel, † dær 13. Aug. 1776.¹⁹
- g. *Maria Dorothea Johanne Christiani*, f. 5. Feb. 1778 i Kiel (Faddere: Præst i Preetz, Magister Joh. Bertram Mielch, Hr. Johan Martin Mielcke i Hamburg og Fru Maria Benedicta Christiani). † 28. April 1786 i Kiel.¹⁹
- h. *Catharina Benedicta Johanna Christiani* (Tvilling), f. 5. Feb. 1778 i Kiel, † dær 2. Maj 1794.¹⁶
- i. *Cay Frantz Christiani*, f. 26. Feb. 1780 i Kiel.¹⁶ 1791 Student i Kiel,¹⁹ Boghandler i Slesvig. 2. Maj 1829 afslaaet Ansøgning om Udvidelse af Privilegium for sin Avis.¹⁰ 6. Okt. 1829 4. Ratsverwandter i Slesvig.¹⁰ † 2. Aug. 1850 i Slesvig.²⁰ Gift 5. Juli 1806 med *Friederike Louise Am-sinck*, f. 24. Feb. 1786, † 9. Feb. 1824 i Slesvig. Datter af Justitsraad Garlieb A. til Rethwisch og Schönweide i Holsten og Sophie Christiane Schwancke.²² Datter²³ 1):
- 1) *Dorothea Maria Anna Christiani*, f. ca. 1823 i Slesvig levede der 1845.¹²
2. *Conrad Christiani*, f. 9. Aug., dbt. 12. Aug. 1732 i Kiels Nicolai K. Overtog 1764 Apoteket og Huset i Holstenstrasse efter Moderen. Skænkede Kiels lærde Skole et Legat.²⁴ 1792—93 Medstifter af *die Gesellschaft freiwilliger Armenfreunde* i Kiel, 1. Aug. 1792 til Juni 1795 Arkivar i samme Selskab,²⁵ † 22. Dec. 1795 i Kiel.³ Gift 4. Maj 1763 i Kiels Nicolai Kirke med *Maria Benedicta Mielck*, f. 1727, † 23. Sept. 1798 i Kiel,¹⁶ ældste Datter af afdøde Økonom M. Søn a:
- a. *Otto Wilhelm Conrad Christiani*, dbt. 15. Aug. 1764 i Kiels Nicolai Kirke. Overtog 1798 Apoteket og Huset i

¹⁷ Album d. Universität Kiel, Nr. 8615.

¹⁸ Enkekassen Nr. 14428.

¹⁹ Album d. Universität Kiel, Nr. 6531.

²⁰ Alberti: Schriftsteller-Lexikon. Kordes do. Schleswig Holstein. Schulbl. 1841, H. 4, S. 156 f.

²² Hamburger Bürg. Familien XVIII, Side 18.

²³ Der var flere Børn, i Dødsannoncen staar Døtre og Svigersøn (Alton. Mercur).

²⁴ Zeitschrift d. Gesellschaft für die Geschichte d. Herzogtümer I, 275.

²⁵ H. Mau: Die Gesellschaft freiwilliger armen Freunde in Kiel. I-II. pass. Kordes og Lübker u. Schröder.

Holstenstrasse efter Moderen. 27. Nov. 1801 overdraget Faderens Apotekerprivilegium.¹⁰ Gift med *Dorthea Benedicta Mielcke*, f. 1764 i Neustadt, † 24. April 1798 i Kiel. Efterlod en Datter.¹⁶ Børn 1)—5):

- 1) *Maria Benedicta Johanna Christiani*, f. 18. Maj 1790 i Kiel. (Faddere er: Hr. Johan Martin Mielcke, Fru Pastorinde Maria Lucia Mielcke). † 25. Juni 1795 i Kiel.¹⁶
- 2) *En dødfødt Søn* 23. Sept. 1791 i Kiel.¹⁶
- 3) *Ernestina Dorothea Ottilia Christiani*, f. 20. Sept. 1793 i Kiel.¹⁶ Levede 1855 i Altona.²⁷ Gift med Apoteker i Pinneberg *Georg Christoph Barth*,²⁸ f. ca. 1792 i Harpstedt i Hannover. Levede 1855 som Particulier i Altona.²⁷
- 4) *Johann Conrad Wilhelm Christiani*, f. 16. Nov. 1794 i Kiel, † dær 12. Feb. 1799.¹⁶
- 5) *Martin August Philip Christiani*, f. 2. Nov. 1797 i Kiel. † dær 16. Juli 1798.¹⁶

Med denne Slægt var besvogret *Wilhelm Rudolph Christiani*, hvilket Navn han antog ved Daaben 29. Nov. 1785 i Wandsbeck. Hans oprindelige Navn var Joseph Michael Israel Schwerin, f. 9. Jan. 1760 i Altona, Søn af den 1790 endnu i Altona levende Beskyttelsesjøde Michael Jeremias Israel, 1786 stud. theol. i Kiel,²⁹ 18. Maj 1792 Tugthuspræst i Glückstadt, 23. Marts 1796 Diakon i St. Margarethen, 9. Dec. 1820 Sognepræst samme Sted.¹⁰ Han fik 1. Dec. 1815 Tilladelse til at underkaste sig medicinsk Embedseksamen og derefter praktisere i sin Menighed, † 18. Dec. 1827 i Hamborg.³⁰ Hans Vaaben var 1795 et tværdelt Skjold med en Fugl i første og en Slange i andet Felt. Hjelmtegn: Agnus dei. Gift 1796³¹ med *Clarelia Anna Dorothea Mielck*, f. 11. Nov., dbt. 13. Nov. 1771 i Preetz, † 24. Sept. 1845, Datter af Sognepræst Johann Bertram M. og Marie Lucia Mielck. Børn 1—5:

1. *Lucia Christiani*, f. 26. Okt., dbt. 29. Okt. 1797 i St. Margarethen (Faddere: Fru Justitsraadinde Maria Dorothea Christiani i Kiel, Fru Maria Benedicta Christiani i Kiel, Fru Dr. Margretha Dorothea Chemnitz i Preetz), † 28. Marts 1876 i Brunsbüttel. Gift med Over- og Landretsadvokat i Itzehoe

²⁶ Mitth. d. Gesellsch. f. Kieler Stadtgesch. 1936, Side 21.

²⁷ Folketællingen for Altona 1855.

²⁸ En Datter, født 1. Juli 1826 (Alton. Mercur 1826 Nr. 107).

²⁹ Album d. Universität Kiel, Nr. 6172.

³⁰ Schleswig-Holst. Provincialberichte 1828, Side 164. Neuer Nekrolog der Deutschen V. Side 1161. Kordes: Schriftsteller-Lexikon.

³¹ Gjorde 22. Nov. 1796 Indskud i Enkekassen (Enkekassen Nr. 4858).

- Siem Egge*, f. 31. Okt., dbt. 2. Nov. 1796 i St. Margarethen, † 5. Marts 1829.³²
2. *Maria Christiani*, levede 1876 i Brunsbüttel.³²
 3. *Emil Friedrich Christiani*, besøgte Skolen i Altona, 1828 stud. med. i Kiel,³³ 13. Nov. 1832 Bevilling at han kan promoveres til Dr. med. et chir.¹⁰ Var 1876 Dr. med. i Brunsbüttel.³²
 4. *Conrad Heinrich Rudolph Christiani*, f. 1810 i St. Margarethen. Besøgte Skolen i Altona, 1831 stud. jur. i Kiel,³⁴ † dær 4. April 1836.¹⁰
 5. *Käthe Christiani*, var 1876 gift med *Friedrich Tamsen* i Trittau.³²

³² Enkekassen Nr. 14925. Deres eneste Barn Peter Wilhelm Rudolph Egge død 18. Jan. 1826, 23 Uger gammel. (Alton. Mercur 1826, Nr. 17).

³³ Album d. Universität Kiel, Nr. 9295.

³⁴ Samme, Nr. 9663.

KØBENHAVNSKE URTEGAARDSMÆND OG GARTNERE OG DERES KAAR I KONGENS SOLD

Af
JOHANNES THOLLE

(Sluttet).

De økonomiske Forhold ved Haverne undersøgtes ved Kriegers og Leitloffs samtidige Afgang, og det opgaves, at Krieger havde haft⁹⁴ 1386 Rdlr. plus 250 til Materialer og 150 til Arbejdsvogn (1786), — Leitloff 495 plus 200 til Daglejere, — ialt 2481 Rdlr. Under begge Gartnere hørte desuden følgende Udgiftsposter:

36 Mand udkommanderet i 26 Sommeruger plus 1 Officer à 4 Sk.	
20 Mand udkommanderet i 26 Vinteruger plus 1 Officer à 3 Sk.	
<hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>	655 R. — M. 4 Sk.
8 faste Daglejere pr. M. dagl. 1 Mrk.	392 »
6 Havekoner i 26 Sommeruger dgl. 5 Sk.	
4 Havekoner i 26 Vinteruger dgl. 5 Sk.	
<hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>	152 » 5 » 8 »
6 Mand til at vande og aftage Mistbænk.	30 »
<hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>	<hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/>
Daglejere tilsammen	1210 R.
4 Gartnerveseller	358 R.
Haveredskaber	80 »
2 Materialvogne og Heste og 2 Kuske, Foder til Hestene	370 » 4 M. 0 Sk.
2 Materialfolk til Repar. af Espalier, Gelænder, Mistb. m. m.	156 »
Staldgødning	3 » 4 » 12 »
Gagetillæg til Gartnerne aarl. minus 1 % til Pension	792 »

ialt en Sum af 2970 R. 3 M. 4 Sk. eller ca. 500 Rdlr. mere end før.

⁹⁴ Partikulærk. Resol. Nr. 41 af 18/10 1749 og Nr. 4 af 3/1 1750.

Denne Opgørelse (el. Overslag) fra Slotsgartner *Friederich Ludewig Bruhn* tilsendtes Gartnerne *Gercken* i Charlottenborg og *Döllner* i Charlottenlund til Erklæring, og det fandt deres Bifald. Bygningsinspektør *Eigtved* mente imidlertid, at Bruhn kunde nøjes med 1 »Gesell« mindre samt 20 Foder Hø m. m., hvorved Budgettet kunde nedbringes til 2481, og dette vedtoges, saa at Slotsgartnerens Gage m. m. fastsattes til 1689 Rdlr.

Ovennævnte Fr. L. Bruhn, der var en Søn af Slotsgartneren paa Frederiksberg, *H. H. Bruhn*, havde under 23/5 1741 faaet Bestalling paa Gartnertjenesten paa Amalienborg (se senere),⁹⁸ og det syntes rimeligt, at han, da denne Have i 1749 »demoleredes«, overgik til en anden passende Tjeneste, hvilket da ogsaa skete. I hans Funktionstid skete der paa Rosenborg bl. a. dette, at Parterret istandsattes, og der bevilligedes flere Tusinde Rdlr. dertil.¹⁰⁰ Bruhn forblev paa Rosenborg til sin Død i 1776. Han overlevedes i 5 Aar af sin Enke, *Dorothea Binder*, og hun ansøgte Kongen om Pension. I denne Ansøgning anførte hun bl. a., at hendes Mand havde staaet i kongelig Tjeneste i 49 Aar, først de 20 Aar paa Amalienborg, »som han selv som Gartner i højsalig Frederik IV's Tid har anlagt«. Desuden hævder hun, at han havde indforskrevet og betalt Blomsterløg for 4—5000 Rdlr. uden ringeste Tilskud. Hendes Far var død som Major og Underfører ved de kgl. Drabantkorps, og at hendes Mands Far (ovenn. H. H. B.) var første Anlægger af Frederiksberg Have samt til sin Dødsdag Slotsforvalter og Gartner ved samme.⁹⁹

Forinden Bruhn afgik fra Tjenesten, saa man sig om efter en Afløser, og dette resulterede i, at man under 31/3 1770 ansatte *Christopher Dörschell* til en Gage af 500 Rdlr.¹⁰² I Bestallingen hed det, at han flittigt skulde passe Orangerierne, Hække, Alleer, Træer, Plantninger m. m. og holde dem i god Stand; han benævntes Lyst- og Køkkengartner,¹⁰² — og han tiltraadte 1. Jan. 1777. Dörschell erklærede sig straks utilfreds med Gartnerboligen, som var forsømt og for lille. Det bevilligedes ham for 2000 Rdlr. at maatte lade Boligen istandsætte og forsyne med et nyt Stokværk (Manzard), og til dette Brug overlodes der ham nogle Bjælker og Spær fra Christiansborg Slot.¹⁰³ — I Hovedsagen overføres ved denne Tid Regnskabet fra Partikulærkassen til Rentekammeret, og da sidstnævnte i 1778 stod overfor at skulle betale et Parti

⁹⁸ Partikulærk. Bestallings- og Instruktions. Pr. Nr. 1 S. 14.

⁹⁹ Bobe: Reventlowske Papirer VIII Till. 4—5.

¹⁰⁰ Partikulærk. Resol. Nr. 111 af 6/7 1767, Nr. 85 af 15/5 68, Nr. 132 af 13/8 69.

¹⁰² Partikulærk. Resol. Nr. 42 af 31/3 1770.

¹⁰³ do. Bestall. pr. Nr. 1 S. 37.

¹⁰⁴ Rentek. kgl. Resol. Nr. 99 af 21/8 1777.

Træer, som var indført til Orangerierne (60 Stk. 3—4-aarige Fersken, 100 1-aarige do. og 50 Abrikostræer, ialt til 150 Rdlr.), ønskede det ganske naturligt at faa at vide, om disse Udgifter henhørte under dem, som Gartneren skulde afholde indenfor sin Kontrakt, eller var Ekstraudgifter. Det resolveres derfor, at D. til at forsyne Orangeriet med de fornødne Træer maatte faa dette Beløb godtgjort; men naar Orangerierne var forsynet, skulde han (og de øvrige Slotsgartnere iøvrigt med) være pligtig selv at opelske de Træer, Svibler og Frøsorter, som behøvedes til Haverne uden derfor at faa godtgjort noget.¹⁰⁵

Ogsaa Orangerierne ombyggedes under D. Der bevilligedes her- til straks et Beløb af 9767 Rdlr.,¹⁰⁶ og da dette ikke slog til, fik han yderligere et Beløb, saa de samlede Omkostninger blev paa omtrent 12,000 Rdlr.¹⁰⁷ Desuden tilstodes der ham i 1780 et personligt Tillæg paa 300 Rdlr. med tilbagevirkende Kraft fra hans Ansættelse samt diverse Tillæg til Havernes Drift,¹⁰⁸ nemlig:

1. Havearbejdere 38 Mand i 146 Sommerdage, 28 Mand i 147 Vinterdage, 5 Havekoner Sommer, 4 Havekoner Vinter, tilstaaes et Tillæg paa 2 Sk. daglig eller 253 Rdlr. (foruden betalt: 1872 Rdlr.). 2. En Gartnersvend Tillæg 143 Rdlr. (foruden bet. 153). 3. Materialkuske Tillæg 40 Rdlr. (foruden bet. 104), desuden Foder til Heste m. m. 8. Blomstersvibler, Frø, Træer, Glas- klokker, Urtepotter, Havekurve indtil 200 Rdlr. ialt.

Dörchells Flothed i Dispositioner angik ikke blot Byggeriet med de mange Overskridelser, men ogsaa Ekstraindkøbene, og Rentekammeret var ikke altid villigt til at betale, hvad han satte sig i Udgift for. En Regning for Ekstraudgifter androg April 1781 følgende:¹⁰⁹

1. For Vand til Haven	281 Rdlr.	34 Sk.
2. » Orangeriballier	270 »	80 »
3. » sammes Maling	35 »	16 »
4. » En Sten Valse (Slibesten)	11 »	
5. » Reparation af Fontænen	8 »	4 »
6. » Vinduesreparation	27 »	
7. » foranf. Valses Indlæg	11 »	
8. » adskill. Smaa-udgifter	129 »	24 »
9. » Stakitværket i Haven	56 »	
10. » Træer til Hække	30 »	
11. » samme	60 »	
12. » Gødning	31 »	36 »
13. » Blomsterzwibler	197 »	90 »
14. » Blomsterpotter	80 »	

Ialt 1226 Rdlr.

¹⁰⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 36 af 9/3 1778.

¹⁰⁶ do. Nr. 15 af 31/1 1780.

¹⁰⁷ do. Nr. 84 af 18/4 1781.

¹⁰⁸ do. Nr. 32 af 21/2 1780.

¹⁰⁹ do. Nr. 146 af 27/4 1781.

Foruden alt dette, som han altsaa allerede baade havde købt og betalt, ønskede han 150 Ballier. Da han utvivlsomt selv af sit Budget til Havernes Vedligeholdelse skulde betale noget af det, bevilligedes der ham ikke alt, men dog saa meget, at der kun manglede ca. 80 Rdlr., og det fastsattes, at Ballierne ikke maatte koste mere end 680 Rdlr. — Endnu engang kom han med en betydelig Ekstraregning, drejende sig om Ombygningen af Gartnerboligen. Han havde først forpligtet sig til at ombygge indenfor 2000 Rdlr., derefter faaet yderligere 1855, — foruden noget Tømmer (foræret) og kræver yderligere ikke mindre end 2000 Rdlr.¹⁰⁹ Dette blev imidlertid Rentekammeret og Kongen for meget, og der bevilligedes ham kun 1500 Rdlr. med den udtrykkelige Paategning, at det kun var for denne ene Gang, og at det maatte være uden Følge saavel for ham som for andre Embedsmænd; hvad der var ud over dette Beløb, maatte han selv afholde. — En Forespørgsel om, hvorvidt man til Haven maatte antage Haandværkssvende eller kun skulde have Militær, besvaredes derhen, at Gartneren ved Rosenborg ligesom de andre Gartnere som hidtil maatte antage de fornødne Haandværkssvende.¹¹⁰

Den 28/10 1783 afgik Dörschell ved Døden, 63 Aar gammel.¹¹¹ Efter hans Død indsendte Enken, *Catherine Margrethe*, ikke mindre end tre Regninger, som hun mente skulde godtgøres hende som hendes Mands Udlæg. Det drejede sig om:¹¹²

1. Orangeballier og Vinduesreparationer, Blomsterløg, Havefrø, Transport af Gødning m. m.....	1114 Rd.	76 Sk.
2. Blomsterløg for Aaret 1783	251 »	81 »
3. 24 Vandspande og 117 Glasklokker.....	94 »	32 »
	1460 Rd.	93 Sk.

Ogsaa dette Beløb godtgjordes, dog imod, at der ikke paaførtes Haven Udgifter til Blomsterløg i 1783. Mindre heldig var hun med yderligere Regninger.¹¹³ Fra hendes Mands Side forelaa fra 1782 en Regning paa 1607 Rdlr. 34 S., som var anvendt i hans Tjenestetid. Det drejede sig om en Efterregning paa Ombygningen paa 355 Rdlr. og 221 for Ombygninger ved Driverierne. For dette sidstes Vedkommende havde Tømremesteren dette Beløb tilgode, men D. havde vægret sig ved at betale ham dem. Han anlagde Sag, og D. dømtes. Imidlertid nægtede han, at det var ham personligt, som heftede for Beløbet, og mente desuden, at Beløbet allerede var betalt i Orangeri-Bygningsomkostningerne. Rentekam-

¹⁰⁹ Rentek. kgl. Resol. Nr. 4 af 7/1 1782.

¹¹⁰ do. Nr. 62 af 21/2 1780.

¹¹¹ do. Nr. 6 af 6/1 1783; Brock: Rosenborg II 68.

¹¹² do. Nr. 104 af 26/6 1783.

¹¹³ do. Nr. 44 af 11/3 1789.

meret hævdede, at der var en Regnskabsfejl, og naar Beløbet allerede var betalt een Gang, maatte det være D.s Fejl; man ønskede ikke, at Kongens Kasse skulde belastes med Beløbet. — Endelig var der en Post paa 150 Rdlr. for Orangeriballier. D. havde hævdedet, at de kunde laves billigere ved Hjælp af gamle Jernbaand, han havde til Disposition, hvorfor der budgetteredes 100 Rdlr. mindre end oprindelig tænkt. Da Baandene imidlertid ikke alle kunde bruges, blev der en Overskridelse paa 74 Rdlr. 32 Sk., som D. altsaa havde udredet. Paa Grund af højere Udenlandsfragter i 1780 var der ogsaa medgaaet 277 og i 1781 359 Rdlr. til Blomsterløg, og Differencen fra det budgetterede til Omkostningerne havde han ogsaa betalt. Sluttelig havde han til Daglejere, der ikke var tilstrækkelige, i de første 3 Aar udredet 708 Rdlr. mere end det Tillæg, som han havde faaet paa 1000 Rdlr., androg. — Af alt dette, som Enken altsaa ønskede godtgjort, kunde man imidlertid kun godkende en Udgift paa 311 Rdlr. 92 Sk., Resten var Kassen uvedkommende. Og skønt siddende med 5 uforsørgede Børn og 200 Rdlr. i Pension maatte altsaa ogsaa Enken bøde for D.s Flotheder. — Hun døde 18/10 1817.¹¹⁵

Egentlig havde det allerede en Tid været bestemt, at Gartner *P. Holbøll* paa Frydenlund skulde afløse D., naar han døde, og at Dörschells Søn, *Henrich Anton Peter Dörschell*, skulde fortsætte som Mestersvend paa Rosenborg, til han engang kunde overtage Stillingen som Slotsgartner.¹¹⁴ Holbøll syntes imidlertid, at han nu var for gammel (65 Aar), og hans Søn var for ung til at afløse ham paa Frydenlund. Kongen udnævnte derfor i Stedet *Carl Emilius Döllner* til Rosenborg. Döllner var adjungerende og succederende Gartner og Slotsforvalter paa Charlottenlund Slot, hvor hans Far, *H. A. Döllner*, havde Embedet; D. foreslog selv, at mens han skulde overtage Rosenborg, skulde hans Svoger, unge Dörschell, loves Stillingen paa Charlottenlund efter gamle Döllners Død, og saadan faldt Afgørelsen ogsaa ud; Döllner kom til Rosenborg, og unge D. afløste ham ved Charlottenlund. Döllner tilkendtes en Gage paa 500 Rdlr. fra 1/1 plus et Tillæg paa 100 Rdlr. og iøvrigt med en Sum af 3220 Rdlr. til Driften som forhen, og unge Dörschell ansattes i hans Sted ved Charlottenlund og fik iøvrigt for sin Skuffelse en Affindelsessum paa 200 Rdlr. om Aaret. Dörschells Enke beholdt sin Mands Gage et Aar og skulde derefter oppebære 200 Rdlr. i Pension, foruden at hun straks fik godtgjort de forannævnte 1460 Rdlr.

Efter denne Periode under Dörschell, hvor Byggeriet havde

¹¹⁴ Rentek. kgl. Resol. Nr. 6 af 6/1 1783; jevnf. Medd. fra Gentoftes hist.-top. Selskab 1930.

¹¹⁵ Roedes Register.

floreret, maa Rosenborg Have siges at være ude over sin første Glansperiode, og trods efterfølgende dygtige Gartnere gik det en Tidlang tilbage for den, idet Interessen mere helligedes Frederiksberg Have og dennes Omlægning.

Carl Emilius Døllner var Søn af Gartner og Slotsforvalter paa Charlottenlund, *Heinrich Adolph Døllner* (f. 1716, d. 1794). Han var selv født 1749, da Faderen kom til Charlottenlund, og han havde i en Aarrække haft Stillingen som dennes Stedfortræder og var designeret til at skulle afløse ham. Efter hans Tiltrædelse paa Rosenborg (1/1 1783) sker der bl. a. det ødelæggende, at der bygges Kaserne og anlægges Eksercerplads, og det bliver D.s Sag at redde, hvad reddes kan af det Areal, som skulde afstaas til disse Formaal.¹¹⁶ Orangerihuset maa sættes i Stand til at tage noget af det, som det til Kaserne omdannede Laurerhus ikke mere kunde have, og da det ikke kunde rumme alt, maatte D. sælge ud af Træerne. Løver, Statuer, Bassin m. m. maa flyttes o. s. v. — ikke lystelige Opgaver for Havens Gartner. Et Tab havde han ogsaa ved, at et Skib med Blomsterløg til ham og nogle andre Slotsgartnere forliste, men han fik dog godtgjort 200 Rdlr. til Lindring af dette Tab.¹¹⁷ Hans Virksomhed blev kun kort; allerede 1791 døde han,¹¹⁸ efterladende sig Enken, *Cathrine*, samt en Søn, *Carl Frederik Døllner*. — For sidstnævnte søgte Enken Stillingen paa Hørsholm (1794), mens Sønnen var i Holland. Hun fik sin Mands Gage med Juni Maanedes Udgang, fik nogle Aar efter Plads som Palæ-Pige paa Amalienborg, hvor hun belønnedes for Flid, og blev senere Vartfrue.¹¹⁹

Til den ledige Stilling som Gartner ved Rosenborg meldte der sig følgende Ansøgere:¹²⁰ 1) *Niels Simonsen Bache* (Botan. Have), 2) *Marcus Frederik Voigt* (Frederiksberg Have), 3) *Peter Petersen* (Svend i Frederiksberg Have), 4) *Johan David Christian Krause* og 5) hans Fader *Georg Christian Krause* (Sophienborg) samt 6) *Nicolaj Christian Dahl* (succ. Voldmester i København). Ingen af disse blev imidlertid den heldige; thi til Stillingen udnævntes Meestersvenden i Rosenborg Have, *Peter Lindegaard*, og det betonedes, at han maatte være fornøjet med et Budget paa 3320 Rdlr. Hans Gage skulde være 400 Rdlr., indtil H. Dörschell blev »befordret« som Gartner og Slotsforvalter til Charlottenlund, idet han da skulde

¹¹⁶ Rentek. kgl. Resol. 11/12 1784, Nr. 13 af 19/1 1785, Nr. 158 af 10/8 1785, Nr. 195 af 28/9 1785, Nr. 232 af 16/11 1785, Nr. 259 af 28/12 1785.

¹¹⁷ do. Nr. 23 af 2/2 1785.

¹¹⁸ do. Nr. 115 af 3/7 1791.

¹¹⁹ Overhofmarschallatets Resolutionsprotok. S. 119 af 22/6 1791, S. 211 af 25/1 1794, S. 55 af 23/7 1797.

¹²⁰ Rentek. kgl. Resol. Nr. 115 af 13/7 1791.

have de 200 Rdlr., som D. var forundt til denne Tid. — I efterladte Papirer har L. selv berettet om sit Liv og Virke, og han beretter deri,¹²¹ at han var født 16/1 1758 i Egense paa Fyn; hans Forældre var fattige, formentlig af Bondeslægt; de havde 9 Børn, af hvilke de 2 ældste døde tidligt. I sit 8de Aar kom L. i Skole hos Degnen *Sandal*, hvem han berømmer som en meget sanddru og skikkelig Mand, og som han mener har studeret, da han ofte prædikede for Pastor *Monrad*. Om Sommeren maatte han vogte Forældrenes Smaakreature, og da han var 14 Aar, satte Faderen, der selv havde en god lille Frugtplantage, ham i Lære paa Hvidkilde hos Gartner *Posern(e)*, der var Tysker og temmelig streng; her lærte han ved Omgangen med mange Tyskere paa Gaarden temmelig godt at tale Tysk, ligesom Frøknerne paa Hvidkilde lærte ham Fransk. Han drev det saa vidt i Fransk, at da han forlod Hvidkilde, kunde han tilnød forstaa og tale med en Franskmand. Idet Bøndergodset da blev udskiftet, blev L. ogsaa sat til Landmaaling. — Fra Hvidkilde kom han til Rosenborg, hvor han under Dörschell maatte betale 100 Rdlr. for at staa i Lære. Da Dörschells Familie, Svendene og nogle af Drenge var Tyskere, kom det ham til Nytte, at han havde lært dette Sprog, og han vedligeholdte Fransk ved at gaa i fransk-reformert Kirke; da Rosenborg imidlertid hørte til Trinitatis Sogn, maatte han for at kunne gaa til Alters i den tyske fremskaffe en Daabsattest, som sendtes ham af Pastor Monrad i Fødesognet, men som Sognepræsten ved Trinitatis Kirke til hans store Forbavselse ikke vilde tage som gyldig, hvorfor han efter Samraad med Dörschell sluttede sig til den tyske Menighed. Om Vinteren besøgte L. Kunstakademiet, hvor han drev det temmelig vidt i Arkitekturen. Da han havde været 3 Aar i Lære paa Rosenborg, blev han Svend 1782 og vedblev i denne Stilling hos Dörschells Efterfølger (Døllner) til Foraaret 1783. Han rejste da til Fyn for at besøge sin Mor og sine Sødsken, Faderen var død 1774, og tiltraadte derefter sammen med Dörschells Søn (se senere) en Rejse til Holland; paa Grund af Modvind maatte Skibet søge ind til norsk Havn, og i Nordsøen havde de stærk Modvind, men naaede dog Holland, hvor de forblev i 3 Uger hos Gartner *Neukirk*, som stod i Forretningsforbindelse med Rosenborg. En Landsmand skaffede derefter L. Plads hos en Hr. Hope paa Waterland, hvor han forblev i 2 Aar. I Foraaret 1785 skulde han være rejst med Hope og dennes Hustru til England for at udsøge Planter til Haven og Blomsterhuset, men da han samtidig modtog Tilbud fra Døllner om at overtage Pladsen som Mestersvend i Rosenborg, drog

¹²¹ Biografisk Leksikon XIV 379—80 (1938); jevnf. Brock: Rosenborg, Fodnote III 135 ff.

han til Danmark. I 1791 avancerede han altsaa til Gartnerstillingen, og det sagdes allerede da om ham, at han var en flittig, duelig og økonomisk Gartner, der under Døllners Sygeleje havde passet Tjenesten godt.¹²² Han var uegennyttig nok til at tilbyde baade at betale sin Rejsekammerat, unge Dörschell, 200 Rdlr. og Døllners Enke 50 Rdlr. om Aaret.

Efter sin Mands Død havde Enken Døllner haft Tilladelse til at bo i Gartnerboligen, hvor hele den mellemste Etage var overladt hende. Her havde hun en Datter hos sig, og denne Datter var Aaret i Forvejen bleven gift med Krigsassessor *Moldrup*, Stamherre til Vestervig Kloster. Slotsgartner P. Lindegaard havde givet Tilladelse til, at det unge Par en kort Tid boede hos Moderen, til de fik deres Gods solgt, men selv efter at dette var sket, forblev de i Gartnerboligen, og den Støj, de foraarsagede ved at komme sent hjem om Natten, generede Lindegaard og hans Familie, der boede lige op ad Porten. Ogsaa Krigsassessorens Tjenestefolk generede L., og da L. ikke taalte Trætte, og da hverken skriftlige eller mundtlige Henvendelser til Madam Døllner havde hjulpet, bad han Overhofmarskallatet om, at dette vilde befale Madam Døllner, at Svigersønnen senest næste Flyttedag skulde være ude af Huset; selv frygtede han, at han skulde faa Rygte for at have indrømmet uvedkommende Familie Lejlighed i Kongens Hus for at drage Fordel deraf.¹²⁷

Allerede ved Nybesættelsen i Embedet som Gartner i Charlottenlund (1795) fik Lindegaard tillagt de 100 Rdlr., han havde givet Afkald paa,¹²³ og senere belønnedes han ofte paa Grund af sin »udmærkede og uegennyttige Handlemaade« i Embedet,¹²⁴ fik bevilliget mangfoldige Ekstraudgifter,¹²⁵ 800 Rdlr. til et nyt Væksthus¹²⁶ o. s. v.

Da det kneb for ham, og de andre kgl. Gartnere, paa Grund af visse Omstændigheder (se senere) at faa egnede unge Mennesker til at gaa i Gartnerlære, blev det ham meddelt, at hvis der var nogen blandt de Soldater, som var udkommanderet til Rosenborg, som han mente »fortrinligt udmærkede sig i Opførsel og Flid«, og som derfor maaske kunde tænkes at blive duelige Gartnere, kunde han vente at faa et saadant »til Gartnerkonsten

¹²² Overhofmarskallatets Resolutionsprotok. S. 119 af 22/9 1791.

¹²³ do. S. 357 ff af 30/5 1795.

¹²⁴ do. S. 272—73 af 21/1 1801.

¹²⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 247 af 29/7 1803.

¹²⁶ do. Nr. 44 af 1/2 1809, Nr. 124 af 24/4 1809, Nr. 383 af 25/12 1809, Nr. 211 af 11/9 1810, Nr. 25 af 3/2 1810, Nr. 149 af 1/5 1810, Nr. 83 af 1/3 1811, Nr. 122 af 10/4 1811, Nr. 447 af 11/12 1812, Nr. 81 af 12/3 1812, Nr. 82 af 12/3 1812 m. fl.

¹²⁷ Brock: Rosenborg Fodnote III S. 138—39.

dueligt Subjekt« fritaget for Militærtjeneste.¹²⁸ Dette benyttede L. sig en Del af, og takket være hans Interesse blev først *Jens Sielle* (1811),¹²⁸ derefter *Erich Rasmussen* (1812) og *Hans Johansen (Grøftemølle)* (1813) samt *Anders Christophersen (Haarbølle)* (1817)¹³² taget fra Militærtjenesten og givet Lindegaard til Uddannelse i Gartnerfaget. Ogsaa paa anden Maade viste L.s Interesse for unge Gartneres Uddannelse sig.

Sammen med sine Kolleger i i Frederiksberg Have og i Botanisk Have fremkom han i 1811 med Forslag til Oprettelse af en Gartnereksamen. Disse tre kgl. Gartnerere mente, at Aarsagen til Vanskelighederne ved at finde duelige Gartnerere var store, og at der paa den anden Side var saa mange Folk, som kaldte sig Gartnerere uden at have Begreb om dette Fag, at man maatte kræve Forholdene reguleret; det maatte bestemmes, at kun de, som havde staaet tre Aar i Lære ved en af de kgl. eller fyrstelige Haver kunde faa Læreblev, og at en Eksamen yderligere maatte indføres, og dette bifaldtes.¹²⁹

I Tiden mellem Krigene, hvor Livsfornødenheder o. a. steg i Pris og var vanskeligt at faa, kneb det ogsaa for Gartnerne med at klare sig. Allerede i Juli 1811 beklagede Gartnerne i Rosencborg, Frederiksberg og Fredensborgs Haver sig over dette og ansøgte om Tillæg;¹³⁰ til en Begyndelse bevilligedes dette ikke. Da L. selv senere paa Aaret bad om en Understøttelse paa Grund af Tidernes Besværligheder, fik han en Gratifikation paa 400 Rdlr., idet det anførtes om ham,¹³¹ baade, at han var en udmærket Mand i sit Fag, bekendt for Vindskibelighed, Orden og stedse Sparsommelighed, og den Opdragelse, som han giver sine Børn og sine Lærlinge, »viser ham ligesaa agtværdig som Fader som som Embedsmand«; desuden anførtes det, at han havde Gæld. — Da man imidlertid ikke kunde klare de stigende Udgifter ved Haverne med en Gave til Enkeltperson, lod man Udgifterne undersøge i Almindelighed,¹³³ og der fremsattes i Begyndelsen af 1812¹³⁵ fra en Kommission bestaaende af Overhofm. *Hauch*, Prof. *Viborg* og Prof. *Hornemann* en Oversigt over, hvad der brugtes, og en Indstilling om, hvad man fremtidigt burde regne med.¹³⁴ Denne Oversigt opstillede følgende, som var Normen:

¹²⁸ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 9 af 10/1 1811.

¹²⁹ do. S. 63 af 13/4 1811.

¹³⁰ do. S. 140 af 16/7 1811.

¹³¹ do. S. 206—7 af 22/11 1811.

¹³² do. S. 42 ff af 10/9 1812, 284—86 af 15/9 1813, 123—24 af 16/12 1817.

¹³³ do. S. 140 ff 16/7 1811.

¹³⁴ do. S. 206—7 af 22/11 1811.

¹³⁵ do. S. 293 ff af 5/2 1812.

Rosenborg:	38 Mand i 26 Sommeruger	à 20 Sk. dagl.
	28 » » 26 Vinteruger	» 18 » »
Frederiksberg:	51 » » 6 Sommermaaneder	» 20 » »
	47 » » Marts—Oktober	
	35 » » 4 Vintermaaneder	» 18 » »
Fredensborg:	20 » » 6 Sommermaaneder	
	12 » » 6 Vintermaaneder	» 2 » »

(desuden Lugekoner).

Det bemærkes, at Gartnerne ved disse Slotte havde maattet indrømme, at det her opstillede Antal Folk ikke altid havde været beskæftiget, eftersom de simpelthen ikke havde kunnet skaffe Midlerne dertil. Og Kommissionen bestemte desuden, at Vedligeholdelsen af Haverne nok maatte kunne klares med noget færre Folk. Som den, der i Kommissionens Øjne mest udmærkede sig ved Flid, Paapasselighed, Vindskibelighed og Klogskab, mente man navnlig at maatte henholde sig til, hvad Lindegaard mente, og det blev derfor ogsaa hans Forslag om Antal af Folk m. m., som man indstillede til Vedtagelse. Lindegaard benyttede denne Lejlighed til igen at slaa et Slag for unge Gartneres Uddannelse. Han hævdede, at de kgl. Gartnere burde holde flere Lærlinge. Det var nu saadan, at efter Tidens Skik maatte Lærlingene ikke spise ved Gartnerens Bord, og da de desuden brugtes til Arbejde, som egentlig tilkom Arbejdskarle, rekrutteredes de kun fra de ringere Klasser af Folket, mens andre Folk holdt sig borte derfra, og Kvaliteten derved forringedes. Da en Lærling imidlertid efter Lindegaards Opfattelse kunde gøre lige saa megen Nytte som en Daglejer, mente man i Kommissionen, at den Understøttelse, som Gartnerne burde have for at tage en Lærling, bedst og lettest kunde skaffes dem ved, at man tilstod dem, at de maatte anføre Drengene i en Daglejers Sted og oppebære den Dagløn, der tilkom Daglejeren. Men naturligvis maatte Gartneren saa ogsaa have Pligt til bedre at sørge for Lærlingens Opdragelse og Uddannelse. — Kommissionen anførte videre, at der til Gartnerensvende var ansat følgende Beløb:

Rosenborg til 2 Svende 300 Rdlr. til hver, Frederiksberg til 2 Svende 160 Rdlr. til hver, Fredensborg ingen.

Man mente, at 300 Rdlr. var en passende Løn, — dog kunde i Øjeblikket ingen klare sig dermed. — Gartnerens Løn var 500 Rdlr. foruden Bolig m. m., og denne foresloges forhøjet med 200 Rdlr. Desuden stillede man Forslag om Forhøjelse af Beløbene til Kuske, Redskaber, Vogne m. m. og foreslog Indkøb af Blomsterløg etc. betalt efter Regning, Som endeligt Forslag opstilledes følgende:

Daglejerne indskænkes til: Rosenborg 24, Frederiksberg 24, Fredensborg 13, Søndermarken 6.

Lugekonernes Antal fastsattes til: Rosenborg: Sommer 5, Vinter 2, Frederiksberg: Sommer 5, Vinter 2, Fredensborg: Sommer 3.

Til udkommanderede Daglejere (Militære) betales 4 M. og til andre 8 M., til Lugekoner 3 M.

De samlede Budgetter ansattes til: 1. Rosenborg: aarligt ialt 10,000 à 10,500 (før 4461) Rdlr. 2. Frederiksberg: aarligt ialt 10,000 à 10,600 (før 4646) Rdlr. 3. Fredensborg: aarligt ialt 4,800 à 5,000 (før 3190) Rdlr. 4. Søndermarken: 2,100 Rdlr.

Resolutionen gik ud paa, at Gartnerens Løn kunde ikke ændres, da de som andre Embedsmænd havde faaet deres Dyrtidstillæg, — derimod bevilligedes Havernes Budgetter med 1) 10,059, 2) 10,599, 3) 4819 og 4) 2100 Rdlr. i 3 Aar fra 1/1 1812.

Det var imidlertid umuligt at staa fast ved disse Gartner- og Svendelønninger, trods Dyrtidstillæg, — og efter Anmodning ændredes dette da ogsaa senere paa Aaret¹³⁶ som følger:

Gartnersvende: Gage 200 Rdlr., med Dyrtidstillæg 390, forhøjes til 585 Rdlr. Gartnere: Gage 500 Rdlr., med Dyrtidstillæg 975, forhøjes til 1365 Rdlr.

Samtidig udstedtes der en hidtil savnet Instruks for Gartnerne ved de 3 kgl. Haver, hvis Ordlyd for Rosenborgs Vedkommende¹³⁷ var:

1. For Fremtiden skal der ved Rosenborg Slotshave holdes en Svend, som af Hs. Majst. er tillagt 300 Rdlr. i aarlig Gage, foruden det Tillæg, som Svenden kan vente sig i Forhold til det, som alle øvrige kgl. Embedsmænd erholde. Svenden hæver selv sin Gage og kan hverken antages eller afskediges af sin Tjeneste uden gennem Chefen for de kgl. Haver, til hvem Gartneren i paakommende Tilfælde har at indberette, naar han har at klage over Svenden og hermed skriftligt at indgive Aarsagen, dersom han maatte ønske Svenden afskediget fra sin Tjeneste.

2. Ved Rosenborg Have er Antallet af Daglejere reglementeret og bestemt til 24 Mand daglig Sommer og Vinter, alle Fest og Helligdage undtaget. Til alle reglementerede Antal Daglejere erholder Gartneren ingen Betaling uden for det Antal, som virkelig holdes daglig, og for hvilket maanedlig indgives Regning til Kassen for de kgl. Haver, som anviser Regningen til Udbetaling. Arbejderne bør være raske og arbejdsføre Folk og ikke gamle udtagne og ubrugbare Mænd eller Krøblinge.

3. Gartnersvenden bør paase, at Daglejerne virkelig gør deres Skyldighed, er tilstede den hele Arbejdstid og ikke forlade Arbejdet uden Tilladelse, samt derhos staa Gartneren som hans Foresatte til Ansvar, saa skal Svenden daglig indgive skriftlig under sit Navn til Gartneren Fortegnelse paa det Antal Daglejere, som har været tilstede ved Arbejdet i Haven, saaledes at hver Daglejer er anført under Navn, hvormed tillige anmærkes, at om han har været den hele Dag eller ikkun en halv Dag tilstede ved Arbejdet.

4. Gartneren giver hver Maaned til Kassen for de kgl. Haver Regningen for de Daglejere, som i den sidste Maaned er holdt i Overensstemmelse med de daglige Anmeldelser af Svenden, hvilke sidste følge som Bilag med Gartnerens Regning.

¹³⁶ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 343 ff af 19/5 1812.

¹³⁷ do. S. 350 ff af 21/5 1812.

5. Ligesom Gartneren ikke bør holde flere Folk daglig, end de virkelig behøver i Overensstemmelse med Aarets Tid og det Arbejde, som behøves, saaledes er Gartneren aldeles uberettiget til at bruge de Folk, som han til de kgl. Haver, til andet Arbejde end til Arbejdet i Haven, hvortil de er bestemt, og bør paa ingen Maade bruge Folkene enten til eget eller til andet privat, naar Arbejde i Haven kunde behøve dem.

6. Gartneren har Tilladelse at bruge en Dag fremfor en anden og en Aarstid fremfor en anden flere eller færre Folk, alt eftersom Arbejdet i den kgl. Have udkræver det, dog saaledes, at der aldrig betales for flere end for dem, der virkelig har arbejdet i Haven, og at Antallet af alle de brugte Arbejdere det hele Aar igennem tilsammen ikke overskrider det, for det hele Aar bestemte Antal, nemlig 24 Arbejdere for hver Hverdag i Aaret.

7. For saa meget mere at opmuntre saavel Gartneren som Svenden til Sparsommelighed ved Brugen af Daglejere har H. Maj. allernaadigst bestemt, at Halvdelen af den Besparelse, som aarligen gøres ved at holde færre Daglejere end det bestemte Antal tillader, skal være til Fordel for Gartneren og Svenden, saaledes at Gartneren faar $\frac{3}{4}$ og Svenden $\frac{1}{4}$, dersom f. Eks. Antallet af Have-Arbejdere som brugtes i Haven indskrænkedes saa meget, at det det hele Aar igennem udgjorde 4 Mand daglig, som er 4 Mrk. daglig for hver Mand à 300 Arbejdsdage vilde udgøre en Besparelse af 800 Rdlr., da blev Halvdelen af denne Besparelse saaledes, at Gartneren erholdt 300 Rdlr. og Svenden 100 Rdlr.

8. For Rosenborg Have er bestemt i de 6 Sommermaaneder 5 og i de øvrige 6 Vintermaaneder daglig 2 Lugekoner.

9. Med Lugekonerne forholdes det ligesom med Daglejerne, saaledes at der deraf ikkun betales det Antal, som virkelig er holdt i Haven, at Svenden indgiver daglig skriftligt til Gartneren Navnene paa dem, som har arbejdet i Haven, at Gartneren ledsager sin maanedlige Regning over Lugekonerne med Svendens skriftlige Anmeldelser, og at det hele Besparelse som gøres paa Lugekonerne tilfalde Gartneren og Svenden og deles paa ovennævnte Maade.

10. Det anses gavnligt saavel for de kgl. Havers Drift som for Havekunstens Udbredelse i hele Landet, at Lærlinge eller Drengene holdes ved Haverne; det tillades derfor Gartneren at holde en til to Drengene og at beregne sig for disse den Dagløn, som tilstaaes hans Arbejdere, dog saaledes at denne Dagleje igen afaar i det hele bestemte Antal Daglejere, og at Drengen eller Lærlingen ikkun anføres den Tid, i hvilken de virkelig har staaet i Lære; at Gartneren indser Rigtigheden af Lærlingens Opdragelse og Dannelse til deres Bestemmelse, og med alvorlig og blid Omgang bidrage dertil, saavidt det staaer i deres Magt, derom næres ingen Tvivl.

11. Det er Gartneren tilladt at bruge til sin egen de Køkkensager og Frugter, som uden at savnes for Leverancerne til den kgl. Husholdning kan undværes, hvorimod det er ham aldeles forbudt at sælge noget ud af Haven af hvad Navn det end maatte være, Blomster undtagen, hvormed det tillades ham at handle. Over alle Inventarier som henhører til Haven, saaledes som Heste, Vogne, Arbejdsredskaber, Tømmermaterialer, Vinduer og Vindueskarme m. m. har han det nøjeste Tilsyn, saaledes at Vogne, Heste m. m. ej dermed ansatte Kuske saavel som Materialsnedkeren eller Tømmermanden ikke bruges til nogen anden Tjeneste eller noget andet Arbejde med Haven, og at alle øvrige Inventarier og Materialer ikke nyttes elles anvendes til andet end til Havens Brug, samt stedse holdes i fuldkommen god Stand og repareres strax, som det behøves for stedse at være i brugbar Stand. Gartneren paaser ligeledes, at al Gødning, som enten hentes fra de kgl. Stalde eller købes saavel som Barken, ikke enten formindskes af Materialkuskene, som hente den eller anvendes til andet end til Driverierne og Havens Brug.

12. Gartneren holder ordentlig og nøjagtigt Regnskab med alt det, som er betroet til hans Opsyn, og hvorfor han er ansvarlig samt forfatter strax et nøjagtigt Inventarium, som indleveres in duplo hvert Aar, det ene til det kgl. Rentekammer, det andet til de kgl. Haver.

13. Uagtet det er Gartneren tilladt at holde Køer eller andre Kreaturer paa Stalden, som er bestemt for Materialhestene, maa dog paa ingen Maade noget af Gødningen udbringes fra Stalden andetsteds hen end at han i Haven, hvortil Gartneren bliver forbunden, hvad enten han fodrer disse Køer eller andre Kreaturer med Græs, Hø eller Sæd, som er samlet i Haven eller han køber selv det fornødne Foder dertil.

14. Iøvrigt paaligger det ikke alene Gartneren selv alvorligen at paase, at det som kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og større Produktion i de til hans Bestyrelse betroede Have samt i denne Henseende at følge de Ordre, som ham gives af Chefen for de kgl. Haver, men endog dertil alvorligen at opmuntre og tilholde Svenden, som den mindre og efter ham nærmeste at arbejde til samme Maal.

I Tilknytning til denne Instruks gaves følgende Direktiver for Svendene, og Gartnerne maatte gøre dem opmærksomme paa Bestemmelserne:

Da Svenden staar i kgl. virkelig Tjeneste, bliver det ligesaa meget hans som Gartnerens Pligt at paase, at det som han kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og Fordel for den kgl. Kasse; han har altsaa ikke alene nøjagtigen at efterkomme alle de Ordre, som i den kgl. Maj. Tjeneste gives ham af Gartneren, som hans nærmeste Foresatte, og at paase, at det Arbejde, som han enten selv forestaar eller som han ved andre under hans Opsyn skal gøre i Haven, hvad enten det angaar de egentlige Havearbejder eller Bygnings-Arbejder i Haven, troligen udføres, men det bliver ogsaa hans Pligt at paase, at alt det som henhører til Havens Drift ikke bruges uden dertil, at altsaa Arbejderne, Havesagerne, Hestene, Seletøjet, Haveredskaberne, Bygningsmaterialer m. m. ikke bruges uden efter deres Bestemmelse og ikke anvendes til andet Brug eller fordærves forsætligt. Ham paaligger det at paase, at Gødning, Barken, Brændevedet til Drivhusene, Tømmermaterialer som forefindes af Materialsnedkeren m. fl. virkelig anvendes til Havens Nytte og ikke overlades eller anvendes til noget andet Brug, alt i Overensstemmelse med de af Gartneren i den Henseende givne Ordre; han paaser, at Materialkussen med at hente Gødning eller Tømmermaterialer m. m. ikkun røgte det Ærinde, som er ham givet og ikke spilder Tiden unyttigt med at blive længere borte, end det behøves, eller bruge Heste og Vogne til andet Brug end det befalede. Med andre Ord: han gaar Gartneren tilhaande og er ham behjælpelig med alt det som kan bidrage til Havernes Drift og Ordens Overholdelse. Finder han Uordener eller Vanskeligheder med nogen af de ovenanførte Ting, bliver det hans Pligt, ufortøvet at melde det for Gartneren; men afhjælpes sligt ikke efter gentagen Anmeldelse, er han forbunden til skriftlig at anmelde det for Chefen for de kgl. Haver, da han i modsat Tilfælde gør sig strafskyldig i begangne Forhold.

Ligesom det paaligger Gartneren alvorligen at paase alt det, som kan bidrage til Orden, Sparsommelighed og større Produktion i den til hans Bestyrelse betroede Have og i den Henseende at følge de Ordre, som ham gives af Chefen for de kgl. Haver, saaledes paaligger der ogsaa den samme Pligt Svenden, som den der under og efter Gartneren er nærmest til at arbejde til samme Maal; han bør derfor med Hæderlighed og Troskab i alt det som han kan være til Fordel for den kgl. Kasse med tilbørlig Agtelse

imod Gartneren som hans nærmeste Foresatte og villig Lydighed til at efterkomme alt det som af denne befales til Kongens Tjeneste, saavelsom ved alvorlig og blid Omgang med de Daglejere og Arbejdere, som staa under hans Opsyn og søge at fortjene hans Foresattes Yndest og gøre sig værdig til af disse at anbefales til andre og fordelagtigere Ansættelse i kgl. Tjeneste.

Under denne Instruks arbejdede Gartnerne da videre ved de kongelige Haver; men Udgifternes Stigning kunde denne ikke ændre noget ved. En Oversigt fra Juni 1812 opstiller følgende Detailposter:¹³⁸

		<i>Reglementeret Udgift</i>			
		1809	1810	1811	
Rosenborg:	Vogne og deslige	60 R.	101 R.	363 R.	408 R.
	Zwibler, Potter mm....	300 »	300 »	300 »	655 »
	Bark	30 »	30 »	30 »	36 »
	extra	0 »	108 »	103 »	115 »
Frederiksberg:	Snedkeren	100 »	100 »	208 »	208 »
	4 Kuske	268 »	350 »	434 »	uopgjort
	en Karl	60 »	58 »	60 »	97 R.
	extra				
Fredensborg:	Vogne	96 »	126 »	146 »	185 »
	Haveredskaber	30 »	30 »	95 »	136 »
	Maatter, Søm	38 »	52 »	78 »	152 »
	Lysning etc.	30 »	30 »	41 »	73 »
	Tjære		109 »	95 »	

Det øvrige ikke opførte havde kunnet holdes indenfor det reglementerede; men baade Gartnersvendene, Daglejerne og Gartnerne selv klagede ustandseligt over, at de ikke kunde faa deres Løn til at slaa til. Aaret efter maatte derfor Betalingen for Mænd forhøjes til 24 Sk. og for Lugekoner til 16 Sk.¹³⁹ For Lindegaard personligt viste man paa højere Sted stadig stor Interesse — og med Rette. Han fik den ene Godtgørelse eller Gave efter den anden, — dels 200 Rdlr. i 1814 paa Grund af Vindskibeligthed og udmærket Flid samt Trang paa Grund af de mange Børn, — en Naadegave, som han skulde bruge til at betale den nye Mobilskat med,¹⁴⁰ — dels Gratifikationer paa 150 Rdlr., naar han i nogle Aar ikke havde anvendt alt det Brændsel, der var reglementeret til Driverierne.¹⁴¹ — To Aar efter Reglementets Fastsættelse over Udgifterne, drøftedes igen en Nedsættelse af disse, og der gaves igen en Oversigt, hvori man som første Punkt skulde drøfte Muligheden af en Nedsættelse af Brændselsudgifterne til

¹³⁸ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 375 ff. af 13/6 1812.

¹³⁹ do. S. 166—167 f. af 20/3 1813.

¹⁴⁰ do. S. 5—6 af 16/2 1814.

¹⁴¹ do. S. 41—42 af 27/2 1821, S. 174—75 af 6/7 1822, S. 279—80 af 26/4 1823, S. 450 af 20/5 1824, S. 117—18 af 28/5 1825, S. 277—78 af 2/6 1826, S. 34 ff. af 12/5 1827, S. 291—92 af 29/4 1828, S. 180—81 af 26/5 1832.

Rosenborg-Driverierne,¹⁴² — en Nedsættelse, som Lindegaard altsaa selv kunde klare uden nyt Reglement.

Efter i 37 Aar at have forestaaet Rosenborg Have uden nogen egentlig Stedfortræder søgte Lindegaard i 1828 om, at der maatte ansættes en Undergartner til hans Assistance. Han følte sig gammel og ansaa ikke Kræfterne for tilstrækkelige til at bestride Stillingen tilfredsstillende.¹⁴³ Han ønskede som Undergartner *Jens P. Petersen*, som med Understøttelse fra Prinsesse Caroline Amalie havde været i England og bl. a. havde haft Ansættelse ved Horticultural Societys Have der. Han anbefaledes desuden af Botanisk Haves Gartner, — og han fik Stillingen, imod at L. lønnede ham af det Beløb, han havde haft til Svendene. — J. P. var gift med en af Lindegaards Døtre, for hvem der altsaa ogsaa paa denne Maade blev sørget. Den ældste Datter, *Henriette*, havde været gift med Pastor *Jacobsen* i Vigersted og var omkr. 1828 bleven Enke; det var nu Lindegaard magtpaaliggende, at der ogsaa blev sørget for hende, fordi hun kun havde en utilstrækkelig Pension, og han ansøgte da om, og fik Tilladelse til, at hun kunde bebo 2 smaa Værelser med Køkken, som fandtes paa 2den Etage i Gartnerboligen, — en Tilladelse der blev givet under Henviisning til, at lignende Hensyn var vist Gartner *P. Petersens* uforsørgede Døtre (Frederiksberg Slot), og under Hensyn til, at det kunde være Lindegaard til Trøst og Opmuntring i hans Alderdom.¹⁴⁴ I November 1832 bevilligedes efter Lindegaards Ansøgning hans Afsked med Pension, og Svigersønnen, J. P. Petersen beskikkedes som hans Efterfølger.¹⁴⁵ Forinden sin Afskedigelse havde L. ogsaa udenfor Rosenborg faaet Lejlighed til at gøre en betydelig Indsats. Han havde skrevet en Afhandling i engelsk Sprog om Vinstokkens Dyrkning, som oversattes til Dansk; han oversatte »Havekonsten«, — var Medlem af Det kgl. d. Landhusholdningsselskabs Agerdyrkningskomite og foreslog 1805, at dette Selskab skulde antage en Gartner til at lære Bønderdrengene at pode og plante,¹⁴⁷ — var Medlem af den Eksamenkommission, som oprettedes efter hans Forslag til Indførelse af Gartnereksamen.¹⁴⁶ — Han blev sammen med Gartnerne *Hollbøll*, *Voigt* og *Mansa* som den første dekoreret med Dannebrogordenen (1809) og fik 1828 desuden tildelt Ridderkorset (den anden Gartner med dette). — L. døde 26. Okt. 1832 og begravedes paa Assistens Kirkegaard.

¹⁴² Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 95 ff. af 31/7 1821 og S. 146 ff. af 11/1 1822.

¹⁴³ do. S. 349 ff. af 19/7 1828.

¹⁴⁴ do. S. 263 ff. af 6/2 1830.

¹⁴⁵ do. S. 243—44 af 17/11 1832.

¹⁴⁶ Biografisk Leksikon XIV (1938) S. 379—80; se ogsaa Ill. nord. Havebrugsleksikon 4. Udg. II 417; Gartner-Tidende 1913 S. 203, 1925 S. 515.

¹⁴⁷ Aarsberetn. fra d. kgl. d. Landhush.-Selsk. 1805 og 1810—11.

Et Gravmæle udfærdigedes af Freund s. A. og flyttedes i 1913 til Rosenborg for der fortsat at bevare Mindet om hans Virke.¹⁴⁸ Han var 10/8 1791 blevet viet til *Anna Elisabeth Erichsen* (1/12 1758), og hun døde 18/10 1827.¹⁴⁶

Jens Peter Petersen var født 29/7 1804 i Lyngby og Søn af en kongelig Løber.¹⁴⁹ Han uddannedes først paa Sønderborg Slot (1819—22) og derefter paa Rosenborg (1822—23), hvorfra han i 1823 tog Gartnereksamen (mg); efter sin foran omtalte Udenlandsrejse blev han 1828 Svend og 1829 Undergartner i Rosenborg Have, — foretog 1830 en ny Udenlandsrejse og fik Stillingen efter Lindegaard med en Løn af 700 Rdlr. plus 300 til en Svend og øvrige Emolumenter som Forgænger.¹⁵⁰ I 1837 fik han Lov til paany at foretage en Udenlandsrejse til Skotland, Frankrig, Holland og tilbage til Danmark i August,¹⁵¹ og der bevilligedes ham 1000 Rdlr. hertil, imod at han frafaldt alle eventuelle Krav om Godtgørelse for, hvad der i sin Tid kunde være at afkorte i Arv efter hans afdøde Svigerfar for Træer og Buske i Rosenborg Have. Ved en Bevilling paa 16,000 Rdlr. til Fredensborg, Frederiksberg, Rosenborg og Søndermarken blev P. sat i Stand til at udvide Driverihaven betydeligt,¹⁵⁷ og der blev indrettet særligt Hus til Annanas, ombygget Vin- og Ferskenhuse, opført Orchidéhus, indført Varme ved Jernrør¹⁵⁶ o. s. v. Under P. blev Rosenborg Have en ren Mønsterhave, hvori man ogsaa begyndte med gartneriske Kulturer af Potteplanter, drev Figner, Champignons, Jordbær til Fuldkommenhed o. s. v. Ogsaa Georginer, Roser, Camelier og Rhododendron var i fin Kultur, og unge Gartnere søgte gerne Rosenborg for at lære det ypperste. P. var en streng Læremester, men de Unge blev dygtige under ham. Nogen Misstemning blandt Gartnerne vakte han ved at hemmeligholde sine Erfaringer for først at gøre dem nyttige for de kgl. Haver; men han har i hvert Fald faaet Ry for alligevel at have paabegyndt et nyt Afsnit i dansk Havekulturs og Gartneris Historie.¹⁵² P. var allerede som Undergartner valgt til Medlem af Gartnereksamenskommissionen¹⁵⁵ og var Medlem af Caledonian Horticultural Society i Edinbourg, var 1835—37 Medredaktør af Dansk Have-Tidende; dekoreredes 10/6 1842 med Ridderkorset og 1842 med Ridderkorset af Vasaordenen. Han døde 7/9 1848 og begravedes paa Assistens Kirkegaard i Lindegaards Gravsted. Med *Louise Lindegaard* var han blevet gift 1829.¹⁵³

¹⁴⁸ Hist. Medd. om Kbh. III 295.

¹⁴⁹ Dansk biografisk Leksikon.

¹⁵⁰ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 243—44 af 17/11 1832.

¹⁵¹ do. S. 83 ff. af 15/6 1837 og S. 508—9 af 1/8 1837.

¹⁵² Tidsskr. f. Havevæsen II 89 VIII 189—99; Dansk Haugeidende 1857 S. 39—40; Brock: Rosenborg III 135—41.

Jens Peter Petersen blev den sidste Gartner i kongelig Tjeneste ved Rosenborg, — hans Efterfølger blev udnævnt af Indenrigsministeriet i Henhold til de nye Bestemmelser, nemlig Lov og Kundgørelse angaaende Civillisten af 1849. Men indtil disses Bestemmelser realiseredes, var den hidtidige Undergartner konstitueret i Embedet.

Denne var *Julius Hermann Beck*.¹⁵³ Han var født 1810(?) og kom 1825 i Lære paa Vallø, derefter paa Frederiksberg Slot (1827). 1829 tog han Gartnereksamen (mg) og blev Medhjælper (1832 Førstemedhjælper) paa Rosenborg, — 1845 fik han kgl. Udnævnelse som Svend sammesteds og bestyrede som Undergartner Haverne under Petersens Sygdom og efter hans Død, idet han var konstitueret i Embedet som Slotsgartner. Hans Gage som ugift var 760 Rdlr. Han søgte ganske naturligt Stillingen som Slotsgartner, men fik den ikke, idet den tildeltes afdødes Bror, *Carl Ludvig Petersen*. — Beck døde ugift 9/8 1858.¹⁵⁴

For at faa en vis Ensartethed og Plan i Ledelsen af de kongelige Haver var der under 2/6 1835 for 2 Aar udnævnt en Have-Inspektion bestaaende af Committeret Rothe, Overkrigskomm. Schönberg og Professor Schouw.¹⁵⁵ Denne Centralbestyrelse afløstes 5/8 1849 af et Over-Direktorat, — men da var Haverne overgaaet til Indenrigsministeriet. Kundgørelsen om denne Overdragelse udfærdigedes i Henhold til Lov af samme Aar.

Den kongelige Kundgørelse angaaende Civillisten af 30/5 1849 lød paa, at

- 1) Christiansborg med tilhørende Bygninger og Pladser, Rosenborg, Frederiksberg og Fredensborg med tilhørende Haver, Kronborg, Eremitagen, Pælærerne i Roskilde og Odense, Kommandantboligen i Fredericia med tilhørende Haver samt Koldinghus Ruiner er Statsejendom og vedligeholdes af Staten. Kongen forbeholdes Ret til Beboelse imod indvendig Vedligeholdelse af Civillisten. Kongen har ogsaa Benyttelsesret til Haverne ved de Slotte, som af ham bestemmes til stadig Beboelse, imod Vedligeholdelse af Civillisten. — Enkedronning Marie Sophie Frederikke forbeholdtes Frederiksberg Slot og Have,
- 2) Domænerne blev Statens Ejendom; Kongen ønskede at bebo Frederiksgave,
- 3) Charlottenborg Slot skulde være Statens,
- 4) følgende skulde afhændes: Charlottenlund, Fredensborg, Marienlyst m. fl. mindre.

¹⁵³ Dansk biografisk Leksikon.

¹⁵⁴ Indenr. Min. Resolutionspr. Nr. 305 af 1849; D. Havetid. 1849 S. 100 og 1858 S. 136.

¹⁵⁵ Rentek. kgl. Resol. Nr. 66 af 10/3 1829.

¹⁵⁶ do. Nr. 185 af 23/5 1831, Nr. 71 af 3/3 1832.

¹⁵⁷ do. Nr. 212 af 2/6 1835; Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 179—205 (1835).

¹⁵⁸ Rentek. kgl. Resol. Nr. 211 af 2/6 1835; jevnf. Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 202—15 s. D.

I en Slags Tilføjelse af 27/6 s. A. kundgjordes det, at de under Pkt. 1 nævnte Slotte overgik til Indenrigsministeriet, og at det samme skulde være Tilfældet med Rosenborg.

Og dermed blev det et ministerielt Anliggende, og Gartnerne ved Rosenborg m. fl. Steder var ikke længere direkte i Kongens Sold.

Dronningens Have, Sophie Amalienborg og Amalienborg.

Foruden Haverne ved Københavns Slot, var der en Tid udlagt en Have, der betegnedes som »Dronningens Have«, og som laa omtrent, hvor nu Tivoli ligger.¹⁵⁹ Ogsaa denne havde sin Gartner, og det maa formodes, at de Personer, som før dens Ødelæggelse under Krigen, benævnes »Dronningens Gartner«, navnlig maa have haft deres Gerning i denne Have.

Fra 1652 kendes en Urtegaardsmand *Henrik Olpman*, som da fik udbetalt c. 70 Rdlr. til Arbejdsløn til Folkene og i Slutningen af samme Aar faar udbetalt 40 Rdlr. til en Rejse til »det gamle Land« (muligvis Gartnerens Fædreland, — Tyskland?).¹⁶⁰ Han synes kort efter at være afgaaet ved Døden, og der meldes om, at der fra 10/4 1653 er betalt for Kost for 2 af hans efterladte Børn (til Heinrich Balcke); det ene af disse Børn var *Frederik Olpman*, der blev sat i Gartnerlære hos *Henrik Petersen* paa Frederiksborg Slot, og her betales der 30 Rdlr. om Aaret for ham i Kostpenge, — et Beløb, som Kongen udreder, og som *Anne Hendrich Persens* »i Stiernholmsmølle« kvitterer for Modtagelsen af.

En følgende Gartner ved Dronningens Have var Mester *Hans Hilpert*, som i hvert Fald kan spores fra Juni 1655.¹⁶¹ Han fik da udbetalt 600 Rdlr. for Regning Kongens »Besoldning«, og Aaret efter udbetales der ham 300 Rdlr. til Havedyrkning, Besoldning, Arbejdspenge m. m. ($\frac{1}{2}$ Aars Besoldning).

Om disse nævnte Gartnere er det utvivlsomt, at de har været beskæftiget i den nævnte »Dronningens Have«; men da denne blev ødelagt under Svenskekrigene og saa henlaa til Græsning og Høslet, har de saakaldte »Dronningens Gartnere« fra den nærmest følgende Periode til en Begyndelse maaske nok været knyttet til den hidtidige, men senere utvivlsomt til den nyanlagte Dronningens Have, der laa omtrent, hvor nu St. Annæ Plads ligger, indrettedes til Erstatning for den ødelagte og efter sin Indretning og efter

¹⁵⁹ O. Nielsen: Københ. Hist. og Beskr. IV 394—95, 356, 442, V 8, 34, 38, 39, 310, 390—99, 530; Kbh. Diplom. VI 483.

¹⁶⁰ Marquard: Kammerregnsk. 4, 8, 20, 21, 40.

¹⁶¹ do. 21, 37.

Opfyldning af de sumpede Arealer grænsede op til »Kongens Have« (Rosenborg), kun adskilt fra denne ved en Grøft.¹⁶²

En af de første efterfølgende Gartnere var *Hans Ehbisch*, der fra 24/5 1659 var ansat ved Dronning Sophie Amalies Have og i hvert Fald var der i Slutningen af 1668.¹⁶³ Godt en Snæs Aar senere er han Gartner ved noget, der kaldes »Bjerris Lysthave«; han blev gift med Dronn.s Kammerjomfru *Annchen (Anna) Nundorf*, og de fik en Søn, *Joh. Fr. E.*, der blev Billedhugger. Gartner E. fik Ordre til at flytte en Del Urter, som fra Dronn. Have var ført til Gyldenløves (paa Kg. Nytorv), tilbage til Dronn.s Have.¹⁶⁴

Den næste Gartner hed *Mikael Ehbisch*,¹⁶⁵ og vi gætter paa, at han var Søn af førstnævnte. Han var hos Dronningen til 28/6 1669, da han blev udnævnt til Gartner paa Gisselfeld og Holmegaard; senere blev han Gartner paa Vordingborg Slot.

Det synes, som om der til en Begyndelse ikke var nogen fast Gartner, mens Sophie Amalienborg blev opført,¹⁶⁶ men i hvert Fald fra 1671 nævnes der en Gartner *Adam Löscher*, som kaldes Hofgartner;¹⁶⁷ han havde 1666 været Gartner ved Hørsholm Slot; fra 1/5 1671 har han Tilsynet med Hørsholm, Dronninggaard og Ebberødgaaards Haver, samtidigt med, at han sandsynligvis ogsaa har været ansat ved Amalienborg. I en Periode under Opførelsen af Slottet (1673—74) er han ansat ved Hørsholm Amt, men synes igen fra 15/5 1681 at have været ved Amalienborg for at forblive der Aarhundredet ud. Samtidig med ham har der ved Enkedronningens Hof været flere andre Gartnere. Saaledes nævnes fra 1681 Gartner *Andreas Jensen*, som ogsaa havde Tilsynet med Haverne ved Godserne Corselitze, Skørringe og Berritz paa Falster, og som 15/5 1686 er ansat hos Kongen. Han blev begravet 21/3 1693.¹⁶⁸ — En tredje Gartner, der ligeledes kendes fra 1681, var *Francois Berris*, som formentlig var hos Enkedronningen til Februar 1685.¹⁶⁸ Og fra Aaret efter nævnes ligeledes som Enkedronningens Gartner *Levin Ludvig Rohrlache*; hans Hustru, *Sophie Amalie Drechner*, med hvem han var bleven gift c. 15/6 1682, omkom ved Amalienborgs Brand, mens han selv reddede Livet.^{168, 169} Han nævnes senere som Gartner hos Dronn. Caroline Amalie (1695 og 1697).¹⁶⁸

¹⁶² Københ. Hist. og Beskr. V 260; Lorenzen: Københ. Palæer 1922 I 61, 63; Københ. Diplom. V 769—70.

¹⁶³ Roedes Register.

¹⁶⁴ Københ. Diplom. V 624.

¹⁶⁵ Roedes Register; Bestallingsb. 8a 256.

¹⁶⁶ jevnf. Marquard: Kammerregnsk. 535.

¹⁶⁷ Roedes Register; Københ. Diplom. VII 551; Bestallingb. 23a fol. 202—3; Marquard S. 328, 334, 339, 350, 348, 362, 388, 401, 406, 476, 483, 509, 527, 535.

¹⁶⁸ Roedes Register.

¹⁶⁹ Bobé: Operahusets Brand, 1889, 50.

Hvorledes disse Gartnere har fordelt Arbejdet imellem sig, eller hvor deres Arbejdsomraade egentlig har ligget, er ikke helt klart; der tales i det sidste 10-Aar om 2 Haver, nemlig foruden om Dronningens (subs. Enkedronningens) Have ogsaa om Amalienborg Have, og 2 Gartnere faar udbetalt Nytaarsgratialer, — Gartneren ved Dronningens Have faar 12, Amalienborg-Gartneren 20 Rdlr.,¹⁷⁰ — dermed er sindstn. i »Rang« placeret lige med Rosenborggartneren, og de er de fornemste Gartnere i Hoffets Sold.

Fra 1695 har Adam Löscher i sine sidste Leveaar været adjungeret sin Svigersøn, *Peter Schneckel*,¹⁷¹ der sikkert overtog Bestillingen lige efter Aarhundredskiftet.¹⁷⁵ Han havde c. 650 Rdlr. aarligt at raade over, hvortil kom mindre Udlæg, saasom til Foder til de mange Vildænder.¹⁷² Mens Haven efter Branden en tidlang forsømtes og ikke ofredes nogen Interesse fra oven, er den omkr. 1708 Genstand for Omlægning m. m.; der bevilligedes ikke mindre end 8000 Rdlr., mens Rosenborghaven da kun fik ekstra 4000.¹⁷³ Dette Arbejde har maaske været overdraget *Krieger*, og da i 1711 Schneckel forflyttedes til Rosenborg (se foran), varetog Krieger Tilsynet med Haven i Halvaaret fra Oktober til April, i hvilket Tidsrum han bl. a. fik 29 Rdlr. til Foder til Vildænderne.¹⁷³ K. efterfulgtes af *Peter Höck*.^{171, 172} Denne havde før August 1708 været Gartner paa Antvorskov Gods, derpaa hos en Harboe, til han kom til Amalienborg. Ogsaa han maa tage sig af de mange Vildænder (der er nu 100—150 Stk.), og Foderet til dem bliver mere og mere kostbart (50—60 Rdlr. aarlig). Hans Gage var 500 Rdlr. P. H. var paa Amalienborg til sin Død i 1731; blot 2 Aar før var han bleven gift med en Enke, *Utilia*, der efter hans Død fik tillagt en Pension paa 100 Rdlr.^{171, 172}

Den næste Gartner blev Tyskeren *Friedrich Ludwig Bruhn*, som fik Bestalling under 23/5 1731.¹⁷⁴ I denne sagdes det, at han baade skulde have Opsyn med Haven og den derved liggende Mønstringsplads, at han (som andre tiltrædende) skulde opsætte et Inventarium over Havens Træer og Gevækster og flittigt skulde føre Ugelister over Daglejerne o. s. v. Da der i et Aar (som saa ofte før og siden) fra Holland indførtes en Del Blomsterløg til de kongelige Haver (Rosenborg for 100 Rdlr., Frederiksberg for 130, Charlottenborg og Amalienborg hver 60), betydedes det Gartnerne i disse Haver, at de selv maatte sørge for i Fremtiden at faa »op-

¹⁷⁰ Marquard S. 535.

¹⁷¹ Roedes Register.

¹⁷² Partikulærk. Regnskaber.

¹⁷³ do. Bygningsregnskaber; jevnf. Havekunst 1924 S. 37 ff.

¹⁷⁴ Partikulærk. kgl. Resol. Nr. 168 af 21/11 1736.

¹⁷⁵ P. S. figurerer 1704 med en Udgiftspost til Haven ved Ridebanen (Partikulærk. Regnskaber).

draget« slige Gevækster i Planteskoler etc.¹⁷⁶ Derimod var der ikke noget i Vejen for, at de kunde faa refunderet Udgifterne til Indførelse af en Del Avnbøg, Pyramidetaks o. a.¹⁷⁷ I Henhold til Havekommissionens Betænkning (se under Rosenborg), reguleredes Udgifterne i 1745; Gagen forblev dog den samme for Bruhn som for hans Forgænger (500 Rdlr.), men der tillagdes ham 247 Rdlr. for Køkkenleverancer, — det største Beløb, som nogen Slots-have da modtog fra Hofkassen.¹⁷⁸ Havens Drift kostede omtrent det samme som Rosenborgs (c. 2500 Rdlr.).¹⁸¹ — Efter Höcks Enkes Død (1746) fik B. Lov til ogsaa at hæve de 100 Rdlr., som hun havde haft i Pension om Aaret.¹⁷⁹ Selv forflyttedes han i 1749 til Rosenborg, da Haven opgaves og Grunden overlodes til Kommunen.¹⁸⁰

Nogle Træer fik Lov at blive staaende, og da et nyt Amalienborg Palæ-Kompleks opstod, indgik nogle Træer, som vistnok stammer herfra, i de Haveanlæg, der knyttede sig hertil.¹⁸² — Haverne, som indrettedes ved de nuværende Amalienborg-Palæer, var (og er) relativt smaa, og navnlig til en Begyndelse har der overhovedet ikke været Tale om at ansætte nogen Gartner derved.

Ogsaa disse smaa Haver maatte dog være undergivet et vist Tilsyn, og da de efterhaanden var overtaget af Kongen, havde Portneren ved Palæerne, *Niels Jensen Bache*, faaet paalagt at føre Tilsyn med dem.¹⁸³ Hele hans Løn var 130 Rdlr., hvortil kom 40 Rdlr. i Boliggodtgørelse, til Brændsel, Lys m. m. I sine sidste Aar havde han dog Bolig paa Palæet, og da han 19/10 1806 var afgaaet ved Døden, ansøgte hans Enke om en Pension paa 40 Rdlr., hvilket bevilligedes hende, — dog under den Forudsætning, at hun rømmede de Værelser, som Familien hidtil havde beboet og hun selv flyttede til et Værelse i Porten. Lejligheden skulde bruges til en Garderobebetjent.¹⁸⁴ — Til Afløser for N. J. B. ansattes derefter en af Kongens Arbejdskarle, *David Jørgensen*, som i Mod-sætning til sin Forgænger blev kaldt Gartner. Han synes iøvrigt ogsaa at have været Gartner; i hvert Fald hævdede han, at han i 16 Aar havde ernæret sig ved Gartneri, og bl. a. som Gartner havde forestaaet Haven ved Kildevæld. Af Slotsgartner Voigt paa Frederiksberg ansaas han for at være »bequem og duelig« til at

¹⁷⁶ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 168 af 21/11 1736.

¹⁷⁷ Partikulærk. Resol. Nr. 110 af 14/10 1739 og Nr. 150 af 23/11 1740.

Rentek. kgl. Resol. Nr. 61 af 16/5 1735 og Nr. 18 af 22/1 1737.

¹⁷⁸ Partikulærk. Resol. Nr. 57 af 9/6 1745.

¹⁷⁹ do. Nr. 46 af 3/5 1746.

¹⁸⁰ do. Nr. 52 af 6/12 1749.

¹⁸¹ Partikulærk. Regnskaber.

¹⁸² Bruun & Lange: Danm. Havebrug og Gartneri (1920) S. 290.

¹⁸³ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 327 af 3/1 1795.

¹⁸⁴ do. S. 164 af 27/10 1806.

udfylde den ledige Stilling; han ansattes med samme Løn som sin Forgænger med Haab om »i Tiden, naar han fyldestgør den Forventning, man har om ham i Henseende til Duelighed, at maatte vorde tillagt de 40 Rdlr.«, som den afdøde havde haft.¹⁸⁵ Der bevilligedes ham et Par Aar efter 1 Favn Brænde extra,¹⁸⁶ og senere fik han foruden de ovenomtalte aarlige 40 Rdlr. tillige en Gave paa 15 Rdlr. paa Grund af Dyrtiden (1809).¹⁸⁷ Da Huslejen i Amalienborg-Kvarteret var dyr, kneb det for J. at klare sig med de 40 Rdlr. hertil, og han ansøgte da (1811) om at maatte faa fri Bolig ved Indretning af Lyst- og Materialhuset.¹⁸⁸ Man var ængstelig for, om det nu ogsaa kunde istandsættes saa godt, at han kunde bebo det ogsaa om Vinteren; men Overvejelserne resulterede dog i, at det for en Sum af 430 Rdlr. sattes i Stand til ham. — David Jørgensen døde (i Februar) 1832.¹⁸⁹ Til hans Efterfølger valgtes *Johan Heinrich Reeh*. Denne var Søn af en (formodentlig kgl.) Gartner; han havde lært Gartnerfaget hos sin Far og hos Lindegaard i Rosenborg¹⁹⁰ og tog 1818 Gartnereksamen sammesteds (mg). I 1824 søgte han om Stillingen som Gartnersvend i Frederiksberg Have.¹⁹¹ Fra August 1829 havde han Tilsyn med den af Lindegaard anlagte Have ved Kronprinsesse Wilhelmines Palæ, og efter kgl. Befaling af 2/9 1829 anlagde han Haven ved Prinsesse Carolines Palæ og førte derefter Tilsynet med ogsaa denne Have. For dette Arbejde, der var mere omfattende end det, D. J. havde haft ved Palæhaverne, havde R. for 2 Aar haft 100 Rdlr.; men da han ikke kunde klare sig dermed, søgte han om Forhøjelse og fik en Gratifikation paa 150 Rdlr.¹⁹² Det synes, som om Reeh har været ansat som Karl el. løs Opsynsmand fra 1828, idet der fra denne Tid er stillet ham en fast Ansættelse i Sigte,¹⁹² — og efter at man i Overhofmarchallatet har undersøgt hans Arbejdes Omfang m. m., fik han ansat en Gage paa 180 Rdlr. for Pasning af de 2 Haver, — omtrent svarende til det, som samtidig gaves D. J. paa Amalienborg.¹⁹³ Ved D. J.s Død fik han ikke alene Lov at beholde denne Gage og Godtgørelse for Udgifter til de ved disse Havers Drift nødvendige Gartnere, men han fik desuden de 170 Rdlr., som D. J. hidtil havde haft i Gage (af Finanskassen),¹⁹⁴ og han fik i Gratifikation som

¹⁸⁵ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 182—83 af 29/1 1807.

¹⁸⁶ do. S. 365 af 15/11 1808.

¹⁸⁷ do. S. 51 af 31/7 1809.

¹⁸⁸ do. S. 164 ff. af 9/9 1811.

¹⁸⁹ do. S. 158—59 af 10/4 1832.

¹⁹⁰ Rentek. kgl. tyske Forestillingpr. Nr. 102 af 12/5 1832.

¹⁹¹ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 367 ff. af 7/2 1824.

¹⁹² do. S. 309 ff. af 1830.

¹⁹³ do. S. 40—42 af 16/7 1831.

¹⁹⁴ do. S. 20—22 af 21/2 1832.

Regulering af Tilsynsgagen fra de Haver, han hidtil havde haft under sig, 100 Rdlr. for Tidsrummet 16/7 1831 til 21/2 1832.¹⁹⁵ Allerede Aaret efter søgte R. om Stillingen som Slotsgartner paa Fredensborg, uden dog at faa den.¹⁹⁶ Han forblev ved Palæerne i hvert Fald til det store Skisma i 1849 (se under Rosenborg); senere blev han Voldmester og døde formentlig som den sidste af Kongens Gartnere fra Tiden før 1849. Hans Enke skænkede i 1877/78 et Legat paa 1000 Kr. til Gartnernes Hjælpeforening.¹⁹⁷

Palæhaven.

Under forskellige Navne (saasom Palæet i Kalveboderne o. a.) skjuler sig den Bygning, som nu er indrettet til Nationalmusæet, og som ogsaa en Tid hed Prinsens Palæ. Palæet erhvervedes af Frederik IV, som lod *Johan Cornelius Kriger* ombygge det, og da bl. a. indrettede Haveanlæg m. v. derved. Han købte i 1711 Abrikos-træer og andet til Orangerihuse, indrettede Menageri etc.¹⁹⁸ For sit Arbejde fik han i 1713 udbetalt 57 Rdlr., men i 1715 350 for Havens Pasning i de forløbne 3½ Aar, altsaa 100 Rdlr. om Aaret, regnet fra 1/7 1711. Samtidig med Ombygningen ofredes der i 1716 1600 Rdlr. paa Orangerier, og Aaret efter købtes der Taks m. fl. Træer og Buske.^{198, 200} — I 1718 ansattes der en særlig Orangerigartner, nemlig *J. N. Roggenkamp*, der siden kom til Rosenborg (se foran); han havde en aarlig Gage af 100 Rdlr.¹⁹⁸

Ligesom under Krieger var der ogsaa under Roggenkamp en vis Fællesdrift for de 2 Haver, Palæets og Rosenborgs, — Gartnerne hævdede Gage sidstn. Sted, men skulde for den samme Gage ogsaa holde Palæhaven. Ganske det samme var Tilfældet med Roggenkamps Efterfølger, *Johan Georg Leitloff*; men denne sidste kaldtes dog Palægartner og har indtil Roggenkamps Død sikkert kun haft med selve Palæhaven at gøre. Ogsaa han kom til Rosenborg, men entledigedes ved den store Omplacering af Gartnere i 1749 for da at blive Palægartner igen (se foran).

Palægartnerstillingen, som blev ledig ved Leitloffs Død, besattes under 18/12 1766 med den hidtidige botaniske Gartner, *Christian Hansen*.¹⁹⁹ Denne havde faaet Lærebrev som Gartner under 28/4 1743; han synes i tjenstligt Ærinde at have været paa Udenlandsrejse i 1765 og fik da udbetalt et Beløb i Haag.¹⁹⁸ Han var Prof. Oeders Amanuensis i botan. Have, og havde der en Gage paa 300 Rdlr., hvortil kom 100 Rdlr. i Huslejegdgtgørelse og 80

¹⁹⁵ Overhofmarchallatets Resolutionsprotok. S. 158—59 af 10/4 1832.

¹⁹⁶ do. S. 383 ff. af 28/9 1833.

¹⁹⁷ Tidsskrift for Havevæsen 13. S. 253.

¹⁹⁸ Partikulærkamrets Regnskaber.

¹⁹⁹ Partikulærkamrets Resol. Nr. 221 af 18/12 1766.

²⁰⁰ Om Palæhaven se iøvrigt Hist. Medd. om Kbh. 2 R. III 533—46.

Rdlr. til en Lærling. Forholdet mellem ham og den vanskelige Chef var imidlertid ikke godt, og i 1761 blev C. H. derfor afløst af Gartner *F. C. Voigt*, idet han fik Lov at beholde sin Gage i Pension, indtil han kunde faa anden Ansættelse.²⁰¹ Denne Lejlighed tilbød sig altsaa ved Embedsledigheden i Palæhaven fra Nytaaret 1767. Her fik Hansen 424 Rdlr. i Gage plus 6 Favne Brænde og (ligesom Leitloff) 50 Rdlr. til Arbejdsmaterialer.²⁰² Han afgik 1777 ved Døden.²⁰³

Henrik Frederik Godske blev den næste Palægartner. Han var født i København og stod i Lære i Frederik V's botaniske Have fra 28/9 1761 til 28/9 1764.²⁰⁴ Derefter blev han Gartner ved Charlottenborg Palæ; da Haven ved dette Palæ imidlertid skulde udlægges til en Afløser for den bestaaende botaniske Have, og da G. ikke kunde overgaa til denne, men havde Kontrakt om Charlottenborg-Haven og derfor kunde paaberaabe sig en Erstatning, forbeholdt Kongen sig at bestemme over, hvor han siden skulde anvendes. Nu døde altsaa C. H., og der bød sig en kærkommen Lejlighed til at anbringe G. i en nogenlunde passende Gartnerstilling. Han fik dog kun Stillingen som noget midlertidigt og til en Gage af 250 Rdlr., — der skulde ved passende Lejlighed skaffes ham en anden Tjeneste, idet det var Mening, at Palægartnerstillingen helt skulde ophæves og Gagen til den inddrages. Iøvrigt søgtes Stillingen af Fasanmester Rossums Søn, *Frederik Christian R.*²⁰⁵ — Efter at G. var bleven anbragt i Palægartnerstillingen, blev Tjenesten som Gartner- og Fontænemester ved Gottorp Slot ledig, og denne blev da overdraget Godske.²⁰⁶ Hidtil havde der her været 2 Stillinger, en som Gartner og en som Fontænemester, og G. søgte kun den første, som han vilde være fornøjet med at faa overdraget til samme Gage, som han havde haft ved Palæet. Nu sloges begge Stillinger imidlertid sammen, og der blev ansat en Gage paa 400 Rdlr. dertil, — senere i samme Aar tillagdes der ham yderligere 200 Rdlr., da det stipulerede Beløb til Folkehølet ikke strakte til,²⁰⁷ og da Slotsforvalteren afgik ved Døden, overdroges det ham endog ogsaa at varetage denne Stilling sammen med de 2 førnævnte; med denne var forbunden en Indtægt paa 440 Rdlr.²⁰⁸ I 1807 afgav han Gartnertjenesten, men beholdt Fon-

²⁰¹ Hist. Medd. om Kbh. III S. 527, 528 og 530.

²⁰² Partikulærk. Resol. Nr. 221 af 18/12 1766.

²⁰³ Embedsudn. under Rentekamm. III 1773—90.

²⁰⁴ jevnf. Lærebrev geng. i Gartner-Tid. 1928 S. 273 og 282.

²⁰⁵ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 139 af 10/11 1777.

²⁰⁶ Rentekamm. kgl. tyske Forestill. og Resol. Pr. Nr. 120 af 22/7 1779.

²⁰⁷ do. 212 a af 1779.

²⁰⁸ do. Nr. 110 af 23/6 1790.

tænemesterstillingen;²⁰⁹ han bar Titel af Haveinspektør og afgik 1811 ved Døden.²¹⁰

Med Godskes Udnævnelse til Gottorp Slot ophævedes i Henhold til tidligere Beslutning Gartnerstillingen helt.²¹¹ Det overdroges til Gartner *Dörschell* ved Rosenborg (se under Rosenborg) og dennes Efterfølgere i samme Embede at føre Tilsynet med Palæhaven, og de 250 Rdlr. til Palægartneren sparede i Kongens Udgifter.²¹²

²⁰⁹ Rentek. kgl. tyske Forestill. og Resolutionspr. Nr. 220 af 4/12 1807.

²¹⁰ do. Nr. 137 af 5/7 1811; jevnf. Aarvog for Gartneri 1930 S. 79.

²¹¹ Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 139 af 10/11 1777.

²¹² do. Nr. 115 af 22/7 1779.

ANMELDELSER

H. Hjorth-Nielsen: Danske Sagførere under Loven af 26. Maj 1868 (Beskikkelser udfærdigede i Tiden 1. Jan. 1869—30. Sept. 1919). Udgivet af Det danske Sagførersamfund. Kbh. 1941. (498 Sider).

I den danske genealogiske Litteraturs Historie findes to Retninger, en, der betegnes ved Navne som Giessing og Lengnick, og som har sat sig som Opgave fortrinsvis at publicere genealogiske Fremstillinger, og en anden, Mænd som Wiberg, Carøe og Hirsch, der har paataget sig det i mange Maader ulige mere brydsomme Hverv systematisk at samle det Materiale sammen, som i første Række skal komme andre Forskere til gode. »Etatværkerne« kan imidlertid igen deles i to Grupper, af hvilke den første har til Hensigt at meddele fuldstændige Fortegnelser over en Stands Medlemmer gennem Tiderne, bygget paa førstehaands Kildemateriale, den anden kun vil give en Oversigt over de nulevende Medlemmer af en bestemt Stand eller Etat, bygget paa Meddelelser fra de paagældende selv; navnlig indenfor den sidste Gruppe er Litteraturen i vort Aarhundrede, og ikke mindst i de sidste 10—15 Aar, svulmet voldsomt op, og dens Lødighed har, takket være de rent økonomiske Interesser, der har ligget bagved Bevægelsen, desværre vist sig at være omvendt proportional med Omfanget.

Medens H. Hjorth-Nielsens Danske Prokuratorer, 1935 (anmeldt i nærv. Tidsskr. 10. Rk. II, S. 75—78) decideret hører hjemme ved Siden af Wibergs Præstehistorie og Carøes Lægestand, maa Fortsættelsen vistnok placeres paa et Melletrin mellem de to Grupper; paa den ene Side hører Danske Sagførere netop som Fortsættelse af Værket om Prokuratorerne naturligt hjemme i den første Gruppe, sammen danner de to Værker — som alene ved deres omtrent 1000 to-spaltede, tættrykte Sider i Kvartformat er en imponerende Arbejdspræstation — en Oversigt over den danske Sagførerstand indtil 1919, paa den anden Side adskiller den sig væsentligt derfra ved i første Række at bygge paa personlige Meddelelser fra nulevende Sagførere og afdødes Efterladte og ved at tage vidtgaaende Hensyn til personlige Ønsker om Udeladelse af denne eller hin Oplysning. Det maa meget beklages, at Sagførerraadet har ønsket disse Hensyn taget, endog hvor de paagældende Oplysninger fremgaar af anden trykt Litteratur, og man staar unægtelig ganske uforstaaende overfor, at den historiske Forstaaelse og Interesse, som Sagførersamfundet uimodsigeligt har lagt for Dagen ved at stille de ikke ringe Fremstillingsomkostninger til Raadighed, har svigtet paa et saa afgørende Punkt. De Mangler, der ubestrideligt kan paavises i nærværende Arbejde, skyldes da dels dette, dels det Forhold, at Arkivmaterialet for Kirkebøgerne og Folketællingers Vedkommende stopper op ved 1890, for det øvrige Stof allerede 1869, det Aar, med hvilket den foreliggende Etat begynder.

Resultatet er da, som altid naar der skal bygges i væsentlig Grad paa indkomne Besvarelser af Spørgeskemaer, blevet saa temmeligt ujævnt, og man kunde nok have ønsket, at Forfatteren i højere Grad end det, i hvert Fald sine Steder, synes at have været Tilfældet, havde bearbejdet Materialet noget mere, ikke mindst ved Anvendelsen af den blaa Blyant. Oplysninger om Opera-

tion, Sanatorie- og Reconvalescensophold (S. 283) forklarer vel et Hul paa et Par Aar i den paagældende Karrière, men der foreligger utvivlsomt adskillige Tilfælde af den Art, hvor Grunden ikke er blevet saa fuldstændigt oplyst; en anden pudsig Overflødighed findes S. 330, hvor R. Rasmussens Uvanthed med al Friluftsliv og deraf følgende Overanstængelse under Felttoget 1848—50 gerne kunde have været sparet. Paa den anden Side kan man ogsaa undertiden savne Oplysninger, saaledes for Harald Plums Vedkommende (S. 320) om Sammenbrudet, der dog var lige saa »celebert« som Alberti-Affæren, over hvilken man ikke har draget noget dækkende Slør.

Sligt er imidlertid kun Bagateller overfor den meget store Værdi, der ligger i at have Sagførerstandens Personalialia samlet paa et Sted og oplyst med den Samvittighedsfuldhed, der kendetegner Forfatterens Produktion; at Fejl, endsiges Trykfejl, helt skulde være undgaaet, er næppe at vente, men man føler sig behageligt sikker paa, at Forfatterens grundige Nøjagtighed har holdt Fejlprocenten nede paa et Minimum.

Bogen afsluttes selvsagt med et meget omfattende Navneregister; man kunde dog, ligesom Tilfældet var med Danske Prokuratorer, have ønsket, at Forfatteren havde foretrukket at skrive Fornavnene helt ud i Stedet for at nøjes med Forbogstaverne, men det maa billigvis indrømmes, at Tilføjelsen af Mandens Efternavn ved Kvindenavnene bøder en Del paa de derved hæftende Ulemper.

Af stor Værdi vilde det have været, om Forfatteren havde benyttet den gode Anledning, som Afslutningen paa dette Værk frembyder, til en samlet statistisk Behandling af hele Materialet, altsaa Prokuratorerne indbefattet; vistnok vilde der derved kunne være opnaaet Resultater af Betydning langt ud over den personalhistoriske Forsknings snævrere Omraade, og det vigtige Spørgsmaal om Standscirculationen i vort Folk, som Forfatteren berører i sit Forord, kunde derigennem have faaet et betydningsfuldt Bidrag til sin Løsning.

Ser man under et paa det nu afsluttede Arbejde, har danske Genealoger og Personalhistorikere kun Grund til med Glæde at modtage et saa vægtigt Bidrag til Fremme af Forskningen med Taknemmelighed for, at der endnu findes Forskere iblandt os, som vil anvende deres Livs Arbejde paa at rydde Stenene af Vejen for andre. Den udmærkede Udførelse, hvormed den danske Sagførerstands Personalialia gennem Tiderne her er behandlet, gør det endnu mere ønskværdigt, at det maa lykkes Forfatteren at tilendebringe og til sin Tid faa trykt den samlede juridiske Stat, som han i Forbindelse med Kontorchef Falk-Jensen nu har i Arbejde.

Albert Fabritius.

Hans H. Fussing: Herremand og Fæstebonde. Studier i dansk Landbrugs-historie omkring 1600. Kbh. 1942. (518 S. — Disp.). (Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck).

I Foraaret erhvervede Lektor *Hans H. Fussing* den filosofiske Doktorgrad paa sin Afhandling »Herremand og Fæstebonde«, et, som det blev erkendt fra alle Sider, overordentligt grundigt, samvittighedsfuldt og dygtigt Arbejde, som i meget høj Grad har forøget vor Viden om den danske Fæstebondes Stilling i Slutningen af 16. og første Halvdel af det 17. Aarhundrede. Det er især Bondens retslige Stilling, Dr. Fussing har taget op til Behandling, og navnlig er det Forholdene paa Adelsens Godser — dvs. paa omkring 44 pCt. af Landets Jord — der har været Genstand for Undersøgelse, medens Kronbøndernes Stilling kun i mindre Omfang og strejfvist er belyst. I Indledningen gennemgaar Forfatteren klart det bevarede Kildestof og de tidligere Behandlinger af Emnet, imod hvilke han paa Forhaand giver Afkald paa enhver Polemik ud fra den Betragtning, at nyt Stof maa (dvs. kan)

føre til nye Resultater, men hvorfra man med Interesse noterer sig Allens Ansvar for den almindelige brede Opfattelse ogsaa paa dette Punkt. I de følgende fire Kapitler med talrige Underafsnit gennemgaaer Forfatteren dernæst alle de Momenter, der knytter sig til Fæsteforholdet — Tiltrædelsen, Landgilden, Hoveriet og Fæsteforholdets Opløsning — for derpaa at behandle Forholdet mellem Fæsteren og de forskellige Autoriteter, han var i daglig og sjældnere Berøring med — Fogeden, Husbonden, Kongen og Tingene. Det har været Forfatterens Hensigt paa een Gang at give et Billede af Tilstandene og Udviklingen, saaledes som det tegner sig efter hans omfattende Studier i et vidt spredt og vanskeligt bearbejdeligt Kildemateriale, og at levere en Haandbog i hele Spørgsmaalet, disponeret saaledes at den, der søger Oplysning om et specielt Punkt, blot ved Hjælp af Indholdsfortegnelsen kan finde nøjagtigt, hvad han har Brug for. Medens det sidstnævnte Formaal er lykkedes fuldt ud, og vi saaledes paa visse Punkter har faaet en haardt tiltrængt Afløser af Arent Berntsen, kan det ikke nægtes, at dette er opnaaet paa Bekostning af det førstnævnte; Bogen er unægtelig vanskelig tilgængelig som Lektüre betragtet, og man kunde have ønsket, at Forfatteren havde valgt at dele sin Opgave i to og saaledes først havde meddelt os en kortfattet og klar Fremstilling af Hovedpunkterne med Henvisning til til den mere specielle Del, Haandbogen. Dennes særlige Formaal har nemlig nødvendiggjort en stadig Gentagelse af de samme Sager, belyst alt efter det Moment i Sagen, der vedrører den Side af Forholdet, som i Øjeblikket behandles. Et Led i Dispositionen, som forekommer Anmelderen bagvendt, er Anbringelsen af en Oversigt over Resultaterne af hvert Afsnit forrest i Kapitlet; det kan være meget praktisk, fordi den Læser, der kun interesserer sig herfor, kan nøjes med at læse alle Indledningerne og springe hele Bevisførelsen over, men det vilde dog alligevel have været en Fordel, om man havde faaet Præmisserne før Konklusionen.

Resultatet af Forfatterens ihærdige Arbejde er blevet dette, at Bondens Byrder i det store og hele er blevet forøget i Tiden mellem Reformationen og Enevælden, samtidig med at han er kommet til at leve under retsligt fastere Forhold. Forfatteren har saaledes nærmest sig den Steenstrupske »Kompensationsteori«. Holdbarheden af Dr. Fussings Resultater skal ikke diskuteres paa dette Sted, men det skal dog nævnes, at det til Skildringen af Retsstanden benyttede Kildemateriale — som er det eneste bevarede — næppe er egnet til at give et fuldgyldigt Billede af Forholdene; at tegne et Billede af en Stands retslige Stilling alene paa Grundlag af Tingbøgerne, lader sig næppe gøre. Man kan paa dette Materiale fastslaa, at de Sager, som er kommet for Retten, er blevet afgjort paa den og den Maade — og her har Dr. Fusing godtgjort et meget væsentligt Resultat: Domstolenes Uafhængighed i det store og hele, og saavel Rettertingets som Regeringens Bestræbelse for Retfærdighed og Redelighed i Afgørelsen, »der var lov og ret i landet« — men hvor mange Sager er ikke kommet til Behandling? det vil sige, i hvor mange Tilfælde har Bonden enten af Frygt for Konsekvenserne eller paa Grund af svigtende økonomisk Evne undladt at rejse Sag; maaske kunde Dr. Fusing have pointeret denne Brist i Materialet noget kraftigere, end det er sket.

For den særligt personalhistorisk, og især naturligvis for den specielt adels-historisk, interesserede Kreds har Dr. Fussings Bog saa stor Betydning, at en Omtale af den paa dette Sted ikke alene maa føles naturlig, men paa-krævet; enhver Benytter af Adelsaarbogens Rettelses- og Tilføjelsesliste kender det (F), der betegner den paagældende Rettelse som meddelt af Dr. Fusing, og ved, at hans mangeaarige Studier i Tingbøger og Godsregnskaber har ydet talrige Bidrag til Løsningen af Detailspørgsmaal; i sjældnere Grad

har Gennemtrawlingen af dette Materiale vel bidraget til Ændringer af de genealogiske Opstillinger, skønt ogsaa dette forekommer, men overordentligt hyppigt er en Dødsdato blevet fastslaaet, eller en omtrentlig Dødsangivelse blevet nærmere afgrænset. For den, der kun interesserer sig for de almene Træk og store Linjer i Slægternes Historie, kan dette Filigranarbejde maaske synes mindre væsentligt, men for den, for hvem Detaillen er Personhistoriens i endnu højere Grad end Historiens Sjæl, er her udført et Suppleringsarbejde af uvurderlig Værdi. I den foreliggende Bog træder disse Detailler naturligvis ikke klart frem, og desværre har det heller ikke været Forfatteren muligt indenfor de Rammer, han har valgt, at samle sin Fremstilling af Forholdet mellem Fæstebonde og Herremand om bestemte typiske Personer, hvorved vigtige Bidrag til Personkarakteristiken kunde være opnaaet; ikke destomindre rummer det paagældende Afsnit, som iøvrigt hele Bogen, meget væsentlige og interessante spredte Bidrag af baade almen og speciel Karakter. Af almen Interesse er det af Forfatteren paaviste Forhold, at ikke mindst adelige Jomfruer og Enker har været særligt energiske i deres Godsdrift, et Forhold, der hænger naturligt sammen med hele deres økonomiske Stilling, og af mere speciel Betydning kan fremhæves de Bidrag, der findes til Belysning af Kirsten Munks, Frederik Parsbergs, Putbus'ernes og andres Personhistorie. Danske Slægtsforskere vil ikke i Fremtiden kunne komme uden om Dr. Fussings Bog, men vil Gang paa Gang ty til dens Registre for at høste Frugterne af hans Møje; for den, der beskæftiger sig med Bondeslægterne paa denne Tid, vil især Stedregistret faa Betydning. Forfatteren har klogeligt valgt at udelade den endeløse Række af Patronymika af sin Bog, som vilde have faaet den og Navneregistret til at svulme endnu stærkere op, uden væsentlig Nytte, men i Stedregistret ligger den Nøgle gemt, som aabner ogsaa for de skjulte Skatte.

Saa vel for dansk Historie i Almindelighed, som specielt for Personhistorien repræsenterer Dr. Fussings Bog et vigtigt Skridt fremad; med Samvittighedsfuldhed og Grundighed er et for den enkelte Forsker paa mange Maader brydsomt og tidsrøvende Materiale blevet gennemforsket, og med videnskabelig Redelighed er det blevet fremlagt til Læserens gunstige Dom og vil blive hilst med anerkennende Taknemmelighed.

Albert Fabritius.

G. Bützow-Rohde: Ahnetavle med kortfattede Biografier for tre Søkende Bützow-Rohde med Uddrag af Stamtaavler for Slægterne Rohde — Bützow — Nielsen — Cornelius. Hellerup 1942. (128 S. — Duplikeret — 1 Billedtavle).

Med Grosserer G. Bützow-Rohdes gennem mange Aar indsamlede Stof er den saa sparsomme danske Ahnetavlelitteratur blevet forøget med et vægtigt Arbejde, der desværre kun foreligger i duplikeret Skikkelse. Ledsaget af en ganske summarisk, men til Formaålet fuldt ud tilstrækkelig Oversigts-tavle, er Ahnetavlen opstillet i Listeform og nummereret efter Kekule von Stradonitz' System. Af Ahnerne kendes de 16 komplet, af 6. Slægtled (32) de 28, men derefter kan kun enkelte Ahnelinjer følges længere tilbage. For hvert enkelt Ahnepar meddeles de sædvanlige genealogiske Oplysninger, for saa vidt de har kunnet fremskaffes, og efter disse Kendsgerninger, der heldigvis staaar samlede og saaledes er let overskuelige, følger en kortere eller længere Biografi, hvori Forfatteren i en let læselig Form meddeler de personhistoriske Oplysninger, der har kunnet fremskaffes, isprængt med mange smaa karakteristiske Træk, som er overleverede ad Traditionens Vej hentet fra Brevstof og Optegnelser. Imod det ellers saa vel udførte Arbejde, som gør et overordentligt paalideligt og solidt Indtryk, og som bærer Præg af at være blevet til ved omfattende Studier i det almindeligt kendte slægts-

historiske Arkivstof, maa beklageligvis rettes Anke for den absolutte Mangel paa Kildehenvisninger; de sparsomme Litteraturhenvisninger bag i Bogen kan ikke gøre det ud herfor, saalidt som det er tilstrækkeligt, at den rutinede Forsker i mangfoldige Tilfælde kan genkende Kilden. Selvom Værket netop ved at være duplikeret viser sin rent private Karakter, har det dog, som alle personhistoriske og genealogiske Arbejder, en Side, der vender ud mod Offentligheden, og der vil blandt de særprægede og solide Personligheder indenfor københavnsk Borgerskab og dansk Gejstlighed være adskillige af Interesse ogsaa for Forskere udenfor Familiekrederen. Det er jo i det hele taget det charmerende ved Ahnetavlen, at paa samme Tid, som den har Interesse for en meget begrænset Del af »Slægten«, nærmere bestemt faktisk kun for eet Kuld Søkende, saa har den samtidig ved stadig at brede sig paa tværs under Inddragelse af nye Slægter Betydning for en meget større Kreds end den simple Familiestamtavle, som ikke vover sig ud over den agnatiske Linie.

Som Tillæg til Ahnetavlen bringes Uddrag af fire Efterslægtstavler over Familierne *Rohde*, *Bützow*, *Nielsen* og *Cornelius*, dvs. Efterkommerne af Forfatterens otte Oldeforældre. Anmelderen kunde have ønsket, at disse fire Slægtsoversigter, som tilsammen danner en Konsanguinitetstavle, ogsaa i det ydre var fremtraadt paa denne Maade, men maa iøvrigt med Glæde hilse den Begivenhed i dansk genealogisk Litteratur som Offentliggørelsen af en saadan kombineret Tavleform betyder. Medens det ydre Apparat for Ahnetavlens Vedkommende som nævnt er fuldstændigt i Orden, er Slægtsoversigterne desværre saa summarisk affattede, at kun Datum for Fødsel, Vielse og Død er anført, Daab og Begravelse er udeladt, og, hvad der er mest beklageligt, Stedsangivelserne mangler.

Et fyldigt Navneregister afslutter Bogen, der yderligere ledsages af en smukt udført Billedtavle med Portrætter af Forældre, Bedsteforældre, 7 af Oldeforældrene og 3 af de 16 Ahner; man ønsker her blot, at Forfatteren havde ofret Bekostningen ved to Tavler, hvorved disse Billeder kunde være blevet opstillet i streng skematisk Orden; de særprægede Familietræk — og der er blandt disse 16 Billeder knapt nok eet »kedeligt« Ansigt — vilde derved have været lettere at følge. Alt i alt betegner Bützow-Rohdes Arbejde et værdifuldt Bidrag til vor Litteratur.

Albert Fabritius.

K. A. Heiberg: Menneskeskildring. Breve og Familiehistorie. Kbh. 1942. (23 S.) (Ejnar Munksgaard).

I Fortsættelse af sine to tidligere Smaapublikationer (se Ph. T. 11. Rk., II, S. 153) har Dr. K. A. Heiberg nu udgivet nogle Betragtninger og Brevuddrag, som dog ikke staar paa Højde med de tidligere Samlinger; ikke fordi Brevene i sig selv er mindre interessante, men fordi den tilfældige og fragmentariske Karakter, som allerede prægede den anden Samling, er blevet endnu mere fremtrædende. Da det er klart af de meddelte Brudstykker, at Forfatteren ligger inde med en rig Skat af Familiebreve, som har Værdi ogsaa for Offentligheden, maa det beklages, at vi skal nøjes med Smuler fra den riges Bord. Hvorfor samler Dr. Heiberg ikke det væsentligste sammen til en større Publikation, som forsynet med tilstrækkelig Kommentar kunde give værdifulde Bidrag til Personkarakteristiken af Forfatterens Ahnerække og fremdrage ikke mindre interessante tids- og kulturhistoriske Momenter. En væsentlig Del af Interessen ved den foreliggende Publikation samler sig om den lille Opsats »Om Slægtsnavnes Udslettelse«, som Forfatteren tidligere i lidt ændret Form har offentliggjort i nærværende Tidsskrift (11.

II, 75). Dr. Heiberg er her slaaet ned paa et vigtigt Punkt i dansk genealogisk Historieforskning, og hans Hovedtanke, at der i selve Begrebet Slægt ligger en Tendens mod Udslættelse, er utvivlsomt uangribelig; hans Bevisførelse, der gaar ud paa, at den Procentdel af det samlede Antal Descendenter i en Generation, der bærer Probandens Slægtsnavn stadig bliver mindre, vil maaske nok forekomme noget teoretisk stiv, men Forfatteren har sikkert alligevel ramt noget af det centrale. Under Arbejde med de samme Problemer er Anmelderen netop standset ved den Hovedløsning paa Problemet, som Gustav Bang ganske oversaa, men som Fahlbek tangerede uden dog at føre Tanken tilbunds, at Spørgsmaalet om Slægternes Uddøen i Virkeligheden først og fremmest er et Spørgsmaal om Definition af Begrebet Slægt. Saaledes som vi i almindelig daglig Tale opfatter Ordet Slægt, forstaar vi fortrinsvis den Gruppe Mennesker, der stammer gennem Mænd fra en fælles Stamfader, og som især er karakteriseret ved det fælles Slægtsnavn; ved Siden heraf findes imidlertid en juridisk og biologisk Definition, der til en bestemt Persons Slægt henregner alle hans Ascendenter, alle hans Descendenter og alle, med hvem han har en Stamfader, resp. Stammaoder fælles (consanguinitas). I den hidtidige Behandling af Problemet Slægternes Uddøen har man opereret med den snævrere Slægtsdefinition, den rent agnatiske Stamtavle, og ad Erfaringens Vej ved man, at Slægterne i den Forstand dør ud, men man kan naturligvis ikke søge en biologisk Forklaring (Degenerationen) inden for en ikke biologisk gyldig Definition. Forklaringen er det simple Faktum, at ikke alle Mænd sætter levedygtige Sønner i Verden, hvorved Slægten altsaa, saavidt vi kender den, som Regel vil dø ud. Denne Uddøen er imidlertid, efter Anmelderens Skøn, kun tilsyneladende. Tager vi en vilkaarligt valgt Slægt, f. Eks. Brok af Estrup, saa ved vi, at Anders Jensen i Essendrup, der levede 1340, efterlod agnatisk Descendens, som uddøde 1625 med den kendte Eske Brok til Estrup, men Anders Jensens fædrene Frænder kender vi ikke — har han ikke haft Brødre, der har efterladt sig agnatisk Descendens, saa tør vi dog hævde, at al Sandsynlighed taler for, at han har haft Fætre eller fjernere mandlige, agnatiske Slægtninge — blot ukendte, fordi Kilderne i det 14. Aarhundrede rinder sparsomt — som kan have efterladt sig Afkom, og hvis »Slægt« kan blomstre i Dag f. Eks. under Navnet Heiberg. Det er for saa vidt Anmelderen ukært at fremsætte disse Synspunkter paa nærværende Tidspunkt og derved foregribe en senere fyldigere Behandling heraf, støttet paa Undersøgelser, som endnu ikke er tilendebragte, men da Spørgsmaalet nu er rejst af Dr. Heiberg — som en Udløber af Diskussionen ved det Møde, vort Samfund for nogle Aar siden afholdt med Repræsentanter for Arvelighedsforskningen — er der kun Grund til en nærmere Drøftelse af et Problem, der har en vis Interesse, ikke mindst for Spørgsmaalet om den danske Adels Forfald, og man er Dr. Heiberg taknemmelig for hans Bidrag til dets Løsning.

Albert Fabritius.

G. F. Heiberg: Slekten Heiberg. Genealogiske oplysninger og personalhistorie. Oslo 1942 (479 S.) (Cammermeyers boghandel. Gustav E. Raabe).

Med største Interesse vil man ogsaa i Danmark modtage en ny og àjourført Udgave af G. F. Heibergs Stamtavle over Slægten Heiberg fra 1907, tilmed da denne nye Udgave paa mange Maader betyder en afgjort Forbedring. For det første maa man naturligvis være taknemmelig over den Registrering af den sidste Menneskealders Begivenheder, som Bogen byder, for det andet glæder man sig over det stateligere Format og navnlig over det rige Billedstof, som betegner et velkomment Fremskridt fra 1907-Udgaven, hvor

kun Slægtens mere prominente Medlemmer var afbildede. Paa andre Punkter har Forfatteren imidlertid ikke fundet sig foranlediget til Forbedringer, skønt ogsaa en Ajourføring med Hensyn til vor Tids Krav om eksakte Angivelser i høj Grad har været ønskværdig; at Indrykningssystemet, som ogsaa var bragt i Anvendelse i forrige Udgave, er bibeholdt, skal her ikke ankes over; Systemet har jo fortsat sine Tilhængere, men selv dets mest ivrige Forkæmpere vil have vanskeligt ved at nægte, at Overskueligheden, hvor det drejer sig om et Arbejde af saa stort et Omfang, er gaaet ganske tabt, saa meget mere som den i den her anvendte Form ikke paa nogen Maade er søgt lettet, hverken ved Løbenummering eller blot ved Oversigtstavler. De væsentligste Anker skal derimod rettes mod den svigtende Systematik i de meddelte Oplysninger, som giver hele Arbejdet et saare ujævnt Præg; om nogen faar vi Fødsels- og Daabsdato, Døds- og Begravelsesdato, men ingen Stedsangivelser, om andre kun Aarstal, om atter andre snart Fødselsdag og Sted, men ingen Daab og ingen Stedsangivelse for Død og saaledes videre. Og denne Ujævnhed kan ikke — eller i hvert Fald ikke alene — skyldes Vanskeligheder ved at fremskaffe de nødvendige Oplysninger, blot et Par spredte Eksempler blandt mange vil vise dette: for P. A. Heiberg anføres Sted for Fødsel og Død, men kun Datum for Giftermaalet, der fandt Sted i Kbh. St. Nikolaj Kirke, for Thomasine Gyllembourg mangler paa samme Maade Stedsangivelse for Vielsen med Friherre Gyllembourg-Ehrensward (ligeledes Nikolaj Kirke), medens saadanne Angivelser findes for hendes Fødsel og Død, samt for hans Død, derimod ikke hans Fødested (Stockholm); for Johan Ludvig Heiberg anføres Fødested og Dato, Dødsdato og Begravelsessted, derimod ikke Dødsstedet (Bonderup ved Ringsted) eller Vielsesstedet (Slangstrup Kirke); for K. A. Heiberg anføres Fødested, men Vielsesstedet (Kyndby) og Hustruens Fødested (Skibet) er udeladt og paa samme Maade angives for Lægen Povl Heiberg Fødested, men ikke Vielsessted (Roskilde) eller Hustruens Fødested (Frederikshaab i Grønland), alt sammen Oplysninger, som staa i Dansk Biografisk Leksikon. — Det er Bagateller, javel, men i vore Dage forlanger man nu engang Detailarbejdet i Orden, og naar de genealogiske Data er i den Grad skødesløst behandlet, hvorledes forholder det sig saa med de øvrige Meddelelser? Man har i hvert Fald Lov til at frygte, at de bærer et lige saa tilfældigt Præg. Det maa dog efterhaanden staa klart, at Arbejdet med at faatte en Stamtavle ikke er udført ved at lade sig nøje med de Oplysninger, man tilfældigvis kan skaffe sig ved Korrespondance, der maa en mere personlig Indsats til. En principiel Indvending af endnu større Vægt er imidlertid at rette imod Anførelsen af Adoptivbørn i selve Efterslægtstavlen. G. F. Heiberg opfører (S. 187 f.) Johanne Louise Heibergs tre Adoptivdøtre, af hvilke nu ogsaa den ældste for nylig er afgaaet ved Døden, paa Børnenes biologiske Plads, og han er ikke ene i Litteraturen om dette elementære Fejlgreb. Selvfølgelig angiver Forfatteren, at de kun er Adoptivbørn, men det er ingenlunde tilstrækkeligt. En Efterslægtstavle er en Fortegnelse over en bestemt Persons Efterslægt, men til denne hører Adoptivbørn kun, saafremt de tillige er illegitime Descendenter. Er dette ikke Tilfældet, maa de anføres enten i en Fodnote eller i et dertil indrettet Tillæg. Det er rimeligt og naturligt at give Oplysning om Adoptionsforholdet, i mange Tilfælde overføres Slægtsnavnet jo derved til andre Slægter, men adopterede Børn har intet at gøre paa Børnenes biologiske Plads i Rækken.

Trykfejl har Forfatteren ikke kunnet undgaa, og ganske vist er der næppe endnu fremkommet nogen større Tryksag, som ikke paa dette Punkt bærer Vidne om den menneskelige Ufuldkommenhed, men mon ikke en lidt større Omhyggelighed kunde have været anvendt; til Trykfejlene kan man desværre ikke henføre det, at den dog ikke ganske ubekendte danske adelige

Familie Krag-Juel-Vind-Frijs S. 275 kaldes Krog-J.-V.-F., eftersom den i Registret opføres under Krog.

Trods de Indvendinger, der saaledes maa rettes mod det foreliggende Arbejdes Udførelse, glæder man sig alligevel over, at Godsejer Heiberg, der har udrettet saa stort et Arbejde for Slægtsforskningen i Almindelighed og ved Oprettelsen af De Heibergske Samlinger tillige for Slægten Heiberg og Sogns Lokalhistorie, har paataget sig at levere en fornyet Oversigt over sin vidtforgrene Slægt, om hvilken det vel i nok saa høj Grad som om andre dansk-norske Embedsmandsslægter gælder, at den er et levende Udtryk for den langvarige Union mellem Norge og Danmark og et vigtigt Led i den Kæde, som nu og i Fremtiden binder vore to Lande til hinanden.

Albert Fabritius.

Sejer Kühle: Frederik Paludan-Müller (særlig 1809—1850). I. Del. København, Aschehoug, 1941 (208 S.).

Med det ovenanførte Værk fremlægger Personalhistorikeren Sejer Kühle endnu et nyt betydningsfuldt Bidrag til Paludan-Müllerforskningen (tidligere i 1923 en Særundersøgelse af »Kilderne til Fr. Paludan-Müllers »Kalanus««).

Bogen, der er 1ste Parten af et større Arbejde, spænder tidsmæssigt fra 1809 til Udenlandsrejsen 1838 — befatter sig med andre Ord med Ungdomstiden og Optakten til Hovedværket og bryder af ved Overgangen til en helt ny Epoke i Digterens poetiske og private Væsensform.

Som Værket foreligger, er det et smukt Eksempel paa Biografien af den klassiske Type, svært underbygget i det biografiske Stof, derimod i nogen Grad stillende sig en garde overfor æstetiske Drøftelser. Utvivlsomt følger Forfatteren her en meget bevidst Indstilling, som kommer til Orde i Indledningen, hvor det antydes, at han først og fremmest har savnet nøjere, faste konkrete Oplysninger paa den foreliggende Litteraturs biografiske Omraade. At fastlægge hvad der med fuld Sikkerhed kan konstateres vedrørende denne eksklusive Digters Liv og Værker er da Bogens Maal, og i den Henseende har Forfatteren ikke sparet nogen Anstrengelse. Resultatet er blevet et Værk, der vil blive staaende som et af Hovedarbejderne i Litteraturen om »Adam Homo«s Digter. Paa adskillige Punkter gives der foruden de rent personalhistoriske Meddelelser tillige litteraturhistoriske Oplysninger af største Interesse.

Dokumentation og Analyse er altsaa Bogens Princip — til Læseren overlades det selv at redegøre sig det æstetiske Indtryk. For saavidt er Sejer Kühles Værk da næsten for yderligt gaaende sobert, idet det skyer enhver Intimitet mellem dokumentarisk Kritik og æstetisk Kritik — kun det første har hans egentlige Interesse.

At indlade sig paa en Behandling en detail af Sejer Kühles Værk vil blive for vidtløftigt; nogle spredte Udpluk vil dog maaske vise Kendere af Paludan-Müllerlitteraturen, hvad der er opnaaet ad en minutios, biografisk Undersøgelses Vej. Navnlige Afsnittet om Barndomstiden »I Kerteminde« er i den Henseende af Interesse.

Kapitlet er i Særdeleshed viet Faderen — den senere Biskop Jens Paludan-Müller, af hvem Sejer Kühle tegner et smukt og sympatisk Billede. En af Præstens Hovedinteresser var Skolevæsenets Forbedring, hvilket medførte, at han i Kerteminde oprettede et nymodens Skoleinstitut. Ved en Undersøgelse af de vekslende Kræfter ved dette Paludan-Müllerske Læreværk paaviser Sejer Kühle, at Digteren her (delvis via Familietraditionen) fandt Raastof til flere af Hovedskikkelserne i »Ivar Lykkes Historie«. Det gælder Magister Tønnesen, Ivar Lykkes Mentor i Barneaarene. I idealiseret Form er han identisk med den højt excentriske Teolog *Peter Hansen Steenschwang*, der vakte Opsigt

i Byen ved sit Vikingeliv, sin Vinterbadning og sin grænseløse Foragt for Brugen af Undervisning i de klassiske Sprog. Hans Meninger, viser det sig, gengives ofte i Romanen temmeligt ordret efter overleverede trykte Meddelelser. Det samme gælder den anden Hovedperson Johannes Næve, der har flere Træk til Fælles med Lærersønnen *Georg Holland Nielsen* — et lokalt Geni, der senere blev københavnskberømt og sluttelig gik saa temmeligt i Hundene. Selv den Teatergalskab, som Læsere af »Ivar Lykkes Historie« vil erindre optager saa stor Plads i Romanen, viser sig paa det nøjeste at have haft sine Forbilleder i Virkeligheden — endog saa vidt at somme af Aktørerne og Aktricerne nævnes ved deres rette Navne. Med andre Ord: hvad man stedse har anet, at »Ivar Lykkes Historie« foruden at være et nationalt Manifest efter Ulykkesaaret 1864 ogsaa er et frit Stykke digterisk Memoirelitteratur, beviser Sejer Kühles Undersøgelser nu tydeligt. Det vil altsaa bemærkes, hvorledes blot en grundig Behandling af Barndomstiden i den fynske Smaa-stad formaar at kaste et interessant Lys over et af Digterens seneste Værker.

Ligesaa indtrængende er de kritiske Undersøgelser af mere litteraturhistorisk Art, som Sejer Kühle anstiller overfor Ungdomsperiodens Værker; navnlig maa vel her Behandlingen af »Dandserinden« fremhæves, hvor den allerede af tidligere Recensenter paapegede Afhængighed af Byrons »Don Juan« nu dokumenteres overbevisende og tydeligt. Foruden denne Kilde mener Forfatteren, at Paludan-Müller har ladet sig inspirere af Wolffs Syngestykke »Preciosa«, idet Handlingsmotiverne viser ret nøje Overensstemmelser; hertil kommer endelig, at Hovedpersonens Forbillede sandsynligvis skal søges dels hos den beundrede Jomfru *Pätges*, dels hos den unge begavede Danserinde *Andrea Krätzmer*. Atter her vil man bemærke, hvorledes alle Omstændigheder tages i Betragtning.

Klart fremstillet er Polemiken omkring 1ste Bindet af »Poesier« frå det kritiske Aar 1837. Bogen, der vitterlig er lidet inspireret, blev sablet grueligt ned af en anonym Anmelder i »Maanedsskrift for Litteratur«. Paludan-Müller, der paa Forhaand var informeret af *Molbech*, om hvad der vilde komme, mente gennem en Krigslist at have konstateret, at Ophavsmanden var *Chr. Wilster*, mod hvem han da retter det skarpe Skyts i Svarkriftet »Trochæer og Jamber« (foruden at Maanedsskriftets professorale Redaktion snærtes for at have ladet Anmeldelsen passere). Satiren blev dog kun et Slag i Luften. Den lærde Redaktion svarede med et Skuldertræk: »Paludan-Müllers Angreb er egentlig for tamt, halv-venskabeligt til engang at faae den behørig Brod« (*Madvig*). Men næsten værre var det, at den, over hvem Vredens Skaaler i Særdeleshed udtømtes, var ganske sagesløs. At det slet ikke var Wilster, men derimod *C. A. Thortsen* der var Kritikens Ophavsmand, understreger og fastslaar Sejer Kühle nu endeligt. Forsøget paa gennem Udsendelsen af et nyt Bind »Poesier« at bøde paa Fadæsen mislykkedes, og den før saa feterede Digter kom nu for Alvor ud i det tomme Rum. Skuffelsen førte til den store Sygdomskrise med den paafølgende Rekonvalescenstid i det Borchske Hjem; efter Giftermaalet med *Charite* og paa Tærskelen til Udenlandsrejsen afslutter Sejer Kühle Biografiens første Bind.

Maaske vil det selv af disse spredte Betragtninger være fremgaaet, med hvilken Interesse og Kærlighed til Detaillen der er arbejdet. Med megen Forventning maa der derfor ses hen til det kommende Bind, hvor Hovedværket skal finde sin Behandling. Hermed vil enhver Paludan-Müllerinteresseret have modtaget de grundigste Forudsætninger for at lære Digterens Liv endnu nøjere at kende.

Mogens Haugsted.

SMAA MEDDELELSER

EISEN

I Personalhistorisk Tidsskrift 7. I, 77 (Aargang 1916), omhandlende *Johan Mortensen Eisen* og *hans Slægt*, forekommer flere fejlagtige Data, der korrigeres ved nedenstaaende.

Johan Mortensen og Hustru *Augusta Elisabeth Petersen* tjente ikke hos Grev Moltke paa Bregentved og blev heller ikke viet derfra, men iflg. G. Malling: Vielser i Danske Landsogne 1661—1792 blev de viet i 1787 i Krogsbølle, Odense Amt, idet de begge iflg. Folketælling 1. Juli 1787 tjente hos Grev Joachim Godsche paa Einsiedelsborg Hovedgaard, han som Kammer-tjener og hun som Husholderske.

Den først omtalte *Bierfreund*, nemlig *Nicolai Bierfreund* var født ca. 1688/1690, var Købmand og Tobakspinder samt eligeret Borger i Kerteminde, hvor han døde 1736, begr. 9/11 1736, i sit 48. Aar. Hvor han stammer fra, har det trods ivrig Efterforsken ikke været mig muligt at opklare. Hans Søn, *Jacob Bierfreund*, født 15/2 1722 i Kerteminde, d. 8/4 1773 i Assens, var først Købmand i Faaborg 1744—1758 og derefter i Assens 1758—1773. Han blev begravet 13/4 1773 i Holevad Kirke.

- b. 3. *Johanne Mathilde Bierfreund*, død 2. November 1832 i Nyborg.
- b. 4. *Rasmine Cathrine Jensen*, f. 15. November 1824 i Nyborg.
- b. 5. *Ludvig Wilhelm Bierfreund*, f. 14. September 1819.
- b. 6. *Marie Fritze Julie Bierfreund*, f. 11. Oktober 1820.
Anna Petrine Flindt, død 25. Maj 1861.
- a. 3. *Else Marie Eisen*, f. 10. November 1795; hun havde i sit Ægteskab ikke 5 men 6 Børn.
- a. 4. *Lorentz Wilhelm Eisen*, gift 4. December 1834.

Knud Bierfreund.

EN FRANSK EMIGRANT, JEAN D'AUBERT

I Følge Folketællingen 1. Feb. 1801 levede der i Løkken i Furreby Sogn hos Fisker Thomas Larsen en 45-aarig ugift Maler *Jean d'Aubert*.

Han døde i Løkken 17. Jan. 1817 og blev begravet i Furreby og angives da i Kirkebogen at være Præst og at være født i Lyon.

Børglum Herreds Skifteprotokol indeholder intet om ham, og det lader sig næppe oplyse, hvilke Omstændigheder der har drevet ham fra Frankrig til Vendsyssels barske Kyst; men Familien d'Aubert var jo paa hin Tid repræsenteret baade i Danmark og Norge, og det er vel sandsynligt, at Maler-Præsten er kommet til Løkken via Norge, idet Løkken havde livlig Forbindelse med dette Land.

C. Klitgaard.

FAMILIEN BAST

I min Artikel om den dansk-norske Familie Bast — i »Personalh. Tidsskr.« 11. II, 117 ff. — er der Side 121 indløbet en kedelig Fejl, idet jeg har overset, at Kancelliraad *Peder Ifversen* til Burholt og *Karen Pedersdatter Bast* ogsaa efterlod sig 2 Sønner, som endnu har talrige Efterkommere, nemlig:

1. *Andreas Ifversen*, f. 1764, d. 1805, Student, »Litteratus« og Underholdbetjent i Aalborg, g. 1° 1787 med *Karen Hansdatter Naschou*, f. 1753, d. 1791, D. af Byfoged i Aalborg Hans Jørgen N. og Anne Sofie

Mørch og g. 1° 1778 med Postmester i Aalborg Lorentz Thomsen, f. 1736, d. 1779; g. 2° 179- med *Elisabet Sofie*

Af 1. Æ. 2 S. 1 D.; af 2. Æ. 1 D.

2. *Peder Iversen*, 1769, d. 1810, Student, Ejer af Store Hunderup i Skallerup Sogn, derefter af Overklit Mølle i Vennebjerg S. og sidst Politibetjent i Hjørring; g. o. 1795 med *Sofie Kirstine Henningsen*, f. Asdal 1775, d. Hjørring 1862.

Mange Børn, af hvilke *Carl Johannes I.*, f. 1797, d. 1856, og *Frederik Ferdinand I.*, f. 1810, d. 1876, begge var Købmænd i Hjørring.
C. Klitgaard.

HOLMSTED

Som Supplement til P. C. B. Bondesens Oplysninger i Personalhistorisk Tidsskrift 3, IV, 148 f. om Familien *Holmsted* og Adelsaarbogen LII, S. 77 og 80 f. kan meddeles følgende efter Trykkevælde Amts Skifteprotokol 1771—1808, fol. 20, efter en Delingsforretning over de i Kancelliraad *Thomas v. Hielskiold* til Jomfruens Egede i hans Testamente af 4. Maj 1773 (vgl. konfirmeret 25. Juni s. A.) for hans Arvinger bestemte 100 Rdl. Arvingerne var hans Helsøskende 1—2 og Halvsøskende 3—5:

1. *Maria Holmsted*, †, hendes Datter af 1. Ægteskab:
 - a. *Martha Maria Terkelsen*, g. m. (*Jørgen*) v. *Hielmkrone* i Katterup.
2. *Karen Holmsted*, †, g. m. afg. Provst *Chr. Høst* i Kirkehelsing. Børn a.—f.:
 - a. *Friderich Høst* i Aarhus.
 - b. *Johannes Høst* ibm.
 - c. *Christen Høst* i Kjøge.
 - d. *Anne Høst*, g. m. Amtsforvalter *Niels Falch* i Kallundborg.
 - e. *Johanne Marie Høst*, g. m. Farver *Feilberg* i Kallundborg.
 - f. *Martha Høst*, g. m. Sognepræst *Christopher Bergen* i Kirke Helsing.
3. Etatsraad *Holmsted* i København.
4. Etatsraadinde *Lindencrone*.
5. Fru v. *Caroc*.

Hauch-Fausbøll.

GLAHN-SAMFUNDET

Glahn-Samfundet har fejret sit 25 Aars Jubilæum 19. Februar 1942 ved Udsendelsen af et nyt Hæfte, det første af fjerde Bind, i samme statelige Format og Udstyrelse som de tre foregaaende Bind. Af Samfundets Stiftere er Overlæge i Randers *Otto V. Lassen*, Pastor *Poul Egede Glahn* i Tjæreby, Lektor *Alfred Glahn* i Sorø og Departementschef *Kai Glahn* afgaaede ved Døden, tilbage er kun Kontorchef *Hans Egede Glahn*, der, som det fremgaar af den meddelte Korrespondance, var primus motor ved Slægtsamfundets Dannelse. Af den kortfattede Oversigt over Samfundets Virksomhed gennem de 25 Aar fremgaar det, at der er oparbejdet en Legatkapital paa 77.000 Kr. som det materielle Udtryk for Slægtens prisværdige Sammenhold; det fremgaar imidlertid ogsaa, at Medlemstallet fra Kulminationen i 1930 med 168 Medlemmer (iøvrigt kun 1 flere end ved Stiftelsen) nu er dalet til 132, som det synes, væsentligt paa Grund af manglende Tilslutning fra Slægtens yngre Generationer.

Af Interesse for den almindelige personalhistoriske Forskning er naturligvis i første Række Samfundets Publikation, som denne Gang meddeler nogle Breve fra *Søren Kierkegaard* til Svigerinden *Henriette Kierkegaard*, f. *Glahn*,

og en Oversigt over en tysk Slægt Glahn (til Cranzin), samt en Fortsættelse af Professor *H. C. Glahns* Breve, men selve Eksistensen af saadanne Samfund har dog ved at holde Slægtsbevidstheden levende, og dermed Interessen for Slægtshistorien, Betydning ogsaa for en videre Kreds. Der er derfor kun Grund til at gratulere Samfundet med det smukke Resultat af de første 25 Aars Arbejde og til at ønske det en værdig Fortsættelse.

A. F.

LANGE

I »Archiv für Sippenforschung und alle verwandte Gebiete«, 1938, S. 375 findes blandt Lejlighedsfund følgende Vielsesindførsel fra den evangeliske Kirkebog for Scheessel, Bez. Bremen:

»Copuliert 1775, Oct. 22. *Hinrich Jürgen, Johann Lange* zu Surö i See-land Sohn, mit *Anna Catharina, Ludolf Bostels*, weiland Dragoners Tochter«.

A. F.

TORDENSKIOLD

I Københavns Byfogedregnskab for 1720 findes under Lejermaals Bøder anført:

7. August. *Mette Rasmusdatter* og Vice Admiral *Tordenskiold* som for Søe Fiscalet er angivet. Bøde betalt for hende 6 Rdlr.

Af den af Sognepræsten for Nicolai Kirke indsendte Rapport om døbte u-ægte Børn fremgaar nærmere om Moderen og Barnet:

7. August 1720. *Mette Rasmusdatter* ved Vice Admiral *Petter Tordenskiold* medens hun tiende *Madme Berndrops* paa Østergaden, en Datter kaldet *Johanne Marie*.

Den 17. August 1720 blev *Tordenskiold* udnævnt til Viceadmiral og foretog 8. Oktober s. A. det natlige Baadeangreb paa Strandbatterierne ved Göteborg, og reiste senere paa Aaret udenlands, hvor han d. 12. November faldt i Duel i Gleidingen ved Hildesheim. Om *Tordenskiold* har været bekendt med, at han havde faaet en Datter, kan jo ikke bestemt vides, men da den ret store Bøde er betalt, kan det tænkes, at den er betalt af ham, da Moderen i sin tjenende Stilling vel vilde have Vanskelighed ved at præstere Beløbet.

Jørgen Swane.

SPØRGSMÅAL.

MUNCH.

Hvor, hvornaar og af hvem fødtes *Friederich Munch*, som blev viet i Ove Kirke 26/9 1735, Toldinspektør ved Mariager og Randers Fjorde, konstitueret 1740, Bestalling 27/5 1744, overtog Ovegaard, Ove Sogn, 1751, Kammerraad 9/5 1757, død 1769 og begravet 21/7, formodentlig 58 Aar gammel.

Nordsjællands Centralbibliotek, Helsingør.

TIL MEDLEMMERNE

Som det vil være Medlemmerne bekendt fra den i forrige Hæfte indlagte Meddelelse har Herr Kammerherre, Hofjægermester, Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten, Langesø, vist Samfundet sin store Interesse ved at stille et begrænset Antal Eksemplarer af den af Lehnsbaronen i Fællesskab med Bibliotekar Albert Fabritius udarbejdede:

»Lehnsbaron H. Berner Schilden Holsten's Slægttebog«
til Raadighed for Samfundet, saaledes at Salgsprovenuet tilfalder Samfundets Kasse.

Af Slægttebogen er nu udkommet første Dels Bind I (bestaaende af Indledningshæfte, 1. og 2. Hæfte, ialt 96 + 612 Sider) i stort Kvartformat og righoldigt illustreret, samt 1. Hæfte af et Tavle- og Registerbind, som kan erhverves af Samfundets Medlemmer for en samlet Pris af Kr. 40,— (Bogladeprisen er fastsat til Kr. 100,—).

Medlemmerne opfordres indtrængende til at benytte Lejligheden til paa saa rimelige Vilkaar at erhverve denne store Publikation. Bestillinger bedes indsendt til Samfundets Sekretær.

BLADE AF OFFICERS-SLÆGTEN NÆGLERS HISTORIE

Af
NIELS FRIIS

Slægten Nægler, der kendes fra Slutningen af 1600-Tallet til Aarene umiddelbart efter forrige Verdenskrig, da den uddøde, er en udpræget Soldater-Slægt, idet alle dens mandlige Medlemmer paa et Par Undtagelser nær var Officerer i den dansk-norske Hær. Navnet skrives oprindeligt Negeler og Negler, senere Nægler, Nægler og Nægler; denne sidste fordanskede Form, som Slægtens yngre Generationer anvendte, vil blive brugt overalt i det følgende. Under højst forskelligartede Forhold, i Krig og i Fred, tjente Nægler'ne gennem fem Slægtled, skønt fremmede af Oprindelse, pligtro den danske Konge, og om nogle af disse gamle Officerer gælder det, at deres Levnedsløb, som disse kendes gennem bevarede arkivalske Kilder og Familietraditioner, er saa karakteristiske for Tiden og Forholdene, at det baade kan have sin Berettigelse og være af Værdi at optegne Hovedtrækkene i dem.

1. Slægtled.

Oberstløjtnant Elias Nægler.

Slægten Næglers ældste kendte Medlem, Oberstløjtnant *Elias Nægler*, var født i 1686 og døde i Februar 1758; om hans Oprindelse vides, at han som saa mange andre af de danske og norske Officerer paa den Tid var tysk; han var født i Sachsen »af Borgerstands Forældre« og lod sig i en ung Alder som menig hverve til den danske Hær. Omkring Aar 1720 indgik han Ægteskab med *Anna Barbara Petersen*, der var født ca. 1699 og døde i 1776; hun stammede fra Holsten og tilhørte ligeledes en Familie i borgerlige Kaar.

Naar det et Sted med en malende, gammeldags Vending hedder om *Elias Nægler*, at »han haver berømmelig tient sig op«, er dette utvivlsomt et fuldgyldigt Udtryk for Tidens Syn paa en Karriere, der formede sig som hans. Hvornaar *Nægler* blev dansk Soldat, vides der intet sikkert om, men der er Grund til at antage,

at han er blevet hvervet til det danske Hjelpekorps, som under den spanske Arvefølgekrig paa dette Tidspunkt stod i Ungarn i den tyske Kejsers Sold; at han har kæmpet her i dansk Tjeneste fremgaar bl. a. af Ansøgningsskrivelser fra ham selv, og det er en Kendsgerning, at Korpset flere Gange rekrutteredes med et betydeligt Antal unge Sachsere. I 1707 nævnes Nægler som Musketer og Aaret efter som Underofficer; som saadan skal han, ligeledes i den spanske Arvefølgekrig, have gjort en Del af de danske Lejetroppers Felttog i Brabant med, sandsynligvis i Regimente Prins Georgs Rækker. Og i 1710, den 3. November, rykkede han op i Officersklassen som Sekondløjtnant ved en af de fra Ungarn hjemvendte Afdelinger, 2. danske (geworbne) Infanteriregiment.

Regimentets Chef var Oberst *Vilhelm Albrecht Schack v. Wittenau*, fra 1711 Nordmanden Oberst *Hans Jacob Arnold*, og Elias Nægler kom til at gøre Tjeneste ved Oberstløjtnant *Louis Nicolaus v. Fuchs'* Kompagni. Regimentet, der var dannet ved Sammenslutning af Resterne af tre andre, og som bestod af glimrende, veltrænede Soldater af alle Nationaliteter mellem hinanden, indkvarteredes efter Hjemkomsten i Rendsborg og kæmpede derefter fra 1711 til 1715 i Nordtyskland under den store nordiske Krig. Elias Nægler var med, da Hæren over Grandehede gennem Lauenborg og Mecklenborg gik til Wismar og herfra til Stralsund.

Under Belejringen af denne By i Efteraaret 1711 havde han det Uheld at faa en Dom, som det hedder i Afdelingens Papirer — Hærens Sprog var jo endnu dengang tysk. — »wegen eines aus Unbedachtsamkeit mit einzubringenden Pferden begangenen Fehlers, so lange bisz er sich bey occasion distinguirt, auf der Schildwacht zu setzen«; dette var ikke nogen mild Straf, idet den betød, at han indtil videre skulde anvendes til at gaa Skildvagt paa lige Fod med det menige Mandskab; nogen afgørende Forseelse drejede det sig dog ikke om, og den 30. November 1711 pardoneredes han med Paalæg om »künftig sich aber für dergleichen übeln Compartment hüten«.

Er Elias Nægler, hvad der er det sandsynligste, i den følgende Tid forblevet i Felten med 2. danske Infanteriregiment, ved hvilket han stod som Officer indtil Udgangen af Aaret 1716, har han været med i dets fortsatte Bevægelser i Nordtyskland og har saaledes utvivlsomt deltaget i Slaget ved Gadebusch den 20. December 1712 (i hvilket hans Kompagnichef, Oberstløjtnant Fuchs, blev taget til Fange) og i Tønningens Erobring, ved hvilken hans Regimentschef, Oberst Arnold, blev Kommandant i Fæstningen; hvorvidt Nægler er sluppet gennem dette lange Felttog uden at blive fanget eller saaret, kan ikke ses. Den 28. December 1715 forfremmedes han til Premierløjtnant, og allerede Aaret efter, den

31. December 1716, udnævntes han til Kaptajn og forsattes — sikkert i Forbindelse med Forstærkningen og Udbygningen af den norske Hær — til Norge, hvor hele hans senere Officerstid kom til at falde.

Elias Nægler blev ved Forfremmelsen til Kaptajn i den norske Hær ansat ved smaalske nationale Infanteriregiments nye Reserve som Chef for Jarlsbergske nye Reservekompagni; hen paa Aaret 1717 deltog Regimentet i nogle af den store nordiske Krigs sidste Afsnit, bl. a. i Angrebene paa Göteborg og Strömstad; i Maj—Juni 1718 vides Nægler at have ligget enten i Skodsbjergs Postering Nord-Øst for Frederikshald, eller i Frederikstad Fæstning. Den 15. August 1718 overgik han, da Hæren omordnedes, og det smaalske Regiment deltes, med sit Kompagni til den Del af det, der fik Benævnelserne 2. smaalske nationale Infanteriregiment, og som kom til at garnisonere i Telemarken med Stabskvarter i Tønsberg.

Hans Tjeneste i det følgende Aar lader sig ikke nærmere fastslaa. Maaske har han hørt til ved den Bataillon, der paa Slutningen af Aaret 1718 sendtes til Frederiksstad, Udgangspunktet for ikke saa faa af *Tordenskjolds* Operationer, eller han har fulgt Hovedparten af Regimentet, da det indgik i det store smaalske Korps i Felttoget 1719. I hvert Fald, under *Tordenskjolds* Angreb paa Marstrand den 23. Juli 1719 er han at finde ved Soldatesken om Bord i Galejen »Prins Carl«, Chef Løjtnant *Helmich*. Naar han, skønt Landofficer, kom til at forrette Tjeneste om Bord i et Orlogsskib, skyldes det den Omstændighed, at *Tordenskjolds* Flaade — hvilket ofte skete i Søkrigsførelsen paa den Tid — som Landgangsmandskab havde faaet Tropper af Landhæren om Bord.

Under Affæren ved Marstrand, og vel navnlig i Forbindelse med Træfningen ved det Batteri, som Galejen, i hvilken han var ombord, erobrede, maa Elias Nægler under alle Omstændigheder have udmærket sig, thi det vides, at han, der blev saaret ved denne Lejlighed, i Januar 1720 fik tildelt 1 Guldmedaille (til sig selv) og (til Underofficerer i hans Kompagni) 2 Sølvmedailler, hvilke Medailler uddeltes i Anledning af Begivenheden; ogsaa Byttet fik han Andel i, hvilket bl. a. fremgaar af Marinens Priseregnskaber. Marstrand-Guldmedaillen var en meget sjælden Udmærkelse. Der blev ialt kun slaaet 16 Eksemplarer af den, 9 større og 7 mindre, hvoraf endda næppe alle har været uddelt, foruden 30 Sølvmedailler til Underofficerer. Kongen uddelte Medaillen Nytaarsdag 1720, som det hedder¹ »efter enhvers Stand og Embede med en Guld- eller Sølv-Skuepenge til en Hukommelse at bære for deres udviiste Dyd og Dapperhed.« Medaillen, der skulde bæres »i Elefantordenens Baand« (d. v. s. blaa Sløjfe) har paa Forsiden Kongens Billede og Valgsprog, paa Bagsiden et Oversigts-

billede af den erobrede Marstrand Fæstning med Omgivelser. I Kanten læses følgende Inskription: AF MARSTRANDS OFVERGANG TIL GUDS OG KONGENS ÆRE, SKAL HVER, SOM DETTE BÆR, ET KRAFTIGT VIDNE VÆRE.

Med Gulmedaillen er Elias Nægler afbildet paa det eneste Portræt, der eksisterer af ham; det er malet i 1752 af en Maler ved Navn *Dykman* og viser ham i fuld Uniform, rød med blaa Opslag. At den Hæder, der ved Tildelingen af Gulmedaillen blev Nægler til Del, virkelig betød noget, vil fremgaa bl. a. af den Omstændighed, at Sønnen *Jeremias* endnu mange Aar senere i en Ansøgning om Forfremmelse henviser til, at hans Fader var med ved Tordenskjolds Angreb paa Marstrand og havde faaet dette »Naade-Tegn«.

Da der var sluttet Fred efter den store nordiske Krig, og Hæren gik i Kvartererne, fik Elias Nægler Garnison i Telemarken, hvor han kom til at bebo en Gaard i Hitterdalen (vest for Kongsberg, nu: Heddal, med Norges ældste Stavkirke). Ikke længe efter opstod den Kontrovers mellem ham og den stolte, hovmodige og yderst stridbare Lensmand *Ole Hofdejord*, der endnu i nogle norske Historiebøger² anføres som et Eksempel paa det daarlige Forhold, der paa den Tid herskede mellem Officererne og Bønderne, og som endte med, at Elias Nægler tre Aar senere forflyttedes til et andet Regiment.

Foranledningen var tilsyneladende ganske ringe, idet hele Afæren havde sit Udspring i en Uoverensstemmelse om et Indkvarteringsforhold. I September 1720 havde en af Egnens Bønder, *Ole Tubaas* i Hitterdalen, efter sædvanlig »Billet« fra Amtmanden faaet Korporal *Schuman* af Kaptajn Næglers Kompagni i Indkvartering. Bonden følte sig brøsthølden over denne Indkvartering og søgte at forhindre den; Sekondløjtnant *Klein*, der kom til Stede paa Gaarden for at mægle, behandlede han paa groveste Maade, saaledes at Løjtnanten tilsidst saa sig foranlediget til at slaa ham med sin Stok og true ham til at beholde Korporalen, der havde sin Broder, Capt. des armes *Schuman*, hos sig. Bonden bøjede sig dog kun tilsyneladende. Han forlod Gaarden, men lod sin Kone sende Bud efter Lensmanden, *Ole Hofdejord*, og ud paa Natten kom denne til Stede med fire andre Bønder, *Ole Melaas*, *Simon Steensrud*, *Giermund Jamtved* og *Halvor Johansen*, i sit Følge — »for at haandhæve sit Forlangende om, at Soldaterne skulde holde sig paa deres egne Enemærker«.

De fem Bønder var bevæbnede, og uden mindste Foranledning trængte de ind til de to sovende Underofficerer og overfaldt dem paa voldelig Vis med Sabler og Stokke; de tilføjede dem ialt 13 Saar og jog dem derefter bort fra Gaarden. De to Befalingsmænd var saa medtagne af denne Behandling, at den ene af

dem, Capt. des armes Schuman, maatte ligge 1½ Aar i Sengen for at komme sig. Den anden, Korporalen, slæbte sig halvdød op til Kaptajn Nægler's Kvarter og berettede om Episoden, idet han sagde, at Broderen var død af de Saar, der var tilføjet ham. Naturligvis reagerede Nægler omgaaende paa denne Melding. Han udsendte et Kommando paa 2 Underofficerer og 6 Menige med Ordre til at anholde Lensmanden og, saafremt han satte sig til Modværg eller forsøgte at undvige, at skyde efter ham. Kommandoet fandt ham dog ikke hjemme og maatte forlade Gaarden med uforrettet Sag.

Næste Dag udsendte Nægler Sekondløjtnant Klein med et nyt Kommando og med Ordre til at arrestere Lensmanden og tre af de Bønder, der havde deltaget i Affæren. Heller ikke denne Gang traf man imidlertid Ole Hofdejord, som i Mellemtiden havde faaet Færten af, at der blev søgt efter ham af Militæret; han var ude af sig selv af Harme herover og traf nu en meget dristig Beslutning. Dels paa egen Haand og dels ved Hjælp af sin Hustru lod han Budstikken gaa i Distriktet: Almuen skulde, bevæbnet med Geværer, Dolke, Økser og Stokke samle sig paa hans Gaard.

Da dette var sket, marcherede man herfra under Lensmandens Anførsel over til Kaptajn Nægler's Kvarter. Ved Ankomsten hertil spurgte Kaptajnen Lensmanden, om han og hans Folk var kommet for det gode eller det ondes Skyld, hvorpaa Svaret lød: som Kaptajnen selv vilde have det. Nægler sagde hertil, at hvis man kom for det gode, kunde man jo nedlægge Vaabnene, men Lensmanden bedyrede med en Ed, at det skulde aldrig ske, idet han tilføjede, at Kaptajnen ved at udstede Arrestordre mod ham havde handlet ikke som en Kaptajn, men som en anden, at han ikke forføjede sig fra Kvarteret med Almuen, før Kaptajnen gik ind paa det, han — Lensmanden — ønskede, og at han, hvis Kaptajnen paany tog Sagen op og vilde arrestere ham, inden 24 Timer atter vilde samle Almuen og lade den tage Affære.

Lensmanden spurgte de forsamlede, om man vilde gøre dette og staa enigt sammen med ham, hvilket besvaredes med et fuldstemmtigt Ja. Til en af Nægler's Korporaler, *Børge Halvorsen*, der forsøgte at opponere mod Overgreb, sagde Lensmanden, at hvis han ikke holdt sin Mund, vilde han lade ham kaste ind blandt Almuen, som nok skulde sønderrive ham. Situationen var i det hele meget faretruende, og under disse Omstændigheder maatte Kaptajnen, der kun havde 6 Mand hos sig, til disses og sin egen Sikkerhed, simulere og lade som om han gik ind paa, hvad Lensmanden forlangte, hvorpaa alle de forsamlede drog bort, idet de som Haan mod Kaptajnen affyrede deres Geværer i Luften.

Ole Hofdejord havde ved at rejse Almuen paa egen Haand, og tilmed mod Militæret, gjort sig skyldig i en yderst grov For-

seelse — selv undskyldte han sig med, at han mente paa den Maade at kunne faa Fred med Kaptajnen — men ikke desto mindre gik der — paa Trods af en fra Slotsloven udgaaet kgl. Ordre om Undersøgelse — baade Aar og Dag, uden at der kom nogen Afgørelse i Sagen, og naturligvis er Forholdet mellem de stridende Parter, der jo boede i samme Sogn, ikke blevet bedre i dette lange Tidsrum. Den 6. August 1722 indtraf en ny, afgørende Episode. Kaptajn Nægler's Næstkommanderende, Premierløjtnant *Hegermann*, der forøvrigt havde kæmpet ved hans Side ved Marstrand, kom da til Lensmanden for paa Nægler's Vegne at tale med ham om et Pantebrev, som Nægler vilde indløse, og han bad Ole Hofdejord om at komme over paa Kaptajnens Gaard.

Hofdejord kom ogsaa, ubevæbnet, og gik ind i Stuen til Kaptajn Nægler, hvem han traf alene og iført Nattøj. Aldrig saa snart havde imidlertid de to mødt hinanden, før de kom i det voldsomste Ordskifte. Det gik med det samme over til Tumult og Disput, Lensmanden brugte Ukvemsord og trak sin Kniv, og Nægler greb et Par Pistoler, hvormed han affyrede to løse Skud lige i Ansigtet paa sin Modstander, saa denne var helt sværtet af Krudtrøg og troede, han var »skudt blind«, hvad dog ikke var Tilfældet. Nu kom ogsaa Premierløjtnant Hegermann til, og han trak — efter hvad han selv forklarede, for at beskytte Nægler mod yderligere Voldshandlinger, efter Lensmandens Udsagn: paa Kaptajnens Ordre — sin Sabel, og huggede af al Kraft løs paa Ole Hofdejord, der blev saaret i Hovedet og paa Armene; med Lensmandens egne Ord: »foranførte Lieutenant hug mig 13 dødelige Saar udi Hovedet og paa Lemmerne og endelig ved det fiirtende Hug, afhug mig, som værgeløs Mand, fra Begyndelsen til Ende og uden Ringeste Modstand min venstre Haand, saa den faldt til Jorden.«

Naturligvis var denne Episode yderst alvorlig for de tre, der havde deltaget i den. Der blev ved kgl. Ordre af 26. Oktober 1722 nedsat en Kommission, bestaaende af fire Medlemmer: Oberst *Schlanbusch*, Justitsraad *Braunmann*, Oberstløjtnant *Rappe* og Vicepræsident *Wium* til nøje Undersøgelse af hele Striden mellem Kaptajn Nægler »ved Oberst Frølich's Regiment« og Lensmand Ole Hofdejord. Den blev taget op fra først til sidst, og der blev truffet Afgørelse om alle Skyldspørgsmaal.

Overfaldet paa Soldaterne paa Ole Tubaas' Gaard maatte Hofdejord bøde for med store Erstatninger og Bøder, og de tre Bønder, der havde hjulpet ham, idømtes Volds-Bøder. Ogsaa Episoden i Kaptajn Nægler's Kvarter blev Ole Hofdejord gjort ansvarlig for. Ved at lade Budstikken gaa uden Øvrighedens Viden og Vilje, »en næsten uhørt Handling af meget farlig Konsekvens«, havde han overtraadt Forordningerne af 31. Maj 1690 og 26. Marts 1707 og kondemneredes til 3 Aar paa Bremerholm; hans

Kone, der havde tilstaaet at have ladet Budstikken gaa, idømtes en høj Bøde til den kgl. Kasse. To Soldater af Kaptajn Næglers Kompagni, *Halvor Johansen* og *Kettil Svenningsen*, der havde været med i Optøjerne ved Kaptajns Kvarter, dømtes til at løbe Spidsrod 12 Gange gennem 300 Mand, og Løjtnant Klein, som, da han ikke kunde finde de 3 Bønder, der havde overfaldet Underofficererne, i Stedet havde arresteret deres Koner og Børn uden at have faaet Ordre dertil, dømtes for slet Konduite til at betale 2 Maaneders Gage til Enkekassen.

Af Sagens Hovedpersoner var Kaptajn Nægler uden Tvivl den, der slap lettest ud af Affæren. Episoden med Almuen og Demonstration frikendtes han for Skyld i. Om det sidste Sammenstød mellem ham og Ole Hofdejord hedder det derimod i Kommissionsdommen [der er affattet paa Tysk], at der ikke foreligger »retmæssigt Bevis, men dog stærke Præsumptiones« for, at Kaptajnen har søgt at kalde Lensmanden til sig for at hævne sig paa ham for det mellem dem passerede. Da det imidlertid var klart oplyst, at Kaptajn Nægler i sit Logis to Gange med sin Pistol havde skudt Lensmanden i Ansigtet med løst Krudt, dømtes han til at betale 4 Maaneders Gage til Kvæsthuset og til at sidde 2 Maaneder i Arrest. Premierløjtnant Hegermann, der huggede Hofdejords Haand af, undskyldte sig som nævnt med, at han havde angrebet Lensmanden for at beskytte Kaptajnen, men denne Undskyldning kunde Kommissionen ikke godkende, da Lensmanden havde været ubevæbnet. (Kaptajns Paastand om, at Hofdejord havde trukket sin Kniv, var af denne imødegaaet med Ed.) Hegermann dømtes derfor fra sin Charge og maatte afgaa fra Hæren. (Han tilpligtedes at aflægge Ed paa, at han ikke paany vilde engagere sig med Hs. kgl. Majestæt, men ansattes dog senere atter i Tjenesten.) I Fællesskab dømtes Kaptajnen og Lensmanden til at betale 50 Rdl. til Krigsprocureuren og 20 Rdl. til Protokollisterne.³

Da Ole Hofdejord var helbredet, rejste han til København for at klage sin Nød for Kongen, og han opholdt sig i Staden, da Kommissionen i Maj 1723 traf sin Afgørelse. Denne var han meget misfornøjet med og skrev flere Gange til Kongen med Bøn om at faa Sagen nærmere uddybet. Det er muligt, at Hofdejord, som det et enkelt Sted findes anført, ved personligt Foretræde hos Kong Frederik den Fjerde, har faaet Lejlighed til at vække dennes Medfølelse og maaske endogsaa derigennem faaet udvirket visse Ændringer i Kommissionsafgørelsen. Det fortælles, at Hofdejord virkelig skal have opnaaet Audiens hos Kongen, der kun kendte Affæren gennem militære Beretninger og derfor var ham ilde stemt. Han blev af Majestæten modtaget med Ordene: »Er Du der, Blodhund, som hidser Bønderne paa mine Soldater!« Bonden

blev roligt staaende, rakte sin Armstump frem og svarede: »Se, saaledes behandler Soldaterne Dine stakkels Bønder!« Kongen blev helt forfærdet og udbrød: »Gud bevares, hvilken Straf forlanger Du over Ugerningsmanden!« Hvortil Ole Hofdejord skal have svaret: »Ingen anden, end at han flyttes til et andet Kompagni.«⁴ Hvorom alting er: Sit Ønske om Nægler's Forflyttelse fik han i hvert Fald opfyldt; den 6. September 1723 blev Elias Nægler, idet Hofdejord-Affæren udtrykkeligt angives som Grund, forsat fra 2. til 1. smaalenske Regiment.

Ved denne Afgørelse, der sikkert for begge Parter var den bedste, var Affæren utvivlsomt definitivt afgjort og opgjort for Nægler's Vedkommende. Man hører den ingensinde senere berørt, naar han omtales; han avancerede betydeligt længere frem i Graderne og fik sluttelig det smukkeste Vidnesbyrd af sine Overordnede, da han efter et langt Livs Tjeneste i Rækkerne indsendte Ansøgning om Afsked. Det er saaledes sikkert berettiget at sige, at Hofdejord-Affæren ikke paa nogen Maade kom til at skade Elias Nægler, da den først var bragt ud af Verden.

Ved Forflyttelsen i 1723 rykkede Nægler over paa den anden Side Christiania Fjord, idet han som nævnt kom til Tjeneste ved 1. smaalenske nationale Infanteriregiment, som fra 1720 havde Stabskvarter paa Ellinggaard ved Frederiksstad; det opløstes 1789 og har saaledes intet direkte at gøre med den Afdeling, der indtil nu har haft Garnison i Byen under Navn af Østfold Infanteriregiment No. 1. Ved 1. smaalenske Infanteriregiment blev Nægler Chef for Idde Kompagni, en Kommando, han beholdt ogsaa efter den 21. November 1735 at være blevet karakteriseret Major, og som han forøvrigt beklædte indtil sin Afgang fra Hæren.

Da Elias Nægler ikke var knyttet til nogen hvervet Afdeling, men derimod til en af de nationale, har han næppe boet i nogen Garnisonsby. Det var Skik, at det nationale Fodfolks Officerer boede i deres Kompagniers Distrikter — mange af dem havde Bolig paa Kronens Gaarde — og Nægler har da utvivlsomt haft sit Hjem et Sted paa Landet i Frederikshald-Frederikstad-Eggen, fra hvilket Omraade, Eggen omkring og Nord for Idde-Fjorden, Kompagniet fik sit Mandskab. I 1748 maa han uden Tvivl have boet i Raade Sogn Nord for Frederikstad, thi i en Skrivelse fra dette Aar opføres som adelig Familie i Raade Sogn: »Oberstløjtnant Elias Nægler med sin Frue Anna Barbra Petersen«. Det er ikke umuligt, at han kort efter er flyttet ind til Frederikshald — selve Fæstningen har han dog aldrig haft Tilknytning til — idet Skrivelser, hidrørende fra ham to Aar senere, i 1750, til Stadhed dateres fra denne By; noget sikkert kan dog ikke sluttes heraf, idet han f. Eks. ogsaa ses at have afsendt et Par Breve fra

Moss, der vel, medens han boede i Raade, har været hans nærmeste Købstad.

Elias Nægler, der sikkert først umiddelbart før Fredsslutningen i 1720 har indgaaet Ægteskab, fik efterhaanden en meget talrig Familie. Ved hans Udnævnelse til karakteriseret Major i 1735 anføres det, at han paa dette Tidspunkt havde ialt 11 levende Børn. I den ovenfor citerede Skrivelse fra 1748, efter hvilken Nægler havde sit Hjem i Raade Sogn, fortælles ogsaa om hans Familieforhold; otte Børn lever, nemlig en Søn, Løjtnant ved Oberst Mangelsens Regiment (Løjtnant *Joh. Didr. Nægler* ved 2. Trondhjemske Regiment), *Jeremias Nægler*, Løjtnant ved Grenaderkorpset i København, »2 smaa Sønner hiemme hos sig, hvoraf den ene er meget skrøbelig, idet hans Ryg er brudt af en Siugdøm«, samt 4 voksne Døtre, »der er hjemme« og saaledes formentlig var ugifte. Ved Elias Næglers Død anføres det, at han foruden af Hustruen overleves af syv Børn, hvoraf de tre Sønner alle var Officerer (om disse, se nedenfor). Tre af Døtrene nævnes ved denne Lejlighed ved Navn, nemlig: *Anna Margrethe*, *Susanne Cathrine* og *Johanne Elisabeth*; den fjerde Datters Forbogstaver, W. M., findes anført i en af Skrivelserne vedrørende Pensionen.

Naar Elias Nægler og hans Familie, som nævnt, i Skrivelsen fra 1748 omtales som adelig, er der hermed sikkert ment det Adelskab, han som Officer i Hæren automatisk besad efter de Forordninger, der bestemte, at Embedsmænd og deres Børn skulde holdes for lige med Adelen. Nægler ses heller aldrig at have betegnet sig »von« eller »de«, hvilket derimod hans Efterkommere gjorde, indtil disse Titulaturer afskaffedes for Officerers Vedkommende; dog havde han et Segl, som i to lidt forskellige Udgaver er bevaret paa de Skrivelser fra ham, der findes i Arkiverne. Det viser i Hovedskjoldet tre staaende Nelliker. Ogsaa Sønnerne og Sønnesønnen, Kaptajnavgutmesteren, samt dennes mandlige Efterkommer, anvendte dette Vaaben, der dog i Tidens Løb varieredes noget. Ved Generalmajor, Kammerherre M. B. Næglers (se nedenfor) Udnævnelse til Storkors af Dannebrog valgte denne det gamle Slægtsvaaben til Anbringelse paa Storkors skjoldet i Frederiksborg Slotskirke. Det saa da saaledes ud: Tre stiliserede røde Nelliker, baaret af tre opretstaaende grønne Stængler med hver to grønne Blade i hvidt Skjold; paa Skjoldet Trallehjelm en face med 5 Traller, Hjelmtegn en stiliseret rød Nellike som i Skjoldet; den flettede Hjelmkrans og Hjelmklædet rødt og hvidt.⁵ — Et andet Segl synes i et enkelt Tilfælde at være anvendt af et Medlem af Slægten Nægler; det viser i Skjoldet tre Nægler, hentydende til Navnet, og en med franske Liljer belagt Sparre.⁶

Hele sin Tid i den norske Hær gjorde Elias Nægler Tjeneste ved de nationale Afdelinger, hvis Mandskab var udskrevet, og

som i Fredstid kun indkaldtes til Øvelse nogle Dage af Aaret. Den 27. Januar 1738 blev han Sekondmajor og 5. Maj 1740 Premiermajor, idet han samtidig ansattes til Tjeneste ved Regimentsstaben; endelig forfremmedes han 30. December 1743 til Oberstløjtnant og var ogsaa som saadan baade Kompagnichef og tjenstgørende ved Regimentsstaben.

Fra Aaret 1750 findes bevaret et Par Breve fra hans Haand. Det ene, som han selv har skrevet paa tysk til Overkrigssekretariatet, er en anbefaling af Sønnen, Løjtnant J. D. Næglers Ansøgning om at maatte blive forflyttet til et af de ny oprettede Dragonregimenter eller at faa tillagt Premierløjtnants Karakter. Det andet, der ikke er skrevet med hans Skrift, men naturligvis undertegnet af ham, er udfærdiget paa Dansk og indeholder en Bøn til Overkrigssekretæren, General *Lerche*, om at maatte blive udnævnt til Kommandant paa Frederikssten Fæstning. Det lyder saaledes:

»Ved salig Hr. General Major *Stuarts* dødelige Afgang understod jeg mig i allerdybeste Underdanighed at bede Hs. Kongl. Majest. at conferere mig Friedrichssteens Comandantskab, og da deres Excellence sidst bærede dette Sted med deres høye Nærværelse havde de den Naade for mig og tillod, at jeg ved forefaldende Vacance maatte atter derom indsende min allerunderdanigste Supplique. Naadige Herre, paa dette Løfte tager jeg mig i dybeste Soumission den Frihed nu da General-Lieutenant og Comendant *Beenfeldt* ved Døden er hiemkaldet, at implorere deres Excellence ved deres Høystformaaende assistance at see mig med denne Charge benaadet allerhelst da det tilforn altid har været en Obrist-Lieutenants Post og jeg gierne vil antage det med samē Gage, som jeg for nærværende Tiid nyder, naar jeg derved, da Alderen og Svagelighed, med en talrig Familie kand komme i rolighed.«

Elias Næglers Ønske om at blive Frederiksstens Kommandant gik ikke i Opfyldelse; Aaret efter, i 1751, udnævntes *K. F. Reichau* i Embedet. Nægler passede fremdeles sin gamle Post og tjente som Oberstløjtnant i 11 Aar, indtil han den 11. September 1754 fik sin Afsked i en Alder af 68 Aar. Man havde ikke dengang nogen egentlig Pensionsordning, men benyttede sig af, at kvalificerede Folk altid var parat til at købe Embedsstillingerne af dem, der sad i dem og ønskede at trække sig tilbage. Og et saadant Ønske forelaa netop fra Næglers Side, ikke mindst vistnok af økonomiske Hensyn: Han vilde afvikle de Forskud, der var ydet ham af Statskassen, klare sin Gæld og se at komme i »rolige Forhold«, som han udtrykte det. Han skrev da til Kongen og ansøgte om at maatte faa sin Afsked; i Brevet, der er dateret Frederikshald den 6. April 1754, hedder det bl. a.:

»Allernaadigste Konge. Jeg har haft den Löcke og Naade udj 46 Aar og staaet udj Deres Kongelig Mayestets og Høylovlige for faders Krigstieneste med de danske Tropper i Ungarn, Tyskland og inden Riiget, og i al den

Tiid beviist min allerunderdanigste Zele og Troeskab, og nu upaaklagelig Condevite, hvorpaa ieg til beviis kand anføre det mig ved Marstrands erobring med deelte Naade Tegn, for hvilket Sted ieg og er bleven Bleseret.«

Han skildrer videre, hvorledes han siden sit Ægteskabs Indgaaelse »altiid har været med en stor og talriig famellie af Børn belastiget, og for samē at edocere er geraaden udj skyld«, siger, at han er bange for, at Døden skal overfalde ham pludselig, nævner den Kredit, der fra forskellig Side er givet ham og siger sluttelig, at han er med sin Hustru »og 8 levende Børn geraadet udj den allerdybeste Armod, for dette at forekomne, har jeg taget min Tilflugt til min allernaadigste Konges høye og naadige Throne, at mig allernaadigst maatte vorde tillatt min Charge og Compagnie« — — — at maatte afstaae.

Hans Regimentschef, General *Sehested*, anbefalede paa det bedste hans Ønske om Afsked. »Obristlieutenant Nægler er,« siger han, »en Officer, som i lang Tiid fult Krigen og Krigstienesten, stedse opført sig som en retskaffen og ære-kær Soldatt nu, formedelst en talrig uforsørget Familie, lever i ret beklagelige og fattige Omstændigheder«. Generalen slutter med at indstille, at han afskediges som ønsket som »Belønning for hans lange og tro Tjeneste«. Elias Nægler lægger selv ikke Skjul paa, at hans økonomiske Forhold var meget daarlige, og han anfører, som det fremgaar af hans egne Skrivelser, sin store Familie som Grund. Det maa imidlertid ikke overses, at han sikkert hele sit Liv har siddet med meget smaa Indkomster, thi den norske Hærs Befalingsmænd var paa den Tid — de allerhøjeste undtaget — yderst daarligt lønnede, og hertil kom, at Skatterne i længere Perioder var saa trykkende, at de kunde stige til helt op imod en Tredjedel af Indkomsten. Det har saaledes sikkert langtfra været noget isoleret Tilfælde indenfor den norske Officersstand, naar Elias Nægler økonomisk sad i det, som han gjorde.

Nægler fik Tilladelse til at afstaa sin Plads pr. Akkord, som det hed. I Aftalen staar, at han skal have 3000 Rdl. straks og 250 Rdl. i Pension; dette sidste Beløb skal udredes af Oberstløjtnant *Peder de Seve* og Sekondmajor *Joh. Hübner Holst*, medens Udløsningssummen skal betales af Kaptajn *Casimir Wilhelm Brackel*, Kaptajnløjtnant *Hans Henrik Wærenskiold* og Fændrik *Poul Arctander*, samt Underofficer *Jens Birck*, formentlig de Personer, der har været interesseret i den ved hans Afsked fremkaldte Oprykning. Formelt var hans Afsked i Orden den 18. September 1754.

Elias Nægler overlevede sin Afgang fra Hæren i halvfjerde Aar. Hans sidste Tid blev ikke lettere, han fulgtes fremdeles af svære økonomiske Vanskeligheder, og personlige Sorger ramte ham, ganske særlig Sønnen *Kay Ditlev Næglers* udsvævende Levned, der

kastede en Skygge over Familiens gode Navn. I Februar 1758 afgik den gamle Oberstløjtnant ved Døden; i Referatet til Kongen om Enkens Pension, der blev ialt 80 Rdl. af de norske Kasser, staar hun opført som »Die Witwe des verstorbenen zuletzt ausser diensten gewesen und in gar vielen Jahren vorher in Norwegen gestandenen Obrist Lts. Nægler der sich sein Todt über die schlechte Conduite seiner jüngsten Sohn zugezogen, und seine Frau, die nur kleine Pension nach Einschüss genießt, mit 4 unversorgten Töchtern hinterlassen hat gestalt sie kaum so vermögend den Mann begraben lassen zu können.«

Efter at have taget sin Afsked fra Hæren flyttede Elias Nægler til Slesvig. To Breve, han — med rystende Haand — har skrevet til Overkrigssekretæren, i April 1756 om Sønnen Kay Detlevs Forfremmelse, i Juli 1757 om dennes ulykkelige Forhold, er dateret herfra; fra disse Egne stammede jo Elias Næglers Hustru, og maaske kan man heri finde Grunden til, at Nægler har villet nyde sit Otium her, saa fjernt fra de Egne, hvor Størstedelen af hans Livsgerning faldt. Ogsaa efter hans Død er hans Familie blevet i Slesvig. Da Enkens Pensionsforhold skulde ordnes, boede hun fremdeles i Slesvig, hvortil den Pension, der tilfaldt hende af Krigshospitalskassen, dirigeredes, og det samme var Tilfældet med den ekstra Pension, der Aaret efter tildeltes Ægteparrets fire ugifte og uforsørgede Døtre.

2. Slægtled.

Oberstløjtnant Elias Næglers Søner med Anna Barbara Petersen.

A. Kaptajn *Johan Didrik Nægler*, Oberstløjtnant Elias Næglers ældste Søn, vides der ikke meget om udover hans militære Data. Han var født 7. December 1719 og indtraadte som ungt Menneske som Underofficer i Faderens Regiment, 1. smaalenske nationale, hvor han i 1743 blev Sekondløjtnant ved Faderens Kompagni; Aaret efter blev han surnummerær Sekondløjtnant i 2. trondhjemske Infanteriregiment.

Iøvrigt formede hans militære Karriere sig saaledes: virkelig Sekondløjtnant ved s. Værdalske Komp. af 1. Trondhjemske Regiment 1747, karakteriseret Premierløjtnant ved Gagnatske Komp. 1753, virkelig Premierløjtnant smst. s. A., karakteriseret Kaptajn 1760, virkelig Kaptajn og Chef f. fanottiske Komp. 1763, for gagnatske Komp. 1766; som saadan tjente han indtil 1773, da han »dimitteredes«. Han omtales i en Indberetning som »en duelig og habil Officer, som meriterer Hans Kongl. Majest:s Naade«; af de militære Protokoller fremgaar iøvrigt, at han i 1761 giftede sig med *Anna Maria Ellebracht*, Datter af afdøde »Lieutenant

accorderet« (afskediget) Ellebracht. Han levede efter Afskeden i Rendsborg. Søn: se 3. Slægtled.

B. Oberstløjtnant *Jeremias Nægler* var den næstældste af Oberstløjtnant Elias Næglers tre Sønner. Han var født i Bergen 13. Oktober 1723 og døde i Bagsværd 20. April 1804. 17. Maj 1754 ægtede han i Sct. Petri Kirke i København *Sophie Elisabeth Bruun*, født i København 7. April 1733 (døbt i St. Petri S. 9. April), død i Helsingør 22. Juni 1799, Datter af *Johan Mathias Bruun* og Hustru *Maria Christine*.

Jeremias Nægler, der bl. a. i Hærens Konduitelister betegnes som værende norsk af Nationalitet, men af »sächsische rechte (d. v. s. adelig) Familie«, indtraadte som ungt Menneske i Faderens Regiment, 1. smaalenske nationale, og avancerede gennem Underofficersgraderne til Fændrik ved onsøske Kompagni (1743). Tre Aar senere forsattes han til holstenske geworbene Infanteriregiment, der havde Garnison i København, dog med Kompagnier i Nyborg, og i 1747 til Grenaderkorpset, Gardens Tvilling-Afdeling, der ligeledes laa i København. Ved denne tjente han en længere Periode, først ved Rantzaus Kompagni, senere ved Arenfeldts, blev Sekondløjtnant 15. November 1747, karakteriseret Premierløjtnant 13. August 1753, virkelig Premierløjtnant 15. Juli 1754 og karakteriseret Kaptajn 23. April 1760.

Ved Udnævnelsen til virkelig Kaptajn 12. Oktober 1763 kom han, da Grenaderkorpset ved Nyordningen nedlagdes, tilbage til sit gamle Regiment, holstenske geworbene — der en Snes Aar senere, i 1785, omdøbtes til »Viborgske Regiment« — og her hørte han til Resten af sin Tjenestetid. Som Kaptajn var han Chef for 2. Grenaderkompagni, 20. Februar 1765 blev han karakteriseret Major — 3. Major ved Regimentet benævnes han et Sted —, 26. August 1778 Sekondmajor og 10. Februar 1779 Premiermajor. Den 19. August 1788 afskedigedes han med Oberstløjtnants Karakter og 500 Rdl. i Pension.

Jeremias Nægler oplevede i sin Tjenestetid i Hæren ikke saa begivenhedsrige Tider som sin Fader. Han var en vel anset Officer, noget tilbageholdende af Karakter; i de Konduitelister, der i 1763 paa Anmodning af den da nylig tiltraadte Øverstbefalende, Generalfeltmarskal *de Saint-Germain*, udfærdigedes over alle Hærens Officerer, giver Jeremias Næglers Regimentskommandør ved holstenske geworbene, Oberstløjtnant *Rantzow*, ham det smukkeste Vidnesbyrd.

Han siger, at Nægler ganske vist kun har været to Maaneder ved Regimentet, men at han kender ham personlig, og hedder det i Indberetningen, »ich weiss, dass er ein starker Haushalter ist ... niemahlen zum Trunk, Spielen oder Weitläufigkeit Lust gehabt.«

Om Næglers rent militære Forhold skriver Oberstløjtnant Rantzow: »ich habe niemahlen gehört, dass er eine schlechte Conduite gebührte, sondern jederzeit stille und einsam gelebt.« Og til Slut hedder det, at Nægler »den ganzen Tag und Nacht sich bemüht, die Compagnie in Ordnung zu bringen und zu verbessern,« og at han er elskværdig mod alle og vellidt af sine Overordnede, hvem han gør alt for at imødekomme.

Jeremias Næglers militære Forhold var saaledes de bedste. Fra hans Løjtnantsaar findes bevaret et Brev, hvoraf det bl. a. fremgaar, at ogsaa han, i hvert Fald til at begynde med, har kæmpet med vanskelige økonomiske Forhold. Det er til Overkrigssekretæren, og Nægler skriver, at han tillader sig

»at nedlægge for Drs. Excellence denne min underdanigste Supplique, at, da jeg nu fra Aaret 1736 har havt den Naade at staae udi Deres Majestæts Krigstjeneste som Under- og Oberofficier ved 1ste smaaleenske og Holsteinske Geworbne Regimente, samt fra Aaret 1747, udi Drs. Maj. Grannadier Corps som Fændrich og Second Lieutenant og jeg nu finder mine Omstændigheder saadanne, at jeg ikke seer mig i Stand til at bestride de svære Dependes, som Mundering og de dertil hørende Requisita udfordrer, men jeg endnu for samme stikker i en Slags Vidtløftighed formedelst al Lycken ick har været saa gunstig at forunde mig Midler. Saa i Fortrolighed til Deres Excellences Høy berømte Naade, fordrister jeg mig i dybeste Soumission at gjøre Ansøgning om det, formedelst den andensteds avancerede Obrist-Lieutenant Sibberens Afgang udi det 1ste Smaalænske Regimente Vacante Compagnie under Hans Excellence Hr. Generallieutenant Hvidtfeldts Comando, at mig samme allernaadigst maatte vorde confereret, hvilket var mig saa meget mere ønskeligt, da min Fader har den Naade at staae udj same Regimente som Obrist-Lieutenant. Da jeg, om hand skulde frafalde, kunde være i Nærværelse at bevise min Moder og fattige Sødskende den tilbørlige Pligt og Assistance.«

Denne Ansøgning blev dog ikke imødekommet. Omkring 1754 ægtede Jeremias Nægler som nævnt *Sophie Elisabeth Bruun*, født i København 1733. I dette Ægteskab fødtes, ligesom i Faderens, mange Børn, af hvilke dog ialt kun tre levede. De fem første døbt i Københavns Garnisons Kirke (danske Menighed), og det var, bortset fra den nærmeste Familie, næsten udelukkende Militære, der stod Fadder: Kaptajn *J. H. Wiegant*, Generalmajor *Kaltenborn*, Major *Grevenkop*, Oberst *Giese*, Oberst *Defevre*, Kaptajn *Zülow*, Major *Werenschiold*, Oberst *Ahrenstorff*, Oberst *Morath*, Major *Waldow* (senere St. St. Blichers Fadder), o. s. v.

Jeremias Nægler har været en Mand med Interesser, ogsaa udover sin rent militære Metier. Saaledes dyrkede han med Iver Musikken; han spillede, i Overensstemmelse med Tidens store musikalske Mode, Fløjte, og komponerede vistnok ogsaa en Del Smaating for dette Instrument. En af hans gamle Nodebøger, en Slags haandskreven Fløjteskole, i Læderbind og med hans kronede Navnetræk, er opbevaret, og paa det sirligt dekorerede Titelblad,

der ogsaa bærer det Næglerske Vaabens Hovedtræk, har han egenhændigt prentet følgende lille versificerede Hyldest til Musikken:

»Musiquen er min Tidsfordriv
Men jeg har deel i dette Liv.
Musiq slaar hen Melancholie
I Veyret som Pedanterie
En roesom Lyd Musiquen har
Jeg derfor mig deel deri taer
Hver kand fornøyes ved sit værdt
Mig andstaaer bedst en god Concert.«

Verset har Jeremias Nægler skrevet i 1754, som ung Premierløjtnant ved Grenaderkorpset, og iøvrigt samme Aar som Portrættet af ham (ligeledes af Dykman) blev malet.

Den længste Del af sin Tjenestetid maa Jeremias Nægler have garnisoneret i København, i visse Perioder dog maaske med Tjeneste ved Garnisonen i Helsingør. I 1775 gik Jeremias Næglers Afdeling, holstenske geworbne Infanteriregiment til Viborg, da det fremtidig skulde have sit Mandskab fra denne Egn, og ogsaa her kom han saaledes til at garnisonere en Aarrække, fra 1775 til han i 1788 tog sin Afsked.

I Viborg var Jeremias Nægler en Periode Grundejer. Ved Auktion i Generalmajor *v. Scholtens* Dødsbo købte han 21. Juni 1787 Gaarden ved Siden af den gamle Katedralskole, paa nordre Hjørne af Sct. Mogensgade og Nytorvgyde, en smuk Ejendom, der har meget gamle Kælderpartier, og som indtil 1927 bl. a. anvendtes til Kommunekontorer. Her boede Jeremias Nægler med sin Familie ogsaa efter at have taget sin Afsked.

Maaske er han senere flyttet til Helsingør, hvor han jo paa det Tidspunkt havde sin eneste Søn boende; i Sundstaden døde i hvert Fald Jeremias Næglers Hustru i 1799, og hun begravedes ligesom sin Mand, der døde i Bagsværd i 1804, paa Sct. Johannes Kirkegaard ved Sct. Olai Kirke. Her er Graven forlængst sløjftet, men Gravstenen over det gamle Officersægtepar har man af historiske Hensyn bevaret; den er flyttet ud paa den nye Kirkegaard, hvor den har sin Plads i en lille Beplantning umiddelbart til højre for Hovedindgangen. Stenens Indskrift er saa karakteristisk for Tiden, at den skal hidsættes her. Den lyder saaledes:

»Ungdom, Skønhed, Rigdom, Høihed, forsvinde som Lynets Blink. Men kvindelig ægteskabelig Moderlig Nøysom Huuslig Dyd, De omlyse denne Grav og opreise et varigt Minde Fru Sophie Elisabeth Obrist-Lieutenantinde Nægler, Fød Bruns, I 76 aarig Ægte Felles og eneste Søns og Tvende Døttres Taknemmelige Barm. Hun fødtes i Kiøbenhavn 7. April 1733 og døde i Helsingør den 22. Junii 1799 I 66 Aars Alder.

Hende fulgte i Døden Den lige saa sjældne Ægtemand Obrist-Lieutenant Jeremias Nægler Fød i Bergen den 13. Oktober 1723 Død i Bagsværd den 20. April 1804 Udmærket Ved Kristelige, huuslige og Embedsdyder I Religions og Sædernes misligste Tiider.«

Ved Oberstløjtnant Jeremias Næglers Død fremkom i Adresse-avisen⁷ et Minde-Avertissement, mindst lige saa tidstypisk som Gravskriften. Ordlyden var følgende:

»I Jordens Gjemme hviler: Jeremias Nægler, Oberst Lieutenant af Infanteriet. Livets Engel rakte ham den 13. October 1723 til Tidens Uroe og Møie, Dødens Engel kaldte ham den 20. April 1804 til Evighedens Fred. Som Menneske og Kristen var han blid i Adfærd, mandig i Daad, Sædernes Reenhed, ædel Gavnelyst udmærkede hans Vandel, uhyklet Fromhed prydede hans Hierte. Derfor væde Barne Barns Børn hans Urne. Derfor sukke ædle Hierter ved hans Savn. Men Dydens Savn er Udødeligheds Hukommelse.«

Meget af det, der indeholdes baade i Gravskriften og dette Avertissement, er naturligvis stereotype Vendinger og Floskler, der brugtes ved alle slige Lejligheder, men tilbage bliver dog nok visse Realiteter, som siger et og andet om den gamle Oberstløjtnants Personlighed.

Jeremias Nægler overlevedes af sin eneste Søn, den nedenfor omtalte, senere Kaptajnvagtmester, Oberst *C. L. D. Nægler*, samt af to Døtre. Den ældste af disse, *Maria Christine* (døbt 21. Februar 1755 i Garnisons Kirke i Kbh., død 23. Januar 1827), ægtede i 1772 daværende Løjtnant, senere Kaptajn i Marinen *Peter Christian Schiønning*, født 18. Maj 1732, død 7. August 1813, hvem i 1781 den lige saa sjældne som sørgelige Skæbne: at blive kaseret, overgik, som Følge af hans Kommandoføring i den ulykkelige Affære ved Saba 19. December 1780.⁸ Den yngste af Døtrene, *Christiane Barbara*, f. c. 1770, var ugift og boede ved Folketællingen 1801 hos Søsteren og Svogeren i Bagsværd; det var vel ogsaa under et Besøg her, at Oberstløjtnant Jeremias Nægler døde.

C. Løjtnant *Kay Detlev Nægler*, Oberstløjtnant *Elias Næglers* yngste Søn, fik en sørgelig Skæbne og blev, som allerede tidligere nævnt, i alleregentligste Forstand Familiens sorte Faar, hvad Faderen tog sin Død over uden dog at opleve hans sidste og alvorligste Meriter.

Sin Soldatertid begyndte *Kay Detlev Nægler* ligesom sine Brødre ved Faderens Regiment, 1. smaalenske nationale, i hvilket han som Sergent gjorde Tjeneste ved det af *Elias Nægler* kommanderede Kompagni. Fra 1754 er bevaret en Skrivelse fra Broderen, *Jeremias Nægler*, der paa hans Vegne beder om, at han maa blive udnævnt til Fændrik ved Grenaderkorpset, i hvilket han jo selv tjente som Løjtnant, et Andragende, der dog kun blev imødekommet for saa vidt som *Kay Detlev Nægler* forflyttedes til Hovedstaden, men til en af de andre københavnske Afdelinger, Falsterske geworbne Infanteriregiment, ved hvilket han den 11. September 1754 blev Fændrik; to Aar senere blev han Sekond-

løjtnant, idet han 8. December 1756 udnævntes til »virkelig«
Sekondløjtnant efter i et halvt Aars Tid at have været karakteriseret.

Men i København ramte Ulykken Kay Detlev Nægler, hans Levned blev mere og mere vidtløftigt og udsvævende, og hans Fremtid i Hæren var stærkt truet. Han fik tidligt paa Aaret 1758 en Dom »wegen seiner ausschweifenden und niederträchtigen Auf-
führung«, som han dog benaadedes for; hans anden Broder, Premierløjtnant Nægler i Trondhjem, siger i et Brev: »Efter min ulykkelige Broder Key Detlef Nægler har mødt kongelig allernaadigst Benaadning for sine i Kiøbenhavn begangene Malversations, og mand skulde have formodet, at han havde gaaet i sig selv og ændret sig — —.« Dette gik dog desværre ikke i Opfyldelse.

Paa en Rejse til Norge — antagelig har det været Meningen at forsætte ham til en af Afdelingerne her — gik det atter Kay Detlev Nægler skævt, og denne Gang var hans Forseelse slet og ret Tyveri. Paa Vej fra Christiania til Trondhjem stjal han i et Gæstgiverhus to Sølvbægre, og desuden stjal han 50 Rdl. fra Amtsskriverens Fuldmægtig i Trondhjem, som han rejste sammen med. For dette sidste Tyveri blev en Bonde, der havde transporteret Fuldmægtigens Kuffert, arresteret og, hedder det »Bonden for at beviise sin Uskyld og fralægge sig denne Skam og Skade, kommer derved ald Næglers grove og for saa et ungt Menneske usalige Malversations for Lyset.«

Oberst *Eppingen* i Trondhjem, der tog sig af Sagen, siger, at Nægler overfor ham har tilstaaet sine Tyverier, og han blev derefter indsat i Fængslerne paa Munkholmen. Hans Broder, Løjtnanten i Trondhjem, der stiller sig tvivlende overfor Beskyldningen, beder gennem Oberst Eppingen om, at »denne hans ulykkelige Broder maatte bortsendes enten til Ost- eller Westindien (som menig Soldat), hvorved Familiens reputation kunde conserveres, thi hans Venner frygter og er alle bange, at hand skulde komme under Justitiens Hender.« Og denne Bøn gav Oberst Eppingen i Indberetningen til Over-Krigssekretæren sin Anbefaling, idet han henstillede, at man undgik Forhør og Krigsret af Hensyn til hans »brave og gamle Fader, Obrist Lieutenant Nægler«.

Men inden man naaede saa vidt som til at ordne Kay Detlev Næglers Deportation til en af Kolonierne under fjerne Himmelsstrøg, skete det ganske uventede, at det lykkedes ham at flygte fra Munkholmen. Hvorledes dette kan være gaaet til, ved man ikke, kun vides, at Nægler er undveget i Selskab med en Slave (Tugthusfange), *Hans Riber*, og ingen af dem lykkedes det senere at faa fat paa. For deres Vogtere blev deres Flugt en ubehagelig Sag, og en af dem, *Fændrik I. L. Europpidan*, blev der rejst Tiltale imod; han maatte Aaret efter forlade Hæren. Om Kay Det-

lev Næglers senere Skæbne er intet overleveret, men umuligt er det vel ikke, at han er naaet ud af Riget og maaske senere gaaet i fremmed Krigstjeneste.

3. Slægtled.

A. Kaptajn Joh. Didr. Næglers Søn med Maria Ellebracht.

Kaptajn Joh. Didr. Næglers og Maria Ellebrachts Søn, Stabsmajor *Elias Nægler*, fødtes i Tingvold Præstegæld i Norge 23. November 1764 og kom 14 Aar gammel paa Landkadetakademiet. Han var en Tid ude af Tjenesten paa Grund af Svagelighed, men kom ind igen og tjente først (fra 1786) som Fændrik ved 3. trondhjemske nationale Infanteriregiment; senere kom han til 2. trondhjemske nationale Infanteriregiment, hvis gagnatske Kompagni han i 1802, ved sin Udnævnelse til Kaptajn, blev Chef for. Fra 1810 var han Stabsmajor, senere Oberstløjtnant og Bataillonskommandør. Han var Ridder af Dannebrog; ved Adskillelsen i 1814 forblev han i den norske Hærs Tjeneste og døde 31. December 1828 i Trondhjem. 29. Juli 1794 havde han i Sletten Kirke paa Hitteren ægtet Jomfru *Marthe Johanne Riber*, f. 1770, der døde i Trondhjem 30. Januar 1851.

B. Oberstløjtnant Jeremias Næglers Søn med Sophie Elisabeth Bruun.

Oberst *Carl Ludvig Didrik v. Nægler*, Kronborgs mangeaarige Kaptajnvagtmester og Slotsforvalter, var født i København 1766 (døbt i Garnisons S. (d. M.) 17. April 1766) som Søn af ovennævnte Oberstløjtnant Jeremias Nægler og Hustru, født Bruun, og han døde i Helsingør 27. Februar 1844. 14. December 1792 ægtede han paa Kronborg *Hélene Marie d'Aubert*, født i København 28. August 1772, død i Helsingør 23. Februar 1832, Datter af Kommandant paa Kronborg, Generalmajor *F. J. X. d'Aubert* (1727—93) og Hustru *Juliane*, f. *Bang* (1748—1834).

Carl Ludvig Didrik Nægler kom som Dreng i Militærtjenesten, idet han 7. April 1774 blev Landkadet; efter endt Uddannelse forlod han Landkadetakademiet som Jagtjunker 31. December 1784. Et Par Maaneder senere, 1. Marts 1785, udnævntes han til Sekondløjtnant og sattes til Tjeneste ved Jægerkorpset Sjælland i Helsingør, den nuværende 18. Bataillon, og deltog med denne Afdeling bl. a. i den udstrakte Vagttjeneste under Fjendtlighederne med England 1788. 24. April 1789 blev han forfremmet til Premierløjtnant, men paa »havende Gage«, hvilket vil sige, at hans Løn ikke steg ved Avancementet.

Han skulde fremdeles gøre Tjeneste ved Jægerkorpset i Helsingør, og i denne By lærte han sin senere Hustru, den adelige

Frøken Helene Marie d'Aubert, at kende. Hun var Datter af den daværende Kommandant paa Kronborg Slot og Fæstning, Generalmajor F. J. X. d'Aubert, en fremragende og interessant Personlighed.⁹ Han foranledigede, at hans Svigersøn fik et fint Avancement, idet han skaffede Nægler Posten som Kaptajnvagtmester paa Kronborg Slot, og han fik tilmed forbundet den med Hvervet som Slotsforvalter; der fulgte forskellige yderligere Fordele med, som Forgængerne ikke havde haft.

Nægler overtog Embedet, der var en Slags Stabschefs-Post hos Kommandanten, den 31. August 1792, og kunde nu tænke paa at holde Bryllup med Helene d'Aubert. Det stod i Generalens Hjem paa Kronborg den 14. December 1792. De nygifte kom til at bebo Slotsforvalterboligen, der ligesom Kommandantens Lejlighed var indrettet i Vestfløjen. Til Boligen hørte en Have i selve Fæstningsanlægget, som dog senere maatte afgives mod en Have ved Nordre »Place d'armes« i Udenværkerne (mod Grønnehave). I Ægteskabet med Helene Marie d'Aubert fødtes to Børn, *Jeremias Frantz Christian v. Nægler*, f. 2. Oktober 1793 (senere Kaptajn i Art., se nedenfor), og *Juliane Sophie Emilie*, døbt 4. November 1796. Begge disse Børn døbttes i Kronborg Slotskirke, der dengang endnu ikke, som det senere blev Tilfældet, var taget i Anvendelse som Munderingskammer og Fægtesal for Slottets Garnison. Blandt Fadderne, udover den nærmeste Familie, kan nævnes: Generalmajor *v. Waldau*, Kmhr. *v. Gottberg*, Kmhr. *v. Hauch*, Kaptajn *v. Berner*, Generalkonsul *Fenwick*, Konsul *Lilliendahl*, Kommandant, Oberst *Stricker*, Konsulerne *van Aller* og *Thalbitzer* og Raadmand *Estrup*.

Om de Forhold, hvorunder Nægler virkede paa Fæstningen, vides iøvrigt, at de, i hvert Fald de første Aar, ikke var særlig lette paa Grund af den temmelig daarlige Disciplin i Slottets Garnison og Vanskeligheder ved Slaveriet (Fængslerne for den Tids Tugthusfanger, Slaverne, hvoraf der fandtes en Del paa Kronborg). I 1799 overdroges der yderligere Nægler det Hverv at være øverste Tilsynsførende med Fyret, der ligesom nu var indrettet i Taarnet mellem nordre og østre Fløj. Hans Gage var ved Omordningen i 1816 400 Rdl. aarlig, hvortil kom Ret til 5½ Favn Bøgebrænde fra de kongelige Skove i Nordsjælland samt fri Tjenestebolig. Til sin daglige Opvartning havde han Raadighed over 2 Oppassere, Soldater af Slottets Garnison.¹⁰

Næglers Virke var ikke udelukkende administrativt, hvilket vil fremgaa bl. a. af den Omstændighed, at han i en meget lang Aarrække havde det Hverv at kommandere den daglige Vagtparade, hvilket han først fritoges for saa sent, som da han i 1826 forfremmedes til Oberst. Ogsaa det øverste Tilsyn med Portens Aabning og Lukning paahvilede Nægler — selve Arbejdet hermed udførtes

naturligvis af Soldater, kommanderet af Underofficerer — men man gav ham ret hurtigt en Løjtnant til Medhjælp ved denne Del af Tjenesten.

Næglers rent militære Løbebane faldt iøvrigt efter hans Ansættelse som Kaptajnvagtmester og Slotsforvalter saaledes: 28. Marts 1808 karakteriseredes han som Major, 25. Januar 1816 som Oberstløjtnant og 22. Maj 1826 som Oberst. Han vendte ikke paa noget Tidspunkt tilbage til egentlig Geledtjeneste, men vedblev at beklæde Kaptajnvagtmesterstillingen, til han den 16. Juli 1840 afskedigedes paa Grund af Alder; Aaret før, den 15. Maj 1839, var han blevet udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Det var kun Stillingen som Kaptajnvagtmester, Nægler tog Afsked fra i 1840. I det kongelige Reskript af 16. Juli 1840, som meddeelte ham Afskeed i Naade efter derom indgiven Ansøgning fra Capitainvagtmeister-Tjenesten paa Cronborg, blev der tillige tillagt den Entledigede, »paa Grund af hans over 50-aarige, troe Tjeneste, en aarlig Pension af 500 Rbd., ligesom det fremdeles er tilladt ham at vedblive sit Embede som Slotsforvalter paa Cronborg Slot«. Det synes, som om han har varetaget denne Funktion indtil sin Død i 1844; denne averteres af Sønnen, der benævner ham »Slotsforvalter og Fyrinspecteur ved Kronborg« — ogsaa Tilsynet med Fyret har han saaledes beholdt til sin Død.

Oberst Nægler skal have været en smuk, men temmelig lille Mand, og han gik almindeligt for at være meget ejendommelig. Saaledes havde han bl. a. en stærk Tilbøjelighed til at købe alt, hvad han saa, naar det blot var billigt, og han saaledes mente at kunne gøre en Forretning dermed. Han var en chevaleresk og charmerende Mand, og i hans yngre Aar var han og hans Hustru kendte Skikkelser i det helsingørske Selskabsliv; deres Bekendtskabskreds omfattede, som ogsaa Navnene paa deres Børns Faddere viser, baade Officerer og Medlemmer af det store internationale Handelsbourgeois, som paa denne Tid levede i Byen, og som deres Datter jo ogsaa senere færdedes i og giftede sig ind i.

I sine senere Aar ejede han den smukke, endnu eksisterende, men stærkt ombyggede Ejendom paa Hjørnet af Allégade i Helsingør, som han beboede, ogsaa før han i 1840 havde taget sin Afsked som Kaptajnvagtmester. Han var Enkemand i 12 Aar, idet hans Hustru allerede 23. Februar 1832 var afgaaet ved Døden efter i nogle Aar ikke at have boet sammen med ham, men hos sin Datter og Svigersøn, Konsul, Købmand *Theodor Herman Jutting*, der ogsaa boede i Helsingør, og i hvis Familiegravsted paa Helsingør Kirkegaard hun jordedes. Oberst Nægler selv døde 27. Februar 1844 og blev begravet i Familiegravstedet ved Sct. Olai Kirke; dette sløjfedes 20 Aar senere.

Fra Kaptajnvagtmester, Oberst Nægler nedstammer de Efterkommere af Slægten, der nu lever i Danmark. Paa Mandssiden uddøde Slægten herhjemme med hans Sønneson, Hofchef, Kammerherre, Generalmajor M. B. Nægler (se nedenfor), der døde i 1890.

Kaptajnvagtmester, Oberst Næglers Datter *Sophie Emilie Juliane Nægler*, født 1796, blev i 1816 gift med den hollandske Købmand *Theodor Hermann Jutting*, f. 1786, der som ungt Menneske var kommet til Helsingør, hvor han til sin Død 1833 i Sundtoldens sidste gode Aar drev Storhandelsvirksomhed. Efter at være blevet Enke flyttede Emilie Jutting til Lübeck, bl. a. af Hensyn til Sønnen *Johan Carl Jutting*, f. 1818, d. 1883, der skulde paa Handelsskole der (han blev senere Bankdirektør i Sct. Petersborg, var gift med en dansk Dame *Dorothea (Thea)*, f. 1836, d. 1918, Datter af Admiral *J. L. Gottlieb*, og levede fra 1879 til sin Død paa sin Ejendom »Sommariva« ved Helsingør; dette Ægteskab var barnløst). Emilie Jutting, f. Nægler, kom ofte paa Besøg i Danmark, og her indgik hun paany, i 1852, Ægteskab med Kammerherre *George Alexander Berner*, f. 1793, d. 1883. Hun flyttede dog snart efter til Travemünde, hvor hun henlevede sine sidste Aar i sit Hus »Sanssoucis«, og hvor hun døde 1864. Hendes Datter af første Ægteskab, *Augusta Jutting*, f. 1819, blev i 1837 gift med *Heinrich Behrens*, f. 1804, d. 1876, af den store Bonde- og Handelsslægt B. fra Fyrstendømmet Lübeck, Købmand, senere Jernbaredirektør i Lübeck og Ejer af Badeanstalten og Planteskolerne i Travemünde; hun døde 1853. I dette Ægteskab var adskillige Børn, af hvilke en Datter *Betsy (Elisabeth)*, f. 1840, d. 1919, blev gift med den danske Læge, senere Dekan i Sundhedskollegiet, Dr. med. *Julius Christian Lehmann*, f. 1836, d. 1901; hans Børn var Amtmand over Thisted Amt *Henrik Julius Lehmann*, f. 1869, d. 1925, *Augusta Lehmann*, f. 1873, g. m. Præsident for Vestre Landsret *Bendt Simonsen Friis*, f. 1862, d. 1934, og Generalkonsul, Grosserer *Paul Adolph Lehmann*, f. 1876.

4. Slægtled.

Kaptajnvagtmester, Oberst C. L. D. Næglers Søn i Ægteskabet med Helene Marie d'Aubert, *Jeremias Frants Christian Nægler*, var født 2. Oktober 1793 og blev ligesom sin Fader, Bedstefader og Oldefader Officer. Hans Karriere faldt i Artillerikorpsset, hvor han i 1809 blev Stykjunker og to Aar senere Premierløjtnant; i 1816 blev han Premierløjtnant og i 1828 Kaptajn (Stabskaptajn) og Batterikommandør. I 1846 tog han Afsked som Major. Han var gift første Gang 26. Oktober 1823 med *Melior Brown*, født 14. Oktober 1801, død 23. April 1826, Datter af engelsk Købmand i Helsingør *Nicholas Brown*, anden Gang med *Ernestine*

Massonier, der overlevede ham (død 29. Marts 1873). Nægler selv, der i 1846 afskedigedes som Major, døde efter flere Aars Sygdom den 6. December 1858.

5. Slægtled.

A. I Ægteskabet med Melior Brown havde Major F. C. Nægler to Sønner. Den ældste af dem, *Louis Nægler*, drog i sin Ungdom til Moskwa, hvor han kom paa Kontor hos en af sine Bekendte, Bankier *Zencker*. Han blev 1860 gift med en adelig Frøken fra Smolensk, *Catharina Pavolo Strykowsky*, Datter af en Officer. De havde tre Børn, *Lubano (Luba)*, f. 1861, *Alexander (Sascha)*, f. 1863 og *Katharina (Katja)*, f. 1865, der alle levede ugift i Moskwa, hvor den sidste af dem afgik ved Døden kort efter Revolutionen 1917. Louis Nægler døde nogle Aar efter Hustruen, den 14. Januar 1889.

B. J. F. C. Næglers yngste Søn med Melior Brown, *Melior Brown*, var født 8. April 1826 og fik Moderens Fornavn, antagelig fordi hans Fødsel kostede hende Livet. Ogsaa han blev Officer og kom i en ung Alder som Page til Hoffet. Han blev Landkadet allerede i 1835 og blev Sekondløjtnant i Fodfolket 1844; allerede to Aar senere kom han til Livgarden, som han derefter tilhørte. Hans militære Data ser saaledes ud: Premierløjtnant 1849, Kaptajn 1860, Oberst 1876. Afsked 1877, karakteriseret Generalmajor 1886. Nægler var med i begge de slesvigske Krige og deltog bl. a. med Hæder i Kampen ved Dybbøl 5. Juni 1848; i 1850 fik han Ridderkorset for i Slaget ved Isted med Indsigt og fortjenstfuld Ro at have ført sit Kompagni Skytter mod de fjendtlige Batterier, til han som saaret maatte føres bort. I November 1863 var han Chef for det Æresdetachment af Garden, der ombord i Kongeskibet »Slesvig« ledsagede Kong Frederik den Syvendes Kiste hjem, ligesom det ogsaa var ham, der havde Kongevagten paa Glücksborg Slot i Kongens sidste Stund. I 1864 var han bl. a. med i Kampene paa Dybbøl. — Nægler, der hele sit Liv færdedes i de højeste Kredse, blev i 1874 Kammerherre og efter sin Afgang fra Hæren i 1877 Hofchef hos Kronprins Frederik og Kronprinsesse Louise; han beklædte denne Post, indtil han i 1889 paa Grund af en Hjertelidelse maatte tage sin Afsked. Nægler, der var ugift, dekoreredes den 8. April 1888 med Storkorset af Dannebrog og bar desuden syv fremmede Storkors foruden andre danske og udenlandske Ordensdekorationer; hans Storkorsskjold viser det Nægleriske Vaaben (jfr. S. 165) og bærer Mottoet: *Tenax propositi*. Den 6. December 1890 døde han i sit Hjem i de engelske Huse i Ny Toldbodgade og begravedes i det Brown'ske Familiegravsted paa Helsingør Kirkegaard. I sit Testamente oprettede han forskellige Legater.

Kilder.

Ved Udarbejdelsen af denne Afhandling er benyttet de sædvanlige Kilder: Kirkebøger, Folketællinger o. s. v., men de er ikke citeret, saalidt som Oplysninger fremgaaende af Militæretatens indkomne Breve, refererede Sager o. l., der findes anført i Hirsch's kendte Samlinger vedrørende den dansk-norske Hærs Officerer (det kgl. Bibliotek) og Berliens Seddelkatalog (Hærens Arkiv); heller ikke Uddrag af Hielms Samlinger til den norske Militæretat (Statsarkivet, Oslo) eller Oplysninger stillet til Raadighed (1938) af den norske Generalstabs Afdeling for krigshistoriske Afdelinger, er særskilt anført.

Noter.

1) Ny Tidende, Januar 1720, S. 1. — 2) Se f. Eks. Norges Historie, fremstillet for det norske Folk, V, 1, 282. — 3) En Del Dokumenter vedrørende Hofdejord-Sagen findes i Krigskancelliets refererede Sager 5. 2. 1723/6. — 4) Vaupell: Den dansk-norske Hærs Historie, II, 66. — 5) Velvilligt meddelt af Chefen for Ordenskapitlets Sekretariat, Oberstløjtnant O. V. F. Laub. — 6) Rigsarkivets Seglsamling. — 7) Adr. Av. 10. 5. 1804. — 8) Se Topsøe-Jensen & Marquard: Danske Søofficerer. — 9) Se Dansk Biografisk Leksikon, Bd. I, S. 570. — 10) Arnholtz: Cronborg Slots og Fæstnings Historie, Helsingør 1836.

TIL SKOLEMANDEN KRISTEN ROVSINGS BIOGRAFI

Af
OLAF CARLSEN

Hovedkilden til de efterfølgende Meddelelser er Weiersøes Optegnelser¹ — og derfor først et Par Ord om denne Mand.

Severin Jensen Weiersøe blev født 1814 i Trabjerg, Borbjerg Sogn ved Holstebro. I 1835 tog han Lærereksamen ved det i 1874 nedlagte Seminarium i Lyngby paa Djursland. Efter en kort Tid at have været Lærer i Fregerslev ved Skanderborg kom han i 1837 til Skanderborg Ladegaarde. Straks efter sin Ankomst hertil var det, at han traf *Blicher* paa Skanderborg Ladegaard.² I 1840 blev han Lærer i Hjortsvang, hvorfra han i 1850 forflyttedes til Storrिंग; herfra tog han i 1878 sin Afsked og flyttede derpaa til Aarhus, hvor han døde 1897. Han ligger begravet i Storrिंग.³

Weiersøe brugte alle Dage Pennen flittigt — dog ikke saa meget for at skrive for Offentligheden som for sin egen Fornøjelses Skyld.⁴ Blandt hans skriftlige Efterladenskaber findes en Bog i Pergament, som han har kaldt »Den gamle Skindbog«.⁵ I en Efterskrift bag i denne, dateret Storrिंग, St. Hans Dag 1878, fortæller Weiersøe, at han anskaffede sig den i 1838 paa Auktionen efter en Fru *Fabricius* i Skanderborg.⁶ Ved denne Auktion købte han for 8 Sk. et Bundt Bøger og deriblandt »en temmelig

¹ De fleste af disse opbevares i Storrिंग Skole.

² Jeppe Aakjær: Steen Steensen Blichers Livstragedie, III, S. 203, Anm.; jvfr. Evald Tang Kristensen: Minder og Oplevelser, III, S. 354.

³ Knud Skytte: »Gamle Weiersøe«. ØstjydsK Hjemstavn. 1. Aarg. 1936, S. 165—78.

⁴ I Trykken udgav han sine Oplevelser under »Slavekrigen« i Jylland. »Fra Slavekrigen i 1848«; Folkelæsning 1884, Nr. 138; jvfr. Olaf Carlsen: Til Weiersøes Skrift om Slavekrigen. ØstjydsK Hjemstavn. 7. Aarg. 1942. — Færdig til Udgivelse har jeg »Severin Weiersøes Dagbøger 1824—1835. En jydsK Landsbylærers Oplevelser i Dreng- og Ungdomsaarene«.

⁵ Tilhører Proprietær Oscar Petersen, Skanderborg.

⁶ Fru *Elisabeth Fabricius*, f. *Sehested*, der døde 12/3 1837 (76 Aar gl.) som Enke efter den i 1819 afdøde Sognepræst *Christian Fabricius*. Se L. Thane: Skanderborgs Historie. Skanderborg 1908, S. 67 og 72.

tyk latinsk Classiker i Octav«, som han imidlertid ikke forstod et Ord af; men da den var indbundet »i et deiligt guult Pergamentsbind«, fik han Indmaden revet ud og erstattet med 2½ Bog almindeligt Skrivepapir. I Løbet af de følgende 40 Aar fyldte han saa Skindbogen med Afskrifter af Digte. Denne Samling Digte kan, som Weiersøe selv bemærker, naturligvis ikke have Interesse eller Værd for en større Kreds; »thi hvad der i den egentlig har noget æstetisk Værd, findes mange andre Steder paa Tryk,⁷ og hvad der ikke findes trykt, kan jeg ikke tænke har Interesse for saa farlig mange andre end mig selv og mine nærmeste«.

Det blev ham en kær Beskæftigelse at føre Digtene ind i sin Skindbog; Arbejdet hermed skaffede ham nogle af de behageligste Timer i hans Liv, — »og næsten til hver enkelt af dem knytter sig enten en eller anden kjær Erindring«. Er der saaledes ikke meget af Værdi blandt disse Afskrifter, saa er der til Gengæld adskilligt af Interesse i hans »Efterskrift« og i de »Anmærkninger«, han til sidst i Bogen har skrevet »om nogle af de i denne Bog nævnte Forfattere, som ikke ere almindelig bekjendte, og om enkelte af Digtene«.

Et af de første Digte i Skindbogen er et Mindedigtt over Præsten *Ditlev Ludvig Oest*.⁸ Det lyder:

Ditlev Ludvig Oest.

(Præst til Thistrup og Fuglslev, død i Mai 1836, 35 Aar gl.)⁹

— — cui Pudor, et Justitiæ soror
Incorrupta Fides, nudaque Veritas,
Quando ullum invenient parem?
Multis ille bonis flebilis occidit.

Hor.¹⁰

Mørk og frydforladt nu staaer den lille, sørgelige Præstegaard.
Hjertes bløde der, og aldrig lukker sig det dybe Saar.
Thi i Dødens Skygge blunder han, der Livet gjorde dem til Lyst —
Slukt er Øiets klare Lue, koldt er nu det varme Bryst.

⁷ Desværre angives det aldrig, efter hvilket Tryk Digtene er skrevet af, eller hvor de er taget fra.

⁸ Trykt i »Aarhus Stifts-Tidende« 1836, Nr. 95; 8. Juni.

⁹ Blev født 12/7 1802 og døde 8/5 1836; var Præst i Tistrup og Fuglslev paa Djursland, de sydlige Nabsogne til Lyngby, siden 1830. Oests første Hustru var død 1834; sidst paa Aaret 1835 indgik Oest nyt Ægteskab; han efterlod sig af 1. Ægteskab en Søn og en Datter. WiBERGS Præstehistorie.

¹⁰ Weiersøe har hertil faaet følgende Oversættelse: Naar skal Retfærdigheds Søster, usvigelig Troskab og Sandhed og ædel Beskedenhed finde hans Mage paa Jorden? Han døde af mange Gode begrædt. Jvfr. Horat. Od. I, 24, 6—9.

Livets Blomster er liig Markens: som i al sin Pragt det feirest staaer,
 Stormen farer hen derover — knækket det til Jorden slaaer.
 Hvo har kjendt og ikke elsket inderligt den ædle, blide Oest?
 Reen jo var hans Bane som en Engels hist paa Livets Kyst.

Dybt hans Aand i Livet skued', Viisdoms Frugt den tidligt samled
 sig.

Og den gode Lærer var som Johannes blid og elskelig.
 Vel hans Navn ei Saga tegner, vidt ei høres skal om hans Bedrift;
 Men i Hjerter staaer det dybt med Uforgængelighedens Skrift.

Thi han var jo som Violen, der i Grøften bly og eensom groer,
 Og beskeden om sig spreder Duften paa en Plet af Jord.
 Faa kun see den, o men disse glemmer ei Violen, som de saae;
 Duften, der dem kvæged', følger med i Hjertet, hvor de gaae.

Gamle Moder fjern erfared', Sønnens Sundhed blomstred' ei som
 før.

Dybt hun sukked': jeg vil drage hen at see ham, før jeg dør.
 Tung er Moders Gang til Leiet til den syge — dyrebare Søn,
 Mat hun svimled' — Dødens Engel saa hun favne ham iløn.

Sørgende ved Graven dvæle Moder, Broder, Datter, unge Viv,
 Taaren flyder — o, men Taarnet peger op mod Himlens Liv.
 Før de gaae, med Vaarens Blomster pryde de den kjære Grav saa
 smukt —
 Blomster var' jo ham saa kjære til hans Øies Lys blev slukt.

Kjærlighedens Blomst han planted' i taknemmelige Hjerters Grund;
 Uforkrænket skal den stande, visne ei i Dødens Stund.
 Rinder, blide Taarer! I skal væde den med Eders friske Væld,
 At den evig dufter veemodsfuld Erindring i vor Sjæl.

C. R.....

I sine Anmærkninger meddeler Weiersøe, at Ditlev Ludvig Oest var Søn af »Philantropen, Professor Oest paa Brahetrolleborg.¹¹ Han skal have været en lærd Mand. Som Censor ved min Dimiss. Ex. gav han mig G. for dansk Stiil, medens 2 af de andre

¹¹ *Johann Friedrich Oest* (1755—1815) var Førstelærer ved Seminarieret paa Trolleborg fra 1795 til sin Død; ægtede 1793 *Dorothea Marie Petersen* (1761—1843). Louis Bobé: *Reventlowske Papirer*, 2. Bd., S. XXIX, 9. Bd., S. XL ff., LII f. og 336. I Folketællingslisten fra April 1801 (R. P., 9. Bd., S. 327) er Familien Oest paa Bernstorffsminde endnu ikke forøget med Ditlev Ludvig, der jo først fødtes Aaret efter og døbt med de Reventlowske Familienavne.

Cens. gave mig UG«; derefter oplyses det, at Oest havde hjulpet Forfatteren af Mindediget, »en Søn af Organisten i Mariager, Seminarist fra Lyngby 1830, til at studere«, og at Forfatteren var *C. Rousing*, der »siden tog theol. Embedsexamen, blev Professor og Bestyrer af Borgerdydskolen i Kjøbenhavn«.

Om de 10 Aar af Rovsings Liv, fra han i 1831 forlod Seminariet i Lyngby,¹² til han i 1841 blev teologisk Kandidat, ved man hidtil blot, at han læste til Artium og blev privat dimitteret i 1836, hvorefter han viede sig det teologiske Studium.¹³

Rovsings Mindediget er Udtryk for de Følelser af Ærbødighed, Taknemmelighed og Hengivenhed, han følte over for Præsten Oest, der — som Weiersøe meddeler — førte ham ind paa den studerende Vej; men vi faar ogsaa hos Weiersøe at vide, hvorledes Rovsing og Oest kom i Forbindelse med hinanden. Efter endt Seminarieuddannelse blev Rovsing nemlig Huslærer hos Baron *Adeler* paa Høgholm, der ligger i Tirstrup Sogn.¹⁴ Her skete det saa, at Præsten Oest blev opmærksom paa ham, »og efter at have underviist ham en Tid« — fortæller Weiersøe — »fik han ham sat i Aarh. Skole. Der har han skrevet dette Mindediget«. — Rovsing blev jo først Student et Par Maaneder senere.

Han har altsaa nok en Tid læst privat til Artium — men ogsaa kun en Tid, og han blev ikke Privatdimitteret, idet han blev Student fra Aarhus Katedralskole.¹⁵ Det vilde sikkert have glædet hans Biograf, den aarhusianske Skolemand og Skolehistoriker *Chr. Buur*, hvis han havde opdaget Pædagogen Rovsings Forbindelse med Aarhus. Morsomt nok fik Rovsing i Aarhus en Klassekammerat, der ligesom han blev Bestyrer af en anset københavnsk Skole, nemlig *C. C. Brix*; og som Efterslægtsselskabets Bestyrer ikke forblev upaavirket af det pædagogiske Eksempel, han havde set i Aarhusrektoren *H. H. Blache*,¹⁶ har det samme ogsaa nok været Tilfældet med Rovsing.

Nu kunde man vel nok lide at høre lidt om, hvordan denne

¹² Weiersøes Angivelse 1830 er forkert. Kresten Rovsing bestod med Karakteren Udmærket duelig. F. Nielsen: Lyngby Seminarium. 1851, S. 169; E. Langhoff: Hist. Beretn. om det kgl. Skolelærerseminarium i Lyngby. 1863, S. 102.

¹³ Østre Borgerdydskole 1787—1937 (1937), S. 72, og Dansk Biogr. Leksikon, 20. Bd. (1941), S. 256.

¹⁴ Oberstløjtnant *Johannes Emil Adeler* (1777—1842) købte i 1822 Høgholm, som han solgte igen 1835; han ophøjedes i 1826 i friherrelig Stand. Danmarks Adels Aarbog, 1906, S. 9 f.

¹⁵ H. H. Blache: Hist. Efterretninger om Aarhus Cathedralsskole i Tidsrummet fra 1805 til 1836. Indbydelsesskrift til Reformationsfesten 1836, S. 35. H. P. Selmer: Akademiske Tidender, IV (1836—41), S. 232; ogsaa i Lister over Dimittenderne til Examen Artium 1812—43. Bibliotheca Wegeneriana, III, Nr. 2314.

¹⁶ Fr. Bokkenheuser: Christian Carl Brix (1920), S. 11 f.

jydske Degn er blevet saa kendt med Kristen Rovsings Ungdomsliv. De er jo ganske vist begge Seminarister fra Lyngby; men da Weiersøe i 1833 kom dertil, havde Rovsing forladt dette Sted for 2 Aar siden. Weiersøe er saa venlig selv at fortælle, hvor han har sin Viden fra. Han fik den gennem personligt Bekendtskab med Rovsing, og under Beretningen om, hvorledes dette kom i Stand, faar vi atter Lejlighed til at øge vor biografiske Viden om Rovsings Ungdom.

»Jeg lærte at kende ham,« skriver Weiersøe, »da han som Hovmester for Grev *Schulin* med denne havde leiet sig ind hos Pastor *C. E. Møller* (»Toastmøller«) i Øster Nykirke.«¹⁷ — Dette Bekendtskab maa være gjort, efter at Weiersøe var kommet til Hjortsvang i Nabsognet til Øster Nykirke, hvilket som nævnt skete i 1840.

Om Rovsing har været Hovmester for Grev *Schulin* en kortere eller længere Del af sin Studietid, er uvist. Talen er uden Tvivl om *Christian Frederik Schulin* (-*Zeuthen*) (1822—1873), yngste Søn af Lensgreve *Sigismund Ludvig Schulin* (1777—1836).¹⁸ Grev *Christian Frederik* var altsaa kun en stor Dreng, da hans Fader døde. Hvis Rovsing har tiltraadt sin Stilling ved denne Tid, var han jo ganske vist kun lige blevet Student; men med de 5 Aars Læsning efter sin Seminaristeksamen var han dog en moden og udviklet ung Mand paa 24 Aar, der utvivlsomt var velegnet til at være Hovmester for en ung, faderløs Greve. Rovsings økonomiske Forhold har sikkert ogsaa gjort en saadan Stilling ønskelig for ham. At vi ikke støder paa Rovsings, denne ældre Students Navn i de akademiske, litterære og politiske Tildragelser i de Aar, da han studerede, kan herefter forklares ved, at han har haft andet at tage Vare paa. Da vi finder ham omtalt i Breve fra *Hans Egede Schack*,¹⁹ er det paa et Tidspunkt, da han er Kandidat og allerede i Færd med at bryde sig Vej i den københavnske Skoleverden, og det samme gælder, da han var Medlem af det teologisk-filosofiske Disputereselskab »Palæstra«.²⁰

Weiersøe var meget betaget af denne Lyngbyseminarists Karriere og Egenskaber; han kalder ham »et fortrinligt Hoved og en i høj Grad interessant Personlighed«.

¹⁷ *Christian Edvard Møller* (1806—1859) var 1834 blevet Sognepræst til Øster Nykirke og Give.

¹⁸ Om denne se *Personalhist. Tidsskr.*, 4. R., III, S. 18—48, og 5. R., V, S. 91; jvfr. *Louis Bobé*: *Reventlowske Papirer*, 9. Bd., S. 435, med *Rettelsen* 10. Bd., S. 62. — *Christian Frederik Schulin* overtog 1866 efter sin Søster, *Baronesse Sophie Hedevig Zeuthen* (1810—1866), Baroniet *Zeuthen* (*Tølløse m. m.*). *Danmarks Adels Aarbog*, 1929, S. 270 ff.

¹⁹ *Personalhist. Tidsskr.*, 5. R., V, S. 10, 19 og 22.

²⁰ *Museum* 1893, I, S. 349.

OPLYSNING OM ET FORKERT KISTEVAABEN I VISBORG KIRKE

Af

GERHARD HONNENS DE LICHTENBERG

I det Arenstorffske Kapel i Visborg Kirke, Hindsted Herred, staar to Sandstenskister; de indeholder de jordiske Levninger af Oberst *Andreas v. Arenstorff*¹ til Visborggaard og Havnø og Hustru, *Maria Sophia v. Schiebell*.²

Paa hans Kiste er selvfølgelig det Arenstorffske Vaaben indmejslet; men det Vaaben, der findes paa hans Hustrus Kiste, er ikke det Schiebellske.

Ved en Undersøgelse, som er foretaget gennem en Slægtsforsker³ i Arkiverne i Dresden angaaende forskelligt af Interesse, fulgte til hans Undersøgelse en Afbildning af det Schiebellske Vaaben samt en Tegning af det Vaaben, der er paa Maria Sophias Kiste.

Det første af disse har i Skjoldet en mod højre, oprejst gaaende Grif, holdende en Hat i Kløerne (Hat hedder i visse tyske Dialekter: Schübel eller Schiebel)⁴ samt paa Hjelmen en halv Grif som i Skjoldet. Det andet Vaaben har i Skjoldet to Halvmaaner med Ryggen til hinanden og som Hjelmtegn en mod højre vendt halv Hund eller Ulv.

Maria Sophia v. Schiebell var Datter af sachsisk Major *Johann Adam v. Schiebell*⁵ og Hustru født *Laurer*.⁶ Hun blev gift i Meissen⁷ 1741 med *Andreas v. Arenstorff*, som dengang gjorde Krigstjeneste i Sachsen.

Naar man vil søge Grunden til, at det forkerte Vaaben er kommet paa Maria Sophias Kiste, maa man kende lidt til Ægtefællernes ulykkelige Samliv.

Han tog snart efter sit Bryllup i Meissen⁷ sin Afsked i Sachsen og flyttede til Danmark for at overtage to Gaarde i hans Faders⁸ Bo, Visborggaard og Havnø. Hun flyttede ligeledes hertil, dog først efter i Meissen at have født ham en Søn,⁹ som døde snart efter Fødselen. Med kortest mulige Mellemliv satte hun en Del Børn i Verden, hvormange vides ikke, da Kirkebogen, som skulde oplyse det, er brændt; de døde alle som smaa med Und-

tagelse af to. Det var muligvis de mange Barnefødsler, der bevirkede, at hun tilsidst blev sindssyg. Efter et Flugtforsøg var det vist, at Arenstorff lod hende indespærre i et af Taarnene paa Visborggaard.¹⁰ Selv om Indespærring var Datidens haarde Maade at behandle en sindssyg paa, maa vel Arenstorffs Handlemaade have været særlig brutal, idet den oprirrede Befolkningen imod ham, og det blev ikke bedre ved Bevidstheden om, at han levede sammen med sin Elskerinde, Mamselle *Blambois*¹¹ i en anden Del af Slottet. I sit Taarnfængsel forblev Maria Sophia til sin Død 1761. I disse Aar var al Forbindelse mellem Ægtefællerne sikkert fuldstændig afbrudt.

Da hun var død, skulde hun imidlertid standsmæssigt bisættes, og hertil hørte ogsaa, at hendes Vaaben skulde indgraveres paa hendes Kiste. Man faar den Tanke, at Arenstorff har glemmt, hvorledes hendes Vaaben saa ud, og at han, for at blive paa det rene hermed, har undersøgt hendes efterladte Papirer. Imellem disse er det sandsynligt, at han har fundet Breve undertegnet »Deine Mutter« og forseglet med det v. Stutterheimske Vaaben.

Hendes Fader havde nemlig efter Moderens Død giftet sig med *Christina Sophia v. Stutterheim*. Der lader til at have været et godt Forhold imellem Stedmoderen og Johann Adam v. Schiebells Børn. Der foreligger en Skrivelse af 15/11 1765 fra det grevelige Schulenburgske Kancelli i Lieberose — ganske vist fra faa Aar efter Maria Sophias Død — hvori stadfæstes, at hendes Broder, daværende sachsisk Oberst og Generaladjutant *Adam Burchard Christoph v. Schiebell*,¹² giver Afkald paa Arv efter sin Fader til Fordel for »seine Mutter« og sin ugifte Søster, *Hedevig*. Naar han i en officiel Skrivelse har betegnet Christina Sophia født v. Stutterheim som »seine Mutter« og ikke som »Stiefmutter«, vilde det være naturligt, om denne i Breve til den stakkels indespærrede underskrev sig som hendes Moder.

Hvis man nu til denne hypotetiske Forklaring vil indvende, at hun har forseglet med et Signet fra sine Pige dage, er dertil at bemærke, at naar en Dame ikke har ladet stikke et Alliancevaaben-Signet, er det næsten en Regel, at hun forseglor med sit Pigevaaben. Som Eksempel herpaa kan nævnes, at i et Dokument har *Ursula Maria verwitwete v. T[h]ott*, geborne Baronesse v. *Putbus*¹³ forseglet med det Putbuske Vaaben.

Der er stor Sandsynlighed for, at Andreas v. Arenstorff har baaret sig saaledes ad, idet han — sikkert i god Tro — gjorde sig skyldig i den Vaabenforveksling.

NOTER OG HENVISNINGER

1. Oberst *Andreas v. Arenstorff*, til Visborggaard og Havnø, født 1709, død 1764, gift 1° 1741 med *Maria Sophia v. Schiebell*, 2° 1762 med

- Johanne Auguste Dietrich*, født 1733, død 1796. DAA 1886, Side 22.
2. *Maria Sophia v. Schiebell*, født 1711, død 1761. DAA 1886, Side 22.
 3. Hauptmann a. D. *Küsel* i Dresden.
 4. Oplysning af samme.
 5. Major *Johann Adam v. Schiebell*, født 1678 (Udskrift af Kirkebogen i Bayreuth), gift 1° 1704 med
 6. *Margaretha Catharina Laurer*, Datter af Borgmester i Bayreuth *Gottlieb Laurer*, hun levede endnu 1736, da hun som Majorinde v. Schiebell i Meissen stod Fadder ved en Daab. (Udskrift af Meissens Kirkebog.) I »Musterliste« i Wittenberg af 1744 nævnes J. A. v. S. som Enkemand. Aarstallet for hans 2. Giftermaal (med Christina Sophia v. Stutterheim) er ikke bekendt. J. A. v. S. døde 1759.
 7. Udskrift af Kirkebogen i Frauenkirche zu Meissen.
 8. Etatsraad *Frederik v. Arenstorff* til Overgaard, Visborggaard, Havnø og Refs, død 1739, gift 1707 med Baronesse *Marie Antoinette Lilliencron*, død 1731. DAA 1886, Side 19.
 9. *Adam Friedrich Gottlieb v. Arenstorff*, født 1741 (Udskrift af Frauenkirche zu Meissens Kirkebog).
 10. H. H. Hvass: Om Oberst Andreas von Arenstorff til Visborggaard og Havnø, Side 28.
 11. *Marie Susanna Blambois*, se angaaende hendes Ægteskab med daværende Kaptajn *Carl Frederik Castonier*: DAA 1919 XXXVI, Side 510, og angaaende hendes Afstamning og Spøgeriet paa Visborggaard samt Maningsbeskrivelsen H. H. Hvass: Om Oberst Andreas von Arenstorff til Visborggaard og Havnø, Side 29 samt Side 51, og Forfatteren: Minister v. Schiebell og Arenstofferne paa Drebkan og Kausche, Side 8, Fodnoten.
 12. Sachsisk General der Kavalleri, Krigs- og Kabinetsminister *Adam Burchard Christoph v. Schiebell*, født i Warschau (hvor Faderen da laa i Garnison), død 1796 (Oplysning af Hauptmann Küsel).
 13. Friherreinde *Ursula Marie af Putbus*, født 1668, død 1734, til Hagedsted, gift 1° 1701 med Geheimeraad, hvid Ridder, *Knud Thott* til Knudstrup, født 1639, død 1702; hun giftede sig 2° 1708 med *Anshelm Rigs greve Promnitz* til Lübben, polsk og mecklenburgsk Geheimeraad, Overamtspræsident for Markgrevkabet Nieder Lausitz, født 1673, død 1726. DAA 1908 XXV, Side 370.

Det Dokument, hvori Ursula Maria Putbus som Enke har forseglet med sit Pigevaaben, findes i Fragment i Forfatterens Dokumentsamling. Desværre er selve Dokumentets Tekst ikke bevaret, og dets Aarstal er klippet halvt over, dog synes dette at have været 1708, og der er ingen Tvivl om, at Dokumentet er udstedt i Anledning af hendes Ægteskab med Grev Promnitz, da det er undertegnet og forseglet af tre Medlemmer af Familien Promnitz og af fire af den Putbuske Familie, med Anshelms og Ursula Marias Underskrifter og Segl øverst.

OM NOGLE DESCENDERER AF CHRISTJERN NIELSEN, BORGMESTER I VARDE

Af
ALFRED LARSEN

1.

Om *Christjern Nielsen* beretter Vahl kort og godt, at han var en bekendt og anset Handelsmand, der stod i Handelsforbindelse med Kong Hans, og som var Borgmester i Varde omtrent Aar 1500.¹

Det er kun lidet, der kan efterspores om ham nu, og af de Brudstykker, man kan finde, er det ikke muligt at danne sig et Billede af Manden; men man ser dog, at han, som naturligt er for Tiden og Stedet, deltager i Studehandelen. Saaledes betaler han i Kolding den 4. Oktober 1504 Told af 2 Øksne med 4 Sk.,² den 25. Marts 1505 betaler han i Ribe 18 Mk. 12 Sk. i Told af 150 Øksne,³ og i 1520 betaler han 5 Gylden i Told af 100 Øksne.⁴

Ogsaa Klæde handler han med, saaledes leverer han i Oktober 1506 »1 swort leysk fore 12 r. g.« til Hoffet.⁵

Hvornaar han er blevet Borgmester vides ikke, men i 1511 var han, om ikke Borgmester, saa dog i Raadet, thi det Aar var han sammen med *Marqvard* fra Varde paa Koldinghus hos *Niels Friis* for at betale 15 Mk. til Kronen;⁶ og i Chr. II's aabne Breve angaaende Jylland nævnes han i 1521 udtrykkelig som Borgmester i Varde.⁷

Christjern Nielsens Afstamning kendes ikke, men der er en Mulighed for, at han er født i Ribe, thi i Riber Kapitlets ældste Jordebog staar blandt de Ejendomme i Ribe, hvoraf Kapitlet havde Jordskyld, opført »Gamel Borgemester Christen Nielsens Arvinger i Warde«.⁸

Hvis han virkelig er en født Ripenser, er hans Kærlighed til Fødebyen senere kølnet en Del, thi han forsøgte som Borgmester i Varde at forbyde Ribes Borgere at besøge Markederne i Varde.⁹

Efter 1521 tier Kilderne om ham, men deraf at slutte, at han er død omkring 1521 er vel for dristigt, da Kilderne er saa sparsomme. Med hvem han var gift vides ikke, men af Børn kendes to Døtre og en Søn, hvilke overlevede ham.

2.

Sønnen *Jens Christjensen Varder* (Wiberg nævner ham i sin Præstehistorie som »Hans eller Jens Christjensen Warder«, men Jens er uden Tvivl det rigtige Navn, thi med dette nævnes han i nedennævnte Tegnelse, og i et Brev fra Dronning Dorothea til Ribe Domkapitel i 1547,⁹⁾ blev ifølge en Optegnelse i Ribe Skoles gamle Protokol¹⁰ allerede før Reformationen Præst ved St. Peders Kirke i Ribe, hvor han efterfulgte *Hans Markvardsen*. Han maa altsaa paa den Tid have været katolsk Præst, men er sikkert hurtigt gaaet over til den nye Lære, og der er Ting der tyder paa, at han har været en af de førende Præster i Ribe paa den Tid, for i det aabne Brev, der indkalder til Landsmødet i Odense »ad festum epiphaniæ«, d. v. s. Hellig tre Kongers Dag 1537,¹¹ kaldes han til selvanden at repræsentere Ribe. Det var paa dette Kirkemøde, at den nye Ordinants blev skreven,¹² og man maa vel derfor have Lov at regne ham blandt Ordinantsens Forfattere.

I 1537 var han altsaa Medlem af Kapitlet i Ribe, men residerende Kannik kan han i hvert Fald ikke have været før denne Tid, for i 1538 havde han kun 6 Ørt Korn i Oppebørsel af Fællesindtægterne, og derfor kan der ingen Vakance have været efter hans Indtrædelse.¹³

Hvilken Stilling han indtog ved Domkapitlet, kan ikke ses direkte, da han i Kilderne kun nævnes som Kannik, men det ses, at han, i hvert Fald undertiden, varetog de juridiske Forretninger ved Kapitlet; saaledes stævner han i 1539 — paa Kapitlets Vegne — *Iver Vind*, fordi denne forholder Kapitlet en Gaard i Hornstedt.¹⁴ De juridiske Forretninger hører ellers Ærkedegnens Embede til,¹⁵ men da Ærkedegnen ved Ribe Kapitlet paa denne Tid mærkværdigvis var fast bosiddende i Odense, maa han næsten nødvendigvis have haft en residerende Kannik til at varetage sine Pligter.

Som personligt Tillæg til Lønnen havde han det Vicarie i Vejle, nemlig »hellig korsens«, der efter hans Død blev tillagt Hospitalet i Ribe.¹⁶

Det er rimeligvis paa Grund af hans Medvirken ved Kirkeordinantsens Affattelse i 1537, at han samme Aar blev kaldet til Sognepræst ved St. Cathrines Kirke i Ribe.¹⁷ St. Peders Sogn var nemlig efter Reformationen og Kirkens Ødelæggelse blevet lagt sammen med St. Cathrines Sogn.¹⁸ Og i denne Stilling virkede han til sin Død Lørdag den 25. Juni 1547.¹⁹

Tidspunktet for hans Fødsel kendes ikke, men efter de foreliggende Oplysninger er det rimeligt at antage, at han er født omkring Aaret 1500, mulig lidt senere. I 1540 giftede han sig; Hustruens Navn er ikke bevaret, og Ægteskabet synes at have været barnløst, men som saa mange andre af den Tids Gejstlige

havde han længe før sit Ægteskab faaet en Datter, den nedennævnte *Karen*. At Datteren, i hvert Fald, ikke har lagt Skjul paa sin Afstamning, fremgaar af, at der paa hendes Gravsten udtrykkeligt staar anført, at hun er Datter af Jens Varder, og det er derfor sikkert med et medvidende Blink i Øjet, at den gamle Skriver noterer i Skoleprotokollen, at Jens Christiensen Varder var Præst ved St. Cathrines Kirke i 10 Aar og levede i Ægteskabet kun 7 Aar. »In conjugio vixit tantum annos VII.«¹⁰

3.

Datteren *Karen Jensdatter Varder*, angiver Vahl, er født i 1525. Om dette Aarstal er rigtigt kan vel betvivles, men meget senere kan hun ikke være født, da det vides, at hun var gift to Gange.

Første Gang var hun gift med en Borger i Ribe ved Navn *Jens*, med hvem hun i hvert Fald havde en Søn og to Døtre.

Efter hans Død giftede hun sig i 1549 med *Lavrids Thøgersen*, Købmand og senere Borgmester i Ribe. Det var et rigt Giftermaal, *Karen Jensdatter* her gjorde, og de materielle Kaar, hvorunder hun har henlevet sit Liv, har været gode. Det kan saaledes nævnes, at der i Ribe Raadstuearkiv findes nogle Skattebøger, og ifølge den Bog, der angaar Tiden 1545—69, skulde *Lavrids Thøgersen* i 1560 betale 4 Mark i Skat, hvilket er meget i Forhold til de øvrige deri nævnte. Den højest ansatte er *Baggi Jensen*, der skal betale 12 Mark. I Aaret 1570 skal *Lavrids Thøgersen* betale 6 Mark og *Baggi Jensen* 18 Mark i Skat, medens langt de fleste ikke skal betale 1 Mark.¹⁷

Lavrids Thøgersen blev født i Ribe ca. 1517 som Søn af *Thøger* og *Maren Archesdatter*¹⁸ og døde i Ribe Lørdag den 1. Januar 1594. Om hans Liv henvises til *Kinch: Ribe Byes Historie*, Side 190, 233—35, 710 og 894; endvidere til *Jyske Samlinger I*, Side 224—25, 237 og 257; III, Side 150; VIII, Side 66 og *Traps Danmark VIII*, Side 386.

Om Datoen for *Karen Jensdatters Død*, som ogsaa for hendes Fødsel, er de tilgængelige Oplysninger stærkt modstridende. *Terp-ager* har i sin Bog »*Inscriptiones Ripensis*« aftrykt Indskriften paa *Lavrids Thøgersens Ligsten* (der vistnok senere er forsvunden), og denne lyder saaledes:

»Her hviler udi Herren Erlig oc velforstandig Mand, *Laurids Tøgersen*, Borgemester her udi Ribe i 10 Aar, som døde Anno 1594, Nyt Aars Dag, i hans Alders 77 Aar: Med sin første Hustru, *Karen*, Mag. *Jens Warders* Daatter, som døde d. 6. November 1560. Ætat. 55 Aar: Og med sin anden Hustru, *Ingeborg*, S. *Lambert Ibsens* Daatter, som døde 1620 d. 21. Februar. Ætat 78. Ecteskabs 31 oc Enkesædes 26. Aar.«

En anden Kilde til Ribes Personalhistorie paa denne Tid er Biskop Hegelunds Almanaker, og i disse findes anført under »1570. 2. April: Sepulta *Catharina Laurentij Theogari* institoris.«
 »1570. 26. November: Nuptiæ *Lauritz Thøgersen* institoris oc
Ingeborrig Lambersdaatter.«¹⁹

Med saa modstridende Oplysninger er det baade nærliggende og fristende at søge at verificere Kilderne, men dette støder i det foreliggende Tilfælde paa uoverstigelige Vanskeligheder. Ribes Kirkebøger begynder for Domsognet først 1623 (Dødslisterne først 1686) og St. Cathrines 1690 (Dødslisterne 1685).

De i Ribe Bisperkiv opbevarede Regnskaber for Ribe Domkirke begynder 1591, og for St. Cathrines Kirke 1633. De i Kirkeinspektionsarkiverne opbevarede Regnskaber er af yngre Dato. Latinskolens Regnskaber for Aarene 1560—70 eksisterer heller ikke mere. Skifteprotokollen for Ribe 1562—1626 omfatter kun »Sødskendeskifter« og ses ikke at nævne noget Skifte efter nogen Karen Jensdatter.²⁰

Naar man nu uden andre Støttepunkter er nødt til at vælge mellem ovennævnte Kilder, vil jeg med Hensyn til Fødselsaaret mene, at 1525 maa være det rigtigste af følgende Grunde.

1. Ligstenens Fødselsaar 1505 er paafaldende tidligt, naar man tænker paa saavel Faderens som Farfaderens Levetid.
2. Da Ligstenen tidligst er sat i 1594, altsaa enten 34 eller 24 Aar efter Karens Jensdatters Død, kan en Erindringsforskydning meget vel have fundet Sted.
3. Tager man endelig Kvindens almindelige Alder ved Indgaaelse af Ægteskab paa den Tid i Betragtning, vil 1525 ogsaa passe bedst. Endelig kan man ikke se bort fra den Mulighed, at Terpager kan have læst fejl af Karens Alder, saa der i Stedet for som af ham anført »55« Aar virkelig har staaet »35« Aar.

Ved Bestemmelsen af Karen Jensdatters Dødsaar vil det være rigtigst — alt andet lige — at betragte Hegelunds Almanaker som den primære Kilde, og hans Notits tillader ingen Fortolkning. Forøvrigt støttes hans Angivelse indirekte ved den Omstændighed, at Lavrids Thøgersen Torsdagen før St. Hansdag 1570 skiftede med sine tre Døtre af første Ægteskab,²¹ selv om Skiftet desværre intet nævner om Tidspunktet for Karen Jensdatters Død.

Efter ovenstaaende maa det altsaa antages, at Karen Jensdatter er født ca. 1525 og begravet 2. April 1570, men fuld Sikkerhed herfor kan ikke siges at være opnaaet.

Med Lavrids Thøgersen havde Karen Jensdatter i det mindste tre Døtre, af hvilke den ene

4.

Lene Lavridsdatter, hvis Fødselsaar er ukendt, blev gift med Købmand i Ribe *Oluf Nielsen*, der var født i Ribe ca. 1538.²²

Det var en anset Slægt, *Oluf Nielsen* blev indgiftet i. Hans Svogre var Borger i Ribe *Severin Aale*,²³ Raadmand i Vejle *Hans Jensen*,²⁴ Raadmand i Ribe *Anders Sørensen Klyn*,²⁵ Købmand i Ribe *Bertel Nielsen Skrædder*,²⁶ Købmand i Ribe *Lambert Lavridsen*²⁷ og Herskabsfoged i Ribe *Jens Lavridsen*.

Men han var ogsaa selv af anset Slægt. Hans Fader var nemlig *Niels Torkildsen*, Kannik ved Ribe Domkirke, tidligere Capellan og Skriver hos Kong Chr. II, af hvem han i 1520 blev adlet under Navnet *Rosenstjerne*. (Om *Niels Torkildsens Liv* henvises til *Personalhistorisk Tidsskrift* 10. I, 231—37.)

Oluf Nielsen beboede det nuværende Raadhus i Ribe, som *Niels Torkildsen* havde genopbygget, og som *Oluf Nielsen* arvede efter ham.

Medens Familien paa *Niels Torkildsens Tid* maa have været ret velhavende, synes det at være gaaet tilbage for *Oluf Nielsen*. Han kom nemlig i en betydelig Gæld til Svogeren *Anders Sørensen Klyne*, saa denne maatte overtage den nordligste Del af Huset — det var oprindeligt to Huse, som var bygget symmetriske — for et Beløb af over 2000 Daler, hvilket vistnok var betydeligt mere end dets Værdi.²⁸

Det har sikkert heller ikke gavnet hans Økonomi, at hans »Bod« brændte den 14. Juli 1586.²⁹

Man ser da ogsaa, at Kongen efter *Oluf Nielsens Død* — som indtraf Torsdag den 15. Februar 1587 i Ribe³⁰ — maa skrive til Borgmestre og Raad om at hjælpe en *Johan Ruther* i *Lybæk* til at faa sit Tilgodehavende hos Enken.³¹

Efter at have været Enke i godt fem Aar giftede *Lene Lavridsdatter* sig Lørdag den 19. November 1592 i Ribe med daværende Rektor i Ribe, senere Biskop samme Sted, *Ivar Ivarsen Hemmet*.³² Dette Ægteskab varede i ti Aar, men det synes, som om *Lene* de sidst halvandet Aar af sit Liv har været syg. *Hege-lund* anfører nemlig under 15. Februar 1601: »*Leene M. Jffuers* bleff rørd« og anfører den 21. November 1602: »*Lene M. Jffuers* døde aff *Popelsi*.«

Med *Oluf Nielsen* havde hun i det mindste een Datter og to Sønner, hvoraf

5.

Den ene Søn *Jens Olufsen Riber* fulgte i Farfaderens Fodspor og studerede Theologi. Hans Fødselsaar kendes ikke, men Sandsynligheden taler for, at han er født omkring 1580. Han har sik-

kert gaaet i Ribe Cathedralsskole og er blevet dimitteret herfra. Ganske vist nævnes han ikke i Ribe Skoles ældste Regnskabsbog, men i denne staar kun opført de Elever, som fik offentlig Understøttelse, og da hans Moders Slægt var velhavende, kan man altsaa ikke vente at finde ham nævnt. Efter at være dimitteret har han sikkert opholdt sig ved udenlandske Universiteter, thi Hege-lund noterer den 21. November 1602: »Eodem nocte sub diem Lunæ redierunt Witeberga M. Johannes Petri filius meus et Jens Oluffson.« Det var iøvrigt en trist Hjemkomst for ham, da hans Moder var død den samme Dag.

Efter hendes Begravelse maa han være taget til København for at fuldende sine Studier, for i 1603 har han bragt det saa vidt, at han — i Henhold til et Brev af 30. September 1603 fra *Peder Vinstrup* til Biskoppen over Fyen, *Jacob Madsen*, — af det filosofiske Facultet lige har faaet offentligt Vidnesbyrd om Lærdom og Skikkelighed tilligemed Graden som Baccalaureus.

Netop paa denne Tid var *Jacob Madsen* kommet i en stor Strid med Rektoren i Odense, *Niels Hammer*,³³ og *Jacob Madsen* udsaa da *Jens Olufsen* — med hvem han iøvrigt var i Slægt³⁴ — til Rektor i Odense, saasart *Hammer* var blevet afskediget.

Han kom derfor til Odense den 6. Oktober 1603 med Anbefaling fra *Peder Vinstrup*. Kort Tid efter blev imidlertid *Jacob Madsen* og *Niels Hammer* forligte, saa det hele, *Jens Olufsen* fik ud af Rejsen, var »20 gode Dalere«, som *Niels Hammer*, i Henhold til Forliget, maatte betale ham for Udgifterne ved Rejsen.

Nu gaar der to Aar, hvor man intet ved om *Jens Olufsen*; men formentlig har han i dette Tidsrum fuldendt sine Studier. I 1605 dukker han nemlig op som Sognepræst i Hunseby paa Lolland, hvortil han var kaldet af *Knud Urne* til Aasmarke.³⁵ Desværre for *Jens Olufsen* havde *Knud Urne* samtidig faaet ham overtalt til at nøjes med en ringere Løn end Formanden, hvorved *Knud Urne* bemægtigede sig nogle Gaarde, som hidtil havde ligget til Præstegaarden.³⁶

Ved sin Tiltræden ægtede han Formanden *Dines Jørgensens*³⁷ Enke, men hendes Navn kendes ikke. Hun har sikkert været *Dines Jørgensens* anden Hustru, da det vides, at hun havde flere Børn med *Jens Olufsen*, ligesom hun ogsaa overlevede denne sin anden Mand.³⁸

I ti Aar gaar alt nu tilsyneladende roligt, men efterhaanden ærgrer det *Jens Olufsen*, at han i sin Tid gav Afkald paa en Del af Indtægten, og maaske har det ogsaa knebet for ham at faa Lønnen til at slaa til, efterhaanden som Børnene voksede op. Mulig har han endda tillige med Hustruen faaet Børn af første Ægteskab at forsørge. I 1614 nævnes saaledes blandt Eleverne i Sorø

Skole »*Johannes Dionysii* i laalandt« og »*Georgius Dionysii* i laalandt«;³⁹ mulig er disse Jens Olufsens Stedbørn.

Hvorom alting er, i 1615 opsøger han Knud Urne, for at faa de fratagne Gaarde lagt til Præstegaarden igen, og da denne nægter ham det, opsiger han i Vrede sit Kald. Knud Urne er imidlertid ikke en Mand, der lader sig saadant sige to Gange, og kalder omgaaende en anden til Embedet.

Een Ting er imidlertid hvad man gør i Hidsighed, noget helt andet er det at staa med Kone og Børn og ingen Levebrød have. Hr. Jens maa gaa den tunge Gang tilbage til Knud Urne, for at bede om at blive taget til Naade igen, og da dette intet hjælper, griber han til den Udvej at benægte, at han har frasagt sig Kaldet, trods Vidner herpaa, og anlægger Sag mod Knud Urne for uretmæssigt at have frataget ham Kaldet.

Sagen gaar nu sin Gang, men ved de underste Instanser er Udfaldet ikke gunstigt for Jens Olufsen, hvorfor han henvender sig til Kongen, Chr. IV, og denne maa have syntes om ham, for baade nu og senere antager han sig Hr. Jenses Sag.

Først sender Kongen den 21. April 1617 Biskoppen over Fyen, Hans Mikkelsen, et Brev, hvori han beder denne give Jens Olufsen et Kald i sit Stift;⁴⁰ og da denne Henvendelse ikke bærer Frugt, bliver Jens Olufsen den 14. August 1618 selv sendt til Odense med et Brev, hvori Kongen paalægger Biskoppen at hjælpe Jens Olufsen til sin Ret.⁴¹

Det kan ikke ses, at denne Henvendelse heller har gavnet noget, og endelig den 2. Juni 1619 ender Sagen for Herredagen paa Antvorskov. Ved Dommen her bliver Jens Olufsen fradømt Embedet; ikke fordi han har frasagt sig Kaldet, for Fremgangsmaaden herved har ikke været lovlig, men fordi han i sin Tid gav Afkald paa ovennævnte Gaarde. En Motivering, hvormed man i nogen Grad synes at rette Bager for Smed.

Ogsaa efter Dommen søger Kongen at hjælpe Jens Olufsen. Den 16. April 1619 skriver Kongen saaledes til Mag. *Hans Staf-fensen* om at indtage en Søn af Jens Olufsen i Sorø Skole, saa snart der bliver Plads;⁴² og den 22. August 1619 skriver han til Biskoppen i Ribe *Ivar Ivarsen Hemmet*, om at give Jens Olufsen et Kald i Ribe Stift.⁴³

Trods det, at Hemmet jo var Jens Olufsens Stedfader, hjalp denne Henvendelse ikke mere end de øvrige. Hans »Forbrydelse« har formentlig i Kirkens Øjne været for stor. En Indtægtsnedgang er jo ikke til at spøge med.

Endelig i 1621 tilsmiler Lykken Jens Olufsen igen. Dette Aar bliver Kaldet som Sognepræst i Lunde paa Fyen ledigt, og Sognemændene kan ikke blive enige om, hvem de vil have til Præst. Da Kongen erfarer dette — mon ikke af Jens Olufsen? — skriver han

til Lensmanden, *Holger Rosenkrantz*, og befaler ham, sammen med Biskop Hans Mikkelsen, at indsætte Jens Olufsen i Kaldet.⁴⁴

Denne Gang bliver Kongens Befaling ikke siddet overhørig, Jens Olufsen bliver indsat, og forbliver som Sognepræst i Lunde til sin Død i 1639.⁴⁵

Forholdet mellem Biskop Hans Mikkelsen og Jens Olufsen var sikkert ikke godt, og bedre blev det ikke med Aarene. Det er ret betegnende, at Bispen, der dog var en ivrig Visitator, gennem de godt 17 Aar Jens Olufsen var Præst i Lunde, kun visiterede Kirken een Gang, og da fik den Karakteren »non bene«.⁴⁶

Jens Olufsen har sikkert heller ikke været nem at omgaas. Mulig har den uretfærdige Dom, der overgik ham, forgiftet hans Sind, men vist er det, at han i sine senere Aar stadig laa i Strid med sine Nabopræster og sine Sognefolk. Saaledes klager han den 14. December 1629 til Bispen over, at Præsten Hr. *Knud* i Egense har givet ham en blodig Næsestyver »sibi datam alapam usque ad sangvinem« ved et Præstekonvent i Lyngby Kirke.⁴⁷

1631 er det galt igen; den 3. Juni beklager han sig over at være fornærmet af sin Foresatte i en eller anden Sag,⁴⁸ og da han forlanger det protokolleret af Bispen, maa denne den 11. Juni afæske Provsten en Forklaring om, hvad det er, der er blevet sagt.⁴⁹ Den 16. September samme Aar er det til en Afveksling Hr. *Oluf* i Lyngby, der klager over Jens Olufsens Ulydighed,⁵⁰ og den maa være blevet drevet ret vidt, thi 12. Marts 1632 forhandler Hr. *Oluf* med Bispen om den Sag, der er indledet mod Hr. *Jens*.⁵¹ Stormen drev dog over, og 15. Marts samme Aar forligte Bispen de to stridende Parter.⁵²

Men nu bliver det galt med Hr. *Jens*'s Forhold til sine Sognebørn. Saa galt bliver det, at Bønderne ved Bispens Visitats den 9. Juli 1632 beder om at faa en anden Præst, hvad der dog ikke bliver noget af.⁴⁶

Efter denne Opblussen af hans gamle Kampaand, synes Jens Olufsens sidste Aar at være gaaet i Fred, mulig er han ogsaa blevet svagelig, for 30. December 1638 ordinerer Bispen en Hjælpepræst til ham,⁵³ og i Slutningen af Februar 1639 dør Jens Olufsen. Han blev begravet 1. Marts 1639 i Lunde, og Biskop Hans Mikkelsen holdt selv Ligtalen over ham.⁵⁴

Hans Hustru overlevede ham, men hvorlænge vides ikke.³⁸ Om Børnenes Skæbne vides ikke mere end ovenfor nævnt. P. Rhode skriver ganske vist,⁵⁵ at hans Familie endnu levede i Hunseby Sogn i næsten hundrede Aar efter, men dette er ikke umiddelbart sandsynligt.

Med Jens Olufsens Afskedigelse fra Hunseby i 1619 slutter Vahl denne Gren af Christiern Nielsens Efterkommere, og i og for

sig med Rette, da Hunseby Kirkebøger for denne Tid forlængst er gaaet tabt.

6.

Den Søn, der blev sat til at studere, er uden Tvivl den *Dines Jensen Rosenstjerne*, som 1637 blev Sognepræst i Magleby paa Langeland.⁵⁶

Han var født omkring Aaret 1607. I Aaret 1622 nævnes han — som Dionysius Jani Laaland — blandt Eleverne i Sorø Skole,⁵⁷ og her synes han at have været til Efteraaret 1626, da Faderen ved Henvendelse til Biskop Hans Mikkelsen fik ham flyttet til Odense Latinskole.⁵⁸

Fra denne Skole blev han Student den 7. April 1630. Det synes, som han i Sommeren 1634 har opholdt sig hos Præsten Hr. *Jacob* i Halsted paa Lolland,⁵⁹ og den 24. Juni 1634 blev han af Biskop Hans Mikkelsen i Rødby Kirke »in magna frequentia« ordineret til Hjælpepræst i Snøde paa Langeland.⁶⁰ Om hans Liv iøvrigt henvises til Personalhistorisk Tidsskrift 3. IV, 144—45.

Antagelsen af, at han er Søn af Jens Olufsen, støttes af flere plausible Grunde:

1. Fornavnet Dines kan begrundes med, at han er opkaldt efter sin Moders første Mand, *Dines Jørgensen*.
2. Afstammingsnavnet Jensen viser — sammenholdt med Fødselsaaret 1607, og Opholdet paa Sorø og Odense Skoler — tydeligt hen til Jens Olufsen.
3. Tager man Navnet Rosenstjerne, saa er det jo netop det Navn, hvormed Jens Olufsens Farfader Niels Torkildsen blev adlet. Rhode skriver⁶¹ om Dines Jensens Oldebarn, *Frants Rosenstjerne Krag*, der var Sognepræst i Taagerup paa Lolland,⁶² at »hans Fædre skrive sig fra Hr. Niels von Rosenstjerne, Raad hos Kong Chr. II., ham han ikke vilde samtykke med, at lade de mange i Sverrig ombringe, og maatte da gaa af sin Tjeneste ...«.

Rhode har sikkert denne Oplysning fra Frants Krag selv, saa Slægten har altsaa endnu paa denne Tid — ca. 1780 — været klar over sin Afstamning, selv om Traditionen — som Traditioner plejer — har gjort Niels Torkildsens Stilling mere betydende end den var i Virkeligheden.

Det er iøvrigt interessant, at Dines Jensen er den eneste i Slægten, der har brugt Navnet Rosenstjerne, naar der ses bort fra, at Slægten Krag endnu i vore Dage bruger det som Fornavn. Niels Torkildsen selv brugte det aldrig. Ikke engang Chr. II brugte det som Benævnelse for ham; i et Brev af 1521, altsaa Aaret efter at han er blevet adlet, benævnes han stadig Niels Torchelsen.⁶³

Heller ikke hans Sønner eller Sønnesønner brugte Navnet, og hans Sønnedatters Efterkommere, — der dog hævdede Adelsskabet —, antog Navnet *Lihme*, efter Sønnedatterens første Mand.

Det er først med Dines Jensen, at Navnet Rosenstjerne kommer i Brug en kort Tid, for saa atter at forsvinde. En krank Skæbne for et smukt adeligt Navn.⁶⁴

Dines Jensens tredje Hustru *Maren Christensdatter*, anføres i Personalhistorisk Tidsskrift ovennævnte Sted, med Slægtsnavnet *Beck*, men i Qvistgaards »Præstehustruer«, der er udkommet senere, anføres hun med Slægtsnavnet *Humble*.⁶⁵ Hvis dette sidste Navn er det rigtige, — Hjemmel for Navnet anføres desværre ikke i Pastor Qvistgaards Samlinger —, har hun sikkert været Datter af Sognepræsten i Humble *Christen Christensen Humble*, som skal have været af den uradelige Slægt *Uldsax*.⁶⁶ Med denne Hustru havde Dines Jensen en eneste Datter.

7.

Elisabeth Sophie Dinesdr. Rosenstjerne. Hendes Fødselsaar er ukendt, men Onsdag den 14. Februar 1683 blev hun i Magleby viet til sin Faders Efterfølger *Frands Hansen Krag*.

Denne, der var født Torsdag den 1. Maj 1656 paa Kragegaard i Mesinge paa Fyen, som Søn af Selvejrbonde *Hans Krag* og *Johanne Hansdatter*,⁶⁷ blev Student fra Odense 1673, og ordineret til Sognepræst i Magleby den 1. December 1682.⁶⁸ Den 5. December 1704 gav han 58 Rdlr. til Skolen og de fattige i Rudkøbing.⁶⁹ Han døde Torsdag den 11. Januar 1725 i Magleby.

Om hans Liv henvises iøvrigt til Personalhist. Tidsskr. 3. IV, 146.

Elisabeth Sophie overlevede ham i elleve Aar, og blev begravet i Magleby Onsdag den 18. April 1736.

Deres Efterkommere paa Sværdsiden findes i »Stamtavle over Slægten Krag fra Mesinge« (Personalhist. Tidsskr. 9. II, 101—21).

Efterskrift.

Hvis ovenstaaende Afstamning bliver godkendt, vil der kunne rejses Tvivl om, at Slægten *Rosenstjerne* er uddød den 8. August 1760 med Konferentsraad *Jonas Lihme*⁷⁰ som Slægtens sidste Mand.⁷¹

Da Jens Olufsen i hvert Fald havde to Sønner, er det ikke udelukket, at der endnu lever mandlige Efterkommere efter Niels Torildsen, som med Rette kan bære det adelige Navn Rosenstjerne.

Oversigts-Tavle.

- A. *Christiern Nielsen*. Borgmester i Varde 1521.
- B. *Jens Christjensen Warder*. Kannik i Ribe. Død i Ribe d. 25. Juni 1547. Gift 1540 med.....
- C. *Karen Jensdatter Varde*. Født ca. 1525 — begravet 2. April 1570; gift 1) med *Jens*; gift 2) 1549 i Ribe med *Lavrids Thøgersen*, Borgmester i Ribe; født ca. 1517 — død 1. Januar 1594 i Ribe.
- D. *Lene Lavridsdatter*. Død 21. Novbr. 1602 i Ribe; gift 1) *Oluf Nielsen*, Købmand i Ribe, død 15. Februar 1587 i Ribe; gift 2) med Biskop i Ribe, *Ivar Ivarsen Hemmet*, født 1564 i Hemmet — død 6. Januar 1629 i Ribe.
- E. *Jens Olufsen Riber*. Sognepræst i Hunseby, senere i Lunde; begravet 1. Marts 1639 i Lunde. Gift med
- F. *Dines Jensen Rosenstjerne*. Sognepræst i Magleby, Langeland. Født ca. 1607 i Hunseby? — død 1677 i Magleby. Gift 1) 1638 med *Margrethe Nielsdatter*; gift 2) *Elisabeth Sophie Jørgensdatter*; gift 3) med *Maren Christensdatter*, død 10. Januar 1693.
- G. *Elisabeth Sophie Dinesdatter Rosenstjerne*. Begr. 18. April 1736 i Magleby. Gift 14. Februar 1683 med Sognepræst i Magleby *Frands Hansen Krag*; født 1. Maj 1656 i Mesinge — død 11. Januar 1725 i Magleby.
- H. Se videre »Stamtavle over Slægten Krag fra Mesinge«. (Personalthist. Tidsskr. 9. 11, 101—21).

NOTER.

1. Vahls Slægtbog I, Side 1. — 2. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber: Told i Kolding. — 3. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber: Told i Ribe. — 4. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber: Toldregnskab 1520. — 5. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber: alm. Udgiftsregnskab 1506. — 6. Dronning Christines Hofholdningsregnskaber: Indtægtsregnskab 1511—12. — 7. Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie, I, Side 371. — 8. Kirkehistoriske Samlinger 2. R. I, Side 76. — 9. Terpager: Ripæ Cimbricæ, Side 125—26. — 10. Dänische Bibliothek I, Side 163. — 11. Tegnelser over alle Lande 1536. Danske Magazin 3. R. VI, Side 76. — 12. Kirkehist. Saml. 1. R. II, Side 586—88. — 13. Kirkehist. Saml. 2. R. I, Side 413. — 14. Tegn. o. a. Ld. 1539. Danske Magazin 3. R. VI, Side 320. — 15. L. Helweg: De danske Domkapitler, Side 29. — 16. Tegn. o. a. Ld. 1547.

Danske Magazin 3. R. I, Side 318. — 17. Efter velvillig Meddelelse af Hr. Registrator Georg Christensen, Viborg. — 18. *Maren Archesdatter*, født 1483; død 10/12 1579 i Ribe. — 19. *Lambert Ibsen*, Købmand og Raadmand i Ribe; død 1563 i Ribe. Gift med *Lisbeth*. Var paa sin Tid den rigeste Mand i Ribe. — 20. Efter velvillig Oplysning fra Hr. Landsarkivar Svend Aakjær. — 21. Tingbog for Ribe 1569—71. Side 213. — 22. Hegelunds Almanaker 15/2 1587. — 23. *Severin Aale*, gift med *Anna Jønsdatter*. — 24. *Hans Jensen*, død 3/6 1574; g. m. *Karine Jønsdatter*, død 11/6 1586; hun g. m. 2) 24/11 1577, *Jens Baggesen*, Borger i Ribe, død 8/5 1584. — 24. *Anders Sørensen Klyn*, født i Ribe 16/11 1552 — dræbt 4/5 1598 i Ribe; g. m. 29/6 1572 i Ribe, *Kirstine Lavridsdatter*, født 24/11 1552 i Ribe — død 17/10 1634 i Ribe. — 26. *Bertel Nielsen Skrædder*, død før 1601; g. m. 1) Line; g. m. 2) 12/10 1572 i Ribe, *Mette Lavridsdatter*; hun g. m. 2) 31/1 1602 i Ribe, *Povl Jensen Kræmer*, Borger i Ribe. — 27. *Lambert Lauridsen*; ugift; død 1616 paa Rejse til Frankrig. Var vistnok en vidtløftig Person. Se Kancelliets Brevbøger under 26/9 1630. — 28. Jydske Samlinger I, Side 245. — 29. Hegelunds Almk. anf. Dato. — 30. Hegelunds Almk. anf. Dato. — 31. Jydske Tegnelser 3, 320; Kancelliets Brevbøger 1584—88, Side 869. — 32. *Ivar Ivarsen Hemmet*, født 1564 i Hemmet — død 6/1 1629 i Ribe; g. m. 2) 27/11 1603, *Karen Pedersdr. Baggesen*, født 1589 — død 20/5 1639. — 33. Samlinger til Fyens Historie og Topografi, I, Side 140 og 143. — 34. *Jacob Maadsens Fader*, Borgmester i Vejle *Mads Nielsen*, var gift med *Lene Christiernsdatter*, hvis Fader var *Christiern Nielsen*, Borgmester i Varde. — 35. *Knud Urne*, Lensmand paa Lolland; født 1564 i Roskilde — død 1622 i Kbhvn. gift med *Margrete Grubbe*. — 36. Disse og efterfølgende Oplysninger er taget fra Herredagsdombog Nr. 26. 1619. — 37. *Dines Jørgensen*, død 1605. Præst i Hunseby 1583—1605. — 38. Hans Mikkelsens Dagbog 20/3 1639. Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 141. — 39. F. R. Friis: Disciplene i Sorø Skole 1586—1623. — 40. Fyenske Tegnelser 3, 427; Kancelliets Brevbøger 1616—20, Side 177. — 41. Fyenske Tegnelser 3, 494; Kancelliets Brevbøger 1616—20, Side 456. — 42. Sjæll. Tegnelser 21, 389 b; Kancelliets Brevbøger 1616—20, Side 587. — 43. Jydske Tegnelser 6, 397 b; Kancelliets Brevbøger 1616—20, Side 678. — 44. Fyenske Tegnelser 3, 589; Kancelliets Brevbøger 1621—23, Side 43. Da de Kilder til Præstehistorie jeg har søgt, alle hævder at Jens Olufsens Skæbne efter Afskedigelsen i 1619 er ukendt, citerer jeg hermed Missivet ordret, da Beviset for, at Hr. Jens i Hunseby og Hr. Jens i Lunde er identiske, indeholder heri: »1621. 20. Febr. (København). Missive til Holger Rosenkrantz. Da Kongen har bragt i Erfaring, at Kaldet i Lunde i hans Len er ledigt, og at Sognemændene ikke kunne enes om Kaldet, skal Holger Rosenkrantz i Forening med Dr. Hans Mikkelsen, Superintendent over Fyens Stift, indsætte Hr. Jens Ollufsen, forhen Sognepræst ved Aasmærk Gaard paa Lolland, i Lunde Kald og paase, at Hr. Jens forestaar Kaldet retsindigt i alle Maader.« — 45. Wibergs Præstehistorie II, Side 327. — 46. Hans Mikkelsens Dgb. 9/7 1632; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 49. — 47. Hans Mikkelsens Dgb. 14/12 1629; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 6. Side 130. — 48. Hans Mikkelsens Dgb. 3/6 1631; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 6. Side 161. — 49. Hans Mikkelsens Dgb. 11/6 1631; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 6. Side 161. — 50. Hans Mikkelsens Dgb. 16/9 1631; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 6. Side 167. — 51. Hans Mikkelsens Dgb. 12/3 1632; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 42. — 52. Hans Mikkelsens Dgb. 15/3 1632; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side. 42. — 53. Hans Mikkelsens Dgb. 30/12 1638; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 137. — 54. Hans Mikkelsens Dgb. 1/3 1639; Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 140. — 55. P. Rhode: Saml. til Laalands og Falsters Hist. 1776. Side 527. — 56. Wibergs Præstehistorie II, Side 366. — 57.

F. R. Friis: Disciplene i Sorø Skole 1586—1623. — 58. Hans Mikkelsens Dgb. 16/10 1626: Saml. til Fyens Hist. o. Top. 5. Side 397. — 59. Hans Mikkelsens Dgb. 15/6 1634: Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 70—71. — 60. Hans Mikkelsens Dgb. 24/6 1634: Saml. til Fyens Hist. o. Top. 7. Side 71—72. — 61. P. Rhode: Saml. til Laalands og Falsters Hist. 1776. Side 487. — 62. *Frants Rosenstjerne Krag*, født 8/9 1733 i Magleby, Langeland — død 7/8 1799 i Taagerup; g. m. 16/11 1770, *Sophia Vorndran Bröchner*, født ca. 1743 — bgr. 19/8 1811 i Taagerup. — 63. Suhm: Saml. til den danske Hist. II, 1. Side 195—96. — 64. Den *Sophie Hansdatter*, født 26/7 1616 i Varberg — bgr. 17/3 1669 i Kbhvn; g. m. 3/7 1633, Rentemester *Henrik Müller*, der 7/5 1674 — altsaa efter sin Død — fik Vaabenbrev paa Navnet Rosenstjerne, kan jeg ikke se hører til Slægten. Vaabenskoldene er heller ikke ens. — 65. Erh. Qvistgaard: Præstehustruer. Side 34. — 66. Wibergs Præstehistorie I. Side 690—91. — 67. Om disse se Personalhist. Tidsskr. 3. R. IV, Side 145 og 9. R. II, Side 102. — 68. Wibergs Præstehistorie II. Side 366. — 69. Hoffmans Foundationer VI, Side 213. — 70. *Jonas Lihme*, født 22/9 1679 i København — død 8/8 1760 paa Vemmetofte; g. m. 1718 i Christiania, *Engel Maria von Storm*, født 168. — død 1758. — 71. Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexicon. Side 236.

og huse i sin fædrene by, da vilde han næsten alle vegne træffe sine forfædre.²

Befolkningstallene peger tydeligt nok i den retning. F. eks. viser jordebogen for 1719, at der i Sønderbroby var 17 gaardmænd og 5 husmænd paa Brobygaards jord, og matriklen for 1701 viser i Østerhæsing 28 gaarde og 10 huse. Tallene for de mindre landsbyer eller flækker i disse sogne er naturligvis betydeligt lavere. Al sandsynlighed taler da for, at »generation III« (med 32 ahner, som væsentligt fandtes i disse to sogne) beboede ca. en tredjedel af gaardene og maaske ogsaa af husene i landsbyerne Østerhæsing og Sønderbroby. Kunde vi paavise de 64 og de 128 ahner, vilde der ogsaa forholdsvis blive endnu flere — selv om vi maa regne med, at ikke faa ahner »tabes«, idet de kommer til at optræde mere end én gang paa ahnetavlen.

Kilderne for Sønderbroby og Østerhæsing sogne er ret mangelfulde for den ældre tids vedkommende, saa at »nedstamning fra alle en *landsbys* beboere« her ikke kan paavises, men kun formodes ud fra en forlængning af de givne linier. Men vi staar her maaske ved noget typisk, saa det er jo muligt, at endog »nedstamning fra alle et *sogns* beboere« kunde paavises, hvor ældre kilder er bevarede.

NOTER

¹ Oversigten er bygget over nedenstaaende oplysninger.

I. Yngre generationer.

Nr. 1, Karen Kirstine Kjærulff (1873—1927) (~ redaktør Knud Siegfried Martin Knudsen) var datter af *Nr. 2*, Peder Jensen Kjærulff (1843—1926), muremester fra *Østerhæsing* ~ *Nr. 3*, Maren Jeppesen (1845—1922) fra *Sønderbroby*.

II. Ældre generationer.

- A. *Nr. 2's ahner* (alle i *Østerhæsing by*, undtagen nr. 12 og 13, som dog boede i *Østerhæsing sogn*):
- a. Hans forældre: *Nr. 4*, Jens Pedersen (1802—88), huusmand og muurmester, ~ *Nr. 5*, Anne Kirstine Hansdatter (1809—1903).
 - b. Hans bedsteforældre: *Nr. 6*, Peder Jensen (1763—1839), huusmand og muurmester ~ *Nr. 7*, Kirsten Pedersdatter (1767—1850). — *Nr. 8*, Hans Larsen Langvaad (1764—1854), gaardmand ~ *Nr. 9*, Ane Hansdatter (1774—1837).
 - c. Hans oldeforældre: *Nr. 10*, Jens Jensen (1710—88), huusmand og muurmester ~ *Nr. 11*, Anne Rasmusdatter (1719—1801). — *Nr. 12*, Peder Pedersen Skov (1730—90), gaardmand paa »Vilhelmsgave«, *Østerhæsing sogn* ~ *Nr. 13*, Anne Cathrine Lauridsdatter (1742—91). — *Nr. 14*, Lars Hansen (1729—1821), gaardmand ~ *Nr. 15*, Anna Karstensdatter (1734—1812). — *Nr. 16*, Hans Jensen (1731—86), gaardmand ~ *Nr. 17*, Christiana Sørensdatter (1756—1826).
- B. *Nr. 3's ahner* (alle i selve *Sønderbroby*, undtagen nr. 22, 23, 24 og 25 samt 30 og 31 (og maaske 26 og 27), som dog boede i *Sønderbroby sogn*):

- a. Hendes forældre: *Nr. 18*, Jeppe Andersen (1799—1847), gaardmand ~ *Nr. 19*, Karen Andersdatter (1802—74).
- b. Hendes bedsteforældre: *Nr. 20*, Anders Nielsen (1763—1832), gaardmand i Sønderbroby ~ *Nr. 21*, Mette Marie Pedersdatter (1761—1834). — *Nr. 22*, Anders Jørgensen (1760—1831), gaardmand i Tørringe, Sønderbroby sogn ~ *Nr. 23*, Kirstine Andersdatter (1767—1842).
- c. Hendes oldeforældre: *Nr. 24*, Niels Nielsen (...—1802), gaardmand i Ølsted ~ *Nr. 25*, Maren Hansdatter (...—1778). *Nr. 26* og *nr. 27* ukendte. — *Nr. 28*, Jørgen Rasmussen Knabe (levede endnu 1781), gaardmand ~ *Nr. 29*, Karen Andersdatter (levede endnu 1781). — *Nr. 30*, Anders Jørgensen Graver (...—1798), gaardmand i Tørringe ~ *Nr. 31*, Karen Jensdatter (1734—1827).

III. Ældste generation, hvoraf nogle kendes.

- A. I Østerhåsinge by:
 - Nr. 15's forældre: *Nr. 32*, Carsten Eriksen (1718—75), gaardmand ~ *Nr. 33*, Karen Rasmusdatter (...—1764). — Nr. 17's forældre: *Nr. 34*, Søren Christensen (1724—1805), gaardmand ~ *Nr. 35*, Maren Jørgensdatter (1733—1807).
- B. I selve Sønderbroby (undtagen nr. 36, som dog boede i Sønderbroby sogn):
 - Nr. 24's fader: *Nr. 36*, Niels Larsen, gaardmand i Ølsted. — Nr. 28's fader: *Nr. 37*, Rasmus Knabe, gaardmand. — Nr. 30's fader: *Nr. 38*, Jørgen Graver, husmand.

² At der saa ogsaa bor nogle af personens forfædre i andre sogne afsvækker slet ikke det her sagte. Nr. 21's forfædre findes sandsynligvis udenfor Sønderbroby sogn. Nærværende undersøgelse omfatter jo netop en persons forfædre i 2 sogne, som ganske vist ligger hinanden nær.

OM SLÆGTEN DU PLAT — ISÆR DENS DANSKE LINIE

Af
FR. TOBIESEN

I December 1942 er det 50 Aar siden, at General *Ernst du Plat* døde som den sidste af sin Slægt, en hannoveransk Officersfamilie, af hvilken to Medlemmer i 1789 blev indkaldt til Danmark.

De to Generationer, som levede og virkede her i Landet, har skænket vor Hær flere fremragende Officerer, hvorfor der formentlig i dette Mindeaar er Anledning til at give en Fremstilling af Slægtens og dens Medlemmers Historie og opklare det Spørgsmaal, der i saa høj Grad sysselsatte den danske Linies Stamfader: hvorledes Slægten var kommen fra Frankrig til Celle.

Grundlaget for denne Meddelelse er samlet i Arkiver og Biblioteker her i Byen. Da det Øjeblik kom, hvor jeg maatte søge til Kilder i Tyskland, har Fru *H. v. Marchtaler* i Hamburg ydet mig Hjælp, og navnlig har hun for et Par Maaneder siden givet mig Anvisning paa Major *Otto v. Cossels*¹ Arbejde om Slægten *du Plat*. Denne Afhandling har sat mig i Stand til at fuldstændiggøre og korrigere min Viden om de hannoveranske og de yngre tyske Slægtled.

¹ *Otto v. Cossel*: Die du Plat, eine hannoversche Offizierfamilie. Der deutsche Herold, B. 19, pag. 27—30 og 35—38. Berlin 1931.

Min egen Kundskab om de tyske du Plat stammer fra to Haandskrifter. Det ene af disse — i det følgende kaldet *B* — er en af *Frederik Thaarup*² tagen Afskrift af den Autobiografi, som *Christian Frederik Claude du Plat* i 1818 indgav til de kongelige Ordeners Arkiv,³ og i hvilken der findes ret fyldige Oplysninger om Slægten.

Det andet, i mit Eje, er en tysk Udskrift af et Daabsregister over Døbte af Navnet *du Plat* i Tiden fra 3/1 1731 til 19/10 1753. Dokumentet mangler baade Stedsangivelse og Dato, men er underskrevet W. d. Pl. ∅: Kaptajn *Wilhelm du Plat*, som levede næsten en Menneskealder i Ratzeburg. Da saavel Navnene som Aldersfølgen paa de anførte ganske stemmer med *B*'s og v. Cossels Angivelser, er det utvivlsomt en Udskrift af det militære Daabsregister i Ratzeburg (St. Petri Milit. Gemeinde),⁴ som *Wilhelm du Plat* har sendt Familien her i København, enten Broderen *Claude* eller Faderen, som var meget interesseret i sin Slægts Historie.

Slægten *du Plat* er af gammel fransk Adel og i Følge v. Cossel⁵ ikke naturaliseret i noget andet Land.

Om Slægtens Oprindelse kan v. Cossel kun meddele, at der i det 17' Aarhundrede, i Frankrig fandtes flere Familier *du Plat*, der førte forskellige Tilnavne. Et Medlem af en af disse Slægter — hvilken har det ikke været muligt at opklare — blev i 1697 indkaldt til Hannover, i hvis Hær saa godt som alle dens mandlige Medlemmer har været Officerer, lige fra Ludvig den 14's til Napoleons Tid og ofret Liv og Blod for deres nye Fædreland.

Til Danmark kom Familien i 1789, da Brødrene *Johann Heinrich Christian du Plat*, Fændrik i 10. Infanteriregiment i Byen Hannover, og hans yngre Broder *Christian Friedrich Claude*, Styk-junker i Artilleriregimentet og Elev ved det militære Akademi sammesteds, traadte i dansk Tjeneste.

I *B*. fortælles om denne Ansættelse: »Denne [General v. *Düring*]⁶ befandt sig i Aaret 1789 — saavidt vides i Mission af den danske Regering — i Hannover. Ved et Besøg paa det militære Akademi sammesteds blev jeg examineret for ham; hvilket gav Anledning til at min ældste Oncle blev enig med ham om at

² *Frederik Thaarup*, 1766—1845, Professor i Statistik, senere Foged i Norge, Amtmand paa Bornholm. Dansk biograph. Lexik. XVII, 151. Afskriften ejes af Direktør *Hauch-Fausbøll*.

³ Arkivet brændte ved Slotsbranden i 1884.

⁴ I Følge *Fru v. Marchtaler* findes det nu i Hamburg.

⁵ v. *Cossel*: l. c., pag. 29.

⁶ *Ernst Christoph Friderich v. Düring*, * i Oldenburg 1738, † i Kiel 1809 som dansk Generaløjtnant og kommanderende General i Holsten. Dansk biograf. Leks. VI, 159.

ansætte min Broder og mig i dansk Tjeneste, fordi nu Krig mellem Danmark og Sverig var udbrudt.⁷ Igennem General *v. Huth*⁸ blev dette min Families Ønske foredraget Kronprindsen; men formedelst Højstsammes Ophold i Norge [paa Krigsskuepladsen] kom Resolutionen derom ej tilbage til Hannover forinden Septb. 1789.«

Den allerunderdanigste Forestilling om, at »Gefreider Corporal *Johann Heinrich du Plat* af Infanteriet og tituleret Stykjuncker *Christian Friderich Glode du Plat* af Artilleriet, maatte ansættes, den første som Fændrik à la suite ved Hans Kongel: Høyhed Kronprindsens Regiment, og den anden som Secondlieutenant ved Artillerie Corpset« blev approberet af Kongen under 23' Oct. 1789 og findes i Rigsarkivet.⁹

I samme Læg findes »Haupt-Rolle« meiner beiden jüngen Vettern, die in Königlich Dähnsche Hochlöbliche Krieges-Dienste als Officiers Ehrerbietigst empfohlen werden, egenhändig skreven og underskreven af *G. J. du Plat*, Genrl. Lieut. und Chef des Ingen.r Corps i Hannover 30te July 1789.

Det oplyses heri, at de to unge Officerer var Katoliker.

J. H. C. du Plat havde som nævnt megen Slægtsinteresse. I 1847, 78 Aar gammel, skriver han, da han »ikke kan forlade sit Hus«, til Overbibliotekaren ved det kongelige Bibliotek, Konferensraad *Werlauff*¹⁰ for at laane Bøger, der kunde oplyse ham om, hvorledes hans Slægt var kommet til Hannover, og Leksika, i hvilke Navnene *d'Olbreuse* og *Courgelon* fandtes.¹¹

Baade Broderen og han var nemlig af den Mening, at en *du Plat* var kommet til Hannover i Følge med en fransk Emigrant, Marquis *Desmier d'Olbreuse*, hvis Datter *Eleonore* i 1665 indgik et morganatisk Ægteskab, som senere blev legitimeret, med Hertug *Georg Wilhelm* af Celle.¹²

Hertugparrets Datter *Sophia Dorothea* blev gift med sin Fæt-

⁷ Krigen, der indskrænkede sig til Operationer paa den norsk-svenske Grænse, ophørte i Juli 1789.

⁸ *Heinrich Wilhelm v. Huth*, fremragende Artilleriofficer, traadte i 1766 i dansk Tjeneste og ledsagede *Christian VII* paa hans Udenlandsrejse. * i Sachsen 1717; blev Generalløjtnant og Statsminister m. m.; † i Kbhvn. 1806. Dansk biograf. Leks. XI, 14.

⁹ Königl. Ordres und Resolutiones an das Königlich: Generalitets und Commissariats Collegium, 1789, No. 734.

¹⁰ *Erich Christian Werlauff*, 1781—1871. Dr. phil., Overbibliotekar 1829, Professor i Historie ved Universitetet 1836, Konferensraad samme Aar.

¹¹ Brevet findes i kgl. Bibliotek, ny kgl. Samling, 2387, 4°, No. 104, Koncepten er i mit Eje.

¹² *Georg Wilhelm*, Hertug af Braunschweig-Lüneburg, 26/1 1624—28/8 1705, indgik 1665 en Forbindelse med *Eleonore d'Olbreuse*. Hun blev gift med Hertugen 1676; *Sophia Dorothea* blev født i Celle 1666; døde paa Slottet Ahlden 1726.

ter Kurfyrst *Georg Ludwig* af Hannover, senere *Georg I* af England.¹³ Men efter 10 Aars Ægteskab blev de skilte, fordi Kurfyrsten beskyldte hende for at staa i Forhold til Grev *Philipp Christoph Königsmarck*.¹⁴ Denne forsvandt pludselig og sporløst, og Prinsessen blev Resten af sit Liv holdt fangen paa Slottet *Ahlden*.

Efter v. Cossels Fremstilling, som støtter sig paa et Brev i Slægtseje fra Generalløjtnant *Georg Josua du Plat* til hans ældste Søn, er Familien *du Plat* kommen til Celle paa en ganske anden og mindre æventyrlig Maade.¹⁵

I Marquise d'Olbreuses Følge var nemlig hendes Fætter, *Jean de Courgelon*,¹⁶ som kom i stor Yndest hos Hertugen. Denne ønskede at faa sin Hær organiseret efter fransk Mønster og lod derfor Officerer indkalde fra Frankrig. Ved denne Lejlighed fik *Courgelon* sin Nevø *Pierre Joseph du Plat*, der var Løjtnant i den franske Garde, ansat i Dragonregimentet v. Hahn i Celle.

Fra ham nedstammer alle tyske, danske og engelske *du Plat*, saaledes som det fremgaar af nedenstaaende Stamtavle. Denne er kun for den danske Linies Vedkommende anført i sin Helhed, medens af de ældre hannoveranske Slægtled kun de Personer er medtagne, der belyser Slægtsgangen og som Søkende eller paa anden Vis har Relation til de to hertil indkaldte Officerer.

1. Slægtled.

Pierre du Plat, † i Paris, Intendant de l'arsenal de Paris; g. 6/6 1655 m. *Anne du Verger*. Søn:

2. Slægtled.

Pierre Joseph du Plat, * i Paris 4/5 1657, falden ved Malplaquet 4/2 1709. Løjtnant i den franske Garde; kom i 1697 i Braunschweig-Lüneburg-Celle'sk Tjeneste, 1709 Kaptajn i Dragonregimentet v. Hahn i Celle; g. i Namur 17/11 1690 (Kath. St. Loup) m. *Helène de Sacrée* (Forældre: *Pierre de Sacrée*; siden

¹³ *Georg Ludwig*, * i Hannover 28/3 1660, † paa Vejen til Osnabrück 22/6 1727. Kurfyrste blev han ved sin Faders Død 1698, og efter Dronning *Annas* Død blev han 12/8 1714 udraabt til Konge af England under Navn af *Georg I*.

¹⁴ *Philipp Christoph Königsmarck*, Broder til *Aurora K.*, forsvandt 1/7 1694; han var Oberst i hannoveransk Tjeneste.

¹⁵ I den før nævnte »Haupt-Rolle«, en officiel Skrivelse, giver Generalen den samme Meddelelse om Indkaldelsen som i Brevet.

¹⁶ *Jean de Courgelon*, * ca. 1633, † i Celle 9/12 1712. Hannoveransk Oberst og Vice-Staldmester, Chef for Garde-Dragonregimentet i Celle, g. sst. 20/9 1704 (Stadtk.) m. *Katharine Eleonore Jergius* (Forældre Præst i Berlin *Johann Friederich Jergius* og *Katharine Margarete Simon*); * ca. 1680, † ?.

1636 Borger og Købmand i Namur, * 1616, † dér 24/6 1691 (St. Loup) og *Catherine le Roy*, * ?, † 4/8 1692 sst.), * i Namur 8/2 1670, † ?.

4 Sønner, der alle blev Officerer, og af hvilke 2 faldt i Krigen.

Om Helène de Sacrée fortæller Sønnesønnen *Georg Josua* i det før omtalte Brev, at hun den ene Dag fik Underretning om, at hendes Mand var falden og den følgende Dag modtog hans Patent som Kaptajn; for at spare Omkostningerne ved Udnævnelsen sendte hun imidlertid Patentet tilbage. Hun sad i trange Kaar, og hendes ældste Søn underholdt en Tid lang baade hende og Brødrene.

3. Slægtled.

Pierre Joseph du Plat og *Helène de Sacrée's* ældste Søn.

Pierre Joseph du Plat, * i Namur 11/8 1691, † i Ratzeburg ... 1753. Kaptajn i Ingeniørkorpset med Garnison i Ratzeburg; g. 9/10 1721 paa *Siggel* (Grossenbrode Sogn) i Holsten m. *Engel Justina Janus* (Forældre: Godsforvalter paa Löhrstoft *Christian Janus*, * i Grossenbrode 26/12 1673, † ?, og *Hedwig Margarete Stempel*), * ... 3/11 1671, † ?.

4. Slægtled.

Pierre Joseph du Plat og *Engel Justina Janus* Børn: 8 Sønner og 2 Døtre. Af disse nævnes:

1. *Georg Josua du Plat*, * i Löhrstoft 9/9 1722, † i Hannover 15/12 1792, Generalløjtnant, Chef for Ingeniørkorpset, Excellence; g. 1° 1765 m. *Katharina Melusina v. Westenholz* (Fader: Hofraad i Hannover *Johann Friederich v. Westenholz*), * ?, † i Hameln 21/4 1767; g. 2° i Osnabrück 11/6 1768 (St. Johannes K.) m. *Marie Bernhardine Agnes Wilhelmine v. Derenthal* (Forældre: *Philip Nikolaus v. Derenthal*, * i Osnabrück 22/8 1695, † sst. 21/11 1752 (St. Johs.) og *Bernhardine Gosmine Therese v. Kerckerinck zur Borg*, * paa Borg v. Rinkerode 13/4 1722, † i Osnabrück 8/3 1760), * 1749, † i Hildesheim 2/6 1782, begr. i Kapuzinerkirkens Krypt.

Af 2. Ægteskab 2 Sønner, se Slægtled 5.

I B. fortælles, at *Georg Josua du Plat* tog en af Broderen *Peter Josephs* Sønner i Huset, og at han ved sit Bekendtskab med høje danske Militære havde en Finger med i Spillet ved Brodersønnernes Indkaldelse til Danmark.

4. *Peter Joseph du Plat*, * i Löhrstoft 15/4 1728, † i Uthlede ved Hagen 24/4 1782, Kammerkonduktør, 3/1 1764 blev han

Oberdeichgraf¹⁷ for »Unter-Weser«; g. 29/7 1759 i Jork ved Buxtehude m. *Anna Dorothea Feindt* (Forældre: *Barthold Feindt*, Køb- og Handelsmand i Jork, og *Catrin Margret Richter*, * i Borstel 19/11 1698, † i Jork 20/4 1764 (evang. Kirke), hun g. 1° med *Gerd Hey*, Landes-Vorsprech¹⁸ ved Retten i Jork), * i Jork 22/2 1738, † i Uthlede 22/3 1811. Børn 1—10, se Slægtled 5 B.

Peter Joseph du Plat boede først i Aumund ved Vege-sack, Lessum Sogn, senere i Uthlede. Om Faderen og Hjemmet anføres i B.: »Hans Faders Liv ifølge hans Embeds Stilling tillod ham kun liden Tid til at beskæftige sig med sine Sønners Dannelsen. De to ældste Søner forlod derfor i en ung Alder det faderlige Hus. Den ældste blev antagen i Søns Sted af Farbroderen *Wilhelm du Plat* og ansat i samme Regiment, hvori han selv stod; den anden blev paa lige Maade antagen som Søn af den ældste Farbroder *Georg du Plat* og ansat i Ingeniørkorpset, hvor han fik sin højere Dannelse. De to yngste kom 1780 i en latinsk Skole i Vechta i det Münsterske og var indtil den Tid undervist af en Hovmester. Faderen blev 1782 i sin bedste Alder ved Døden bortrevet, men hans Broder *Wilhelm du Plat*, som allerede havde antaget sig en af sine Brodersønner, antog ogsaa de to yngste og de fandt i ham, som dengang var Major i det andet hannoveranske Infanteriregiment i Osnabrück en anden øm Fader, som nu havde 3 Brodersønner i sit Hus.«

7. *Johann Wilhelm du Plat*, * i Ratzeburg 4/10 1735 (St. Petri Militærmenighed), † i Hameln 16/6 1806. Hannoveransk Generaløjtnant, Excellence; fra 1795—1803 Chef for 7^e Infanteriregiment i Hameln, Inspektør for Infanteriet til 1801, tidligere Direktør for Matrikelmaalingerne i Bispedømmet Osnabrück; g. 1° i Osnabrück, før 1782, m. *Marie Therese v. Lemalle*,¹⁹ * i Nederlandene 3/5 1736, † i Hameln 26/6 1799. Hun g. 1° med *v. Gefaehl*, † før 1782. Ægteskabet barnløst. g. 2° i Hameln ca. 1800 m. *Seehausen* (Forældre: Overkommisær *August Seehausen* og *Sophie Juliane Ebeling*), * ?, † mellem 1806 og 1808. 1 Søn, død som 13aarig.

Om Brodersønnernes Ophold i hans Hus fortælles i B.: »De to yngste fortsatte Studeringerne paa Gymnasium Carolinum sammesteds, ligesom alt, hvad desuden kunde give dem en pas-

¹⁷ Vedligeholdelsen og Tilsynet med Digerne varetoges af et Udvalg af Lodsejerne, i Spidsen for dette stod en Deichgraf; Oberdeichgraf var den højere Instans. (Meyers Konversations Lexikon).

¹⁸ Vorsprech var Navnet paa den ved den grevelige Ret i Jork fungerende Advokat; Oplysning fra Amtsgerichtsrat *Ernst du Plat*.

¹⁹ I B. kaldes hun fejlagtigt *Baronesse de la Maille*.

sende Opdragelse for deres tilkommende Bestemmelse, blev anvendt.

Hans Retskaffenhed, hans uskrømtede Gudsfrygt, hans Arbejdsomhed fremlyse for deres unge Hjærter som et efterlignelsesværdigt Exempel. Taknemlighed, Ærefrygt og sønlig Kjerlighed oprejste et varigt Minde i deres Hjerter for ham, den sjældne Ædle, den sande Kristen, den i *Hertug Ferdinands*²⁰ Skole dannede, højt fortjente Officer, ligesom for hans ædle Hustru *Therese du Plat*, født *Baronesse de la Maille*, der var dem en øm Moder.«

5. Slægtled.

A. *Georg Josua du Plat og Bernhardine v. Kerckerincks Søner. 1—3.*

1. *Georg Carl August du Plat*, se den engelske Linie.

2. *Burchard Friedrich Ludwig Wilhelm du Plat*, * i Hannover 4/12 1771 (Kath. St. Clemens), † 2/9 1809 af Sumpfeber i Middeburg paa Øen Walcheren. Kaptajn i den kgl. tyske Legion.²¹

3. *Detlof Ernst Georg Wilhelm Clemens du Plat*, * i Osnabrück 3/8 1773, † sst. 25/9 1773.

B. *Oberdeichgraf Peter Joseph du Plat og Dorothea Feindts Børn 1—10.*

1. *Georg Wilhelm du Plat*, * i Jork 9/9 1759, † i Hannover 14/4 1823 (St. Clemens). Hannoveransk Kaptajn; g. i Osnabrück 1791 m. *Antoinette Henriette v. Gefaehl* (Forældre: v. *Gefaehl* og *Marie Therese v. Lemalle*), * 1762, † i Hildesheim 25/11 1843. Hun var saaledes en Datter af Farbroderen *Johann Wilhelms* 1' Hustru. Ægteskabet barnløst.

2. *Peter Joseph du Plat*, * i Jork 26/2 1761, † i Celle 19/3 1824, hannoveransk Generaløjtnant, Excellence; g. 1800 m. *Charlotte Eleonore Elisabeth v. Bothmer*, * i Bothmer 23/6 1774, † i Celle 2/5 1842. 1 Datter, død ung.

Peter du Plat deltog som Oberst og Brigadechef i Belejringen

²⁰ Hertug *Ferdinand af Braunschweig*, 1721—1792, berømt Hærfører fra Frederik d. Stores Krige.

²¹ Efter at den hannoveranske Hær i Henhold til *Konventionen i Artlenburg* i Juli 1803 var bleven afvæbnet og opløst af Franskmændene, dannedes der i England, skønt Franskmændene paa alle Maader søgte at hindre Hannoveranerne i at forlade Fastlandet, et Korps af hannoveranske Soldater og Officerer. Dette, der bestod af alle Vaabenarter, bar Navnet *Kings German Legion*, af Tyskerne kaldet *Königlich Deutsche Legion*. Den kæmpede i de følgende Aar mange Steder sammen med Englænderne mod Napoleon; f. Exp. var en Division af Legionen med ved Overfaldet paa København 1807. *Bernhardt Schwertfeger*: *Geschichte der Königlich Deutschen Legion*, 1803—1816, I—II, Hannover og Leipzig 1907, pag. 16 ff.

af København 1807,²² og her indtraadte for første Gang i Slægtens Historie det tragiske Tilfælde, at Broder kom til at staa mod Broder, i hver sin af de to Hære, der stod overfor hinanden under Krigsforhold.

3. *Justina Katharina du Plat*, * i Jork 3/8 1762, † i Uthlede 5/12 1778.

4. *Anton Friederich du Plat*, * i Arbergen ved Achim 6/2 1764, † i Uthlede 25/11 1778.

5. *Sophie Dorothea Ernestine du Plat*, * i Land Kehdingen ved Stade 20/9 1765, døbt i Stade 23/9 (St. Nikolai), † i Buxtehude 7/3 1848; g. i Jork 31/10 1793 m. *Hans Helweg* (S. af Borger og Frugthandler *Hans Helweg*), Dr. med., tidligere britisk-hannoveransk Eskadronskirurg, praktiserende Læge i Jork.

6. *Johann Ernst Friederich du Plat*, * i Aumund 7/11 1767, falden ved Hooglede 13/6 1794; Løjtnant i 1' hannoveranske Grenaderbataillon.

7. *Johann Heinrich Christian du Plat*, se den danske Linie.

8. *Christian Friedrich Claude (Glode) du Plat*, * i Aumund 11/12 1770, døbt i Lessum 16/12, † i Kbhvn. 28/8 1841 (hidsig Feber), begr. 2/9 1841 (Garn.). — 23/10 1789 Sekondløjtn. i Artilleriet, 30/10 s. A. naturaliseret som dansk Undersaat,²³ 23/8 1795 Premierløjtn., 18/4 1800 Aide-Generalkvartermester og Forstander for Frikorporalskolen i Kbhvn.; 20/1 1808 adjungeredes han *Bernadotte* under dennes Indmarch gennem Hertugdømmerne, 28/6 1810 Kommandør for Landkadetkompagniet med Majors Karakter, 1812 Kommandør for Landkadetkorpset og Oberstløjtn., 18/10 1817 Kar. Oberst. I Begyndelsen af 1831 Chef for Landkadetkorpset, men allerede i April s. A. afskedigedes han efter Ansøgning i Naade med fuld Gage og sattes à la suite. Aarsagen hertil mentes at være, at du Plat for at glæde Kongen havde bevirket, at hans Søn, *Grev Dannemand*²⁴ ufortjent fik en stor

²² *Bernhardt Schwertfeger*, 1. c. pag. 98.

²³ Naturalisationsprotokollen, Rigsarkivet, 30. Oktober 1789 paa Christiansborg. *Johann Heinrich du Plat* fra Hannover, Gefreider Korporal, Tit. Stykjunger *Christian Friederich Glode du Plat*.

²⁴ *Frederik Vilhelm Dannemand*, S. af Kong *Frederik VI* og *Bente Rafsted*, * i Kbhvn. 20/7 1813, † paa Aastrup 12/3 1888. Optaget i grevelig Stand 1839, Oberstløjtnant, Kammerherre, Besidder af Aastrup. G. 1° 28/4 1840 m. *Francisca v. Scholten*, * 6/6 1821, † 9/2 1844; D. af Generalguvernør *Peter v. Scholten* og *Anne Elisabeth Thortsen*; 2° 13/6 1845 m. Comtesse *Louise Christine Schulin*, * 5/12 1815, † 11/6 1884; 3° 18/10 1884 m. *Regine Vilhelmine Marie Laursen*, *15/9 1840, † 5/9 1886. *Grev Dannemand* var saaledes Svoger til General *Glode du Plat*, der stod ham og hans Hustru meget nær. Dette er Grunden til, at først Kammerherreinde *du Plat* og senere Generalen blev begravet i det Dannemandske Gravsted paa Soderup Kirkegaard (Aastrups Sognekirke).

Afgangseksamen og derved Æressablen. Se Dansk biograf. Leks. B. 18, pag. 379; her findes Litteraturfortegnelse. 7/12 1831 blev han Kommandant i Kastellet, 1838 Kar. Generalmajor. Kammerherre 28/1 1817, R. 28/6 1809, Dbm. 28/1 1812, K. 25/5 1826. — g. i Kbhvn. 17/2 1795 m. *Christine Schiøtt* (Forældre: Kasserer ved den alm. Enkekasse *Friderich Schiøtt*, c. 1748—1804, og *Dorothea Mandix*, c. 1748—1809), * i Kbhvn. 17/2 1777, døbt 28/2 (Nikolaj), † 31/3 1842 paa Frederiks Hospital (kronisk Nyrebetændelse), begr. 5/4 1842 (Garn.). Om Begravelsen meddeler *Victor Krohn*,²⁵ at 4 Sergenter af de to Jægerkorps, der laa i Kastellet, var kommanderede til at bære Liget. — Ægte-skabet var barnløst, og Brodersønnen *Cæsar* var ved gensidigt Testamente indsat til Universalarving.²⁶

Fru *Pauline Petersen*, gift med Præsten i Kastellet, fortæller om *du Plats*.²⁷ »Det var en ægte Hofmand af den gamle Skole, med dyb Veneration for Kongehuset og et ridderligt Anstrøg over hele hans Væsen. Hans Kone var mere forstandig end smuk. Begge viste os en Opmærksomhed og Forekommenhed, der ej kunde andet end glæde os.«

Krohn fortæller fremdeles:²⁸ »Det var du Plat, der ufrivillig spiller en Rolle i Slaven *Kristian Larsen Kjærs* første Flugtforsøg fra Krudttaarnet i Dronningens Bastion i 1835, idet denne sidste gennem sin Gennemsøgning af Generalens Værelser for at finde nogle Beklædningsstykker, hvormed han kunde skjule sin Nøgenhed, pludselig befinder sig i du Plats Soveværelse, hvor han udstøder et »Pardon monsieur!« for straks efter at forsvinde med Kommandantens Kappe og fjerprydede trekantede Hat.« Han meddeler fremdeles,²⁹ at du Plat meldte sig syg 27' August 1841, og at han afgik ved Døden den følgende Dag. »Begravelsen fandt Sted fra Kastelskirken 2' September Kl. 6 Fm., og allerede Kl. 5¾ skulde der møde 6 Jægere med Gevær for at paradere ved Kirken, Kommandantboligen og Ligstuen. En Premierløjtnant af hvert af Kastellets to Jægerkorps skulde være Sørgemarskaller, 10 Sergeanter, Bombarderere og Overjægere af Garnisonen skulde bære Liget fra Boligen til Kirken, derfra paa Vognen og sluttelig til Graven; endelig skulde to Underjægere bære Ligskamlerne.«

Enken ansøgte 18' Oktober 1841 »om en aarlig Pension af den almindelige Pensionskasse, da hendes ordinære Pension kun

²⁵ *Victor Krohn*: Kastellet Frederikshavns Kommandanter gennem 250 Aar. »Kastellet« 1931, No. 9.

²⁶ Reciprokt Testamente af 19' Juli 1808 med vedføjjet Codicil af 18' Novbr. 1826; No. 326, konfirm. 13/11 1841 af Overøvrigheden. Rigsarkivet.

²⁷ Memoirer og Breve, B. 31, pag. 149.

²⁸ Kastellet Frederikshavns Fængselshistorie gennem 250 Aar. Kgl. Bibliotek.

²⁹ *Victor Krohn*: Kastellets Kommandanter.

er 300 Rdl. Generalen har ikke efterladt sig nogen Formue eller Ejendele af synderlig Værdi«.

»Enken er af et yderst svageligt Helbred og trænger til megen Pleje og Omhu, og hun er af en højst respektabel Karakter, hvorfor Kommandantskabet anbefaler hendes Ansøgning paa det varmeste.«

9. *Anna Dorothea (Doris) Helene du Plat*, * i Aumund 27/11 1773, † i Buxtehude 11/11 1845; g. i Jork 7/5 1797 m. *Otto Christian Seumenich*, * i Jork 26/3 1770, † i Buxtehude 1/8 1826, Dr. juris, Advokat sst.

10. *Bernhardine Antoinette du Plat*, * i Aumund 26/5 1774, † ?, g. i Jork 13/4 1806 m. *David Philipp Wilhelm Schaumburg*, * ?, † ca. 1830, Sognepræst til Alt Luneberg ved Geestemünde, senere Superintendent og Kirkeraad i Harsefeld ved Stade.

Den engelske Linie.

5. Slægtled.

Georg Carl August du Plat, * i Hannover 30/3 1770 (Kath. St. Clemens), † 21/6 1815 af sine Saar i Slaget ved Waterloo. Oberst og Chef for 1. Brigade af den kgl. tyske Legion; g. i Lüneburg 30/12 1792 (Militærmenigheden) m. Grevinde *Christiane Sophie Juliane Caroline Ernestine v. Taube* (Forældre: Generaløjntant, Kommandant i Lüneburg, Grev *Johann Jacob Gustav v. Taube*, * i Stockholm 6/5 1727, † i Lübeck 19/3 1799, og Baronesse *Hippolythe Eleonore v. Albedyll*, * i Hannover[?] 7/7 1740, † i Lüneburg 3/2 1795), * i Hannover 15/1 1773 (Militærmenigheden), † i Stuttgart 27/11 1837, skilt i Hannover 1803. — 5 Børn, hvoraf nævnes:

6. Slægtled.

Georg Gustav Wilhelm du Plat, * i Lüneburg(?) 14/10 1796, † i Wien 21/12 1854. Engelsk Generalmajor og ansat ved Legationen i Wien, tidligere Oberst af Ingeniørkorpset og Konsul i Warschau, Ridder af Welferordenen; g. paa Slottet Hardenberg 28/1 1822 m. Grevinde *Pauline Friederike Johanna v. Hardenberg* (Forældre: Grev *Karl Philipp v. Hardenberg*, * 14/10 1756, † i Hannover 31/1 1840, og Grevinde *Friederike Henriette v. Wartenberg*, * 27/10 1771, † 19/12 1814), * 30/12 1800, † i Nizza 24/2 1876. — 2 Børn.

7. Slægtled.

1. *Sir Charles du Plat* (senere *Taylor-du Plat*), * 23/11 1822, † i England 18/11 1900. Generalmajor, Adjutant hos Dronning Victoria, K. B.; g. 1° 1/5 1855 m. *Mary Dalpoll* (D. af *Sir*

William Dalpoll, Bart.), * ?, † 1867; g. 2° 27/7 1897 m. *Anne Forbes* (D. af Lord J. G. Forbes, engelsk Major). Hun levede i England i 1921 som Lady *Bennet-du Plat*. Barnløs.

2. *Eleanor Marianne Auguste du Plat*, * i Hannover 21/12 1823, † i Dresden 17/6 1919.

Den danske Linie.

5. Slægtled.

Johan Heinrich Christian du Plat, * i Aumund 18/5 1769, døbt i Lessum 22/5, † i Kbhvn. 29/2 1852 (Alderdomssvaghed), begr. 3/3 1852 (Garn.). — 23/10 1789 Fændrik à la suite i Kronprins Frederiks Reg., 21/12 1792 Sekondløjtn., 13/3 1801 Premierløjtn., 19/12 1806 Stabskaptajn, 20/1 1808 Divisionskvartermester, 24/3 1812 Overadjutant hos Frederik VI, 21/1 1817 Oberstløjtn. af Infanteriet, 21/1 1826 Generalkvartermesterløjtn., 5/12 1826 Generaladjutantløjtn., 18/3 1839 à la suite, 10/6 1841 Kar. Generalmajor, 1/1 1828 Kammerherre, 16/5 1824 R., 25/5 1826 Dbm., 28/10 1836 K. — I sine yngre Aar gjorde han sig fortjent ved Opmaalingsarbejder i det sydlige Norge, paa Bornholm og i Slesvig. — g. i Kbhvn. 30/10 1802 (Petri) m. *Alette Marie Amalie de Wilster* (Forældre: Kommandant paa Rosenborg, Major *Cæsar Augustus de Wilster*, * i Rendsburg 1/1 1734, døbt³⁰ sst. 3/1 (Christ. und Garn. K.), † i Kbhvn. 6/6 1812 (Trin.), begr. 10/6 i Rosenborg Slotshave og *Charlotte Elisabeth v. Schacht*, * i Kbhvn., døbt 4/10 1749 (Garn. t.), † paa Rosenborg 9/11 1791 (Petri), begr. 15/11 paa St. Petri Kirkegaard), * i Kbhvn. 4/3 1777, døbt 11/3 (Garn. t.), † sst. 17/7 1853 (Cholera), begr. 9/7 (Garn.). — Fotografi³¹ af hende efter Ungdomsportræt, pousseret i Vox af Carl Lode 1800. — Børn:

6. Slægtled.

Johan Heinrich Christian du Plat og Alette Marie Amalie de Wilsters Børn.

1. *Friedrich August Peter Wilhelm du Plat*, * i Kbhvn. 18/8 1803, døbt 1/10 (Garn. t.), † i Ratzeburg 22/3 1870, begr. 26/3 (St. Petri Milit.). — 1/1 1813 Kadet, 20/1 1818 Sekondløjtn., 19/8 1825 Premierløjtn., 5/6 1833 Stabskaptajn, 1/7 1841 Kaptajn à la suite i Ingeniørerne, 1/7 1842 Kaptajn I med Garnison i Ratzeburg, tillige Chausséinspektør. 9/8 1825 Kammerjunker; — g. 15/4 1842 i Schleswig (Friederichsberg) m. *Johanne Sophie Wilhelmine Eicke* (Forældre: Justitsraad, Dr. juris *Johannes Wilhelm Eicke*

³⁰ Daabsattesten findes i Rosenborgs Arkiv.

³¹ Alle nævnte Fotografier er i Forf.s Eje.

og 2e Hustru *Benedicte Sophie Marie v. Bachmann*), * i Schleswig 15/8 1814, døbt 18/10, † 12/9 1907 i Klosteret Mariensee v. Leine, begr. sst. — Børn: 7. Slægtled A, 1—6.

Ved Oprørets Udbrud i 1848 var han paa slesvig-holstensk Side, men deltog ikke i Krigsbegivenhederne. Han blev 16/9 1852³² dømt til at have Charge og Ære forbrudt, men Dommen blev ved kgl. Resolution af 10/11 1852³³ formildet til alene at have Chargen forbrudt, og 15/12 s. A. fik han Tilladelse til at opholde sig i det danske Monarki.³⁴ Han kæmpede hele sit øvrige Liv med økonomiske Vanskeligheder.

2. *Friedrich Cæsar Ludolph Rudolph du Plat*, * i Kbhvn. 21/12 1804, døbt 17/2 1805 (Garn. t.), † i Kiel 2/4 1874, begr. sst. 7/4 (Südfriedhof). — 9/9 1813 Kadet, 28/12 1819 Sekondløjtn. i Livregimentets Kyrasserer; gennemgik 1830—34 den militære Højskole, 3/12 1834 Premierløjtn., 31/12 1839 Ritmester i Generalstaben, 1/7 1842 Ritmester I og Adjoint ved Generalstaben for Hertugdømmerne, 2/3 1848 Major. — Kammerjunker 23/9 1823; R. 28/6 1840, Dbm. 7/11 1843. — g. i Kbhvn. 25/3 1833 (Petri) m. *Louise Maria Thomsen* (Forældre: Borgmester i Tønning, senere Deputeret i det slesvig-holsten-lauenburgske Kancelli, Etatsraad *Peter Thomsen*, * i Treya 11/2 1781, † i Tønning 20/2 1839, og *Christina Sophia Augusta Bentzen*, * i Aabenraa 21/7 1782, † i Tønning 28/3 1862), * i Tønning 4/3 1809, døbt 11/4, † i Delmenhorst 8/9 1893, begr. i Kiel 11/9 (Südfriedhof).

Fotografier af ham og Hustruen findes. — Børn: 7. Slægtled B, 1—3.

I 1848 sluttede han sig til Slesvig-Holstenerne, men da han ikke vilde kæmpe mod den Hær, i hvilken hans Slægtninge og Venner tjente, blev han Afdelingschef i Militærforvaltningen, senere Oberst à la suite i Generalstaben. Saaledes kom for 2e Gang Brødre til at staa imod Brødre; men denne Gang ikke i aaben Mark. I 1851 fik han efter Ansøgning Afsked med Pension. Han bosatte sig i Hamburg, hvor han oprettede en Kostskole for unge Mænd, men efter 1864 flyttede han tilbage til Kiel. Ogsaa han blev dømt fra Charge og Ære samt ved kgl. Resolution af 29/3³⁵ og 28/7 1852³⁶ udelukket fra Amnesti og mistede sine Ordener. Se Dansk biograf. Leks. B. 18, pag. 389, hvor Litteraturangivelse findes.

3. *Mariane Dorothea du Plat*, * i Kbhvn. 25/6 1806, døbt

³² Departementstidende 1852, pag. 1001 ff.

³³ ibidem, pag. 1010.

³⁴ Generaladjutantens Extractbog 1852, No. 962, Resolution af 15/12 1852.

³⁵ Departementstidende 1852, pag. 416.

³⁶ ibidem, pag. 604.

5/9 (Garn. t.), † sst. 8/2 1884 (Bronchopneumoni), begr. 14/2 (Garn.); — g. i Kbhvn. 30/5 1828 (Garn.) m. Premierløjtn. i Kongens Reg. *Frederik Wilhelm Carl Tobiesen* (Forældre: Kopist i Hof- og Stadsretten *Jacob Christian Tobiesen*, døbt i Stavanger 19/8 1763, † i Kbhvn. 6/4 1840, og *Johanne Birgitte Borup*, * i Kbhvn., døbt 17/12 1766 (Trin.), † sst. 19/5 1815 (Helligg.)), * i Kbhvn. 10/1 1795, døbt 4/3 (Trin.), † sst. 19/9 1867 (Garn.) (Blærekræft), begr. 24/9 (Garn.). — Oberst og Kommandør for Landkadetkorpset, Afsked 1854. Se »Patriciske Slægter, III Samling, Kbhvn. 1915, pag. 294. Fotografier af ham og Hustruen; Malerier af dem hos Fru Ella Tobiesen.

4. *Peter Henrik Claude (Glode) du Plat*, * i Kbhvn. 28/9 1809, døbt 3/11 (Garn. t.). Falden ved Stormen paa Dybbøl Skanser 18/4 1864, begr. i Soderup 28/4 1864.³⁷ — 1/2 1818 Kadet, 1/7 1825 Sekondløjtn., 29/10 1829 Premierløjtn., 1/7 1842 Kaptajn I. I Aarene 1846—48 tjente han i den russiske Hær og deltog i et Felttog i Kaukasus, blev 2 Gange saaret og vandt megen Ære; 17/7 1848 Major, 6/10 1850 Oberstløjtn., 12/3 1856 Kar. Oberst, 16/3 1860 Generalmajor, 9/12 1863 Divisionsgeneral. — Kammerjunker 29/10 1829, Kammerherre 4/11 1848, R. 7/2 1848, Dbm. 6/10 1850, K. 28/12 1858. — g. i Kbhvn. 25/11 1848 (Garn.) m. *Elisabeth Catharina v. Scholten* (Forældre: Generalguvernør *Peter Carl Frederik v. Scholten*; * i Viborg(?) 17/5 1784, † i Altona 26/1 1854, og *Anne Elisabeth Thortsen*, * i Kbhvn. 20/5 1786, † sst. 1/3 1849), * i Kbhvn. 4/9 1811, hjemmedøbt 4/9 (Garn.), † i Altona 13/12 1859, begr. 29/12 (Soderup).

Gennem lang Tid havde du Plat ønsket at vinde Frøken Scholtens Haand, og hendes pludselige Død efter kun 11 Aars Ægteskab var en Sorg, han aldrig forvandt. Om ham som Militær se Dansk biograf. Leks. B. 18, pag. 381; her findes ogsaa Litteraturangivelser. Ikonografi hos P. B. C. Westergaard: Danske Portrætter. Fotografier af ham og Hustruen og Skitsen til Maleriet paa Frederiksborg af A. Jerndorff hos Forf.

5. *Georg Ernst Emil du Plat*, * i Kbhvn. 23/6 1816, døbt 16/8 (Garn.), † sst. (Hjertesygdom og Apopleksi) 15/12 1892 (Matth.), begr. 21/12 (Garn.). — 1/1 1826 Kadet, 7/5 1832 Sekondløjtn., 1/7 1842 Premierløjtn., 22/7 1849 Kaptajn II, 28/5 1853 Kaptajn I, 8/7 1861 Major, 1/10 1864 Oberstløjtn., 17/1 1867 Oberst, 24/9 1870 i Følge Ansøgning Afsked med Karakter af Generalmajor. Hofjunker 22/5 1840, Kammerjunker 23/3 1841; 13/9 1848 R., 6/10 1860 Dbm. — g. i Kbhvn. 6/2 1867 (Garn.) m. *Maria Franziska Josephine Owen* (Forældre: Grosserer *Joseph Owen*, * i London 15/5 1789, † i Ordrup 7/9 1862, og *Susanne Christine*

³⁷ Se Note 24.

v. d. Pahlen, * i Kbhvn. 1/8 1794, † sst. 15/11 1884), * i Kbhvn. 5/7 1819, døbt 12/3 1820 (Petri), † sst. 27/4 1895 (Sukkersyge), begr. 1/5 1895 (Garn.). — Fotografier af ham og Hustruen findes.

7. Slægtled.

A. *Kaptajn Wilhelm du Plat og Johanne Sophie Wilhelmine Eickes Børn*. 1—6.

1. *Luisse Marianne du Plat*, * i Ratzeburg 17/12 1844, døbt 28/1 1845 (St. Petri Milit.). Selskabsdame, 1894 Stiftsdame i Stift Mariensee; † her 31/7 1935, begr. paa Klosterdamernes Kirkegaard.

2. *Wilhelm Heinrich Cæsar du Plat*, * i Ratzeburg 6/7 1846, døbt 29/7 (St. Petri Milit.), † i Kiel 1/2 1916. — Kaptajn i Infanteriregim. No. 84, senere Major ved Munderingsdepot i Hamburg. E. K. 1870. 2. — g. i Hamburg 10/10 1877 m. *Catharine Cropp* (Forældre: *Julius Cropp*, 1801—1868, Archidiaconus ved St. Nicolai Kirke, og 2' Hustru *Elisabeth Friederike Catharina Born*, 1819—1886),³⁸ * i Hamburg 2/11 1852, † sst. 16/1 1891. — 5 Børn: 8. Slægtled A, 1—5.

3. *Cæsar Johann Ernst du Plat*, * i Ratzeburg 23/7 1847, døbt 25/8 (St. Petri Milit.), † sst. 25/3 1854 (Skarlagensfeber), begr. 28/3 (St. Petri).

4. *Ernst Emil Claude du Plat*, * i Ratzeburg 2/4 1849, døbt 18/5 (St. Petri Milit.), † i St. Louis, U. S. A., 6/12 1910. Ugift.

5. *Heinrich Claude du Plat*, * i Ratzeburg 15/6 1850, døbt 14/7 (St. Petri Milit.), † sst. (Skarlagensfeber) 24/3 1854, begr. 28/3 (St. Petri).

6. *Carl Friederich Heinrich du Plat*, * i Ratzeburg 18/1 1855, døbt 8/3 (St. Petri Milit.), † i Tinglev 17/7 1906, begr. sst. 20/7; Farmaceut, Apoteker i Tinglev. Ugift.

7. Slægtled.

B. *Oberst Cæsar du Plat og Louise Maria Thomsens Børn*. 1—3.

1. *Therese Emilie Christine Claudia du Plat*, * i Kbhvn. 13/1 1834, døbt 18/3 (Citad.), † i Delmenhorst 25/7 1905, begr. 28/7 sst. (Alter Friedhof). — g. i Kiel 2/10 1865 med Dr. med., prakt. Læge i Delmenhorst, senere Medicinalraad *Ernst Friederich Carl v. Harbou* (Forældre: Amtsforvalter, senere Advokat *Michael August v. Harbou*, 1799—1853, og *Amalie Fürsen*, * 1800), * i Nordborg 6/8 1830, døbt 9/9 (Nordborg), † i Delmenhorst 17/2 1900, begr. 20/2 (Alter Friedhof). — Fotografi af hende findes.

2. *Johann Heinrich Peter Claude du Plat*, * i Kbhvn. 20/8

³⁸ Deutsches Geschlechtsbuch Bd. 21, pag. 184.

1836, døbt 11/12 (Citad.), † i Hannover 11/12 1894, begr. sst. — Preussisk Regierungs- og Bau-Rat. Deltog i Krigene 1864 og 1870—71. — g. i Iburg ved Osnabrück 12/6 1874 m. *Julie Meyer* (Forældre: Boghandler *Ernst Meyer* og *Margarete Schmerfeldt*), * i Osnabrück 24/10 1841, † i Hannover 11/12 1931, begr. sst. — Fotografi af ham findes. — 3 Børn: 8. Slægtled B, 1—3.

3. *Claude Jean Agathon Gustav du Plat*, * i Schleswig 1/8 1845, † i Nordamerika. Sekondløjtn. i Füsilier Reg. No. 36; Afsked 1872. Ugift.

8. Slægtled.

A. *Major Wilhelm du Plat og Catharine Cropps Børn.*

1. *Walter du Plat*, * i Aabenraa 17/9 1879, † efter et Ulykkestilfælde i Mecklenburg 30/11 1904, begr. i Schleswig (Garn. Kg.) Jan 1905. — Fændrik i Reserven, deltog i Boerkrigen 1899—1900, senere Landmand. Ugift.

2. *Erna du Plat*, * i Schleswig 25/11 1882, † i Hamburg 21/10 1888.

3. *Ulrich du Plat*, * i Schleswig 13/7 1885, † i Hamburg 28/10 1888.

4. *Käthe Marie Louise Erna Ulla du Plat*, * i Schleswig 3/9 1888. Røde Kors Sygeplejerske under Verdenskrigen. Røde Kors Medaille III, »Kriegsehrenkreuz«. — g. 1° m. *Carl Conrad Herbert Meyer-Estorf*, Dr. med. Kredsmedicinalraad i Pommern, skilt 25/10 1921. 2^c 5/3 1929 (Vielse i Mariensee 10/3 1929) m. *Georg Gustaf Friederich Franz Theune*, Mellemskolelærer i Burgdorf (Hann.).

5. *Ernst Wilhelm du Plat*, * i Schleswig 18/7 1890, † 25/9 1890.

8. Slægtled.

B. *Regierungsrat Johann Heinrich Peter Claude du Plat og Julie Meyers Børn.*

1. *Ernst Heinrich Cæsar Theodor du Plat*, * i Düsseldorf 29/7 1877. Land- og Amtsgerichtsrat i Erfurt. — g. i Hannover 9/5 1912 m. *Katharine (Tine) Sophia Maria Becker* (Forældre: Sognepræst i Aller, senere i Dronninglund, *Ernst Becker*, * i Lysabild 11/5 1834, † paa Frederiksberg 20/3 1926, og *Anna Christina Jacobina Peters*, * i Sønderborg 3/8 1845, † i Lundager 9/12 1911), * i Aller 13/6 1884, døbt sst. 10/7. — Ægteskabet barnløst.

2. *Gustav Theodor Lorenz du Plat*, * i Düsseldorf 22/1 1879, † i Hannover 7/5 1896.

3. *Marie Luise Emma du Plat*, * i Düsseldorf 19/1 1880; g. i Hannover 2/1 1912 m. *Wilhelm Bening*, * i Hannover 29/6 1879, Diplomingeniør sst.

J. H. C. du Plat og Glode du Plat er af de du Plat, der levede i Danmark, formentlig dem, som mest samler Interessen om sig.

Derfor vil man gerne vide mere om dem, have Oplysning om, hvorledes deres Personligheder var, da de blev modne Mænd, hvorledes de Hjem var, som de skabte her, og hvad der hænger nøje sammen med dette sidste, hvorledes deres økonomiske Forhold var.

Om deres ydre Apparition ved man intet, da der hverken her eller i Tyskland findes Billeder af dem.

At de var dygtige Mænd, derom vidner deres Carrière. Glode du Plat var endog en fremragende Dygtighed, hvis Livsværk som Reformator af Officersuddannelsen i Danmark har sat blivende Spor.

Men det kan ikke skjules, at han som Chef for en Skole af Dreng og unge Mennesker lagde mindre heldige Egenskaber for Dagen, hvilke ogsaa sluttelig førte til hans Fjernelse. De af hans Elever, der har udtalt sig om ham i deres Erindringer³⁹ omtaler hans Strænghed, og at han var lunefuld og partisk, idet han protegerede de Kadetter, der var Sønner af fornemme og indflydelsesrige Forældre.

Om den ældre Broder foreligger der ingen Udtalelser af Samtidige, og i Slægten findes ingen Overleveringer om ham. Derimod findes i Rigsarkivet flere Breve fra ham og et fra Broderen.

Af »Vejviseren« ser man, at Brødrene i de første Par Aar, de var her, boede i Nærheden af hinanden, men ikke sammen, antagelig for at være nødt til at tale Dansk; ogsaa senere i Livet boede de i Nærheden af hinanden.

I 1794 fik Glode du Plat Bolig i Kastellet, og i 1795 indlod han sig i Ægteskab. I Kastellet boede han næsten uafbrudt, til han flyttede ind paa Landkadetakademiet, Akademigade, nu Fredericiagade, No. 282; til sidst boede han i Kastellets Kommandantbolig.

Da J. H. C. du Plat i 1802 giftede sig, boede han i Kastellet; i 1826 flyttede han til Akademigade 281, senere til 281 A, og her forblev han, til han og hans Hustru i 1850 tog Ophold hos Datteren og Svigersønnen paa Landkadetakademiet, hvor de endte deres Dage.

Du Plat'ernes Manddomsgerning faldt under Frederik VI's Regering, Sparsommelighedens og Nøjsomhedens Epoke, og man maa derfor antage, at deres Kaar var smaa.

Glode du Plats daarlige Formuesomstændigheder er dokumenteret ved Krohns Meddelelse om Generalindens Ansøgning om

³⁹ Se Litteraturangivelserne til Artiklen om ham i Dansk biograf. Leksikon, XVIII, 379.

Understøttelse, og Skifterne⁴⁰ efter ham og Hustruen bekræfter det fuldstændig.

J. H. C. du Plat var gift med en Datter af Major *Cæsar de Wilster*, som ansaas for en velhavende Mand.⁴¹ Der var imidlertid mange til at dele Arven, og du Plats skulde opdrage 5 Børn, af hvilke ganske vist alle 4 Sønner var Landkadetter.

Gennemlæsning af Skifterne⁴² efter dem viser, at man ogsaa om ham kan bruge de Ord, som stod i Svigerindens Ansøgning: »at Generalen ikke havde efterladt sig nogen Formue eller Ejendele af synderlig Værdi«.

Megen Sorg voldt Familien i Danmark ved *Wilhelm* og *Cæsar du Plats* Stilling til Begivenhederne i 1848. Forbindelsen med dem var siden tilsyneladende afbrudt, men det er dog sikkert, at General *Glode du Plat* understøttede Broderen *Wilhelm* pekuniært, og at saavel hans Datter *Luisse*, som *Cæsar du Plats* Datter, *Therese*, var betænkt i hans Testamente.⁴³ Bedre end den Gang forstaar man nu, hvor vanskelig disse to Officerers Stilling var. Ikke alene havde de i flere Aar ligget i Garnison i Hertugdømmerne, men de var gift med Damer fra disse Landsdele og derved kommet ind i Kredse, som vistnok var antidanske. —

En biologisk Betragtning af Slægten giver det Resultat, at den forlængst har naaet sin Klimaks: den hannoveranske Hovedlinie uddøde i 1848, den engelske Linie i 1919, medens der af den danske Linie lever 1 Mand og 2 Kvinder i Tyskland.

Af Kognater findes efter v. Cossels Angivelse⁴⁴ adskillige i Tyskland; her i Danmark Hr. *Henri Blom*, S. af *Inga Tobiesen*, Fru *Elisabeth Jacobs*, f. Philipsen, og hendes Datter *Daisy Jacobs* samt Forfatteren og hans Descendens; alle Efterkommere af *Mariane Dorothea du Plat*; ⁴⁵ i England ingen.

Det viser sig dernæst, at Mændene, navnlig i de ældre Generationer, har været i meget betydelig Overtal og endelig, at mange af Slægten har opnaaet en meget høj Alder. Og herved maa yderligere tages i Betragtning Slægtens sociale Særkende, at saa godt som

⁴⁰ »Hvide Bog«, No. 1122/1841 og 434/1842. Landsarkivet.

⁴¹ *P. Broch*: Rosenborg. Kbhvn. 1881—83, pag. 94.

⁴² Skifterettens Forsegingsprotokol, Klasse I, Bo. 10/1852 og 100/1853. Landsarkivet.

⁴³ I en Ansøgning om Pension af 26/4 1864 omtaler *Wilhelm du Plat*, at denne Understøttelse var ophørt ved Broderens Død. Statsarkivet i Kiel; General *Glode du Plats* Testamente, oprettet i Rendsborg 26/2 1863, af Notarius publicus vidimeret Kopi; i Forf.s Eje.

⁴⁴ v. Cossel, 1. c. pag. 29.

⁴⁵ Om de anførte se: Patriciske Slægter, III Samling, Kbhvn. 1915, og Josef Fischer og Th. Hauch-Fausbøll: Familien Philipsen i Pilestræde, Kbhvn. 1920, pag. 100 og 122.

alle Mændene var Officerer, af hvilke ikke faa i en yngre Alder satte Livet til i Krigen.

Titelbilledet er *du Plats* Vaaben efter et Kobberstik, Gave fra Amtsgerichtsrat *Ernst du Plat*, der har meddelt mig, at det stammer fra J. H. C. du Plat.

Vaabenskjoldet er delt horizontalt i to Felter, det øverste rødt, det nederste blaåt. I det øverste ses et gyldent Harnisk, nedad besat med Guldfrynser, over Harnisket en Hjælm med Fjerbusk. I det nederste Felt et gyldent Fad, paa hvilket en Sølvstjerne med 6 Spidser hviler; over Skjoldet en Grevekrone.

Skjoldet holdes af en Løve, der staar paa Bagbenene med opad bøjet Hale og holder Skjoldet med Forpoterne, medens den ser til venstre og viser Tænder; det hele er omgivet af Vaaben, Faner og andre krigeriske Emblemer.

Vaabnet er ikke afbildet hos E. V. R o l l a n d: Planches de l'Armorial général de R i e t s t a a p, Haag 1921.

Billedet, der afslutter Afhandlingen, er *du Plats* Gravsted paa Garnisons Kirkegaard. Her er begravet Generalerne Glode, Johan Heinrich Christian og Ernst du Plat og deres Hustruer. Gravstenen, en Marmorplade med Navnet *du Plat* i en Ramme af Neksø-Sandsten, stammer fra 1841.

KOBBERSTIKKEREN
GERHARD LUDVIG LAHDE

Af
LOUIS BOBÉ

At *G. L. Lahdes* Navn endnu erindres, skyldes især den tids-historiske og topografiske Interesse, der knytter sig til hans kolorerede, virkningsfulde Stik, forestillende Scener fra Københavns Brande 1793 og 1795, især dog fra Bombardementet 1807, udførte efter Tegninger af *Eckersberg*, og som langt ned i forrige Aarhundrede hørte til Vægprydelserne i mange gamle Hjem. Disse Prospekter som ogsaa hans københavnske Klædedragter («Det daglige Liv i København», 1808 i 3 Hefter), efter Senns Tegninger, hører nu i de oprindelige Tryk og den originale Farvelægning til de højt betalte Sjældenheder. Velkendte er ogsaa Lahdes talrige, efter hans egne Sølvstifttegninger kobberstukne Portræter af Samtidige («Samling af fortjente danske Mænds Portræter», 1798—1806 i 3 Hefter).

Lahde var en overmaade flittig Mand, aarvaagen overfor aktuelle Begivenheder og Publikums Smag i Forening med Forretningstalent og Bjergsomhed. Som talrige Bønskrifter fra hans Haand viser, var han en ihærdig Supplikant i sine Henvendelser til forskellige Pengeinstitutioner saasom Finanskollegiet, Fonden ad usus publicos og Kronprinsens Chatolkasse, og han bad sjældent forgæves. Slaget paa Rheden og Englands brutale Overfald paa Hovedstaden vakte hos Lahde som hos mange andre indvandrede Tyskere et umiskendeligt dansk Borgersind, og han har ved sin ihærdige Agitation for Rejsningen af et Mindesmærke paa Holmens Kirkegaard for de Faldne af 2. April Krav paa Anerkendelse. Udnævnt til kongelig Hofkobberstikker den 20. Sept. 1799 blev der fra 1. Jan. Aaret efter tillagt ham en aarlig Gage af 250 Rdlr. Fonden ad usus publicos,¹ hvis Direktører, Statsministrene Grev *E. H. Schimmelmann* og Grev *C. D. Reventlow*, var Lahde i høj Grad bevaagne, og støttede ham rundeligt gennem Aarene.

¹ Fonden ad usus publicos I, 180, II, 49, 61, 91, 166.

Saaledes fik han i 1796 et Forskud af 200 Rdl. til Stikning af et Portræt af Hertuginde *Louise Augusta* af Augustenborg, i 1798 en Gratifikation af 100 Rdl. til Kobberpladens Fuldførelse og i 1807 at det fornævnte Forskud eller Laan skulde afskrives som eftergivet. Fremdeles fik han i 1802 en Understøttelse af 200 Rdl. til Købet af den afdøde Kobberstikker *J. J. Bruuns* Trykkepresser til Brug ved det ham paalagte Arbejde at stikke i Kobber og aftrykke paa Pergament Diplomer for Riddere af Elefanten og Dannebrog.² Aaret efter tilstodes der ham 500 Rdl. til at foretage en Kunstrejse til Dresden, Wien, Paris og London i det Øjemed at lære de største Mestres i Kobberstikkunsten og deres praktiske Haandgreb at kende for at kunne uddanne unge Mennesker i Kunsten. I 1805 fik han udbetalt 450 Rdl. for 5 Kobberplader til *P. E. Müllers* Afhandling om de ved Gallehus fundne Guldhorn.

En til Fonden senest i 1811 indgiven Ansøgning om en Understøttelse af 500 Rdl. SHC aarlig i to Aar til en Udenlandsrejse indbragte Lahde kun en Gratifikation af 300 Rdl., idet Direktionen, som det hedder, »uden at miskende Lahdes Flid og gode Vilje ikke kan dølgge, at den ej anseer ham som nogen udmærket Kunstner og ogsaa holder for, at han er over den Alder, da der kunde ventes betydelige Fremskridt af ham paa Kunstens Bane.«

Uafhængig af den Liberalitet, Fonden ad usus publicos saaledes viste ham gennem Aarene, fandt han yderligere økonomisk Støtte fra Statens Finanser og Kronprinsen (senere Kong Frederik VI).³ Allerede i 1800 ansøgte han om Gageforhøjelse og indsendte en Liste over de af ham hidtil udførte Stik, hvilke genfindes i den nedenfor meddelte Fortegnelse af hans Arbejder indtil 1813, med Undtagelse af Portræter af Prof. *Christiani* og Superintendent *Adler*, »tegnede efter Naturen«. Særligt nævner han de Portræter, han Tid til anden har forelagt Kronprinsen, deriblandt et af Grev *A. P. Bernstorff*, overrakt paa Begravelsesdagen, Sølvstifttegninger af Prins *Carl* og Kronprinsen »tegnet i Foraaret, nu stukket i Kobber« og General *Huths* Portræt. Lahdes Andragende blev honoreret med et Gratiale af 200 Rdl. I 1806 androg han om et Forskud af 300 Rdl. til en Rejse til Holsten for at samle Materiale og Tegninger til fremtidige Kobberstikværker og til sin Samling af Portræter, i hvilken han bl. a. savner Superintendent *Adler*, *Guldberg*, Prof. *Hegewisch* og *Carsten Niebuhr*. Finanskollegiet mente ikke at Ansøgeren var tjent med et Forskud, men tildelte ham en Rejseunderstøttelse af 100 Rdlr. een Gang for alle.

Utvivlsomt har Lahde bidraget til Fremme af Tegneundervis-

² I 1800 udgav Lahde Bruuns »Danske Købstæder« og »Danske Prospekter«.

³ Finanskoll. Journal 1800, 574, 973; 1806, 820; 1813 B 741.

ningen i Skolen og Hjemmet ved de af ham udgivne praktiske Vejledninger, den tidligste, »Tegnebog for Ungdommen« (1799—1803). I 1813 søgte han om Støtte til Udgivelse af en »Lærebog i Tegnekunsten«, beregnet paa tre Bind med Kobbere og Text. Først i 1818—19 udkom dette Værk med Titlen »Elementærværk i Tegnekunsten«. Vedlagt denne Ansøgning er den hosstaaende aftrykte Fortegnelse over Lahdes samlede Produktion, »hvoraf man skal kende hans Virksomhed, lig et Træ, der kendes bedst paa de Frugter det bærer«.

I Gothersgaden No. 125
hos G. L. Lahde, Hof-Kobberstikker
faaes
følgende Kobberstykker og Bøger.

Abraham og Hagar, stukken i Kobber, for Konstacademiets Guldpræmie, 1792; efter et Malerie fra det kongl. Konstkammer. Stor Folio 3 Rd.

Abraham med alvorlig Mine betyder *Hagar*, at han for Huusfredens Skyld ikke længere kan beholde hende hjemme. Hun bebrejder ham med Vrede hans nærværende ukiærlige Adfærd imod sig og sin Søn *Ismael*, som synes forundret over den forandrede Behandling. Udstyrede med Vand og Brød drives begge ud i Ørken. 1. Mose Bog 21. V. 10. 14.

Pr. W. *Hennings's* Portræt efter Juel, 1793. 4to..... 1 Rd.
Tvende Kobbere af *Christiansborgs Brand*. 1794. 4. à 2 ell. 4 Mark.

Det ene viser: Brandens Begyndelse om Aftenen Kl. 8.

Det andet: Brandens Overmagt om Natten Kl. 3.

Branden i Kjøbenhavn, fra 5. til 7. Juni 1795. 4. med 6
sorte eller illuminerede Kobbere, indh[eftet] 2 eller 4 Rd.
Doctor J. G. *Marezolls* Portræt, 1796. 4..... 1 Rd.
H. D. *Hertugen af Augustenborgs* Billede i heel Figur, efter
A. Graff, 1796. Stor Folio 4 Rd.
H. K. H. *Arvepr. Sophie Frederike*, pegende paa et Land-
kort for sin elskede Søn *H. H. Prinds Christian*, 1797. 4.
(tegnet efter Naturen af ham) sort eller illumineret... 1 eller 2 Rd.
Med Verset:

»De Nationers Agt og Kiærlighed at vinde,
Den ømme Moder bad sin haabefulde Søn:
»I denne Tid vil du din Lyst, din Hæder finde,
Det for min Omhu er en sød, en værdig Løn.

Samling af fortjente danske Mænds Portrætter med biographiske Efterretninger, 3 Bind 8vo. 1798, 1799, 1801 à 2 Rd.

indeholder: Bernstorff, Birkner, Ryberg, Saxtorff, Balle, Huth, Suhm, Wiedewelt. Anker, Baden, Baggesen, Tode.

H. K. H. *Dronningens* Portræt, 1799. 4. med Verset: ... 1 Rd.

Dit Smil er alle Dyders Tolk.

Lyksalig Prinds! Lyksaligt Folk.

Tegnebog for Ungdommen, 1 Hefte med 12 Kobbere
1800, Folio 2 Rd.

At elske Konsterne, forædler vore Sæder.

Billedsprog for Børn, med lette Figurer til Efterligning, 4. 1 Rd.

Danmarks Kiøbstæder i 24 Kobber af J. J. Bruun med danske og tydske Beskrivelser; Folio, indheftet 4 Rd.

Danmarks Slotte i 24 Kobber af J. J. Bruun, med Beskrivelser; Folio indheftet 4 Rd.

Kiøbenhavns Prospecter i 12 Kobber af J. J. Bruun, med Beskrivelser, Folio indheftet 4 Rd.

Anna Colbiørnsen, Rolf Krage, Hans Madsen, 3 store historiske Kobbere af Prof. E. Paulsen; hvert 1 Rd.

Udsigt ved stor Elven, et norsk Landskab af Samme; sort eller illumineret, 4. 3 Mk. eller 1 Rd.

H. K. H. *Hertuginde af Augustenborgs Billede* i heel Figur, efter A. Graff, 1801 Stor Folio 4 Rd.

Skjærtorsdag, den 2. April 1801, af Professor Sander, med Kobber over Slaget paa Kjøbenhavns Reed, 4. indheftet 3 Mk.

Indtægten bestemtes til et Minde paa de Faldnes Grav.

Planen af Kjøbenhavns Reed, med Forklaring, 4. 1 Mk.

Afbildning paa Hæderstegnet, d. 2. April 1801, og Fortegnelse paa Dem, der modtog det, den 2. April 1802, 8. indheftet 2 Mk.

Theoretisk-Praktisk Anvisning til at tegne og male Blomster, med 12 Kobbere og Farve. Tabelle 1803. Folio, illumineret; indheftet 2 Rd.

H. M. *Kongens Portræt*, 1803, 4. 1 Rd.
med Verset:

Dit Værd, o Prinds, er Tronens Glands, det Hytten selv kan fryde,
Du ømme Fader, Mand og Helt, Dig Folkets Hjerter lyde.

Efterretninger om deres Jordekjærd, som faldt d. 2. April, med Kobberet af Gravmindet, 1804. 8. 1 Mk.

Mad. Heger som Dyveke, 1805, 8. 3 Mk.

Portrætter med Biographier af Danske, Norske og Holstenerne, 8. 1805. 1806. 6 Hefter à 4 Mk. 8 B

indeholder: Abrahamson; Callisen; Nord. Bruun; Fabricius; Bastholm; Pflingsten.

Galls Organer. Kobber og Text, 1805, 8. 1 Mk.

Krigs Scener af 1805, 4 raderede Skidser, 4 Rd. 1 Rd.

Mad. Schall som Nina i heel Figur, 1805, sort eller illumineret; 4. 3 Mk. eller 1 Rd.

Jfr. *Astrup som Ida*, 1806, ligl.; 4. 3 Mk. eller 1 Rd.

Klædedragter i Kjøbenhavn 1806, 3 Hefter 4. i hvert Hefte 6 illuminerede Figurer à 4 Rd.

Kjøbenhavns Belejring 1807 med Grund-Plans, 4. indehftet 1 Rd.

— Quæ ipse — vidi.

Vor-Frue-Taarns Brand, Natten mellem 4. og 5. Sept. 1807, seet fra Landemærket; Folio 1808, sort eller illumineret 2 eller 4 Rd.

Kjøbenhavns sidste Bombardements-Nat, seet fra Christianshavn, stor Folio, 1809, sort eller illumineret ... 5 eller 10 Rd.

Som Sidestykke udkommer dertil:

Kjøbenhavns Ruiner efter Bombardementet.

Gravmindet over de i Kampen d. 2. April 1801 faldne Fædrelands Forsvarere. Fortegnelse paa Dem, der bidroge dertil; med Regnskab over Indtægt og Udgift, 4. 1810. indh. 1 Rd.

Foruden eller med Kobberet.

Hædersminde; opreist paa Søetatens Kirkegaard 5 Rd.
stor Folio, med Underskrift:

Den Hæder Heltemodet gav,

Den straalere over Tid — og Død — og Grav.

Under Arbeide er:

Mindesmærker ved Kjøbenhavn, med biographiske Efterretninger, 1 Bind. 4 indeholder: Aasheims, Abildgaards, Augustins, Aemanns, Carstens's, Hviids, Kalls, Preislers, Rothes, Samsøes, Tuteins, Vahls og Waages Monumenter.

O venlige Grav! i din Skygge boer Fred,
Din tause Indbygger af Sorger ej veed.

TIL DANSK PRÆSTEHISTORIE

OPLYSNINGER OM HORNUM, SLET, REVS, AARS, HASSING SAMT
ØSTER OG VESTER HAN HERREDERS PRÆSTER

Ved

HANS H. FUSSING

*Om principperne for meddelelserne se Personalhistorisk Tidsskrift
11. I. 55.*

Hornum herreds præster ca. 1617—1654.

De efterfølgende oplysninger er hentet fra *Hornum herreds* tingbøger 1636—54 og fra et par tilstødende jurisdiktioners tingbøger. Enkelte oplysninger er hentet andetstedsfra, og desuden er benyttet Viborg landstings dombøger række B 1617—43.

Naar intet andet er anført, gælder henvisningerne i () Hornum herreds tingbøger.

Sønderholm og Freilev.

Wiberg nr. 4 *Jacob Jensen*.

Synes 1630 at have beskyldt Gislum nr. 7 *Mikkel Christensen Viborg* for meddelagtighed i et hestetyveri, men vidne herom forkastedes, da Jacob Jensen ikke mødte. Sagen er dog temmelig uklar. (V. L. D. B. 1630 f. 237 b). I 1643 beskyldtes han for at have ladet sin søn *Axel*, der kun var en skoleperson, prædike i Freilev kirke 13. juli, men vidnet herom forkastedes av landstinget. (V. L. D. B. f. 241 b). Han var provst 1640 og var da g. m. Maren Jacobsdatter og de havde datteren *Madelin*. (Slet h. tgb. 1640 9. juni). Hustruen var formentlig en søster til Veggerby-Bislev nr. 3 *Niels Jacobsen*, idet Jacob Jensen i 1640 optraadte for dennes børn, der sagsøgte bl. a. *Søren Andersen Geds* enke *Kirsten Jespersdatter* for gæld til Niels Jacobsens arvinger. (1640 3. aug.). I 1636 beskyldte han sin hyrde for ikke at have passet hans kvæg ordentligt, idet en ko havde brækket benet. (1636 12. sept.).

Wiberg nr. 5 *Niels Eskesøn*.

Han var broder til fogeden paa Restrup av samme navn og

var 1649 g. m. *Berete Nielsdatter*. Denne smykkede 3. juni s. aa. en brud med et smykke, hvori der var en rubin, der manglede i smykket om aften, da hun »tog av bruden«. (1649 23. juli). I 1654 lod han en mand i Nibe stævne for gæld, men denne udskældte præsten for skarn og løgner til de fremmødte stævningmænd. (1654 30. okt.).

Nørholm.

Wiberg nr. 5 *Mogens Thomsen Wiingaard*.

Skiftet efter ham holdtes 4. maj 1636. (Nibe tgb. 1638 28. juli).

Wiberg nr. 6 *Jens Jensen Sjørsev*.

Var provst 1640 og havde da været gift med den avdøde *Elle Jacobsdatter*. (Nibe tgb. 1640 7. marts).

Ellidshøj-Svenstrup.

Wiberg nr. 3 *Mads Sørensen*.

Omtales 1630 av bispen som meget fattig. (Da. Kanc. indk. br. 1630 9. marts).

Wiberg nr. 4 *Henrik Jensen*.

Var her 1634 (Slet h. tgb. 1634 29. maj). Senere kaldes han med tilnavnet »Stret« (ibd. 1649 26. juli), formentlig fordi hans far, der døde 1634 (ibd. 1641 7. jan.) var en selvejerbonde i »Vester Strette«. Med sin stifmoder *Birgitte Harboe*, der ca. 1640 giftede sig igen, laa han i langvarig arvestrid, ligesom med sine sødskende. (V. L. D. B. 1643 f. 292. — Slet h. tgb: 1634 29. maj, 3. juli, 1640 13. febr., 1. okt., 1641 7. jan., 1649 26. juli, 16. aug., 30. aug., 13. sept. — Hornum h. tgb. 1641 8. febr.).

1640 var han gift med *Karen Pedersdatter*, hvem en bonde beskyldte for i en lade at have ligget i med en soldat, men han tog sine beskyldninger tilbage. (V. L. D. B. 1640 f. 172, 416). I 1642 bødede en bonde 1 rdl. til kirken, fordi han der havde forvoldt præstekonen skade (1642 7. marts). Han var endnu præst her 1. sept. 1645, men kaldes forhenværende 29. juni 1646, og avsættelsen skyldtes muligvis de følgende sager. Et letfærdigt fruentimmer, der havde tjent ham, paastod, at en bonde og hans hustru og præstens egen kone havde opfordret hende til at udlægge hr. Henrik til barnefader til det barn, hun skulde have, men hun tog det i sig igen og slap med at rømme Aalborghus len (1645 1. sept.). Aaret efter holdtes der forhør over en anden pige, der

havde udlagt ham som barnefader, skønt hun ved fødslen havde udlagt en svensk rytter. (Fleskum h. tgb. 1646 29. juni). Samme dag benægtede Karen Pedersdatter at have klaget over, at hr. Henrik havde slaet hende, saadan som nogle personer havde sagt. Han havde forholdt sig mod hende, som en ærlig ægtemand burde. (ibd.).

Med sognefolkene havde han en del stridigheder. En bonde beskyldte ham 1640 for at have nægtet at give ham sakramentet, men sagen løb ud i sandet. (Slet h. tgb. 1640 9. juli). Samme aar vidnede nogle bønder, at han under en prædiken havde sagt, at han havde haft bud til en bonde efter noget tiendekorn, men bonden havde svaret budet: »Jeg maatte have en lort paa min næse, den vil jeg ikke tjene for den maatte du selv have, ... Du maatte selv have en lort og djævelen oven i købet.« (1640 21. dec., 1641 24. jan.). 1641 beskyldtes han for at have modtaget uretmæssige gaver. (1641 24. jan.). Hans ladekarl overfaldt ham — sagesløs — i hans egen lade og slog ham et saar paa højre arm med en plejl 1642. (1642 3. febr.). Nogle bønder, hvis kvæg havde gjort skade paa hans korn, maatte til erstatning love at udage møg for ham (1642 2. maj), og i den anledning forbød han Elleshøj bymænd at komme med deres heste paa præstegaardens jorder (ibd.), og samme aar beskyldte han en bonde for at have harvet i hans mark (1642 4. juli). En bonde overfaldt ham Kristi Himmelfartsdag 1644 og beskadigede hans højre haand, hvorfor præsten vilde have ham dømt fra livet eller til Bremerholm, men nogen avgørelse findes ikke (1645 25. aug.).

1642 krævedes han for 14 sldl. for 2 td byg, han havde købt av en borger i Aalborg (1642 28. febr.), og en borger i Nibe sag-søgte ham til betaling av et sejerværk, der skulde have været betalt med havre, hvortil præsten havde faaet udleveret 4 sække, som han havde beholdt (1642 4. juli). Noget før havde han selv gjort krav paa en udestaaende fordring i Slet herred (Slet h. tgb. 1639 31. okt.).

1637 lod han tage syn paa præstegaarden i Elleshøj, der var meget forfalden (1637 3. apr.), og 1640 lod han baade gaarden og jorderne syne (1640 26. nov.). Præstegaarden sattes 1636 i fæld for 37½ rdl. og annexgaarden for 42½ rdl. (1636 11. apr.).

Efter sin avsættelse boede han i hvert fald 1649—53 i Knækkeborg. 1649 optraadte han paa skiftet efter sin broder *Christen* — g. m. *Karen Nielsdatter*, børn: *Niels* og *Inger* — i Løgstør (Løgstør birks tgb. 1649 12. dec.), og 1650 skødede han sin part i en gaard i Vester Stret, som han havde arvet efter sine forældre, ligesom han lovbød en anden ejendom (Slet h. tgb. 1650 30. maj, 1. aug., 1652 13. maj, 25. juni, 1653 11. aug.).

Wiberg nr. 6 *Peder Mogensen Kuur*.

Var her 1649, da han stævnedes for gæld (1649 2. apr. Sml. Hellum h. tgb. 1653 15. febr.).

Øster Hornum.

Wiberg nr. 3 *Niels Eskildsen*.

Levede endnu 1624, men var da ikke i embede. En dag, da »den unge sognepræst« ikke var hjemme, døbte han et barn, men beskyldtes for at have glemt at øse det med vand (V. L. D. B. 1634 f. 26 b.).

Wiberg nr. 4 *Niels Nielsen*.

Var her 1636, da præstegaarden sattes i fæld for 3 mk. (1636 11. apr.). Aaret efter sagsøgte han en borttrømt tjenestepige (1637 24. juli). 1642 d. 4. aug. holdtes der skifte efter hans søster Gertruds mand *Jens Jensen Bjerregaard*, der efterlod sig to sønner og tre døtre. Den ene søns arv beholdt han i sit væрге, og arven synes senere bestyret av eftermanden, overfor hvem *Jens Jensen Bjerregaard* i 1650 kvitterede for arven. Gertrud Nielsdatter levede da endnu (1642 5. dec., 1650 4. nov.).

Wiberg nr. 5 *Joan Jensen*.

Han var 1654 g. m. *Anna Lauritzdatter*, der havde følgende sødskende: *Karen* g. m. *Mourids Nielsen* i Molberg, *Christen*, *Laust*, *Jørgen*, *Poul* og *Anders*. De to sidste var da døde, og præsten og hans hustru gav *Niels Kras* avkald paa arven efter dem (1654 9. jan.).

Aardestrup — Buderup — Gravlev.

Wiberg nr. 7 *Iver Iversen*.

Han var 1642 g. m. *Maren Christensdatter*. En tidligere avdød søster til hende havde været g. m. *Jacob* n. n. og havde børnene *Maren* og *Eske*, den sidste døde 1642 (1642 25. apr.).

1636 sattes præstegaarden i fæld for 6½ rdl., annexgaarden i Buderup for 45 sldl. og den i Gravlev for 27 dl. (1636 11. apr.). En drukken husmandskone bagtalte hr. Iver, idet hun paastod, at han havde beskyldt hende for tyveri, men de forligtes paa tinge ved haandsrækning. Senere gentog hun dog beskyldningen (1636 20. juni, 4. juli). Aaret efter beskyldtes han for at have udskældt en bonde under altergangen, men denne erklærede selv, at hr. Iver altid havde behandlet ham godt, og at han kun vidste godt om præsten (1637 27. nov.).

Han synes at have holdt kapellan, for hr. *Knud Nielsen* i Bud-

rup eller Borup omtales 1640 og 1642 (1640 15. juni, 1642 26. sept.).

Wiberg nr. 9 *Claus Christensen Vorde*.

Var her 1649 12. marts (Tgb. n. d.).

Sønderup — Suldrup.

Wiberg nr. 3 *Peder Hansen »Butzier«*.

I 1619 var han g. m. *Ellen* eller *Else Lauritzdatter Buck*, der beskyldte sin tidligere tjenestepige *Boel Jensdatter Degn* for at have forgjort præstegaardens kvæg, have gjort, at der ikke kunde holdes tjenestefolk i præstegaarden og ved trolddom at have gjort præsten sindssyg. Samtidig beskyldte en bondekone pigen for at have skaffet hendes mand en sygdom paa halsen, men bonden selv tiltraadte ikke beskyldningen. Præsten støttede sin kone, og et kirkenævn oversvor pigen trolddom, men dette forkastede landstinget. I paasken 1619 var præsten aabenbart sindssyg (V. L. D. B. 1617 f. 196 b, 1619 f. 293, 348 b).

Wiberg nr. 5 *Mikkel Jensen*.

Hans moder *Maren Christensdatter* kom 1635 i Aalborg Stifths-hospital (Kornerup: Aalborg Stifths-hospitals Historie s. 174). 1636 blev præstegaarden sat i fæld for 14 dl., annexgaarden for 50 dl. (1636 11. apr.). Han beskyldte samme aar en bonde for at snyde med tienden, og bonden rejste i den anledning sag imod ham, men der faldt ingen dom i den (1636 11. juli). I 1649 kom et par mænd i slagsmaal i præstegaarden, og da præsten og hans hustru forsøgte at skille dem ad, blev de groft udskældt (1649 28. maj).

Veggerby — Bislev.

Wiberg nr. 2 *Anders Ged*.

Hans enke *Anne Mortensdatter* i Kirketorup døde 1637, og der opstod strid om arven efter hende, idet *Mikkel Jensen* i Bislev mente, at hans kone *Maren Andersdatter*, vistnok en datter av den avdøde, var eneste arving, men der dukkede flere op (1637 20. febr., 12. juni).

Wiberg nr. 2 *Niels Jacobsen*.

Var 1617 g. m. *Anne Andersdatter* (V. L. D. B. 1617 f. 39 b). Senere var han g. m. *Karen Pedersdatter* og havde i dette ægteskab børnene *Jacob*, død ugift i Nibe 1642 — skifte 21. febr. —, *Dorte*, *Gunder*, *Boel*, der alle var ugifte i 1642 (1642 21. febr.).

Boel boede 1647 ugift i Kirketerp, da der tilfaldt hende en arv paa 27 sldl. 12 sk. fra Nibe (Nibe birks tgb. 1647 3. juli). Han gjorde intet mod en troldkarl i sognet, vistnok av frygt for ham (V. L. D. B. 1635 f. 43). Om strid om besættelse av kaldet efter hans død se Kanc. Brevb. 1632 12. dec. — Sml. ovf. Sønderholm nr. 4.

Wiberg nr. 4 *Peder Jørgensen Stub*.

Hos Wiberg kaldes han Pedersen, men tgb. har altid Jørgensen, ligesom Kanc. Brevb. — 1637 beskyldte en bonde ham for at være kommet drukken til hemmeligt skriftemaal, for at have slaaet degnen blaa og blodig og for at have taget penge, skænk og gave for begravelse og avløsning. Degnen *Oluf Jensen* benægtede det pure og gav præsten et godt skudsmaal. Der findes ingen dom i sagen (1637 13. og 20. febr.). 1641 stævnedes han en dreng, der var løbet af tjenesten og havde ladet hans kvæg staa paa marken »for ladt det for vild og voffue« (1641 5. apr., 5. maj). Samme aar tiltalte han en bonde for overhørighed med hoveri (1641 11. okt.), og aaret efter en anden bonde, fordi han ikke ydede sin landgilde og ikke vilde give paaske- og St. Hansdagsrente, som de andre sognefolk. Bonden blev dømt til at yde (1642 7. juli, 18. aug.). 1650 tiltalte han en bonde for marktyveri fra præstegaardens jorder (1650 19. aug.). Præstegaarden sattes 1636 i fæld for 4½ sldl. og annexgaarden for 86 dl. (1636 11. apr.). 1650 lod han tinglæse, at annexgaarden var bygfældig for 190 sldl., tiltalte bonden herfor og søgte ham udvist (1650 13. og 27. maj, 19. aug.).

Nibe — Vokslev.

Da C. Klitgaard i sin bog: Nibe Bys Historie har en fyldig præsteliste, hvortil oplysningerne blandt andet er hentet fra Nibe bys og Hornum herreds tingbøger, skal her blot henvises til denne bog. Klitgaards oplysninger kan suppleres med følgende:

Wiberg nr. 9 *Niels Pedersen Aalborg*.

Det fremgaar av en sag for landstinget, at hans hustru *Maren Christensdatter* havde en noget løs mund (V. L. D. B. 1642 f. 234 b).

Slet herreds præster ca. 1613—1655.

De efterfølgende oplysninger er hentet fra *Slet herreds* tingbøger 1629—55 og fra et par tilstødende jurisdiktioners tingbøger. Desuden er benyttet Viborg landstings dombøger række B 1617—43.

Naar intet andet er anført, gælder henvisningerne i () Slet herreds tingbøger. Viborg landstings dombøger række B er forkortet til: V.L.D.B.

Kornum — Løgsted.

Wiberg nr. 6 *Christen Christensen Stub.*

Skifte efter ham holdtes 1651 4. apr. Enken hed *Anne Pedersdatter* og de havde børnene *Maren, Helvig* og »anden *Maren*«. Børnenes værge var *Thomas Christensen* i Horsens. *Anne Pedersdatter* maa være død umiddelbart derefter, for skiftet efter hende holdtes 17. juni samme aar (1651 29. maj, 17. juli).

En møller i Kornum svor 1635, at han aldrig havde sagt, at præsten havde faaet skænk eller gave for at avløse eller i andre maader (1636 25. maj). En mand i Løgstør udskældte 1641 præstekonen, men sagen forligtes ved, at manden tog det i sig igen og bødede 2 mk. til de fattige (1641 12. aug.).

Kapellan.

Forrige kapellan her *Christian Jespersen* døde 1. juni 1650, og boet registreredes 1. juli. Hans broder var *Anders Jespersen* i Øster Vandet, hans svogre *Christen Pedersen* i Øster Vandet, *Peder Nielsen* i Lille Løfting i Vester Vandet og *Christen Therkelsen* i Aggerholm. Han havde nogle udestaaende fordringer (1650 4. juli, 5. sept.). En bonde bebrejdede ham, at han 7. april 1649 ikke havde villet tage ham til skrifte, og da kapellanen foreholdt ham hans forargelige levned med sin fars tjenestepige, blev han grov (Løgstør birks tgb. 1649 18. apr.). Samme aar lod han rejse sag mod nogle mænd i Løgstør, der drak og doblede under Gudstjenesten (ibd. 24. apr.). En mand overfusede ham i kirken, da han advarede menigheden mod at komme for sent og mod at beskæftige sig med jordisk syssel, inden de gik i kirke. Manden blev tiltalt, men gjorde avbigt, og sagen forligtes, idet manden lovede bod og bedring. Ved den lejlighed fik kapellanen et godt skudsmaal av menigheden (1649 23. aug., 13. sept.).

Wiberg nr. 7 *Jens Olufsen Schytte.*

Hans fars efterfølger i Kollerup-Skræm, *Niels Andersen Ascov*, fik ham 1651 dømt til at overtage værgemaalet for sine sødskende *David, Lisbeth* og *Maren*, der tilsammen arvede c. 350 rdl. efter deres far. De to søstre boede 1652 hos ham, da han delte sin faders klæder med dem (1651 18. sept., 30. okt. — Løgstør birks tgb. 1652 8. dec.).

Han blev 1652 beskyldt for at have taget av en mands tørv, men sagen blev ikke paadømt (Løgstør birks tgb. 1652 30. juni). En mand, som han 15. maj 1654 ikke vilde tage til skrifte, truede ham, saa han fik ondt og maatte gaa hjem. Sagen henvistes til gejstlig ret (ibd. 1654 24. maj, 21. juni, 9. aug.).

Bjørnsholm — Malle.

Wiberg nr. 5 *Otto Lauritsen*.

Var her 9. november 1613, da han boede i Vester Kiergaard. Var søn av *Laurits Nielsen* i »Aar dop« (V. L. D. B. f. 71 b).

Vilsted — Vindblæs.

Wiberg nr. 5 *Knud Christensen*.

Kaldes *Knud Christensen Durup* og døde før 16. oktober 1638. Var g. m. *Berte Pedersdatter*, efter hvem arvingerne fragik arv og gæld 1652 7. april. De havde børnene *Niels*, voxen 1639, død før 1652, *Karen*, g. m. Næsborg nr. 4, *Inger*, g. m. eftermanden, døde 1642, *Anne*, g. m. *Hans Ravn* i Hofgaard, kgl. ridefoged i Slet herred, *Maren*, ugift 1642, før 1645 g. m. *Mads Nielsen*. Præstens broder *Jens Christensen* i Randers var 1639 værge for *Inger* og *Maren* (1639 10. jan., 21. febr., 1642 30. juni, 21. juli, 1645 1. aug., 18. sept., 1652 3. juni).

Wiberg nr. 6 *Jens Olufsen*.

Kaldes *Jens Olufsen Find*. Var fætter til Frøslev nr. 4, idet deres mødre var søstre, og frabad sig 1647 værgemaalet for dennes børn, da han paa grund av fjendens overlast og andre besværligheder ikke kunde paatage sig det, men blev dømt til at være værge (1647 16. sept.). Var 1° g. m. formandens datter *Inger*, efter hvem der holdtes skifte 6. oktober 1640. De havde ingen børn, og han kom i strid med hendes sødskende om arven (1645 25. sept.). Han døde i 1648 efter 7. marts og efterlod sig enken *Anne Nielsdatter* og deres børn *Ole*, *Jens* og *Inger*, for hvem Hjardemaal nr. 5 blev værge, idet han var fætter til *Jens Find* (1649 18. jan., 11. okt. — V. L. D. B. 1649 f. 100).

Wiberg nr. 7 *Hans Poulsen Grum*.

Blev g. m. formandens enke før 1. august 1649 (ibd. og 1650 29. juli). Hans kaldsbrev var dateret 12. november 1648, og han havde da været kapellan i Viborg (1655 13. dec.). 1652 blev han og hans hustru overfaldet med onde ord av en bonde i præstegaarden. Bonden klagede over, at præsten ikke vilde tælle hans tiendekorn og paastod, at han havde slaaet ham og hans hest med en kaarde (1652 5. og 19. aug., 28. okt.). 1655 var han i strid degnen i Løgsted *Vil Ottesen* om noget tiende (1655 13. dec.).

Næsborg — Salling — Outrup.

Wiberg nr. 3 *Thomas Jensen*.

Var her som provst 1619, men var død 1623 (V. L. D. B. 1619 f. 73 b, 1623 f. 56).

Wiberg nr. 4 *Hans Thomsen Galskyt*.

Var her 1623 (V. L. D. B. 1623 f. 56). Var først g. m. *Maren Thomasdatter*, der i 1639 var død for en rum tid siden. De havde i hvert fald to døtre: *Margrete*, g. m. herredsskriver *Christen Mogenssen* i Lenderup, og *Maren*, g. m. *Poul Christensen* i Thestrupgaard. Svigersønnerne gav henholdsvis 1639 og 1651 avkald paa arv efter hende (1639 14. nov., 1651 12. juni). Senest 1642 blev han g. m. *Karen*, datter av Vilsted nr. 4 (1642 30. juni).

1630 stævnedede han en kone, der havde haft Salling præstegaard i fæste, til at lade tage syn paa gaarden, idet han beskyldte hende for at have solgt tømmer m. m. derfra (1630 11. og 25. febr., 4. marts). Fogeden paa Brorupholm forbød ham 1632 at tage en bonde til alters, før denne havde klaret for sig i en slagsmaals-sag (1632 3. maj). 1633 nedlagde en anden mand et forbud mod, at en anden bonde gik til alters, før han havde erklæret sig om nogle vidner imod ham, og i den anledning var der skændsmaal og bulder i kirken 24. marts (1633 11. apr.). En bonde svor 1637 paa, at han intet havde at klage over hr. Hans, og at han vilde tage sin sygdom av guds haand (1637 16. marts). 1651 omtalte han sig selv som viceprovst i Slet herred (1651 14. aug.).

Farstrup — Aistrup.

Wiberg nr. 4 *Peder Svendsen*.

Levede endnu 5. februar 1635, men var død 27. juli, da der holdtes skifte efter ham. Hans døtre *Else* og *Kirsten* var da ugifte (1635 5. febr., 6. aug.). Nogle drukne bønder lavede skandale i Farstrup kirke 2. pinsedag 1634 (1634 12. juni, 3. juli).

Wiberg nr. 5 *Jens Pedersen*.

Var 1642 g. m. *n. n. Mortensdatter*, hvis søster var g. m. Bjergby-Mygdal nr. 4 (1642 8. sept.). 1647 var han g. m. *Else Christensdatter*, der gav avkald paa arv efter sin broder *Mads Nielsen* i Molgaard (1647 18. marts).

Sebber — Lundby.

Wiberg nr. 3 *Christen*.

Hed *Christen Pedersen*, døde senest 1629. Han havde følgende børn: *Anders*, *Maren*, *Peder*, sognepræst til Gudum-Fabjerg, *Hans Bynthe*, g. m. *Cathrine Andersdatter*, død 1652 som sorenskriver i Romerike i Norge, og havde da børnene *Hannibal*, *Hans*, *Christiane Sofie*, *Christiane Maria*, — *Else*, g. m. eftermanden, *Mette*, g. m. *Anders Christensen* i Sebbersund. De to førstnævnte børn

var døde 1652, da de øvrige børn gav avkald paa arven efter dem til *Peder Nielsen* i Valsted (1652 5. aug.).

Wiberg nr. 4 *Ole Thøgersen Thrane*.

G. m. formandens datter *Else*. Var her 1629, da han sagsøgtes av et par debitorer (1629 19. nov.). Døde før 29. juli 1638, og skifte efter ham holdtes 16. september 1639, da hans broder *Jens Thøgersen* i Svejstrup optraadte. Han havde da børnene *Else, Maren, Mette, Thale, Margrete, Anne* og *Oluf*, der kom i huset hos eftermanden, som giftede sig med enken (1639 1. aug., 5. sept., 17. okt.).

Wiberg nr. 5 *Jens Pedersen Albech*.

Var g. m. formandens enke, der endnu levede 1652 (1645 17. apr., 1652 5. aug.). Var i strid med Christian Friis til Vaar om nogle enge (1642 7., 21. og 28. juli. — V. L. D. B. 1643 f. 79).

Revs herreds præster ca. 1569—1655.

De følgende meddelelser om *Revs herreds* præster er praktisk talt alle hentet fra herredets tingbøger 1635, 1648, 1651 og 1654. Naar intet andet er anført, gælder henvisningerne i () *Revs herreds* tingbøger. V.L.D.A. betyder Viborg landstings dombog række A.

Vestervig og Agger.

Wiberg nr. 5 *Niels Sael*.

Forsaa sig i drukkenskab mod fru *Jytte Putbus*, der havde Vestervig klostres len i pant, idet han kom for sent hjem til klostret og gjorde bulder. Sagen blev forligt ved adelsmænds mellemkomst 1569 30. jan. (Knud Henriksen Gyldenstiernes arkiv. Læg E. n. d.)

Wiberg nr. 6 *Kjeld Lauritzen*.

Var endnu i Brovst 1659 17. oktober, da han lovede, at hvis han kom til Vestervig, vilde han nøjes med de 5 læster korn, som bønderne havde forpligtet sig til at give, nøjes med Tinggaard som præstegaard og være fru *Jytte Putbus* og hendes børn hørig og lydlig, ellers skulde han rømme sognet. Han laante bøger av fru *Jytte* 1570 28. juni, da han var kommet til Vestervig (ibd. n. d.).

Wiberg nr. 9 *Christen Poulsen Resen*.

Var g. m. *Karen Tøgersdatter*, en datter av Skyum nr. 4, og de havde børnene *Christen, Tøger, Hans, Anne, Margrete, Maren*

og *Mette*, der gjorde krav paa part i Tøttrupgaard i Hassing herred. Enken g. m. eftermanden (Hassing h. tgb. 1648 5. okt.). Laa i en langvarig strid med en mand, som han paastod skyldte ham penge p. g. a. en kaution, men denne frifandtes, da præsten ikke kunde bevise gælden (1635 10. jan.). 1637 havde han *Niels Tøgersen* til kapellan (V. L. D. A. 1637 f. 112 b). Om en demonstration mod hans kapellan — senere efterfølger — i 1640 se Kirkehist. Sml. 6. III. s. 184.

Boddum, Ydby og Hurup.

Wiberg nr. 4 *Christen Jensen Morsing*.

Udlaante 1623 200 rdl. til *Hans Dyre* til Boller (V. L. D. A. 1631 f. 89).

Wiberg nr. 5 *Claus Christensen Morsing*.

Han, hans kone og børn kom 1635 i strid med en bonde og hans folk, men sagen forligtes (1635 26. sept.). Havde et par stridigheder om tørveskær og engskifte til præstegaarden (1648 26. aug., 1651 2. aug.).

Wiberg nr. 6 *Anders Andersen Ringkøbing*.

Købte i 1655 en vejrmølle av *Christen Skeel* til Vallø (1655 17. marts). Stævnedede samme aar en række skyldnere og hoverirestanter (1655 1. sept., 15. dec.).

Wiberg nr. 8 *Christen Christensen Friis*.

Fik 1667 16. marts brev om at være præst her, da den forrige skulde være død. Brevet blev kasseret, men han fik et nyt 1668 14. februar. (D. K. Henlagte sager n. d. — Jy. aabne br. 1668 14. febr.).

Kapellan.

Christen Pedersen Leerup kaldtes forrige kapellan her i 1648. (1648 29. juli).

Hvidbjerg og Lyngs.

Wiberg nr. 3 *Niels Christensen Riber*.

Havde i sit andet Ægteskab flere børn, bl. a. sønnen *Peder*, der 1648 boede i København. 1648 9. dec.

Wiberg nr. 4 *Niels Lauritzen Juul*.

G. m. formandens enke. Lovede 1605 sine stifbørn 80 rdl., hvis han overlevede deres mor. 1648 tiltalte ovennævnte *Peder*

Riber ham til betalingen, saa da maa hun være død, og han dømmes 1651 til at betale (1648 9. dec., 1651 18. okt.).

Wiberg nr. 5 *Niels Nielsen Juul*.

Havde en lang række sager mod skyldnere, tienderestanter o. l. (1648 26. aug., 1651 18. jan., 1. marts, 4. okt., 20. dec., 1655 24. marts, 28. dec.). Tilbød en fra sognet flyttet bonde sin tjene-
ste med sakramente og absolution, hvis han vilde anamme det, som sig bør (1648 14. okt.).

Søndbjerg og Odby.

Wiberg nr. 6 *Anders Nielsen Lugge*.

Stævned 1648 en lang række skyldnere for korn, tørv og penge (1648 2. dec.).

Jegindø.

Wiberg nr. 5 *Christen Bentsen*.

Landemodet dømte ham fra embedet paa grund av lejermaal i 1637 23. marts. Han appellerede til herredagen, hvor sagen imidlertid ikke synes at være kommet for. Lensmanden *Mogens Høeg* til Kærgaardsholm vilde fratage ham præstegaarden strax, men landstinget dømte, at han skulde beholde den, mens sagen stod paa (V. L. D. A. 1637 f. 539). Senere kom han i proces med lensmanden om frugtegælden av præstegaarden, men *Mogens Høeg* frafaldt sagen (ibid. f. 317).

Oplysninger om Aars herreds præster ca. 1630—61.

Aars herreds tingbøger, der fra tiden før enevælden findes bevaret fra aarene 1646—51, 1653 og 1655—60, er ikke blevet gennemgaaet, men en del oplysninger om herredets præster i første halvdel af sextehundredetallet, som findes i andre tingbøger fra Himmerland og fra Viborg landstings dombøger — her forkorte til V.L.D.B. — skal her meddeles.

Brorstrup — Ravnkilde — Haverslev.

Wiberg nr. 4 *Hans Pedersen Vogelius*.

Sagsøgtes 1636 til betaling av gæld til en købmand i Hobro, men sagen henvistes til gejstlig ret (V. L. D. B. 1636 f. 359).

Wiberg nr. 5 *Hans Lauritzen*.

Var her 1640. (Hindsted h. tgb. 1640 11. juni).

Blære — Eidrup.

Wiberg nr. 6 *Mads Thomsen*.

Var her 1630 og 1636, da han solgte en part i en gaard i

Langdal (V. L. D. B. 1630 f. 102 b og 1636 f. 51. — Slet h. tgb. 1630 21. jan.). Han var død 1650, da hans enke *Hølleborg Nielsdatter* av eftermanden krævede en del i præstegaarden beroende gods, mest møbler, og denne lovede enten at levere dem eller betale for dem. Hun krævede ogsaa en skrifteseddel av ham, saa hun kunde komme til alters andetsteds, men han erklærede den for overflødig (Hornum h. tgb. 1650 15. juli).

Wiberg nr. 7 *Gabriel Christoffersen*.

Han klagede 1661 over kaldets ringhed, og lensmanden paa Aalborghus *Kaj Lykke* fik ordre til at forbedre det. Han fik som hjælp $\frac{1}{2}$ rdl. av hver av Viborg stifts kirker (Da. Kanc. Henlagte sager. 1661 11. juli).

Ulstrup — Gundersted.

Wiberg nr. 6 *Lauritz Pedersen Aalborg*.

Var her 1636, da han stævnedede nogle tienderestanter (Slet herreds tgb. 1636 8. jan., 3. marts).

Wiberg nr. 7 *Mads Johansen*.

Kaldes *Mads Johansen Aars*. Da han blev kaldet 23. november 1649 bad han provsten indføre Mandrup Dues navn i kaldsbrevet, men han avslod det med den motivering, at adelsmænd ikke vilde »være udi kald med bønderne« (Slet h. tgb. 1650 4. april).

1650 blev han beskyldt for at have viet et usædeligt par i Gundersted (ibd. 1650 23. aug.), og 3. december 1654 kom han ikke til Gundersted kirke paa grund av det onde vejr. Næste søndag kom han heller ikke, men sendte sin skolemester, der prædikede (ibd. 1655 5. april, 10. maj). 1655 beskyldtes han for ikke at ville komme og døbe et svagt barn. Barnet blev efter hans anmodning bragt til præstegaarden, men da var han draget bort, og barnet døde udøbt (ibd. 10. maj).

Hassing herreds præster ca. 1483 — 1655.

De følgende meddelelser om *Hassing herreds* præster er praktisk talt alle hentet fra herredets tingbøger 1630—32, 1635—36, 1645, 1648 og 1654. Naar intet andet er anført, gælder henvisningerne i () *Hassing herreds* tingbøger. V.L.D.A. betyder Viborg landstings dombog række A.

Snedsted.

Wiberg nr. 1 *Jens Poulsen*.

Var her i 1620 22. okt., da han sammen med kirkeværgerne lavede en fordeling av stolestaderne, som landstinget imidlertid

omstødte 1634, fordi den ikke var gjort med provstens og lensmandens billigelse. Stolestadsfortegnelsen synes at rumme navnene paa alle sognets voxne beboere (V. L. D. A. 1634 f. 13). Han førte et par smaasager 1630 (1630 22. juli, 12. aug.) og havde 1632 en langvarig strid med *Christian Høeg* til Todbøl om præstegaardens tilliggende (1632 4. okt. o. f. tingdage). St. Steffens dag — 26. december — 1634 sagde han efter vidneudsagn paa prædikestolen, om end efter prædikenen: »I godt folk, dannemænd, dannekvinder, unge karle og piger. I skal være storlige betakket for jeres offer, som var til herrens alter i gaar, besynderlige som gavst (sic) jeres 10 sk., 7 sk. og 3½ sk., dem skal jeg tjene videre i mit embede og uden, men dem som sidder i deres 4 punds gaarde, 3 punds gaarde og 2 punds gaarde og gik til herrens alter med en ringe penge, som I kunde give en stakkel for døren, dem ved jeg ingen tak.« En række bønder vidste yderligere, at de, deres hustruer og folk havde ofret 1 à 2 sk. (1635 8. jan., 15. jan.). Aaret efter vidnede en lang række bønder, at saa vidt de havde set, holdt hr. Jens sin formaning for alteret som han plejede d. 18. oktober, men de havde ikke set, om han for sin svagheds skyld vendte sig mod alteret (1636 11. febr.).

Wiberg nr. 2 *Peder Jacobsen Tisted.*

Hans kone *Elsø Christensdatter* var datter av Understed-Karup nr. 3, og hun døde 1645 — boet registreret 30. april —. De havde da børnene *Christen* og *Mads* (1645 29. maj).

Sønderhaa og Hørsted.

Wiberg nr. 5 *Niels Nielsen Hegelund.*

Havde 1630 nogle stridigheder om tienden, som han krævede i kærven (1630 15. juli, 26. aug.).

Wiberg nr. 6 *Jens Nielsen Hegelund.*

Forbød 1635 fædrift paa nogle jorder (1635 8. jan.), stæv-nede 1645 nogle skyldnere og en bonde, der havde været overhørig med sit hoveri (1645 20. og 27. marts, 10. apr.). Da han juledag 1644 i kirken opfordrede en bonde til at deltage i brandskatten for at hindre, at svenskerne brændte byen av, skældte denne ham groft ud, idet han bl. a. sagde, at han vilde ramme præsten saa haardt, at han ikke skulde prædike i Sønderhaa kirke i et halvt aar, og bonden dømtes herfor til at »udsætte borgen for fred« (1645 29. maj, 12. juni, 31. juli). Blev 1648 dømt til at betale en gæld paa 40 rdl. (1648 3. febr.).

Harring og Stagstrup.

Wiberg nr. 3 *Iver Jespersen*.

Var her 1555 (1631 21. juli).

Wiberg nr. 4 *A. Oluf Poulsen*.

Var her 1558 (ibd.).

Wiberg nr. 4 *Morten Jensen*.

Var her 1560 (ibd.). Havde datteren *Valborg* og sønnen *Christen*; den sidste skrev 1630 et morsomt, men groft brev til Per Skolemester paa Ulstrup (1630 26. aug., 11. nov.).

Wiberg nr. 5 *Hans Sørensen Aalborg*.

Døde ca. 1. maj 1648, idet enken fik boet vurderet paa rette 30. dag, som var 1. juni. Aktiverne var 249 dl. i penge, sæden i marken og præstens bøger, gælden 153 dl. Deres søn Søren var 1631 tinget i kost i Aalborg, og var vistnok kapellan hos faderen i 1648, da han kaldes hr. *Søren Hansen Rosholm* (1631 23. juni, 1648 13. jan., 6. juli). Synes at have været meget stridbar, da han laa i stadig kævl med annexbonden og andre sognebørn, men sagerne har gennemgaaende ringe interesse (1630 3. og 24. juni, 12. og 19. aug., 1631 14. apr., 5. maj, 21. juli, 1635 8. jan., 12. febr., 23. og 30. apr., 14. maj, 9. juli, 24. sept., 22. okt., 5. nov., 1648 4. og 27. apr.). Selv dømtes han til at betale en gæld paa 12 rdl. til *Mogens Kaas* til Lyngholm (1631 18. aug.) og for skatterestancer (1648 27. apr.). Under Kejskerkrigen blev noget gods sat i forvaring hos ham, og han beskyldtes senere for at have beholdt noget av det, men blev frifundet (1630 4. febr., 11. nov., 2. dec.). Samme aar klagede han over, at hans kirkevej var blevet ødelagt av vand, fordi en bonde havde gravet den for nær (1630 27. maj, 24. juni). Forholdet til menigheden var ikke altid godt. I 1630 bebrejdede han en kvinde, at hun havde stjaalet hans øg, mens han prædikede, »for jeg kunde ikke tage det udi kirken med mig«, og han bad gud igen sende saa mange fjender i landet som sidst, saa skulde han nok faa hævn over hende (1630 7. jan.). 1631 nægtede han at berette en tilflyttet person, før han havde bragt et ordentligt skudsmaal fra sin forrige præst (1631 6. okt.), og han vilde ikke skrifte nogle av sine sognebørn, fordi han havde »vidner paa dem« (?) (1632 6. dec.).

Skyum og Hørdum.

Wiberg nr. 4 *Tøger Jacobsen Holm*.

Levede endnu 17. juni 1630, men var død om høsten. Havde

børnene *Christoffer*, senest død 1634, *Else*, *Peder*, kapellan i Nykøbing, *Jens*, *Simon* og *Jacob* (1630 17. juni, 1631 27. jan., 3. febr., 2. aug., 1648 5. okt.). Tiendestridigheder (1630 17. juni, 1631 27. jan., 3 febr.).

Wiberg nr. 5 *Peder Jacobsen Holst*.

Var 1634 og 1648 g. m. *Maren Simonsdatter* (1648 5. okt.). Fik to bønder dømt for en ubetydelig gæld (1648 17. febr.).

Hassing og Villerslev.

Hr. *Strange* synes at have været præst i Villerslev før 1483 (1635 4. juni).

Wiberg nr. 6 *Peder Mortensen Hassing*.

Krævede præstetienden i kærven (1630 10. juni). Udlaante under Torstenssonkrigen 20 rdl. til nogle bønder og sagsøgte dem senere til tilbagebetaling (1645 24. apr.). Hans vædder blev dræbt av en hund 1648, og samme aar havde han besvær med en uefterrettelig bonde i annexgaarden, som han lod tage syn paa (1648 10. aug., 14. sept., 5. okt.).

Visby og Heltborg.

Wiberg nr. 4 *Mads Andersen*.

Kaldes *Morsing* og var søn av borgmester i Tisted *Anders Morsing*. Var gift med *Maren Nielsdatter*, en datter av Vadum nr. 5, der overlevede ham. De havde ingen børn, men enken kom i strid med hans 1592 avdøde søster *Karens* mand *Gregers Jensen* i Tønsberg paa deres datter *Marens* vegne. Han døde 3. februar 1635, og skifte holdtes 9. juni. Der findes specifikation paa boet, deriblandt paa bøgerne (1635 11. juni, 1636 7. jan., 21. og 27. juli). Var i 1630 i strid med *Mogens Kaas* til Lyngholm, hvem han bad lade kgl. majestæts præster i fred til lensmanden kom, hvad *Mogens Kaas* lovede (1630 13. maj). Stævnedede 1630 en skyldner (1630 4. nov.). Et ham tilhørende pantebrev kendtes ugyldigt 1631 (V. L. D. A. 1631 f. 266).

Wiberg nr. 5 *Oluf Madsen Svale*.

Var her 9. juni 1635 og var 3. september s. aa. troløvet med formandens enke, for hvem han førte ovennævnte arvestrid (Sml. ovf.). Senere var han gift med *Maren Villadsdatter*, med hvem han havde børnene: *Maren*, *Jens* og *Peder*, der var student 1648. Han døde i maj 1648, idet hans bo registreredes paa rette 30. dag d. 10. juni. Aktiverne var 1536 sldl., 4 td. byg og 286 lod 1 kvint

sølv, passiverne 801 sldl. Værge for enken var Sønderhaa nr. 6, for børnene *Ove Madsen* i Fyn, vistnok en søn av Kollerup-Skræm nr. 4 (1648 15. juni).

Wiberg nr. 6 *Jens Andersen*.

Lod 1655 tage syn paa græsset paa Heltborg kirkegaard, der havde taget skade for to læs hø (Revs h. tgb. 1655 28. juli).

Bedsted og Grurup.

Wiberg nr. 4 *Thøger Christensen*.

Var her 1630 (1630 21. jan.).

Wiberg nr. 5 *Christen Poulsen Holstebro*.

Nægtede at tage en bonde til skrifte 14. september 1645 (1645 9. okt.). Stævnedede restanter for brandskat s. aa. (1645 13. nov.).

Hvidbjerg, Ørum og Lodbjerg.

Wiberg nr. 4 *Peder Olufsen*.

Døde ca. 1. november 1635 og overlevedes av enken *Kirsten Nielsdatter*, der 1636 var g. m. *Peder Nielsen*. De synes ikke at have haft børn, da han i al fald delvis arvedes av sin søster *Mette Olufsdatter*, g. m. *Per Terkildsen* i Bjerregaard (1635 3. dec., 1636 27. okt., 17. nov.). Krævede sin tiende i kærven 1630 (1630 17. juli).

Wiberg nr. 5 *Hans Nielsen Resen*.

Var født i Lemvig. Blev 1631 26. juni kapellan p. p. og lovede da, at hvis han skulde succedere, skulde han skaffe enken Skovsted præstegaard. Denne kontrakt vedstod han, da han blev præst, men enken giftede sig igen, og saa krævede han hendes mand for gaarden. — Sml. ovf. — Hr. Hans hævdede, at hun kun skulde have gaarden som enke, og at hun frivilligt havde forladt den for at gifte sig. Sagen opsattes, og der er derefter et hul i tingbogsrækken (1636 22. dec.).

Han var 27. april 1636 g. m. *Mette Christensdatter*, for hvem han kvitterede for arv efter *Christen Lauritzen Aalborg* i Løgstør. Hun var søster til Skjoldborg nr. 7 (Løgstør birks tgb. 1636 27. apr.). Havde stridigheder med tienderestanter, og ved en lejlighed skældte præstekonen nogle tiendeydende bønder ud for tyve og skælmer, ved en anden bad han djævelen fare i dem (1645 26. juni, 2., 9., 16. og 23. okt., 20. nov.). Han beskyldtes for at have forsømt en prædiken i Lodbjærg, men en lang række sognefolk vidnede, at de intet havde at bebrejde ham (1645 7. sept., 6.

nov.). Han udstedte 1646 19. februar et gælds-brev til lensmanden paa Ørum *Christoffer Hvas*, der 1648 fik ham dømt til at betale det (1648 20. apr., 29. juni, 20. juli). 1653 var han i strid med annexgaardsbonden (1654 22. juni).

Ø. og V. Hanherreds præster ca. 1571—1663.

De følgende meddelelser om præsterne i *Han herrederne* er praktisk talt alle fra Øster Han herreds tingbog 1630 og 1634. Da den ogsaa indeholder en del oplysninger om præsterne i Vester Han herred, er disse medtaget her, men nogen særlig tingbog derfra findes ikke fra dette tidsrum. Naar intet andet er anført, gælder henvisningerne i () Øster Han herreds tingbog. V.L.D.A. betyder Viborg landstings dombog række A.

Ø. Han herred.

Lerup og Tranum.

Wiberg nr. 6 *Peder Christensen*.

Hans børn *Else* og *Christen* stævnedes 1630 til at betale 42 dl., som han skyldte kirken (1630 1. og 15. marts, 5. apr.).

Wiberg nr. 7 *Laurits Nielsen*.

Blev 1630 bestjaalet for noget fodring, muligvis av formandens ovennævnte datter *Else* (1630 25. apr.).

Broust og Svenstrup.

Wiberg nr. ? *Gregers Iversen*.

Var provst 1630 (1630 15. nov.). Havde sønnen *Jørgen*, der for ham købte et hus i Nibe 1634 (Nibe birks tgb. 1634 9. aug.).

Wiberg nr. 6 *Jens Jensen Mørk*.

Var her 1639 (V. L. D. A. 1640 f. 214 b, 267 b).

Torslev.

Wiberg nr. 3 *Jacob Andersen*.

Var 1630 enkemand efter *Anne Nielsdatter*. Deres datter *Dorte* var da g. m. *Niels Bentsen* i Haffuen, der gav arveavkald (1630 14. juni).

Haverslev og Beistrup.

Wiberg nr. 4 *Peder Thomsen*.

Blev 1630 groft injurieret paa tinge av en bonde; samtidig havde han en strid med sin degn *Anders* (1630 18. jan., 27. sept.).

Aggersborg.

Wiberg nr. 7 *Jørgen Brorup Edwardsen*.

Blev i høsten 1628 udplyndret av fjenden og forjaget fra præstegaarden med kone og børn. Blev i sognet og passede sin kirketjeneste, besøgte syge m. m. (1630 1. og 15. marts). Havde en strid om leveringen av en harve (1630 16. aug.) og om præstegaardens tilliggende (1634 3. febr.). 1631 fæstede han sammen med nogle andre i Løgstør et vod til at fiske med (Løgstør birks tgb. 1636 2. nov.).

V. Han herred.

Kollerup og Skræm.

Wiberg nr. 1 *Herman Splithof*.

Havde været munk og forlod klostret, »dog ikke av nogen løstagtighed«. Var g. m. *Sicke*, der levede som enke 1571. Ingen børn. Havde en 1571 levende bror hr. *Frantz*, der ogsaa havde været munk (Univ. bibl. Add. 151. f. 299 b).

Wiberg nr. 4 *Oluf Pedersen Aarhus*.

Nogle av hans klæder blev 1652 skiftet hos hans søn *Jens Olufsen* — Kornum nr. 7 — i præstegaarden i Kornum mellem hans døtre *Lisbet* og *Maren*, for hvem broderen var værge (Løgstør birks tgb. 1652 8. dec.). 1630 blev han udskældt av en kone, som han avviste fra skriftestolen (1630 8. febr., 8. marts) og havde en sag om et tyveri fra ham (1630 15. marts).

Wiberg nr. 5 *Niels Andersen*.

Kaldtes 1651 *Ascov*, da han stævnedes hr. *Jens Olufsen* — Kornum nr. 7 — til at være værge for sine sødskende (Slet h. tgb. 1651 18. sept., 30. okt.).

Kjetterup og Gjøttrup.

Wiberg nr. 5 *Niels Hemmingsen*.

Var død 5. april 1630, da hans enke *Maren Jørgensdatter* stævnedes en mand for gæld (1630 5. apr.). Skiftet holdtes 19. maj 1630. Enken kaldtes da *Anne*, og der var børnene *Jørgen*, *Mette* og *Lisbet*, *Mette* var trolovet med *Hans Pedersen* (1630 24. maj).

Tømmerby og Lild.

Wiberg nr. 4 *Anders Pedersen Morsing*.

Hans enke *Kirsten Christensdatter* overlevede ham; de havde børnene *Peder* og *Johanne* (V. L. D. A. f. 28 b).

Øsløs, Vesløs og Arup.

Kapellan.

Mads Olufsen, der havde været kapellan her, ansøgte om at maatte faa det første ledige landsbykald (D. K. Henlagte sager. 1663 8. jan.).

FORTEGNELSE OVER DANSK GENEALOGISK LITTERATUR I AARET 1941

Ved
ALBERT FABRITIUS

Jfr. T. Døssing & Robert L. Hansen: Dansk Tidsskrift-Index 27. Aarg. 1941, Kbh. 1942, S. 359—401.

Avis-Kronik-Index 1941. Red. af Otto Esben-Petersen og Ingrid Vig-Jensen.

1941.

Gustav E. Raabe: Norske Stamtavler. Bibliografi. (Oslo 1941). 8vo. 123 S.

Albert Fabritius: Ahnetavlen med særligt Henblik paa dansk Litteratur. (Særtryk af Hans Berner Schilden Holsten og Albert Fabritius: Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holsten's Slægtbog) [Kbh. 1941.] 4to. 47 S. — Ill. — Bibliografi over Ahnetavlelitteraturen.

Danmarks Adels Aarbog. Udgivet af en Forening. Redigeret af Louis Bobé og Albert Fabritius. 1942. 59. Aargang. Kbh. (1941). 8vo. XXIX — 474 — 138 — 75 Sider. Afsnit II indeholder Stamtavler med Vaabenafbildninger og Portrætter over Slægterne: Blok, Blücher (Greverne Blücher af Altona), Breide, Friis af Hesselager, Friis af Vadsøkærgaard (Greverne Friis), Friis af Haraldskær, Friis af Arlevad, Rixtorp.

J. G. og Villads Villadsen: Træk af Egaa Sogns Historie gennem Tiderne. Aarh. 1941. 8vo. 403 S. — Ill. (S. 137—20: Marius Kristensen: Stamtavler (over Lystrupslægtens Egaa Linier og Familien Brandstrup). Desuden meddeles under de enkelte Matrikelnumre slægtshistoriske Oplysninger om Ejerne).

Carl Svenstrup: »Aftenstjernen«. Lillegade Nr. 39. En gammel Grenaa Gaards Historie. Grenaa 1941. 8vo. 19 S. (Heri Slægterne Mau og Kock).

- Armand* — Fra Dauphiné til Fredericia. Fem små personalhistoriske Essay om Slægten Armand fra La Motte-Chalencón. Af Louis E. Grandjean. (Slagelse) 1941. 8vo. 35 S. — Ill.
- Baagøe* — Stamtavle over Legatstifteren Hans Jørgen Baagøes Efterkommere til Aar 1941. (Udgivet af Bestyrelsen for H. J. Baagøe og Hustrus Familielegat ved cand. mag. P. Lycke. Svendborg i Juni 1941) 8vo. 12 S. — 1 Portr. tvl.
- Bach* — Anetavle for Gaardejer Knud Bach. Udarbejdet 1941 ved Personalhistorisk Institut — i Hvem er Knud Bach. Spørgsmaal besvaret af Aage Schmidth. 1941.
- Bacher* — Wilhelm von Antoniewitz: Slægten Bacher i Taarnby Sogn. Kbh. 1941. 8vo. 91 S. — Ill.
- Berner Schilden Holsten* — Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holsten's Slægtebog. Udarbejdet af Hans Berner Schilden Holsten og Albert Fabritius. Første Del I. Kbh. MCMXL—MCMXLI. 4to. XCV — 612 S. — Ill.
- Blok* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Blom* — Ahne-Hjul (5: Ahnetavle for Axel Dissing og Erik Dissing Blom, f. 1909—13) (Udarbejdet af Dyrslæge Erik Blom. Kbh. 1941) 1 Bl. — Lith.
- Blücher* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Bramsen* — Luis Bramsens Efterkommere. (Kbh.) 1941. Fol. pat. (Omslagstit: Marie-Louise Meyer og Bo Bramsen vies 2 Juni 1941).
- Brandstrup* — se J. G. og Villads Villadsen: Træk af Egaa Sogns Historie.
- Breide* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Clausen* — J. Chr. Clausen: Stamtavle over Efterkommere af Jacob Paulin Clausen, Sognepræst i Svanninge. U. St. 1941. 4to. 9 S. (duplik.)
- Clorius* — Bagerfirmaet Clorius. Kalundborg. 7—5—1841 — 7—5—1941. Med en Stamtavle over Familien Clorius. Udarbejdet paa Foranledning af Carl Clorius ved S. Otto Brenner. Kbh. 1941. 8vo. 11 S. — 6 Tvl.
- Colbjørnsen* — Th. Bull: Slekten Colbjørnsen i Sørum. Oslo u. A. 8vo. 34 S. — Ill. (Særtryk af Sørum Herred Bd. II).
- Dahlerup* — Rettelser og Tilføjelser til Stamtavlen over Slægten Dahlerup (kun op til Juli 1939). Kbh. 1941. — 1 Bl. 8vo.
- Friis af Hesselager* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Friis af Vadskærgaard* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Friis af Haraldskær* — se Danmarks Aarbog.
- Friis af Arleved* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Gudmand-Høyer* — Tillæg til Slægtregisteret. (Fra Side 157 til Side 159 om Familien: Gudmand-Høyer) Udarbejdet 1941 til Familien af Viggo Gudmand-Høyer. U. St. og A. [Hille-

- rød 1941] 8vo. 4 S. [Tillæg til Frode Iürgensen og Poul Hennings: Biografisk Slægtsregister over ... Sangaard, Buntzen, Koch og Iürgensen, 1910].
- Hallager* — (Finn H. Blædel): Fragment af en Stamtavle over Slægten Hallager fra Haldager i Vadum. U. St. [Kbh.] 1941. 8vo. (29 S.).
- Hanck* — se Iversen.
- Hansen* — [Marius Jager Andersen]: Slægts-Stamtavle II [Tillægsblad til Slægts-Stamtavle over Efterkommere af Anders Hansen 1940]. (Varde) [1941]. 4to. 4 S.
- Henckel* — Stamtavle over Efterkommere efter ... Johann Christopher Henckel. (Kbh. 1941). 4to. 24 S. — 18 Billedtv.
- Holstein* — Johan Ludvig Holsteins og Hedevig Vinds Ahnetavle (∪: Ahnetavle for deres Børn) — i Jørgen Paulsen: Om Portrætsamlingen paa Ledreborg — i Kunstmuseets Aarskrift 1941, S. 17.
- Iversen* — Familierne Iversen og Hanck — i Anderseniana. Ud-givet af H. C. Andersen Samfundet vol. IX. H. C. Andersens Brevveksling med Henriette Hanck ved Svend Larsen I, S. 3. (Kbh. 1941). 4to.
- Jespersen* — C. Jespersen: Stamtavle over den bornholmske Familie Jespersen. (4. Udg.) (Kbh.) 1941. 8vo. 251 S. — 17 Tvl.
- Johansen* — Jens Frost: Nogle Oplysninger om Hans Johansen og Hustru Fru Trinekes [f. Jørgensens] Slægt. (Aabenraa 1941) 8vo. 163 S. — 1 Portr.tvl. Omslagshalvtit.
- Jørgensen* — se Johansen.
- Kock* — se Carl Svenstrup: »Aftenstjernen«.
- Lystrup* — se J. G. og Villads Villadsen: Træk af Egaa Sogns Historie.
- Mau* — se Carl Svenstrup: »Aftenstjernen«.
- Meinhardt* — se Schou.
- Quistgaard* — Aarsberetning for Den Qvistgaardske Slægtsfor-ening. 26. Aarg. 1941. (Ringsted) 4to. 8 S.
- Rixtorp* — se Danmarks Adels Aarbog.
- Rothe* — Slægten Rothe til Zschortau og Urup. (Kbh.) u. A. [1941]. — 3 Tvl. — U. Tit.bl.
- Schou* — P. Schou: »Lille Maren Schou« og hendes Efterkom-mere. »Schou Slægtens Historie« 3. Afsnit. [Slægten Meinhardt]. Skive 1941. 8vo. 14 S.
- Thomsen* — C. Hahn-Thomsen: Optegnelser om Morten Thom-sen og Descendenter. Riserup (Stubbekøbing) 1941. 8vo. 63 S. — Ill.
- Vind* — se Holstein.

Wulff — (Axel Noack:) Stamtavle over Familien Wulff. Thyge Hansen i Stokkebro og hans nærmeste Efterslægt samt Andreas Hansen Wulff og Hustru Johanne Jensdatter i Højer og Bredebro med deres Efterkommere. Ringe. 1941. 8vo. — 53 — XIV S. — Ill. 5 Billedtvl.

Supplement til Stamtavle-Fortegnelsen for 1921.

Se 44. Aargang (8. Rk. 2. Bd.), 1923, S. 267.

Linvald — se Petersen.

Petersen — Frederik Carl Christian Linvald: Slægtbogen. Peter Nielsen Petersen og Hustru Anna Petersen, f. Nielsen samt deres Forfædre og Efterkommere. U. St. 1921. 4to. 50 S. (Maskinskr.).

Supplement til Stamtavle-Fortegnelsen for 1928.

Se 50. Aargang (9. Rk. 2. Bd.), 1929, S. 258.

Brahe — Stemma propinquorum Tychonis Brahe — og Progenies Tychonis Brahe quæ quidem nota sit — i Tychonis Brahe Dani Opera omnia ed. J. L. C. Dreyer. Tomus XIV, Hauniae MCMXXXVIII.

Supplement til Stamtavle-Fortegnelsen for 1935.

Se 58. Aargang (10. Rk. 4. Bd.), 1937, S. 271.

Oppermann — Supplement til Stamtavlen over den danske Familie Oppermann [1902]. Af Georg Oppermann. U. St. 1935. Fol. 2 Bl.

Supplement til Stamtavle-Fortegnelsen for 1936.

Se 58. Aargang (10. Rk. 4. Bd.), 1937, S. 272.

Claudius — (Ernst Schröder:) Stammfolge des Geschlechtes Claudius. Altona 1936. 8vo. 32 S. — 1 Tvl. — Berichtungen und Ergänzungen. 1 Bl.

Supplement til Stamtavle-Fortegnelsen for 1940.

Se 62. Aargang (11. Rk. 2. Bd.), 1941, S. 247.

Carl Svenstrup: Fra det gamle Grenaa. Særtryk (Optryk) af en Række Avisartikler. Grenaa 1940. 8vo. (Heri 1932: Slægten Broge og Harboe i Grenaa; 1939: Bødkermester Emil Madsens Forfædre).

Broge — se Carl Svenstrup: Fra det gamle Grenaa.

Hansen — [Marius Jager Andersen:] Slægts-Stamtavle (over Efterkommere af Anders Hansen (f. 1695) i Janderup). (Varde) [1940]. 8vo. 1 Bl.

Harboe — se Carl Svenstrup: Fra det gamle Grenaa.

Madsen — se Carl Svenstrup: Fra det gamle Grenaa.

ANMELDELSER

Lehnsbaron Hans Berner Schilden Holsten's Slægtebog. Udarbejdet af *Hans Berner Schilden Holsten* og *Albert Fabritius*. I. Bind. Kbhvn. 1940—1941. I—XCV + 612 Sider og Tavlebind til samme. Første Hefte. Kbhvn. 1940—1942.

Efter mange Aars Forberedelser har Lensbaron Hans Berner Schilden Holsten og Bibliotekar Albert Fabritius udsendt I. Bind af denne store og stort anlagte Slægtebog, der efter Planen skal omfatte alle Baronens 128 Aner. Baronens er jo ikke nogen ukendt Mand i den personallistoriske Litteratur og har før vist sin Interesse for Slægts- og Herregaardshistorie, bl. a. ved sit Tabelværk: *Danske Herregaardsejere I—III* og ved sin Andel i det store Værk om de danske Herregaarde. Sammen med Bibliotekar ved det kgl. Bibliotek, mag. Albert Fabritius har han i 1935 udgivet den nydelige og rigt illustrerede lille Bog om Baron Charles Joseph Selby's Descendens. Det Samarbejde, der allerede før den Tid var indledet mellem de to Udgivere, har nu sat Frugt i dette Værk.

Samarbejdet mellem de to Udgivere har været meget nøje og har givet Værket baade Friskhed og videnskabelig Grundighed. Naar der ses bort fra de signerede Dele af Værket, som selvfølgelig klart viser deres Forfatter, er det ikke altid saa ligetil at afgøre, hvem der har ført Pennen, og man har undertiden den Følelse, at man næsten kan paapege Forandringer og Redaktioner, som den ene Pen har foretaget i den andens Tekst, men under alle Betingelser faar man et ubetinget Indtryk af velskolet Arbejde, grundige Undersøgelser og omfattende Efterforskninger i Forbindelse med et omhyggelig udarbejdet Apparat af Noter, Kildehenvisninger og Registre, der gør det let at slaa efter i Bogen. Arkiver og Biblioteker er godt benyttet, og i mange Tilfælde har sikkert ogsaa eget Personalekendskab været medvirkende til de indgaaende Oplysninger, der gives om de forekommende Personer, ikke blot de til Slægten hørende. Dette betyder, at der kan findes gode og fyldestgørende Oplysninger om en Række Personer, som ikke hører til de Kredse, med hvilke Værket ellers beskæftiger sig.

Dette første Bind er udgivet i 3 Hefter + et Hefte af Tavlebindet. Indledningsheftet viser, at Udgiverne, saare naturligt, har haft Opmærksomheden henledet paa Muligheden af at benytte det her foreliggende Materiale, der tilmed bestaar af Portrætter i et Omfang, som det sjældent træffes ved Borger- eller Bondeslægter, til Undersøgelse vedrørende Arvelighedsproblemerne. Det indledes med et Afsnit »Familielighed«, i hvilket der er samlet Udtalelser om Familjelighed af Prof., Dr. *J. F. van Bemmelen*, Haag (Die Vorfahren von Lehnsbaron Adam Christopher Berner Schilden Holsten), af Politilæge *Søren Hansen*, af Lensbaronesse *Louise Berner Schilden Holsten*, f. *Knuth* (Familietræk hos vore Børn) og af Lensbaron *H. Berner Schilden Holsten* (Familietræk). Professor van Bemmelen har allerede tidligere (i Selby-Bogen) skrevet et Afsnit »Familienähnlichkeit« om dette Spørgsmaal og bl. a. henvist til Ligheden mellem *Eleanor Tuite g. Selby* og — med et Spring paa 3 Generationer — *Louise Quaade* og mellem nævnte *Eleanor Selby* og *Louise Quaades*

Sønnedatter *Regitze Berner*, førstnævntes Efterkommer i syvende Led. I denne Redegørelse behandlede Professor van Bemmelen Spørgsmaalet om Familjelighed væsentlig i Almindelighed og gik kun i begrænset Grad ind paa konkrete Tilfælde (f. Eks. Antydninger vedrørende Falbe-Linjen), men Hovedindtrykket af Afhandlingen var Usikkerhed om hele Spørgsmaalet. Det i Slægtbogen gængs Stykke skulde være en Udtalelse om Portrætmateriale, der er stillet til hans Raadighed, men Udbytet kan kun betegnes som magert: en forsigtig Udtalelse om Rantzau-Islættets mulige Indflydelse paa Slægtstypen og om Ligheden mellem *Ulrik Kaas* (1677—1746) og *Adam Christopher Berner Schilden Holsten*, men det hele munder ud i, at et Portræstudium af Efterkommerne efter *Ulrik Kaas* og *Mette Matthiesen* lover gode Resultater for Arvelighedslæren om de menneskelige Ansigtstræk.

Mere positiv er den Indsats, der gøres i Brevet fra Politilæge Søren Hansen, hvor Nedarvningen af Slægtsmærke søges paavist ved Diagrammer, men trods dette videnskabelige Apparat er Politilægen dog meget forsigtig i sine Udtalelser. Han »er ikke i Tvivl om, at det er et gammelt Slægtstræk,« men hvorfra det er kommet ind i Slægten, »kan ikke afgøres med fuld Sikkerhed,« og navnlig Slutningsafsnittet bestaar næsten udelukkende af Reservationer. Ikke saa underligt, for selv om Portrætter er vellignende — og det er de jo ikke engang altid — vil det som oftest være vanskeligt at benytte dem som videnskabeligt Grundlag for saadanne Undersøgelser uden en vis, ikke ringe Margin, bl. a. fordi der mangler Sikkerhed for Portrætligheden ved malede eller tegnede Portrætter, ved hvilke ogsaa Kunstnerens Opfattelse spiller en vis Rolle, og fordi de Portrætterede — og dermed Portrætterne indbyrdes — forandrer sig ret stærkt under deres Udvikling fra Børn til Voksne, Aldrende og Gamle. Selvfølgelig er der et fast Grundlag, en Generalnævner, der til syvende og sidst kan betragtes som brugelig, men det personlige Skøn vil dog altid spille en stor Rolle. De Billeder, der er medgivet som Illustrationer af Teksten, vil af en Tilhænger blive betragtet som udmærkede Bevisligheder, medens Skeptikeren vil kunne hævde, at Billederne af samme Person i forskellige Aldre, f. Eks. *Ulrik Kaas* (1677—1746), *Fred. Chr. Kaas* (1727—1804) og *Gustav Alexander Baron Berner Schilden Holsten* (1823—1889), er saa forskellige, at man ikke med Sikkerhed vilde gætte paa, at de gengiver denne samme Person.

Men at der alligevel er et godt Grundlag for Studiet af Familjeligheden, ses af det følgende Stykke i Indledningsheftet: »Familietræk hos vore Børn,« af Louise Berner Schilden Holsten f. Knuth, der hos Børnene ved Hjælp af Billeder og Stamtavler fastslaar 4 Slægtstyper: Leth-Typen for Baronesse *Sophie Magdalene B. S. H.*, Tuite-Selby-Typen for *Regitze Berner*, — Ligheden mellem denne og Eleanor Selby synes iøvrigt nok saa fremtrædende, naar man tager det andet, i Selby-Bogen gængs Maleri af *Angelica Kauffmann* fra 1774 — Schilden-Typen for *Godske B. S. H.* og Holsten-Kaas-Typen for *Henrik Berner*. Dette er utvivlsomt rigtigt set, og det bekræfter forresten den gamle Kendsgerning, at Forældre har skarpere Øje for Forskellighederne hos deres Børn end Fremmede, der har en stærkere Opfattelse af Ligheden. Og det bekræfter ogsaa det i Borger- og Bondeslægter allerede i gammel Tid bemærkede Fænomen, at Ligheden som oftest er mere udpræget mellem Personer, mellem hvilke der findes et Spring paa én eller flere Generationer, og at Børn ofte ligner deres Bedste- og Oldeforældre mere end deres Forældre. Naar man i disse Slægter ikke gaar længere tilbage, er det simpelthen, fordi man dér ikke, som i de adelige Familjer, har Portrætter at støtte sig til for de ældre Generationer, men almindeligvis maa nøjes med den personlige Erindring om de ældre Slægtsmedlemmers Udseende.

Paa Usikkerhedsmomentet i Spørgsmaalet om Slægtslighed henledes Op-

mærksomheden ogsaa i det næste, af H. Berner Schilden Holsten selv skrevne, Afsnit »Familietræk«, hvor han omtaler den Lighed, som andre har fundet mellem ham og andre mere eller mindre fjærnt beslægtede. Der er i dette noget positivt, som sikkert engang vil kunne og blive udnyttet af Videnskaben, men Usikkerheden er endnu for stor. Hvor lumsk Skønnet om Lighed er, og hvor vanskeligt det er at bygge derpaa, fremgaar af en saadan Ting som, at man hos en og samme Person har villet finde udpræget Lighed med en samtidig Arkitekt, en samtidig Læge, Maleren *Hans Nicolaj Hansen*, Forfatteren *Erik Skram* og Kong *Frederik II* af Danmark. Og dog vides der intet om Slægtskab mellem disse; Opfattelsen af Ligheden skyldes sikkert, at alle fem havde ret store Næser og spidst Fuldskæg!

Der er i alt dette noget af det samme, som gjorde sig gældende indenfor Personalhistorikernes Kreds i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Man vovede sig dengang ind paa Interessen for Arvelighedsforskningen, man nærrede et Haab om, at man gennem det genealogiske og personalhistoriske Forskningsarbejde kunde bære Sten til Løsningen af Arvelighedsproblemet eller i alt Fald til Fremme af den. Dette Haab har vist sig forfængeligt, Arbejdet med Arvelighedsproblemerne er gledet over til Lægerne, og det højeste, Genealogien kan bidrage til det, er Fastlæggelsen af Skelettet af Materialet, Stamtavlen og Anetavlen, hvis ubetingede Ufejlbarelighed jo endda ikke altid anerkendes. Der er intet at sige til, at dette Haab bristede for Personalhistorikerne, saalidt som der er noget at sige til, at de ikke paa det nuværende Tidspunkt kan løse Problemet om Familjeligheden. Men der er en Mulighed for, at det Materiale, der her er samlet, engang kan blive til Nytte for Arvelighedsforskningen til Støtte for Formodninger og Resultater, der er fundet ad anden Vej, og da vil en Materialesamling som denne faa en Værdi udover de Værdier den nu har. Og dér gælder Professor van Bemmelens Slutbemærkning om, at Muligheden for at opstille Descendentrækker selvfølgelig er størst i de adelige Slægtskredse, hvor det vil være lettere end i andre Kredse af Befolkningen at finde Portrætter af de fleste af Slægtsmedlemmerne.

Slutningen af Indledningsheftet danner en Afhandling: »Vaabenet Berner Schilden Holstens«, i hvilken der gøres Rede for Oprindelsen til og Sammensætningen af dette Vaaben og dets Bestanddele: Berner, Friccus, Schilden (mon ikke Ordet »Euhlen« i Beskrivelsen i den kejserlige Bekræftelse af 1751 skulde være en Fejlslæning for »Eichlen« eller »Eicheln« (Agern); det er jo det, der er ment), Holsten og forskellige dertil knyttede Alliancevaaben, illustreret ved omhyggelige Gengivelser, baade Tegninger af Segl (for hvis Korrekthed og omhyggelige Udførelse Gravør Britzes Navn er en Borgen), Fotografier og Gengivelser af Vaabnene og deres Anvendelse i Praxis. Ogsaa dette Afsnit bærer Vidnesbyrd om den Omhu, der her som overalt i Værket er anvendt ved Indsamlingen og Bearbejdelsen af Materialet.

I de følgende to større Hefter paabegyndes dernæst Opstillingen og Skildringen af Lensbaron H. Berner Schilden Holstens 128 Aner, indledet med Oversigtstavler og Generalieblade for hvert enkelt Anepar, bilagt med Biografier, Gengivelser af deres Vaaben, Underskrifter, Portrætter, personlige Optegnelser, Breve, Dokumenter, Opsatser om Gravsteder, Mindesmærker, Billeder af deres Herregaarde osv., hvert Afsnit bilagt med Noter og de fornødne Kildehenvisninger. I Tilknytning til Biografien bringes Oplysning om det paagældende Ægtepars Børn, dog saaledes, at samtlige Efterkommere efter Probantens 8 Oldeforældre medtages, hvorved Værket tillige udgør en Konsanguinitetstavle. Af denne store Række Aner bringer første Bind de første Led af Probantens fædrene Aner, medens de ældre Led og de mødrene Aner vil komme i de næste Bind. Afsnittene for de enkelte Anepar og Indholdet af hvert Afsnit er samlet og ordnet omhyggeligt, hvorved der opnaas den ganske sikkert tilsigtede Ting, at hvert Afsnit bliver et Billede fra den Tid, i hvilken ved-

kommende Anepar levede, saa at de optræder i deres eget Milieu. Herregaardene, Parkerne, Interieurer gengives efter samtidige Billeder, i den nye Tid baade Malerier og Fotografier, for de ældre Slægtleds Vedkommende Malerier og Tegninger; Møbler, Smykker o. lign. er medtaget, og der er derved skabt en Række kulturelle Billeder, som er meget interessant. Saaledes er der i Afsnittet om Adam Christopher Lehnsbaron Berner Schilden Holsten og Louise Quaade (S. 61—104) en Række gode Billeder af Værelserne paa Holstenshus, der er typiske for Tidens Moder, f. Eks. Baronens Dagligstue. Den »amerikanske« Gyngestol (S. 94 f.), som er af fineste Slags, ser ud, som om den skal rokke lige ind i de foranstaaende Møbler, Etageren er fyldt med vel arrangerede, indrammede Fotografier og de obligate to Lysestager med Lys, det trebenede Bord med Klunkerne er ligeledes fyldt med Fotografier, Staffellet med et Par større Billeder overdækkede med Draperier, Spejlkonsollen med Thorvaldsens Christus foran Spejlet, det lave Bogskab, naturligvis fyldt med Nips ovenpaa; det ser ud, som om man er nødt til at flytte i alt Fald en Stol og maaske endda et Nipsbord, hvis Bogskabet skal lukkes op.

Men vil man se, hvor stærk Tidens Udvikling har været siden da, skal man slaa op paa Interiøerne fra Langesø fra ca. 1931 (S. 36—40); Sammenligningen afspejler saa tydeligt som nogenting Tidens Udvikling, der iøvrigt ogsaa gør sig gældende i Interiøerne fra Holstenshus fra ca. 1920. I disse Stuer er der ogsaa Hygge, men en anden, friere Luft og større Udsyn. Der er i disse Afsnit et godt Eksempel paa den almene Betydning af slikt Billedstof, hvor personligt og privat det end synes præget.

Det er ugørligt at omtale alle Enkeltheder i disse Afsnit; der er enkelte Ting, der fæstner sig særlig i Afsnittene om *Adam Christopher Baron Holsten-Carisius*, der fra 1827 af bestyrede Faderens Gods Baroniet Holstenshus, som denne havde arvet efter sin barnløse Broder Baron *Ditlev Holsten*. Under Adam Christopher foretoges her den afsluttende Udskiftning af Godsets Bøndergods, endvidere Hoveriets Ophævelse i 1848 og Afhændelsen af Bøndergods til Arvefæste. Endvidere foretog han omfattende Byggearbejder, ombyggede bl. a. Hovedbygningen i Aarene 1863—68 samt lod Nakkebølle restaurere. Godsejer *Jacob Estrup* erklærede ganske vist om begge Dele, at det var »ikke saa heldigt«, og Holstenshus er nægtelig ogsaa blevet smukkere ved den senere Ombygning efter Branden, men man kan jo ikke være sikker paa, om det ikke nok saa meget var Tidens som hans Skyld.

I Afsnittet om Adam Christopher Baron Holsten-Carisius findes iøvrigt (S. 225—35) nogle Optegnelser om Familien Holsten af Jacob Estrup, let læselige, livlige og muntre, ganske mindende om det lune Glimt i Øjet, som hans fyldige, venlige Ansigt var præget af, men tillige rige paa karakteristiske Træk om de forskellige Medlemmer af Slægten, først og fremmest den gamle Admiral, der var Chef for Fregatten »Elven« i Slaget paa Rheden den 2. April 1801. Om hans Deltagelse i Slaget findes der udførligere Meddelelse i Afsnittet om ham (*Hans Baron Holsten og Regitze Sophie Kaas*, S. 379—423), hvor der bl. a. er gengivet Uddrag af Chefs Journalen paa Fregatten »Elven« den 2. April 1801 og i Facsimile de Sider, der omhandler Tiden fra Kl. 11 Nat den 1. April til Midnat den 2. April. De viser, hvor voldsom Kampen har været, og hvor medtaget Fregatten var, inden Holsten opgav Kampen og — uden at stryge — reddede Skibet ind til Trekroner. »Elven« havde 6 Stkr. 36 Pds. Kanoner og var navnlig udsat for Beskydning fra det engelske Skib »Glatton«, der førte 54 Kanoner.

Saa vel i dette som i de øvrige Afsnit er der, hvor det har været muligt, meddelt en Del Breve. Det er ingenlunde altid Breve af større Betydning, men nogen Grund til større Kritik med Hensyn til Udvalget er der ikke Grund til at øve, da det i Fortalen udtrykkelig er paapeget, at det for Ud-

giveren har været magtpaaliggende at medtage dem, skønt de ikke altid har større Interesse for Udenforstaaende. Det samme Forbehold tager Lensbaronen med Hensyn til det sidste Afsnit i første Bind's andet Hefte: »Breve og Optegnelser 1920—1941, af H. Berner Schilden Holsten«. Det er væsentlig Ud- drag af Dagbogsbreve, der sendtes »til nære Slægtninge og særlig gode Ven- ner«, for at disse kunde følge med i Familjens Oplevelser. Ud fra dette Syn- punkt kan der ikke indvendes noget imod dem; de vil for dem, der har del- taget i Oplevelserne, være et udmærket Middel til at »komme de svundne Tider i Hu«, ikke mindst i en lille Vennekreds en hyggelig Vinteraften, og de giver ogsaa Udenforstaaende et godt Billede af, som Forfatteren skriver, »vort daglige Liv og det Milieu, hvori vi har levet«, og ved Læsningen af dem vækkes unægtelig Spørgelysten ikke saa ganske sjældent. For- fatteren siger om disse Optegnelser og Dagbogsblade — det er forresten en praktisk Form for Meddelelse til Slægt og Venner — at »hvad enten man betragter dem som Breve, Dagbøger eller Memoirer, vilde deres Trykning være berettiget, saafremt de var 100 Aar gamle«. Kritikken er jo paa For- haand afvæbnet, men maaske kan der engang komme eller i alt Fald skrives en udførligere Beretning om Tider og Begivenheder i Tilslutning til de her foreliggende Optegnelser; det behøvede jo ikke at vare 100 Aar, inden de udkom.

Samtidig med Indledningsheftet — det hidtil udkomne er udsendt i 3 Gange, Bind I, Hefte 1, Hefte 2, Indledningsheftet — udsendtes første Hefte af et Tavlebind, der skal udgøre et særligt Bind af det samlede Værk. Det begynder med en Afhandling »Ahnetavlen«, der skulde have omfattet ogsaa den udenlandske Litteratur om dette Emne, men Forholdene har tvunget Forfatteren til væsentlig at begrænse sig til den danske Litteratur paa dette Omraade.

Hvis Forfatteren vidste, i hvilken Grad jeg har følt mig generet af Be- tegnelsen »Probanden«, skønt jeg kendte den i Forvejen, vilde han forstaa, hvor taknemmelig jeg er over, at han i Stedet for det delvis latinske Ord »Ahneimplex« anvender den danske Betegnelse »Ahnesammenfald«, for selv om jeg er en gammel Latiner og ikke stejler ved at støde paa dette Sprog, vil jeg dog mene, at en Redegørelse som denne ved Brugen af danske Ud- tryk i Stedet for latinske eller andre fremmede Fagudtryk (og Fagudtryk kan jo godt skabes paa Dansk) falder ogsaa den interesserede Lægmand lettere at læse og derfor er af større Gavn, end hvis man først skal »lære« disse nye videnskabelige Betegnelser udenad. Selv om de moderne »Ahneforskere« som Regel ikke interesserer sig for mere end de sidste 3 eller 4 Generationer, saa er der som Følge af den voksende Slægtsinteresse dog en Del Men- nesker, der har tænkt paa at opstille sig en Anetavle (eller en Stamtavle), og for disses Skyld siger jeg ligesom Holberg: Tal Dansk —. Der er for mig ingen Tvivl om, at Anvendelsen af de danske Ord »Ahnesammen- fald« og »Ahneforskning« (jeg skriver dem nu helst helt paa Dansk: Ane- sammenfald og Aneforskning) vil gøre det meget lettere for den store Mæng- de af Slægtsinteresserede at læse og benytte et Arbejde som det her fore- liggende, end hvis de først skulde lære de videnskabelige Nyord. »Proban- den« tør jeg dog ikke røre ved, for jeg har, trods mange lejlighedsvis Spe- kulationer baade før og nu, ikke kunnet finde nogen god dansk Afløsning for Ordet.

Iøvrigt er Redegørelsen for Anesammenfaldet og Aneforskningen baade kort og knap, men vel netop derfor fornøjeligt belærende at læse. Ikke fordi Forfatteren ellers er langstrakt eller vidtsvævende, tværtimod, men han præ- sterer paa denne ene Side (S. 12, L. 2 fr. n. og S. 13, ovenikøbet med et stort Billede paa S. 13) det rosværdige: at meddele 2 Fagbetegnelser og

REGISTER

Af *Albert Fabritius.*

Personerne anføres som Hovedregel paa deres Slægtsnavn, et saadant, der ikke er opstaaet alene ved at sætte »sen« til Faderens Fornavn, en Skik, der for Landboernes Vedkommende varer til ca. 1828, jfr. Forordn. af 30. Maj s. A. Føres et saadant Slægtsnavn ikke, anbringes Vedkommende paa Fadersnavnet, eller bliver eventuelt at udelade, naar han ikke i Teksten er nærmere bestemt.

Desuden udelades de Personers Navne, om hvem intet af videre Betydning siges i Teksten, f. Eks. Førere for Hærafdelinger, Konger og andre, i hvis Tjeneste de i Teksten nævnte Personer staar, Forfattere, hvis Værker citeres osv.

Kvinder anbringes som Hovedregel paa deres Pigenavn, kun undtagelsesvis tillige paa Mandens Navn og i saa Fald med Henvi- sning fra Pigenavnet; er dette ikke noget egentligt Slægtsnavn, bliver det eventuelt at udelade.

Er Navnene latiniserede, bibeholdes denne Form i Registret, medmindre Teksten oplyser, hvorledes de skal gengives paa Dansk.

Nævnes en Person flere Gange paa samme Side, antydes det, hvor saadant anses fornødent, i Registret ved et mindre Tal foroven, til højre for Sidetallet.

Fyrster sættes paa deres Navn, ikke paa Landets, medmindre dette anses mest praktisk, da tillige derpaa.

Sammensatte Efternavne, f. Eks. Lente-Adler, sættes paa første Dels Begyndelsesbogstav, altsaa i det nævnte Tilfælde paa L.

Partikler som von, de, des, de la, zum osv. ses der bort fra; Eks.: des Vignes sættes under V.

Begynder Efternavnet med le eller la, sættes det derimod som Regel under L. Er Partiklen smeltet saaledes sammen med Navnet, at et nyt Ord er dannet, f. Eks. Dupuy, anbringes Navnet paa Partiklens Begyndelsesbogstav, her altsaa D.

De efter spansk Skik sammensatte Efternavne (Moderens Slægtsnavn tilføjet efter Faderens) anbringes under det første Led.

Lokaliteter og Institutioner, hvorom Teksten har Bemærkninger af særlig Betydning, er optaget i Registret.

Aalborg, Christen Lauritzen 243.	Aars, Mads Johansen, Sgrpr. 239.
— Hans Sørensen, Sgrpr. 241.	Aasheim, Arendt Nicolai, Prof. 226.
— Lauritz Pedersen, Sgrpr. 239.	
— Niels Pedersen, Sgrpr. 232.	Abel, Hans Jacobsen, Sgrpr. 111.
Aale, Severin 192, 199.	— Jacob, Bogh. 111.
Aarhus, Oluf Pedersen, Sgrpr. 245.	Abildgaard, Maren Terkildsd. 109,

112. — Peter Chr., Veterinær 87, 226. — Terkel Pedersen 109.
- Abrahamson, Werner Hans Frederik 226.
- Adler, J. C. C., Superintendent 223.
- van Aller, Joost Jacob, Konsul 175.
- Agardh, Carl Adolph, Prof. 86.
- Ahlefeldt, Fred., Greve, Storkansl. 91.
- Albech, Jens Pedersen, Sgpr. 236.
- v. Albedyll, Hippolythe Eleonore 213.
- Allerup, Hans, Præst 35.
- Amsinck, Friederike Louise 116. — Garlieb, Justitsrd. 116.
- Andersdatter, Anne 231. — Cathrine 235. — Maren 231. — Ursula 110.
- Andersen, Jacob, Sgpr. 244. — Jens, Sgpr. 243. — Jens, Værtshushl. 45.
- Anker, Bernt 225.
- Archesdatter, Maren 190, 199.
- Arctander, Frants, Præst 17. — Niels Christensen, Sgpr. 51. — Poul, Fændrik 167.
- Arenfeld, Niels 47.
- v. Arenstorff, Adam Friedrich Gottlieb 185, 187. — Andreas, Oberst 170, 185 f. — Fr., Etatsrd. 185, 187.
- Armand, Slægten 248.
- Arnold, Hans Jacob, Oberst 158.
- Ascov, Niels Andersen, Sgpr. 233, 245.
- Aspach, Sixtus, Præst 21.
- Astrup, Mette Marie, Skuespillerinde 226.
- d'Aubert, F. J. X., Generalmajor 174 f. — Héléne Marie 174. — Jean, Maler 153.
- August II, Konge af Polen-Sachsen 89.
- Augustin, Johan Sam. 226.
- Aurilesius, Niels Pedersen, Prof. 48.
- Avemann, Frederik, Gh.leg.rd. 226.
- Baagøe, Slægten 248.
- Bach, Knud, Gaardejer 248.
- Bache, Niels Jensen, Portner 139. — Niels Simonsen 124.
- Bacher, Slægten 248.
- v. Bachmann, Benedicte Sophie Marie 215.
- Baden, Jacob, Prof. 225.
- Badstenberg, Lorenz, Kobbersmedemstr. 69. — Margrete 69.
- Bagger, Rasmus, Politimstr. 4—6.
- Baggesen, Jens 199. — Jens, Forf. 1—11, 225. — Karen Pedersdtr. 199.
- Balcke, Heinrich 136.
- Balle, Nicolaj Edinger, Biskop 225.
- Bang, Juliane 174.
- Barfoed, Marie Kirstine Claudstr. 15.
- Barth, Georg Christoph, Apoteker 117.
- v. Bassewitz, Slægten 94.
- Bast, Familien 153. — Karen Pedersdtr. 153.
- Bastholm, Christian 226.
- Bayer, Catharine Elisabeth 105.
- Baysdatter, Anne 45.
- Beck, Julius Hermann, Gartner 135. — Maren Christensdtr. 197 f.
- Becker, Ernst, Sgpr. 218. — Katharine (Tine) Sophia Maria 218.
- Beenfeldt, Poul, Generalltnt., Kommandant 166.
- Behm, G. B. 95.
- Behrens, Betsy (Elisabeth) 177. — Heinrich, Kbmd. 177.
- Bening, Wilh., Diplomingeniør 218.
- Bennet-du Plat, Mary 214.
- Bentsen, Christen, Sgpr. 238. — Niels 244.
- Bentzen, Christina Sophia Augusta 215.
- Bergen, Christopher, Sgpr. 154.
- Bergh, Jørgen Jensen, Mag. 31.
- Bering, Berring, Biering, Biering, — Slægten 45—55. — Anders Jensen, Hdlsmd. 45 f. — Anna Pedersdatter. 53. — Anne Pedersdtr. 48. — Anne Marie Jensdtr. 51. — Anne Marie Lauritsdtr. 53 f. — Bay Andersen 46. — Bodil Pedersdtr. 48. — Christen Christensen 48. — Christen Jensen 46. — Chr. Pedersen, Sgpr. 54. — Dorthe Pedersdtr. 49. — Ellen Andersdtr. 46. — Frands Pedersen, Klokke 54. — Frants Pedersen, Raadmd. 48 f. — Giertrud Lauritsdtr. 54. — Hans Jensen 54. — Helvig Malene Frantsdtr. 52.

- Hilleborg Jensdtr. 51. — Hilleborg Pedersdtr. 46, 53. — Hylleborg Jensdtr. 54. — Inger Lauritsdtr. 54. — Jacob Pedersen, Borgmstr. 49. — Jens Christensen, Kbmnd. 47 f. — Jens Jensen, Vinhdl. 51 f. — Jens Lauritsen, Organist 53. — Jens Madsen, Raadmd. 47. — Jens Pedersen, Boghold. 53. — Jens Pedersen, Raadmd. 47. — Jens Peder Andersen 46. — Joanes Jensen, Hdlsmd. 54. — Karen Jensdtr. 50. — Karen Jensdtr. 52. — Kirsten Jensdtr. 50. — Kirsten Lauritsdtr. 53 f. — Laurids Jensen, Landstingsskr. 51. — Lisbeth Jensdtr. 50. — Mads Andersen 46. — Mads Andersen, Provst 46, 53. — Mads Jensen, Raadmd. 46. — Magdalene Jensdtr. 52. — Maren Frantsdtr. 52. — Maren Jensdtr. 52. — Maren Pedersdtr. 49. — Margrethe Frantzdr. 52. — Marie Lauritsdtr. 54. — Mette Frantsdtr. 52. — Mette Pedersdtr. 53. — Peder Christensen 48. — Peder Christensen, Byskr. 48. — Peder Frantsen, Landstingshører 52. — Peder Jensen 54. — Peder (Peiter) Jensen, Bedemd. 49 f. — Peder Jensen, Provst 49. — Peder Jensen, Præst. 49. — Peder Jensen, Raadmd. 46. — Peder Jensen, Vinhdl. 50 f. — Peder Pedersen, Borgmstr. 46 f., 108. — Peder Pedersen, Dr. med. 53. — Peder Pedersen, Provst, Mag. 48. — Simon Christensen, Prokurator 48. — Simon Madsen 47. — Søren Jensen, Raadmd. 46. — Søren Simonsen, Borgmstr. 52. — Willads Jensen 54. — Vita Frantsdtr. 52. — Bering, Vitus Jonassen 48. — Vitus Pedersen, Historiker 48.
- Berner, Andreas Alexander, Kapt. 175. — George Alexander, Kmhr. 177. — Henrik, Kystlt. 252. — Regitze 252.
- Berner Schilden Holsten, Adam Chrf., Lensbaron, 252, 254, 256. — Godske, Baron 252. — Gustav Alex., Baron 252. — Hans, Lensbaron 248, 251—56. — Sophie Magd., Bss. 252.
- Bernstorff, A. P., Greve 223, 225.
- Berregaard, Enevold, Borgmstr. 20.
- Berring, se Bering.
- Berris, François, Gartner 137.
- Beynall, Gartner 75.
- Bierfreund, Jacob, Kbmnd. 153. — Johanne Mathilde 153. — Ludvig Wilhelm 153. — Marie Fritze Julie 153. — Nicolai, Kbmnd. 153.
- Biering, se Bering.
- Bierring, se Bering.
- Bille, Jens, Kapt. 14.
- Binder, Dorothea 120. — Melchior Henrich, Major 120.
- Bircherod, Jens, Biskop 24 f.
- Birck, Jens, Underofficer 167.
- Birckner, Michael Gottl. 225.
- Bjerregaard, Jens Jensen 230.
- Bjørn, Aksel Jensen, Præst 16. — Laurids Jensen, Præst 16.
- Blache, H. H., Rektor 183.
- Blambois, Marie Susanne 186 f.
- Blangsted, Anne Jacobine Ditlevsdtr. 15.
- Blicher, Anne Poulina 103. — D. N., Provst 103. — Elisabeth (Lise) 103. — Jane Mattia 103. — Marie 103. — Mette 103. — Steen Steensen 170, 180.
- Blichfeld, Christen Jensen, Sgpr. 111. — Christen Ottesen, Sgpr. 108 f. — Gregers Clemensen, Bygd. 111. — Henrik Christensen, Sgpr. 108. — Karen Christensdtr. 109 f., 112 f.
- Bloch, Margrethe (Grete) 101 f. — Søren N. J., Rektor 101. — Thora 101. — Tønne, Biskop 12.
- Blok, Slægten 248.
- Blom, Slægten 248. — Henri 220.
- Blücher, Slægten 248.
- Boie, Christina Friederica 116. — Friederich Chr., Hrdsfgd. 116.
- Borch, Charite 152. — Inger Borette 99 f. — Jacob, Kbmnd. 99.
- Born, Elisabeth Friederike Catharina 217.
- Borup, Johanne Birgitte 216.
- Bostels, Anna Catharina 155. — Ludolf 155.

- v. Bothmer, Charlotte Eleonore Elisabeth 210.
 Boysen, Slægt 44.
 Brackel, Casimir Wilh., Kapt. 167.
 Brahe, Tycho 250.
 Bramsen, Slægten 248. — Bo 248.
 Brandes, Georg, Prof. 80.
 Brandstrup, Slægten 247.
 Brandt, Synne Clausdr. 16.
 Braunmann, Justitsrd. 162.
 Breide, Slægten 247.
 Brekling, Johs., Præst 90.
 Breum, Anne Elisabeth Knudsdr. 55. — Giertrud Marie Knudsdr. 55. — Giertrud Marie Knudsdr. 55. — Inger Marie Knudsdr. 55. — Johan Lorentz Knudsen 55. — Knud Jensen, Vinhdl. 53 f.
 Brix, Chr. Carl, Skolebestyrer 183.
 Broch, Anders Jensen, Raadmd. 48. — Mette Andersdr. 52.
 Broge, Slægten 250.
 Brorup, se Edvardsen.
 Brown, Melior 177. — Nicholas, Kbmd. 177.
 Bruhn, Friederich Ludewig, Slotsgartner 73, 120, 138. — H. H., Slotsgartner 120.
 Brun, Anders, Justitsadvokat 54. — Anna Dorethe Andersdr. 55. — Johan Nordahl 226. — Margrete Elisabeth Andersdr. 55. — Marianne Andersdr. 55. — Severin Andersen, Prokurator 55. — Vitus 47.
 Brunnel, Isambard Kingdom, Ingeniør 85. — Marc Isambard, Opfinder 85.
 Brunow, Henrik Sørensen, Mag. 31.
 Bruun, Chr., Bibliotekar 80. — J. J., Kobberstikker 223, 225. — Joh. Mathias 169. — Maria Christine 169. — Sophie Elisabeth 169—71.
 Brünnich, Morten, Zoolog 87.
 Bröchner, Sophia Vorndran 200.
 Brødt, Poul 106.
 Brøndlund, Jens Pedersen, Provst 25, 28.
 Buck, Ellen (Else) Lauritzdr. 231.
 Bugge, Hans 14.
 Buntzen, Elisabeth Dorothea 102, 104. — Laurenze 102. — Thomasine, se Gyllembourg.
 Butzier, Peder Hansen, Sgpr. 231.
 Buur, Chr., Skolemd. 183.
 Bynthe, Hannibal Hansen 235. — Hans, Sorenskr. 235. — Hans Hansen 235. — Christiane Maria Hansdr. 235. — Christiane Sofie Hansdr. 235.
 Bützow, Slægten 147.
 Bøstrup, Mogens Nielsen 53.
 Callisen, Henrich, Læge 226.
 Carl, Prins 223. — XII, Konge af Sverige 89.
 Caroc, Ivara Sophia 154.
 Caroline Mathilde 225.
 Carstens, Adolph Gotth. 226.
 Carstensen, Georg 104.
 Caspergaard, Jacob 39.
 Castonier, Carl Fr., Kapt. 187.
 Chemnitz, J. H. 87. — Margretha Dorothea 117.
 Christensdatter, Else 52. — Else 235. — Else 235 f. — Else 240. — Inger 45. — Inger 229. — Kirsten 47. — Kirsten 245. — Maren 230. — Maren 231. — Maren 232. — Maren 235. — Margrethe 22 f., 33. — Mette 235. — Mette 243.
 Christensen, Anders 235. — Anders 235. — Christen, Provst, Mag. 52. — Jens 234. — Laurids, Kbmd. 54. — Niels 229. — Peder, Sgpr. 235. — Peder, Sgpr. 244. — Poul 235. — Thomas 233. — Thøger, Sgpr. 243.
 Christian VII, Konge 225. — (VIII), Prins 224.
 Christiani, Slægten 114—18. — Augusta Lucia 115. — Benedicta Dorothea 116. — Carl Wilh., Stud. jur. 115. — Catharina Benedicta Johanna 116. — Cay Frantz, Bogh. 116. — Conrad, Apoteker 116. — Conrad Heinrich Rudolph, Stud. jur. 118. — Dorothea Maria Anna 116. — Elisabeth Dorothea 115. — Emil Friedrich, Dr. med. 118. — Ernestina Dorothea Ottilia 117. — Johan Wilh., Adjunkt 115. — Johann Conrad Wilh. 117. — Johanna Magdalena Dorothea 115. —

- Konrad, Apoteker 114. — Käthe 118. — Lucia 117. — Ludwig Chr., Hrdsgd. 116. — Maria 118. — Maria Benedicta Johanna 117. — Maria Dorothea Johanne 116. — Martin August Philip 117. — Otto Conrad 115. — Otto Wilh. Conrad, Apoteker 116 f. — Wilh. Ernst, Prof. 114, 223. — Wilh. Rudolph, Sgpr. 117.
- Christiernsdatter, Lene 199.
- Christoffersen, Gabriel, Sgpr. 239. — Hans 54.
- Claudius, Slægten 250.
- v. Clausberg, C. 76.
- Clausen, Jacob Paulin, Sgpr. 248.
- Clemensen, Jens, Rdmd. 109 f.
- Clodius, Johann, Gartner 67.
- Clorius, Slægten 248.
- Colbjørnsen, Slægten 248. — Anna 225.
- Cornelius, Slægten 147.
- de Courgelon, Jean, Oberst 207.
- Cropp, Catharine 217. — Julius, Archidiakon 217.
- Daa, Vald. til Bonderup 51.
- Dahl, Nicolaj Chr., Gartner 124.
- Dahlerup, Slægten 248.
- Dalpoll, Mary 213. — Wm. 214.
- Dam, Claus, Vinhdl. 50 f.
- Dannemand, Fr. Vilh., Greve, Oblt. 211.
- Degn, Boel Jensdtr. 231.
- Dehne, Heinrich, Gartner 64, 67.
- v. Derenthal, Marie Bernhardine Agnes Wilhelmine 208. — Philip Nikolaus 208.
- Detkie, se Tødtke.
- Dietrich, Johanne Auguste 187.
- Dietrik, Helvig, Dr. 62.
- Dionysii, Georgius 194. — Johs. 194.
- Dons, Bertel Jensen, Raadmd. 53. — Chr. Berthelsen, Gaardejer 53.
- Dreas, Fred., Gartner 68.
- Drechner, Sophie Amalie 137.
- Drewsen, Joh. Chr., Fabrikant 83.
- Du Plat, Slægten 204—21. — Anna Dorothea (Doris) Helene 213. — Anton Friedrich 211. — Bernhardine Antoinette 213. — Burchard Friedrich Ludwig Wilh., Kapt. 210. — Carl Friedrich Heinrich, Apoteker 217. — Charles, Sir, Gen.major 213. — Chr. Friedrich Claude (Glode), Gen.major 205 f., 211, 219. — Claude Jean Agathon Gustav, Sklt. 218. — Cæsar Johann Ernst 217. — Detlof Ernst Georg Wilh. Clemens 210. — Eleanor Marianne Auguste 214. — Erna 218. — Ernst, Amtsgerichtsrat 221. — Ernst Emil Claude 217. — Ernst Heinrich Cæsar Theodor, Lands- og Amtsretsråd. 218. — Ernst Wilh. 218. — Friedrich August Peter Wilh., Kapt. 214. — Friedrich Cæsar Ludwig Rudolph, Major 212, 215. — Georg Carl Aug., Oberst 210, 213. — Georg Ernst Emil, Gen.major 204, 216. — Georg Gustav Wilh., Gen.major 213. — Georg Josua, Generalltnt. 206—09. — Georg Wilh., Kapt. 210. — Gustav Theodor Lorenz 218. — Heinrich Claude 217. — Johann Ernst Friedrich, Ltnt. 211. — Johann Heinrich Chr., Fændrik 205 f. — Joh. Heinrich Chr., Gen.major 211, 214, 219. — Johan Heinrich Peter Claude 217 f. — Johann Wilhelm, Genlt. 209 f. — Justina Katharina 211. — Käthe Marie Louise Erna Ulla 218. — Luise Marianne 217, 220. — Mariane Dorothea 215, 220. — Marie Luise Emma 218. — Peter Henrik Claude (Glode), Divisionsgeneral 216. — Peter Joseph, Gen.lt. 210. — Peter Joseph, Overdigreve 208 f. — Pierre, Intendant 207. — Pierre Joseph, Ltnt. 207. — Pierre Joseph, Kapt. 208. — Sophie Dorothea Ernestine 211. — Therese Emilie Christine Claudia 217, 220. — Ulrich 218. — Walther, Landmd. 218. — Wilh., Kapt. 205, 209. — Wilh. Heinrich Cæsar, Major 217.
- Durup, Anne Knudsdtr. 234. — Inger Knudsdtr. 234. — Karen Knudsdtr. 234 f. — Knud Christensen, Præst 234. — Maren

- Knudsdr. 234. — Niels Knudsen 234.
- Dykman, Maler 160, 171.
- Dyre, Hans 237. — Mogens, Kpl. 17.
- v. Düring, Ernst Christoph Fridrich, General 205.
- Dyssel, Arent 14. — Arnt, Raadmd. 15. — Arnold Chr., Amtmd. 12. — Arnold Chr., Landsdomm. 14, 21. — Arnold Chr., Sgpr. 12. — Arnold Chr., Sgpr. 15. — Bartholomæus, Sek.lt. 14. — Chrf., se Falkenskiold. — Ejler Chr., Mag. 12—36. — Elieser, Supercargo 15. — Fred. Chr. 12. — Fred. Chr., Sek.lt. 14. — Henrik 15. — Ingeborg Dortea 14. — Jacob, Stud. 14. — Joh. Arnt, Præst 15. — Just Gerade, Forv. 15. — Katrine 12. — Kirstine Marie 14. — Lisbet 14. — Margrethe Sofie 14. — Margrete Sofie 15. — Mathias 14, 21. — Morten, se Falkenskiold. — Peter Joh. 14. — Tøger, Raadmd. 14.
- Døllner, Carl Emilius, Slotsgartner 123—26. — Carl Frederik 124—126. — Cathrine 124, 126. — Heinrich Adolph, Gartner 120, 123 f.
- Dörschell, Catherine Margrethe 122. — Christopher, Gartner 120—23, 143. — Henrich Anton Peter, Gartner 123 f.
- Ebbisch, Peter Chr., Gartner 78.
- Ebelacher, se Uebelacher.
- Ebeling, Sophie Juliane 209.
- Eckersberg, C. W., Maler 222.
- Edinger, Anna Cathrine 52. — Wilh., Kbmd., 94.
- Edvardsen, Jørgen Brorup, Sgpr. 245.
- EGge, Peter Wilh. Rudolph 118. — Siem, Advokat 118.
- Ehbisch, Hans, Gartner 137. — Joh. Fr. Billedhg. 137. — Mikael, Gartner 137.
- v. Ehrenschildt, Conrad Biermann, Oversekr. 91. — Elisabeth 91.
- Eicke, Johanne Sophie Wilhelmine 214. — Johs. Wilh., Dr. jur. 214.
- Eigtved, Nicolai, Arkitekt 120.
- Eisen, Else Marie 153. — Johan Mortensen 153. — Lorentz Wilhelm 153.
- Elberling, Carl, Bibliotekar 80.
- v. Ellbrecht, Anna Maria 168. — Anton Günther, Kapt. 30.
- v. Eppingen, Reinhard, Oberst 173.
- Erichsen, Anna Elisabeth 134.
- Erslev, Kr. Historiker 80.
- Eskesen, Niels, Sgpr. 227.
- Eskildsen, Niels, Sgpr. 230.
- Esmarch, Peter Chr., Rektor 41.
- Estrup, Iacob, cand. theol. 254. — Laurits Chr., Rdmd. 175.
- Europpidan, I. L. Fændrik 173.
- Faber, Hans, Præst 16, 31.
- Fabricius, Chr., Sgpr. 180. — Joh. Chr., Zoolog 87, 226. — Otto, Zoolog 87.
- Falch, Niels, Amtsforv. 154.
- Falkenskiold, Christopher, Kapt. 14. — Morten, Oberst 14.
- Feilberg, Farver 154.
- Feindt, Anna Dorothea 209. — Barthold, Kbmd. 209.
- Fenwick, Charles, Generalkonsul 175.
- Ferdinand af Braunschweig, Hertug 210.
- Ferslev, Peder Justsen, Præst 16.
- Fich, Hans Jacob, Sgpr. 97—105.
- Find, Inger Jensdr. 234. — Jens Jensen 234. — Jens Olufsen, Sgpr. 234. — Ole Jensen 234.
- Fleischer, Esaias, Apoteker 61.
- Flindt, Anna Petrine 153.
- Fogh, Cecilie Lauritsdr. 109.
- Forbes, Anne 214. — J. G., Lord, Major 214.
- Forchhammer, J. G., Geolog 87.
- Frandsdatter, Margrethe 47.
- Frederik VI, Konge 98, 211. — Christian, Hertug af Augustenborg 224.
- Freund, H. E., Billedhg. 134.
- Fries, Christina 116.
- Friis, Slægter 247. — Bendt Simonsen 177. — Christen Christensen, Sgpr. 237. — Laurids (Laurs) 48.
- Fuchs, Louis Nik. v., Oblt. 158.
- Fürsen, Amalie 217.
- Galskyt, Hans Thomsen, Sgpr. 235. — Maren Hansdr. 235. — Margrete Hansdr. 235.

- Ged, Anders, Sgpr. 231. — Søren Andersen 227.
- v. Gefaehl, Antoinette Henriette 210. — Marie Therese 209.
- Geis, Gartner 75.
- Georg Ludwig, Kurfyrste af Hannover 207. — Wilhelm, Hertug af Celle 206.
- Gerade, Just Nielsen, Sgpr. 15, 33. — Kirsten Mejer 15.
- Gercken, Gartner 73, 120.
- Gersdorff, Rudolf, Stiftamtmd. 20f.
- Giese, Chr. Friedr., Oberst 170.
- Gigas, Emil, Bibliotekar 80.
- Glahn, Alfred, Lektor 154. — H. C., Prof. 155. — Hans Egede, Kontorchef 154. — Henriette 154. — Kai, Departementschef 154. — Poul Egede, Sgpr. 103. — Poul Egede, Præst 154.
- Godsen, Jens, Mag. 21 f., 25 f., 33.
- Godske, Henrik Frederik, Palægartner 142 f.
- v. Gottberg, Kmhr. 175.
- Gottlieb, Dorothea (Thea) 177. — J. L., Admiral 177.
- Graff, A. 224 f.
- Grahn-Young, Lucile, Danserinde 85.
- Graver, Anders Jørgensen 203. — Jørgen, Husmd. 203.
- Gregersdatter, Maren 242.
- Gregersen, Jørgen 244.
- Grevenkop, Johannes Gottlob, Oblt. 170.
- Grove, Gerhard L., Arkivsekr. 256.
- Grubbe, Margrete 199.
- Grum, Hans Poulsen, Sgpr. 234.
- Grundtvig, N. F. S. 103.
- Grøftemølle, Hans Johansen, Gartner 127.
- Grønbech, Hans, Borgmstr. 47. — Jens Hansen 107.
- Grønбæk, Hans Andersen, Rdmd. 110. — Hans Hansen, Bgmstr. 108, 110.
- Gudmand-Høyer, Slægten 248.
- Gyllembourg, Thomasine 99, 102.
- v. Gørtz, Georg Heinrich, Statsmd. 89.
- Haagen, Hans, Politidir. 5 f., 8.
- Haarbølle, Anders Christophersen, Gartner 127.
- Hallager, Slægten 249.
- Halvorsen, Børge, Korporal 161.
- Hammer, Niels, Rektor 193.
- Hanck, Slægten 249.
- Hansdatter, Johanne 197. — Karen 108. — Sophie 200.
- Hansen, Anders 249 f. — Chr., Gartner 141 f. — Dorothea 67 f. — Hans 50. — Jørgen, Rentekr. 48. — Lukas, Tolder 16. — Niels, Drejer 258. — Rasmus, Bager 111. — Thyge 250.
- Harboe, Slægten 250. — Birgitte 228.
- v. Harbou, Ernst Friederich Carl, Medicinalrd. 217. — Michael Aug., Advokat 217.
- v. Hardenberg, Karl Philipp, Greve 213. — Pauline Friederike Johanna 213.
- Hasse, Jacob 51.
- Hassing, Peder Mortensen, Sgpr. 242.
- Hauch, A. W., Overhofmarskal 127, 175.
- v. Haxthausen, A. W., Overstaldmstr. 91.
- Hegelund, Jens Nielsen, Sgpr. 240. — Johs. Petri 193. — Niels Nielsen, Sgpr. 240.
- Heger, Ellen Marie (Eline), Skuespillerinde 225.
- Hegermann, Diedrich, Ob.lt. 162 f.
- Hegewisch, Dietrich Hermann, Prof. 223.
- Heiberg, Slægten 149. — Johanne Louise 152.
- Heiberg-Jürgensen, Peter Andreas 102, 104.
- Heinemann, Catharina Elisabeth 115.
- Heinze, Valentin August, Prof. 115.
- Helweg, Hans, Dr. med. 211. — Hans, Frugthdl. 211.
- Hemmet, Ivar Ivarsen, Biskop 192, 194, 198 f.
- Hemmingsen, Niels, Sgpr. 245.
- Hempel, Barber 64.
- Henckel, Johann Christopher 249.
- Hennings, W. 224.
- Henningsen, Sofie Kirstine 154.
- Hensler, Peter 39.
- Hertz, Slotsforv., Gartner 74. — Adolph 105. — Christian 97. — Hans Peter Boye, Sognepræst 97, 99, 105. — Herman, Læge 97, 104 f. — Inger Dorthea 104. —

- Jacob Borch 100. — Jens Michael, Biskop 97 f. — Lise 105. — Lucie Elise 97—105. — Theodor 105.
- Hey, Gerd, Advokat 209.
- v. Hielmkrone, Jørgen 154.
- v. Hiemskiold, Thomas, Kanc.r.d. 154.
- Hilpert, Hans, Gartner 136.
- Hofdejord, Ole, Lensmd. 160—64.
- Holbøll, P., Gartner 123, 133.
- Holm, Christoffer Tøgersen 242. — Edv., Historiker 80. — Else Tøgersdtr. 242. — Jacob Tøgersen 242. — Jens Tøgersen 242. — Peder Tøgersen, Kapellan 242. — Simon Tøgersen 242. — Tøger Jacobsen, Pr. 236, 241.
- Holmsted, Familien 154. — Ivara Sophie, se Caroc. — Joh. Frederik, Etatsrd. 154. — Karen 154. — Maria 154. — Mette, se Lindencrone.
- Holst, Else Pedersdtr. 16. — Joh. Hübner, Major 167. — Jens Pedersen, Foged 16. — Just Pedersen, Kapt. 16. — Lukas Pedersen, Forv. 16. — Maren 16—19. — Peder Jacobsen, Sgpr. 242. — Peder Pedersen, Præst 16—19.
- Holstebro, Christen Poulsen, Sgpr. 243.
- Holstein, Joh. Ludvig 249.
- Holsten, Ditlev, Baron 254. — Hans, Baron, Admiral 254.
- Holsten-Carisius, Adam Chr., Baron 254.
- Hornemann, Jens Wilken, Prof. 127.
- Huid, Gregers Stephensen, Kbmd. 49. — Mette Gregersdtr. 49.
- Humble, Christen Christensen, Sgpr. 197. — Maren Christensdtr. 197 f.
- v. Huth, Heinrich Wilh., Statsmin. 206, 223, 225.
- Hvas, Maren Pedersdtr. 49.
- Hviid, Andreas Chr., Prof. 226.
- Hüben, Heinrich, Gartner 58.
- Hybertsen, Jakob, Kbmd. 21.
- Höck, Peter, Gartner 138. — Utilia 138.
- Høeg, Chr. 240.
- Høegh-Guldberg, Ove, Statsmin. 223.
- Høffding, Harald, Prof. 80.
- Høg, Anders Jensen, Vinhdl. 53. — Kirsten Christensdtr. 46.
- Høngaard, Niels Nielsen, Røgter 27.
- Høst, Anne 154. — Christen 154. — Chr., Provst 154. — Friderich 154. — Johanne Marie 154. — Johs. 154. — Martha 154.
- Høyen, N. L., Kunsthistoriker 84.
- Ibsen, Lambert, Rdmd. 190, 199.
- Ipsen, Johanne 104.
- Israel, Michael Jeremias 117.
- Iversen, Slægten 249. — Andreas 153 f. — Carl Johs., Kbmd. 154. — Elisabeth Sofie 154. — Frederik Ferdinand 154. — Gregers, Sgpr. 244. — Iver, Sgpr. 230. — Peder, Forv. 27 f., 32. — Peder, Kanc.r.d. 153. — Peder, Politibetjent 154.
- Jacobs, Daisy 220. — Elisabeth 220.
- Jacobsdatter, Dorte 244. — Elle 228. — Maren 227. — Maren 230.
- Jacobsen, Christen, Raadmd. 50. — Eske 230. — Niels, Sgpr. 227. — Jacob, Præst 133. — Niels, Sgpr. 231.
- Jamtved, Giermund, Bonde 160.
- Janus, Chr., Godsforv. 208. — Engel Justina 208.
- Jensdatter, Anna 108. — Anna 199. — Karine 199. — Mette 49.
- Jensen, Andreas, Gartner 137. — Baggi 190. — Christen 229. — Clemens 111. — Engelbret, Ridefgd. 19. — Gregers 242. — Hans, Rdmd. 192, 199. — Henrik, Sgpr. 228. — Jacob, Præst 227. — Joen, Sgpr. 230. — Mikkel 231. — Mikkel, Smed 107. — Mikkel, Sgpr. 231. — Morten, Sgpr. 241. — Oluf, Degn 232. — Peder 33. — Rasmine Cathrine 153. — Thomas, Provst 234.
- Jergius, Johann Friederich 207. — Katharine Eleonore 207.
- Jessen, Anna Margrethe 94. — Conrad, Rigsfriherre 94. — Elisabeth Magdalene 94. — Fred., Oberst 94. — Fred., Theolog 90.

- Joh. 94. — Joh., Amtmd. 94.
 — Johs., Præst 89. — Matthias, Præsident 90.
 v. Jessen, Thomas Balthazar 88—95.
 Jespersdatter, Kirsten 227.
 Jespersen, Slægten 249. — Anders 233. — Chr., Kpl. 233. — Iver, Sgpr. 241. — Jesper, Just.rd. 22—24, 34 f.
 Johansen, Halvor, Bonde 160. — Halvor, Soldat 163. — Hans 249.
 Jostsen, Saxe 106 f.
 Juel, Jens 224. — Melchior 50 f.
 Julbye, Inger Olufsdtr. 15.
 Justdatter, Maren 47.
 Juul, Niels Lauritzen, Sgpr. 237. — Niels Nielsen, Sgpr. 238.
 Jürgensen, Bolette 102. — Froderus, Dispachör 102. — Hanne 102.
 Jütting, Augusta 177. — Joh. Carl, Bankdirektör 177. — Theodor Herman, Kbmd. 176 f.
 Jørgensdatter, Elisabeth Sophie 198. — Giertrud 48. — Maren 16. — Maren 245.
 Jørgensen, David, Gartner 139 f. — Dines, Præst 193, 199. — Jens, Byfgd., Raadmd. 52. — Rasmus, Byfgd. 21. — Trineke 249.
 Kaas, F. J., Kancellipræs. 1—11. — Frederik Chr., Admiral 252. — Mogens 241 f. — Regitze Sophie 254. — Ulrik, Admiral 252.
 Kall, Nicolaus Abraham 226.
 Kaltenborn, Frants Albrecht, Generalmajor 170.
 Kalthof, Sophie Amalie 67.
 Karch, Dorothea 68.
 Karup, Jørgen Severin, Gartner 67 f.
 Katterberg, Cathrine 69. — Joh., Raadmd. 69.
 v. Kerckerinck zur Borg, Bernhardine Gosmine Therese 208.
 Kierkegaard, Søren 154.
 Kingo, Hans Jensen, Sgpr. 51.
 Kjær, Fred., Kanc.rd. 21, 27—32, 35. — Kristian Larsen 212.
 Kjærbølling, Niels, Botaniker 82.
 Kjærulf, Peder Jensen 202.
 Kjærulff, Karen Kirstine 202.
 Klein, Henrik Pedersen, Præst 16. — Johan, Sklt. 160 f., 163.
 Klotz, Stefan, Generalsuperint. 90.
 Klyn, Anders Sørensen, Rdmd. 192, 199.
 Klytz, Hans Peiter, Blystøber 20.
 Knabe, Jørgen Rasmussen 203. — Rasmus 203.
 Knudsen, Hans, Sgpr. 108. — Jacob 107. — Knud Siegfr. Martin, Redaktör 202.
 Koch, Christiane Sophie 97—105. — Else Christence 97. — H. C. Elers, Sgpr. 102.
 Kock, Slægten 247.
 Kornerup, Marie 99.
 Krag, Frands Hansen, Sgpr. 197 f. — Frants Rosenstjerne, Sgpr. 196, 200. — Hans 197.
 Kras, Niels 230.
 Krause, Georg Chr., Gartner 124. — Johan David Chr., Gartner 124.
 Krieger, Joh. Cornelius, Gartner, Arkitekt 69—73, 76—78, 119, 138, 141. — Severin, Gartner 72.
 Kruckow, Major 69.
 Kruse, Vibeke 62.
 Krüger, Chr., Gartner 69. — Joh. Christoph, Gartner 71.
 Kræmer, Povl Jensen 199.
 Krætzmer, Andrea, Danserinde 152.
 Krøyer, Henrik, Zoolog 82.
 Kuur, Peder Mogensen, Sgpr. 230.
 Kylling, Peder, Botaniker 82.
 König, David, Gartner 61, 63. — Hans, Gartner 58—60.
 Königsmarck, Philipp Christoph, Greve 207.
 Lahde, Gerhard Ludvig, Kobberstikker 222—26.
 de Lakuder, Morten, Gartner 60.
 Lambertsdatter, Ingeborg 190.
 Langbehn, August Jul. 44.
 Lange, Hinrich Jürgen Johann 155. — Johan 155.
 Langvaad, Hans Larsen 202.
 Larsen, A. C., Bibliotekar 80. — Jørgen 27.
 Lassen, Otto V., Overlæge 154.
 Laurer, Gottlieb, Bgmstr. 187. — Margaretha Catharina 185, 187.
 Lauridsdatter, Karen 48. — Kirsten 110.

- Lauritsen, Clemend, Felbereder 46. — Otto, Sgpr. 234.
- Lauritzdatter, Anna 230. — Karen 230.
- Lauritzen, Anders 230. — Christen 230. — Hans, Sgpr. 238. — Jørgen 230. — Kjeld, Sgpr. 236. — Laust 230. — Niels 258. — Poul 230.
- Laurisdatter, Mette 12.
- Laursen, Laurs 35. — Regine Vilhelmine Marie 211.
- Lavridsdatter, Kirstine 199. — Lene 192, 198. — Mette 199.
- Lavrisen, Jens, Herskabsfgd. 192. — Lambert, Kbmd. 192, 199.
- Leerup, Christen Pedersen, Kpl. 237.
- Le Fevre, Oberst 170.
- Lehmann, Augusta 177. — Henrik Julius 177. — Julius Chr., Dr. med. 177. — Paul Adolph, Generalkonsul 177.
- Leiel, Kirsten Mortensdtr. 13.
- Leitloff, Friederich Ernst, Gartner 78. — Joh. Georg, Gartner 75, 77, 119, 141 f.
- v. Lemalle, Marie Therese 209 f.
- Lemvig, Svend, Sgpr. 21.
- Leszczinski, Stanislaw 89, 93.
- Levin, Poul, Forf. 80.
- Lihme, Jonas, Kfrd. 197, 200.
- Liisberg, Slægten 258. — Henrik Carl, Drejer 259. — Johs., Drejer 259. — Laurs (Laurits) Nielsen, Drejer 258. — Niels, Mag. Pr. 259.
- Liliencron, Marie Antoinette 187.
- de Lilliendahl, Frederik (Fritz), Konsul 175.
- Lindegaard, Henriette 133. — Louise 134. — Peter, Gartner 124—34, 140.
- Lindencrone, Mette 154.
- Linvald, Slægten 250.
- Lockhammer, Sebastian, Gartner 59.
- Louise Augusta af Sl. H. S. Augustenborg, Hertuginde 223, 225.
- Lugge, Anders, Nielsen, Sgpr. 238.
- Lukasdatter, Susanne 16.
- Lüders, Johan, Regeringsrd. 115.
- Lystrup, Slægten 247.
- Lælius, Morten 14.
- Löscher, Adam, Gartner 69, 137 f. — Ulrikka Eleonora 69.
- Madsdatter, Marie 48.
- Madsen, Slægt 250. — Emil, Bødkermestr. 250. — Jacob, Biskop 193, 199. — Jens, Værtshush. 45. — Ove 243. — Morten, Biskop 13.
- Madvig, J. N. 152.
- Majoner, Hans Jørgen 51.
- Malmøe, Michel Hansen, Gaardejer 54.
- Mandix, Dorothea 212.
- Mansa, Johan Ludvig, Gartner 133.
- Marezoll, J. G., Dr. 224.
- Mariager, Peder Jacobsen, Præst 111.
- Marie Louise af Habsburg 1.
- Markvardsen, Hans, Præst 189.
- Massonier, Ernestine 177 f.
- Matsen, Rasmus 106.
- Matthiesen, Anne 72. — Mette 252. — Søren, Klokker 72.
- Mau, Slægten 247.
- Meinhardt, Slægten 249.
- Melaas, Ole, Bonde 160.
- Meyer, Ernst, Boghdl. 218. — Julie 218. — Marie-Louise 248.
- Meyer-Estorf, Carl Conrad Herbert, Dr. med. 218.
- Michelsen, Lauridtz, Gartner 62 f.
- Mielch, Joh. Bertram, Mag. Præst 116 f.
- Mielck, Økonom 116. — Clarella Anna Dorothea 117. — Maria Benedicta 116 f. — Maria Dorothea 115. — Otto, Linnedkr. 115.
- Mielcke, Dorthea Benedicta 117. — Johan Martin 116 f. — Maria Lucia 117.
- Mikkelsen, Hans, Biskop 195.
- Mogensen, Christen, Hrdsskr. 235.
- Molbech, C. F. 152.
- Moldrup, Hans Chr. (?), Krigsassessor 126.
- Molesworth, Robert, Gesandt 91.
- Monrad, Erik Hansen 125.
- Morath, Johan Chr. (?), Oberst 170.
- Morsing, Anders, Bgmstr. 242. — Anders Pedersen, Sgpr. 245. — Christen Jensen, Sgpr. 237. — Claus Christensen, Sgpr. 237. — Johanne Andersdtr. 245. — Ka-

- ren Andersdtr. 242. — Mads Andersen, Sgpr. 242. — Peder Andersen 245.
- Mortensdatter, Anne 231. — Valborg 241.
- Mortensen, Christen 241.
- Mule, Rasmus Christensen 19.
- Munch, Friederich, Kmr. 155.
- Munk, Kirsten 147. — Mogens, til Ørnhoved 46.
- Musæus 114.
- Muus, Chr. Sørensen, Biskop 52.
- Müller, Henrik, Rentemstr. 200. — Otto Fred., Zoolog 82, 87. — P. E., Prof. 223.
- Møller, Chr. Edv., Sgpr. 184. — Mathias Nielsen 17. — Poul Martin, Digter 101.
- Mørch, Anne Sofie 154. — Jens Jensen, Sgpr. 52.
- Mørk, Jens Jensen, Sgpr. 244.
- Møsting, Chr. Georg 20.
- Nandrup, Peder Knudsen, Vinhdl. 52.
- Napoleon I, Kejser af Frankrig 1, 3 f., 6.
- Naschou, Hans Jørgen, Byfgd. 153. — Karen Hansdtr. 153.
- Neukirk, Gartner 125.
- Niebuhr, Carsten 223.
- Nielsdatter, Anne 48. — Anne 234. — Anne 244. — Berete 228. — Boel 231 f. — Dorte 231. — Elisabeth 46. — Eva 108. — Gertrud 230. — Hølleborg 239. — Karen 229. — Kirsten 243. — Lisbet 245. — Maren 242. — Margrethe 198. — Mette 245.
- Nielsen, Slægten 147. — Christen 47. — Christjern, Bgmstr. 188—200. — Georg Hollard 152. — Gunder 231. — Jacob 231. — Jørgen 245. — Kjeld, Præst 21. — Knud, Kpl. 230. — Laurits 234. — Lauritz, Sgpr. 244. — Mads 234. — Mads 235. — Mads, Bgmstr. 199. — Mourids 230. — Niels, Sgpr. 230. — Oluf, Kbmd. 192, 198. — Peder 233. — Peder 236. — Peder 243. — Rasmus, Rdmd. 109. — Torben, Forpgt. 12.
- Niemann, Friedrich Aug., 39.
- Nissen, Claus, Hdlsmd. 51.
- Nundorf, Annchen (Anna) 137.
- Nægler, Slægten 157—79. — Alexander (Sascha) 178. — Anna Margrethe 165. — Carl Ludvig Didrik, Oberst 172, 174—77. — Christiane Barbara 172. — Elias, Oberstltnt. 157—168. — Elias, Stabsmajor 174. — Jeremias, Oberstltnt. 160, 165, 169—72. — Jeremias Frantz Chr., Kapt. 175, 177 f. — Joh. Didr., Kapt. 165 f., 168. — Johanne Elisabeth 165. — Juliane Sophie Emilie 175—77. — Katharina (Katja) 178. — Kay Ditlev, Ltnt. 167 f., 172—74. — Louis 178. — Lubano (Luba) 178. — Maria Christine 172. — Melior Brown, Gen.major 165, 177 f. — Susanne Cathrine 165. — W. M. 165.
- Nørgaard, Niels Laursen, Kromd., Blytækker 22—24, 33, 35 f.
- Nørholm, Chr. Pedersen, Stud. 20. — Thomas Andersen, Forv. 20, 26.
- d'Olbreuse, Desmier, Marquis 206. — Eleonore 206.
- Olpman, Frederik, Gartner 136. — Henrik, Gartner 136.
- Olufsdatter, Anna 109. — Lisbet 245. — Maren 245. — Margrethe 47. — Margrethe 53. — Mette 243.
- Olufsen, Jens 245. — Lars 106. — Mads, Kapellan 246. — Peder, Hjulmand 35 f. — Peder, Sgpr. 243.
- Oppermann, Slægten 250.
- von der Osten, W. A. 72—76.
- Ottesen, Vil, Degn 234.
- Owen, Joseph, Gross. 216. — Maria Franziska Josephine 216.
- v. d. Pahlen, Susanne Christine 216 f.
- Paludan, Giertrud Jensdtr. 51. — Hans Jensen, Sgpr. 51. — Jul., Prof. 80. — Peder Kjeldsen, Kpl. 31.
- Paludan-Müller, Frederik 151. — Jens, Biskop 151.
- Parsberg, Frederik 147.
- Patkul, Johann Reinhold, Statsmd. 89.
- Pauelsen, E., Prof. 225.
- Paulsen, Henrik, Gartner 61.
- Paynck, Peter, Dr. 61.

- Pedersdatter, Anne 233. — Berte 234. — Else 235. — Else 244. — Johanne 34. — Karen 110. — Karen 228. — Karen 231. — Kirsten 47. — Kirsten 111. — Kirsten 235. — Margrethe 47.
- Pedersen, Christen 233. — Christen 244. — Hans 245. — Hans, Forpgt. 13. — Hans, Forp. 52. — Christen, Sgpr. 235. — Jens, Sgpr. 235. — Niels 34 f. — Tøger, Præst 13.
- v. Pentz, Gotfred, Stiftamtmd. 31. — Joachim Fred. 50.
- Peter den Store, Czar af Rusland 89.
- Peters, Anna Christina Jacobina 218.
- Petersen, Anna Barbara 157. — Augusta Elisabeth 153. — Carl Ludvig, Slotsgartner 135. — Carl S., Overbibliotekar 81. — Dorothea Marie 182. — Henrik, Gartner 136. — Jens Peter, Gartner 133—35. — Peter, Gartner 124, 133. — Peter Nielsen 250.
- Petraeus, Paul 39.
- Pfingsten, Georg Wilhelm, Døvstummelærer 226.
- Philipsen, Elisabeth 220.
- Pind, Apelone, Sørensdr. 107. — Søren 107.
- Piper, Carl, Greve 92 f.
- Pontoppidan, L. T., Sgpr. 15.
- Posern, Gartner 125.
- Potter, Ketty 104. — Thomas, Fabrikant 104.
- Poulsen, Christian, Prof. 101. — Jens, Sgpr. 239. — Oluf, Sgpr. 241.
- Pram, Christen, Forf. 87.
- Preisler, Maria Catharina 226.
- Promnitz, Anshelm, Rigsgreve 187.
- Putbus, Slægten 147. — Jytte 236. — Ursula Maria 186 f.
- Quaade, Louise 251, 254.
- Qvistgaard, Slægten 249.
- Rafn, Benthe 49.
- Rafsted, Bente 211.
- Rappe, Frederik Otto, Oblt. 162.
- Rasmusdatter, Anne 51. — Mette 155.
- Rasmussen, Erich, Gartner 127. — Johan 111. — Otto 111. — Rasmus, Væver 111.
- Ravn, Hans, Ridefgd. 234.
- Reck, Tobaksspinder 104.
- Reeh, Johan Heinrich, Gartner 140.
- Reenberg, Claus Chr., Sgpr. 17.
- Rehnskiöld, Carl Gustaf, Feltmarskal 93.
- Reichau, Chr. Frederik, Kommandant 166.
- Reinhardt, J. C. H., Zoolog 87.
- von Reitzenstein, J. C. 72, 76.
- Reitzer, Chr., Stiftamtmd. 31—33, 35 f.
- Resen, Anne Christensdr. 236. — Christen Christensen 236. — Christen Poulsen, Sgpr. 236. — Hans Christensen 236. — Hans Nielsen, Sgpr. 243. — Maren Christensdr. 236. — Margrete Christensdr. 236. — Mette Christensdr. 237. — Tøger Christensen 236.
- Retzius, Anders Jahan, Naturforsker 86.
- Reventlow, C. D., Greve 222. — Conrad, Greve, Storkansl. 91. — Ditlev 94.
- Riber, Hans 173. — Jens Olufsen, Sgpr. 192 f., 198. — Marthe Johanne 174. — Niels Christensen, Sgpr. 237. — Peder Nielsen 237.
- Richter, Catrin Margret 209.
- Rimboldtsen, Peder, Borgmst. 50. — Peder, Sgpr. 47.
- Ringkøbing, Anders Andersen, Sgpr. 237.
- Rixtorp, Slægten 249.
- Rod, Christen Pedersen 31.
- Rodsteen, Peder, Stiftsbef.md. 17 f.
- Roggenkamp, Jochim Nicolaus, Gartner 77, 141.
- Rohde, Slægten 147.
- Rohrlache, Levin Ludvig, Gartner 137.
- Rosenstjerne, Elisabeth Sophie Dinesdr. 197 f. — Dines Jensen, Sgpr. 196—98. — Niels Torkildsen, Kannik 192.
- Rosholm, Søren Hansen, Kpl. 241.
- Rossum, Fasanmst. 142. — Frederik Chr., Gartner 142.

- Rothe, Slægten 249. — Rudolph, Gartner 135. — Tyge 226.
 Roving, Kristen 180—84.
 le Roy, Catherine 208.
 Runchel, Bolette 15.
 Ruppert, Melchior, Gartner 60.
 Ruther, Joh. 192.
 Ryberg, Niels, Grosserer 225.
 de Sacrée, Helène 207. — Pierre, Kbmd. 207 f.
 Sael, Niels, Sgpr. 236.
 Samsøe, Ole Johan 226.
 Sandahl, Degn 125.
 Sander, Levin Chr., Forf. 225.
 Saxe, Slægten 106—13. — Anna (Eva) Justdtr. 108. — Jost 106. — Just Justsen, Præst 108. — Just Pedersen, Provst 107. — Just Pedersen, Sgpr. 47. — Karen Pedersdtr. 110, 112. — Maren Justdtr. 108. — Peder 106 f. — Peder Jensen 108. — Peder Jensen, Sgpr. 111, 113. — Peder Justsen 108. — Peder Justsen, Fgd. 109. — Peder Pedersen, Kannik 110 f. — Peder Pedersen, Kæmner 106, 109, 111. — Svend Pedersen, Sgpr. 110. — Søren Pind 108. — Terkild Pedersen, Hosp.forst. 110 f.
 Saxtorph, Matthias 225.
 v. Schacht, Charlotte Elisabeth 214
 Schack, Hans Egede 184.
 Schall, Anna Margrethe, Danserinde 226.
 Schaumburg, David Philipp Wilh., Sgpr. 213.
 Scheer, Claus, Gartner 64.
 Schevelius, Lauritz, Prof. 110. — Sophrosyne 110.
 v. Schiebell, Adam Burchard Christoph, Generaladjutant 186 f. — Hedevig 186. — Johann Adam, Major 185, 187. — Maria Sophia 185 f.
 Schimmelman, H. E., Greve 222.
 Schiødte, J. C., Botaniker 82.
 Schjøning, Peter Chr., Kapt. 172.
 Schjøtt, Christine 212. — Fridrich, Kasserer 212.
 Schlanbusch, Frederik, Oberst 162.
 Schmerfeldt, Margarete 218.
 Schmidt, Chr. Aug. Grosserer 103.
 Schneckel, Peter, Gartner 69 f., 138.
 v. Scholten, Elisabeth Catharina 216. — Franciska 211. — Peter Carl Fr., Generalguvernør 211, 216.
 Schou, Slægten 249.
 Schouw, Joachim Frederik, Prof. 135.
 Schulin, Louise Christine 211. — Sigismund Ludvig, Lensgreve 184.
 Schulin-Zeuthen, Chr. Fr., Greve 184.
 Schumacher, H. C., Astronom 87.
 Schuman, Kapt. 160 f. — Korporal 160 f.
 Schwancke, Sophie Christiane 116.
 Schwerin, Joseph Michael Israel 117.
 Schytte, David Olufsen 233. — Jens Olufsen, Sgpr. 233, 245. — Lisbeth Olufsdatter 233. — Maren Olufsdatter 233.
 Schönberg, Johs., Overkrigskomm. 135.
 Seehausen, Aug., Overkomm. 209.
 Sehested, Elisabeth 180.
 Serup, Jørgen Jensen, Konsumtionsinsp. 52.
 Seumenich, Otto Chr., Dr. jur. Advokat 213.
 de Seve, Peder, Oblt. 167.
 Sidenborg, Claus, Kbmd. 47.
 Sielle, Jens, Gartner 127.
 Simon, Katharine Margrete 207.
 Simonsdatter, Maren 242.
 Sjørslev, Jens Jensen, Præst 228.
 Skeel, Christen til Vallø 237. — Ingeborg 46. — Otto til Hammelose 33.
 Skjøt, Laurs Pedersen, Kromd. 24.
 Skov, Peder Pedersen 202.
 Skriver, Jacob Lauritsen 46.
 Skrædder, Bertel Nielsen, Kbmd. 192, 199.
 Smagbier, Clemen Jensen, Rdmd. 109.
 Smed, Jens 47. — Jens, Kæmner 108.
 Sobieski, Jakob, Prins 89, 92.
 Sohn, Elisabeth Dorothe 115.
 Sommer, Thomas Johnsen, Raadm. 12.
 Sophia Dorothea, Prsse. af Celle 206.
 Sophie Frederikke, Arveprsse. 224.

- Spandet, Niels Møller, Assessor 103.
- Sperling, Otto, Dr. 62.
- Spliid, Christen, Provst 18.
- Splithof, Frantz, Præst 245. — Her-
man, Sgpr. 245.
- Spormand, Chr., Kapt. 13. — Chr.,
Borgmstr. 13. — Christiana So-
phie Hannibaline 13.
- Steenfeldt, Jens Hansen, Præst 30.
- Steenschwang, Peter Hansen, Teo-
log 151.
- Steensrud, Simon, Bonde 160.
- Steenstrup, Japetus, Prof. 82. —
Johs., Prof. 80.
- Stempel, Hedwig Margarete 208.
- v. Storm, Engel Maria 200.
- Stret, Henrik Jensen, Sgpr. 228.
- Stricker, Ezechias Henr., Oberst
175.
- Strykowsky, Catharina Pavolo 178.
- Stuart, Jacob Philip, Generalma-
jor 166.
- Stub, Christen Christensen, Sgpr.
233. — Helvig Christensdr. 233.
— Maren Christensdr. 233. —
Maren Christensdr. 233. —
Peder Jørgensen, Sgpr. 232.
- v. Stutterheim, Christina Sophia
186 f.
- Suhm, P. F., Historiker 87, 225.
- Svale, Jens Olufsen 242. — Maren
Olufsdtr. 242. — Oluf Madsen,
Sgpr. 242. — Peder Olufsen 242.
- Svendsen, Jonas, Visiterer 48. —
Peder, Sgpr. 235.
- Svenningsen, Kettil, Soldat 163.
- Søbøtker, Charlotte Amalie 12.
- Sørensdater, Maren 25.
- Sørensen, Mads, Sgpr. 228.
- Talge, Dorte Thorsdr. 109.
- Tamsen, Friedrich 118.
- v. Taube, Christiane Sophie Ju-
liane Caroline Ernestine 213. —
Johann Jacob Gustav, Greve,
Gen.lt. 213.
- Terkelsen, Martha Maria 154.
- Terkildsen, Per 243.
- Thaarup, Fr., Prof. 205.
- Thalbitzer, Henry, Konsul 175.
- Therkelsen, Christen 233.
- Thestrup, Andreas Katrine Frants-
dtr. 15. — Frants, Biskop 17 f.,
22, 24 f., 28—33, 35 f.
- Theune, Georg Gustav Friedrich
Franz, Lærer 218.
- Thisted, Jacob Povlsen, Sgpr. 49.
- Thomasdatter, Maren 235.
- Thomsen, Anders, Slotsforv. 66 f.
— Lorentz, Postmstr. 154. —
Louise Maria 215. — Mads,
Sgpr. 238. — Morten 249. — Pe-
der, Sgpr. 244. — Peter, Depu-
teret 215. — Willum, Lands-
dm. 49.
- Thortsen, Anne Elisabeth 211, 216.
— C. A. 152.
- Thott, Knud, Ghmrd 187.
- Thrane, Anne Olesdr. 236. — Else
Olesdr. 236. — Maren Olesdr.
236. — Margrete Olesdr. 236. —
Mette Olesdr. 236. — Ole Thø-
gersen, Pr. 235 f. — Oluf Ole-
sen 236. — Thale Olesdr. 236.
- Thrige, Hans Peter, Overlærer 97,
101. — Søren, Prokurator 97.
- Thura, L., Arkitekt 71.
- Thygesdatter, Maren 46.
- Thøgersen, Jens 236. — Lavrids,
Bgmstr. 190 f., 198.
- Tisted, Christen Pedersen 240. —
Mads Pedersen 240. — Peder
Jacobsen, Sgpr. 240.
- Tobiesen, Fr. Wilh. Carl, Oberst
216. — Inga 220. — Jacob Chr.,
Kopist 216.
- Tode, J. C., Læge 225.
- Torbensdatter, Dorte 12.
- Tordenskjold 155.
- Torkilsen, Niels, se Rosenstjerne.
- Torsted, Chr. 54.
- Tscherning, Anton Frederik 84.
- Tubaas, Ole, Bonde 160.
- Tuite, Eleanor 251 f.
- Tutein, Peter 226.
- Tøchsen, Severin 106.
- Töttke, Nicolaj, Slotsforv. 67 f.
- Tøgersdatter, Karen 236.
- Tøgersen, Niels, Sgpr. 237.
- Uldsax, Slægten 197.
- Urne, Knud, Lensmd. 193 f., 199.
- Ursin, Laurids Lauridsen, Kbmd.
20.
- Waage, Christen, Rdmd. 226.
- Wagner, Gartner 75.
- Vahl, Johs., Bibliotekar 80. — Mar-
tin 226.
- v. Waldau, Chr. Aug. Ludv., Ge-
neralmajor 175.

- Waldow, Major 170.
 Waldschmidt, Hulderich, Prof. 114.
 — Margaretha Lucia 114.
 Wandel, Hans Christensen, Kbm. 52 f. — Susanne Jensdtr. 50.
 Varder, Jens Christjensen, Præst 189, 198. — Karen Jensdtr. 190 f., 198.
 Warming, Eug., Botaniker 82.
 v. Wartenberg, Friederike Henriette 213.
 Weeke, C., Bibliotekar 80.
 Weiersøe, Severin Jensen, Degn 180—84.
 Werenschiold, Major 170.
 du Verger, Anne 207.
 Werlauff, Erich Chr., Overbibliotekar 206.
 v. Westenholz, Johann Friederich, Hofraad 208. — Katharina Melusina 208.
 Weyse, C. E. F., Komponist 99, 101 f.
 Wibelitz, Marcus, Slotsforv. 59, 63.
 Viborg, Erik Nissen, Prof. 127. — Madelin Mikkelsdtr. 227. — Mikkel Christensen, Sgr. 227.
 Wiedewelt, Johs., Billedhg. 225.
 Wiegant, J. H., Kapt. 170.
 Wiff, Jacob Hansen, Vinhdl. 50 f.
 Wiingaard, Mogens Thomsen, Sgr. 228.
 Villadsdatter, Maren 242.
 Willumsen, Mogens, Borgmstr. 49.
 de Wilster, Alette Marie Amalie 214. — Chr. 152. — Cæsar Augustus, Major 214, 220.
 Vind, Hedevig 249. — Iver 189.
 Winge, Herluf, Zoolog 82.
 Vinstrup, Peder 193.
 Winther, Gertrud Jensdtr. 110. — Niels Pedersen, Degn 33.
 Vitusdatter, Maren 47.
 Wium, Vicepræsident 162.
 Vogelius, Hans Pedersen, Sgr. 238.
 Voigt, Gartner 75. — F. C., Gartner 142. — Marcus Frederik, Gartner 73—75, 124, 133, 139.
 Volter, Gartner 57.
 Wolters, Heinrich, Major 14.
 Vorde, Claus Christensen, Præst 231.
 Wulff, Familien 250. — Andreas Hansen 250.
 Wærenskiold, Hans Henrik, Kapt. lt. 167.
 Uebelacher, Casper, Gartner 63—67.
 Zencker, Bankier 178.
 Zülow, Kapt. 170.
 Oehlenschläger, Adam Gottlob 84.
 Ølgaard, Karen 15
 Ørsted, Anders Sandøe 5, 10 f. — H. C. 87.
 Oest, Ditlev Ludvig, Præst 181. — Johann Friedrich, Førstelærer 182.

